

ЕКОНОМІКА

2(44) - 2016

ТА ПРАВО

ECONOMY AND LAW

СЕРІЯ «ЕКОНОМІКА»

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ ■ ЗАСНОВАНИЙ У СЕРПНІ 2001 р. ■ ВИХОДИТЬ 3 РАЗИ НА РІК ■ КИЇВ

*Економіці — правове забезпечення,
законам — економічне обґрунтування*

ЗМІСТ

Від головного редактора

МАМУТОВ В.К. Передовой опыт регионализации государственного управления экономикой

Соціально-економічні проблеми регіонального розвитку

АХРОМКІН Є.М., БУРБЕЛО О.А., АЛЕКСЕЄВ А.С.,
ЗАБЛОДСЬКА Д.В. Економіко-правове забезпечення стратегічного розвитку новоутворених територіальних громад: до обговорення

ГУДЗЬ П.В., ГУДЗЬ М.В. Визначення сценаріїв виробництва валового регіонального продукту

ЗАБЛОДСЬКА І.В., НОСКОВА С.А., ТАТАРЧЕНКО О.М., ЗАВОЙСЬКИХ Ю.А. Економічні передумови оновлення та реалізації стратегії розвитку Донецької області на період до 2020 року

ІЩУК С.О., КУДРЯ Я.В. Економічні проблеми розвитку промислового виробництва у західному регіоні України

ПЕРЕПЕЛЮКОВА О.В., ДЕНИСЮК О.В. Геоеніомічна стратегія України та її регіонально-інтеграційні пріоритети

ЧИЖ В.І. Податкове адміністрування як спосіб забезпечення економічної безпеки регіону

CONTENTS

From Chief Editor

3 MAMUTOV V.K. Best practices of state economy administration in the regional context

Socio-economic problems of regional development

9 AHROMKIN E.M., BURBELO O.A., ALEKSEEV A.S., ZABLODSKA D.V. Economic and legal supporting of strategic development of newly formed territorial communities: for discussion

14 GUDZ P.V., GUDZ M.V. The definition of scenarios of production of gross regional product

20 ZABLODSKA I.V., NOSKOVA S.A., TATARCHENKO O.M., ZAVOYSKYH Yu.A. Economic backgrounds of updating and implementing of the Donetsk region strategy development for the period till 2020

31 ISCHUK S.O., KUDRIA Ya.V. Economic problems of western Ukraine industrial production

40 PEREPELYUKOVA O.V., DENYSYUK O.V. Geoeconomic strategy for Ukraine and its regional-integration priorities

46 CHIZH V.I. Tax administration is the way of economic security ensuring of region

**Економіко-правові проблеми
міжрегіонального співробітництва**

ГРЕЧАНА С.І. Сучасні проблеми та тенденції розвитку міжрегіонального співробітництва в Україні

КОРСАКОВА О.С. Організаційні аспекти інтеграції підприємств у кластери: зарубіжна та вітчизняна практика

ПОПОВА І.А. Оцінка інформаційної інфраструктури міжрегіонального співробітництва

РОГОЗЯН Ю.С. Національна регламентація міжрегіонального співробітництва

SEREBRYAK K.Ig. The problems of agreement provisions implementation between Ukraine and the EU: information support

**Економіка праці
та соціальна політика**

ІВАНОВА М.І., ВАРЯНИЧЕНКО О.В. Особливості використання сучасних технологій менеджменту персоналу: теоретичний аспект

КОСАР Н.С., КУЗЬО Н.Є., ДАНИЛИК І.В. Формування попиту та пропозиції на фахівців з маркетингу в Україні

TARASEVICH E.V. Human resource management as a basis for economic development of the enterprise

**Економіко-правові проблеми
сталого розвитку**

БЕРО В.М. Удосконалення законодавства щодо оподаткування єдиним податком суб'єктів господарювання

БУРБЕЛО О.А., БУРБЕЛО С.О. Прогнозування цін на сировину у сільському господарстві

ЖИТАР М.О. Фондовий ринок та механізм його регулювання в умовах економічного розвитку країни

КОРНИЙЧУК О.П. Порядок обрахунку втрат соціально-економічного потенціалу України, спричинених окупацією Донбасу та анексією Криму

КУДРІНА О.Ю. Стратегічні особливості відновлення промисловості: Україна повертається до ідеї спеціальних економічних зон

ЛИННИК О.О. Стратегія макроекономічного розвитку України в умовах боргової кризи: досвід, теорія та практика

ХАНДІЙ О.О. Сучасний стан та особливості децентралізації влади в Україні

ШЕВЦОВА Г.З. Трансформація концептуальних підходів до управління розвитком хімічної промисловості в контексті неоіндустріалізації

ТИМОШЕНКО О.В. Проблеми створення та реалізації механізму економічної безпеки держави

**Economic and legal issues
of interregional cooperation**

53 HRECHANA S.I. Modern problems and development trends of interregional cooperation in Ukraine

60 KORSAKOVA O.S. Organizational aspects of the integration of enterprises in clusters: foreign and domestic practice

66 POPOVA I.A. Assessment information infrastructure interregional cooperation

73 ROHOZIAN Yu.S. National regulation of interregional cooperation

78 SEREBRYAK K.Ig. The problems of agreement provisions implementation between Ukraine and the EU: information support

**Economy labour
and social politics**

83 IVANOVA M.I., VARYANICHENKO H.V. Application of modern technologies in human resource management: theoretical aspects

88 KOSAR N.S., KUZO N.Je., DANYLYK I.V. The formation of the supply and demand for marketing specialists in Ukraine

95 TARASEVICH E.V. Human resource management as a basis for economic development of the enterprise

**Economic and legal issues
of sustainable development**

100 BERO V.M. Improvement of legislation on the flat tax taxation of economic entities

105 BURBELO O.A., BURBELO S.O. Forecasting commodity prices in the agricultural sector

112 ZHYTAR M.O. Stock market and mechanism of its regulation in the economic development of the country

118 KORNIYCHUK O.P. Rules of calculation of loss socio-economic potential of Ukraine that resulting from the occupation of Donbas and annexation of the Crimea

124 KUDRINA O.Yu. Strategic industrial recovery features: Ukraine returns to the idea of special economic zones

131 LYNNYK O.O. The strategy of macroeconomic development of Ukraine facing the debt crisis: experience, theory, practice

137 KHANDIY O.O. The modern condition and features decentralization of power in Ukraine

146 SHEVTSOVA G.Z. Transformation of conceptual approaches to managing the development of chemical industry within the neo-industrialization context

157 TYMOSHENKO E.V. Problems of creation and realization of mechanism of economic security of the state

В.К. МАМУТОВ, академик НАН Украины и НАПрН Украины
Институт экономико-правовых исследований НАН Украины, г. Киев

ПЕРЕДОВОЙ ОПЫТ РЕГИОНАЛИЗАЦИИ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ ЭКОНОМИКОЙ

Ключевые слова: экономика, регион, законодательство, Хозяйственный кодекс, мировой опыт, гармонизация.

Статья посвящена изучению проблем правового обеспечения оптимального сочетания регулирования экономики и рыночной саморегуляции на региональном уровне. Выделены передовые направления их разрешения в контексте мирового опыта. На основе его систематизации предложены методы повышения эффективности государственного регулирования социально-экономического развития территорий.

О правовом обеспечении экономики. В середине XX века во многих странах сформировалась смешанная экономика. При этом ее удельный вес очень высокий (например, в Китае, Франции, Австрии, Швеции, Японии, Южной Корее и т. д.). Содействовать правовому обеспечению экономики призвана система хозяйственного законодательства, которая в большинстве зарубежных стран кодифицирована.

Следует заметить, что потребность в различных формах кодификации порождена раздробленностью права, множественностью законов, обычаев, разнообразных судебных решений по сходным спорам. Преодолеть и предотвращать ее можно только жестким требованием к соблюдению процедуры принятия законов. В наше время такая процедура, разумеется, нереальна. Но вполне реально требовать строгого соблюдения Закона от 11 сентября 2003 г. «О началах государственной регуляторной политики в сфере хозяйственной деятельности», а акты, принятые с его нарушением, признать недействительными.

Через более или менее значительные промежутки времени кодексы могут модернизироваться. Для каждой новой редакции кодексов (рекодификации или повторной кодификации) нужно накопить достаточно информации о практике применения государственными органами норм, судебных прецедентов, доктринальных мнений. Недостаточные усилия правительства в области кодификации должны восполняться и действительно восполняются наукой и практикой. Форма — издание научно-практических комментариев, которые становятся настольными книгами, олицетворяющими кодексы в повседневном обиходе. Создание и обновление базового для отрасли «научно-государственного» кодекса в такой форме, которую можно назвать «большой» кодификацией, должно быть одной из основных задач всех отраслевых юридических наук.

Видимо, должен вырасти и объем кодекса. Представление о его возможном объеме дают научно-практические комментарии, вос-

производящие нормы других законов, правоположения, которыми целесообразно пополнить кодекс: положения экономического, торгово-производственного и отчасти валютно-финансового законодательства, предназначенного для регулирования весьма широкого круга организационно-экономических, производственных, корпоративных, договорных, торговых и разного рода иных правоотношений, возникающих в сфере практически любой предпринимательской и профессиональной деятельности.

Предполагаемое некоторыми лицами исключение из системы правового регулирования экономики Хозяйственного кодекса Украины означало бы и исключение из этой системы больших «научно-государственных кодексов», т. е. не только создание огромной «дыры» в законодательстве, но и выбрасывание результатов большого интеллектуального труда, вложенного как в сам кодекс, так и в комментарии. И это при постоянных разговорах о ценности интеллектуальной собственности.

Экономическому сотрудничеству могло бы способствовать сближение разделов хозяйственного законодательства на основе *идей правового обеспечения оптимального сочетания регулирования экономики* и рыночной саморегуляции. В то же время сохранено и развивается собственное правовое регулирование профессиональной хозяйственной деятельности в каждой стране. Несколько лет тому назад приняты обновленные специальные регулирующие эту деятельность кодексы Франции, Германии. С 01.01.2007 вступил в силу новый Предпринимательский кодекс в Австрии. Хозяйственный кодекс Королевства Бельгия (Кодекс хозяйственного права Бельгии) — кодифицированный законодательный акт, принятый 28.02.2013, который систематизировал основные законодательные правила в сфере «хозяйственного права», такие как основной (главный) статус компании, законодательство о конкуренции, защита прав потребителей, безопасность продуктов и услуг, хозяйственные контракты, электронная коммерция, банковское дело и финансы, право промышленной собственности, сопровождение в специализированных коммерческих судах и т. д. [1]. Кодекс состоит из 18 книг (томов) и вступил в силу 21.05.2014. Идея модернизации хозяйственного законодательства и разработки ко-

декса возникла в 2006 г. после «круглого стола», организованного Министерством экономики Бельгии при участии экономистов и экспертов по правовым вопросам, а также общественных организаций.

Внутренняя и внешняя гармонизация хозяйственного законодательства. В этом случае речь идет о необходимости дальнейшего налаживания гармоничных связей между нормами и нормативно-правовыми актами в самой системе хозяйственного законодательства с определенными областями отечественного законодательства, а также связей отечественного хозяйственного законодательства с соответствующим международным.

Прежде всего, необходимо приложить значительные усилия, чтобы улучшить структуру самого хозяйственного законодательства: по возможности ликвидировать неопределенную множественность его норм и нормативно-правовых актов, их разрозненность и противоречивость, поскольку даже некоторые фундаментальные понятия в разных актах трактуются по-разному.

Не следует забывать и об укреплении внешних связей норм хозяйственного законодательства. Целесообразно сделать так, чтобы эти нормы гармонично взаимодействовали с большей совокупностью норм разных отраслей законодательства, в той или иной мере направленных на регулирование экономических отношений, — это нормы конституционного, трудового, административного, земельного, экологического, гражданского и некоторых других отраслей законодательства.

Гармоничное согласование норм хозяйственного законодательства с соответствующими нормами европейского и международного законодательства — важная задача для всего нашего государства. Существует ряд соглашений Украины с ЕС, ВТО и другими международными организациями, которыми предусмотрены конкретные мероприятия и обязательства в этом направлении. Их необходимо добросовестно выполнять.

Также ряд средств и методов следовало бы рассмотреть в качестве своеобразных принципов проведения работ по модернизации хозяйственного законодательства. При этом необходимо учитывать возникшую в конце XX века в странах с развитой экономикой тенденцию к усилению роли так называемого де-

легированного законодательства, что было обусловлено его способностью быстрее реагировать на изменение рыночных условий хозяйствования.

При максимально полном использовании всех описанных выше средств, методов и принципов модернизации хозяйственного законодательства можно приблизиться к решению главной задачи этой модернизации — надежному обеспечению сочетания рыночной саморегуляции с государственным регулированием экономики.

Важно учесть, что задача сочетания этих двух начал, несмотря на свою сложность, крайне важна для любой национальной экономики (если исключить общества, в которых господствует или безграничный этатизм, или крайний либерализм). При этом решается такая задача по-разному, но, как правило, путем длительных поисков и чисто эмпирически. Можно считать, что во многих развитых странах так или иначе было достигнуто «золотое сечение» в решении этой проблемы: приблизительно две трети влияния на экономику отводится саморегулированию, остальное приходится на государственное регулирование.

Все мы очевидцы того, какие поиски на этот счет осуществлялись и осуществляются ныне в нашей стране — в основном с помощью метода «проб и ошибок». Естественно, вне решения этой проблемы не могло оставаться и законодательство, прежде всего законодательство хозяйственное. Определенная модель сочетания рыночного саморегулирования с государственным регулированием экономики в какой-то мере осознанно была заложена и в Хозяйственный кодекс.

Мировой опыт. В процессе модернизации хозяйственного законодательства следует стремиться к оптимальному сочетанию рыночного саморегулирования с государственным регулированием экономики (в юридическом эквиваленте это означает разумный компромисс частноправового и публично-правового регулирования). Сказанное находит должное отражение в правовом обеспечении экономики ведущих стран мира, создавая предпосылки для приумножения национального богатства и рационального использования ресурсов (природных, трудовых, информационных и т. д.).

В частности, в Японии получила распространение идея «моттаинай», которая гласит: «Не выбрасывай, пока не использовал пол-

ностью». Япония утилизирует 90 % отходов, но она все равно озабочена их количеством. Не весь мусор идет на сжигание — 17—18 % отходов в Японии перерабатывается. Принцип «моттаинай» касается не только упаковки, но и всех бытовых товаров. Он также соответствует принципам синтоизма — основной религии Японии. Согласно данной концепции, все земные блага дарованы свыше, и растрачивать что-либо без нужды, терять или выбрасывать — грех. Так что японцы, которые не хотят испортить свою карму, стараются бережливо относиться к товарам и приучают к этому младшее поколение [2].

Почти все крупные и всемирно известные скандинавские предприятия — «СААБ», «Вольво», «СКФ» (производство подшипников) — находятся в Швеции. Страна имеет высокий валовой национальный продукт и принадлежит к богатейшим в мире. Важнейшие отрасли индустрии — деревообработка, автомобилестроение, химическая и электротехническая промышленность. Шведская индустрия сильно зависит от экспорта, тем более, что теперь она вывозит высокотехнологичную продукцию, а не сырье, как прежде. До середины 1980-х г. наблюдался высокий спрос на рабочую силу, чем пользовались профсоюзы, повышая требования к уровню зарплаты. Это означало, что государство брало на себя заботу о гражданах путем обеспечения социальной защиты и принимало всех граждан под свое крыло. «Шведская модель», внедренная по-настоящему лишь после Второй мировой войны, стала для многих синонимом полной занятости, мира между рабочими и предпринимателями, выравнивания доходов, равенства шансов для всех, прогресса в борьбе за равные права женщин, обширного пакета услуг государства, оказываемых каждому отдельному гражданину, однако же при высоких налогах. Начались дискуссии о среднем пути между капитализмом и социализмом.

Снижение налоговых поступлений в казну поставило государство перед выбором: либо уменьшить объем социальной защиты, либо уменьшить налоги. А поскольку налоговый пресс и так был закручен до предела, пришлось прибегнуть к первой мере. В сегодняшней Швеции больше свободы выбора при меньшей социальной защите граждан со стороны государства. Ближайшие годы покажут,

понравилась ли эта свобода гражданам и не потребуют ли они возврата под крыло государства [3].

Главенствующее место в сельском хозяйстве Израиля по-прежнему принадлежит государственному сектору, это соответствует идеологической задаче превратить «землю отцов» в страну, не зависящую от импорта, «родину еврейского народа». Такая политика стала возможной благодаря тому, что еще во времена турецкого и английского господства Еврейский Национальный фонд Палестины приобрел у арабских землевладельцев немало земель для вновь приезжающих евреев, а после 1948 г. по поручению правительства фонд нес ответственность за их обработку. По ветхозаветному принципу земля должна находиться в общем пользовании, поэтому в Израиле возникли коллективные формы хозяйств — киббуцы и мошавы — и до сих пор большинство земель в Израиле принадлежит государству. По-видимому, киббуцев — 250, примерно 30 % общей сельскохозяйственной площади.

К числу ведущих отраслей промышленности в Австрии относятся металлургическая, горнодобывающая (графит, магнезит, уголь, газ, железная руда, руды цветных металлов), энергетика, машиностроение (важнейшая его часть — производство двигателей и коробок передач при экспорте 90 %), целлюлозно-бумажная, текстильная и швейная. Большая часть горнопромышленных предприятий и ключевые отрасли промышленности с 1946 г. национализированы и находятся в госсекторе. Другие области индустрии (транспортная, резинотехническая и др.) контролируются государством, владеющим контрольным пакетом их акций.

Федеральная резервная система (ФРС) — объединение региональных банков США, выполняющее функции Центрального банка, учреждена в 1913 г. Возможность печатать не обеспеченные ничем деньги — эффективный инструмент влияния. По данным Bloomberg, с сентября 2008 г. по апрель 2009 г. ФРС напечатала неучтенных 9 трлн долларов и выдала их в виде кредитов неизвестным банкам и компаниям. Парадоксально, но контроль за ФРС может осуществлять только ФРС. Кроме всего прочего, неконтролируемая эмиссия формирует инфляцию, что опасно не только для экономики США, но и мировой экономики в целом.

ФРС, по сути, стала вечным долговым механизмом. Чем больше денег появляется в США, тем больше их долг. Если правительству нужны средства, они обращаются к ФРС. За сто лет существования Федеральной резервной системы национальный долг США возрос в 5000 раз, а правительство США ежегодно выделяет около 400 млрд долларов только на погашение процентов государственного долга. По данным опубликованного американским сенатором Верни Сандерсом первого за 100 лет результата аудита Федеральной резервной системы [4, С. 131], она в 2008—2010 гг. предоставила тайные кредиты крупным мировым банкам на сумму 16,1 трлн долларов, а также выплатила 659,4 млн долларов большим банкам для помощи в управлении этими секретными суммами.

Китайцы ничего не разрушали и ничего не останавливали. Они в полном значении этого термина модернизировали базовые отрасли промышленности. Усовершенствовали все: от названия и внешнего вида продукции до коренных технологий производства [5, С. 127].

Обеспечение эффективного государственного регулирования требует четкого определения правительством долговременных и ближайших целей социально-экономического развития, формирования современной системы стратегического, долгосрочного, среднесрочного и текущего планирования этого развития. Конституция обязывает Верховную Раду Украины, Кабинет Министров Украины и региональные органы власти осуществлять планирование в форме разработки общегосударственных и региональных программ социально-экономического развития. Без их разработки нельзя вывести экономику из нынешнего плачевного состояния. Критическая ситуация в экономике ставит вопрос о возможности использования современных форм хозяйственного планирования, с учетом опыта ряда стран, которые выходили из кризиса как раз с помощью таких форм. Здесь можно опираться не только на наш собственный опыт, но и на опыт Франции, Японии, Китая (в том числе Тайваня) и других стран.

Необходимо также на всех уровнях власти и управления осознать тот факт, что мы имеем сейчас дело не просто с катастрофическим состоянием основных экономических показателей, а с качественно новым состоянием эко-

номики. Новым в том плане, что за последние несколько лет она деградировала — стала «полукриминально-теневой». При этом криминально-теневая экономика — это не некий отдельный сектор, а подсистема, пронизывающая всю экономику страны, лишенную необходимого управляющего воздействия со стороны правительства. Почти все предприятия работают в двух сферах — легальной и теневой, и все граждане, так или иначе, связаны с теневой экономикой. Нынешняя хозяйственная система как губка впитала в себя криминально-теневую деятельность, пронизавшую все звенья экономики и управления.

Позиция самоустранения правительства от содействия налаживанию и развитию хозяйственных связей, отсутствие планового регулирования привели, в частности, к результатам, противоположным тем, о стремлении к которым говорилось в начале. Речь шла о том, чтобы устранить имеющийся перекоп в сторону увеличенного удельного веса тяжелой промышленности, усилить машиностроение, внедрить высокие технологии. В результате удельный вес промышленности уменьшился, но резко сократилось ее производство и в абсолютном объеме, и в процентах по отношению к машиностроению.

При этом выработан новый подход. Речь идет о мерах именно *хозяйственно-правовых, о воздействии экономическом или экономико-правовом*, а не об усилении мер уголовно-правовых, применяемых силовыми структурами. Другими словами, предлагается воздействовать изнутри системы хозяйственных связей, а не извне хозяйственного оборота.

Причины резкого усиления в последние годы тенезации и криминализации экономики, так же как и объемы, и негативные последствия данных явлений, уже достаточно ясны. Согласно результатам наших исследований, главные причины — это утрата государством рычагов эффективного управления экономическими процессами, существенные недостатки экономической и законодательной политики, неудовлетворительное общее состояние хозяйственного законодательства. Глубинная же причина — сильное влияние на экономическую и законодательную политику идеологии рыночного фундаментализма, проявлением которого служит лозунг «разрешено все, что не запрещено». Вредное влияние этой идеологии

проанализировано в книге Дж. Сороса, в которой он доказывает, что рыночный фундаментализм опасней тоталитарной идеологии. Он пишет, что «рыночные силы, если им предоставить полную власть, даже в чисто экономических и финансовых вопросах, вызывают хаос» [6, С. 16].

По разным оценкам в неофициальной (теневой) сфере пребывает примерно половина хозяйственного оборота. В ходе исследований установлено более полутора сотен видов и подвидов теневой хозяйственной деятельности. Если правительство хочет остановить эти процессы, вернуть теневую деятельность в нормальный учитываемый хозяйственный оборот, нормализовав тем самым расчеты в народном хозяйстве и бюджет, то необходимо, прежде всего, устранить хотя бы основные известные причины и факторы, загоняющие экономику в тень и мешающие ее выходу из тени.

Теневая экономика, коррупция, криминальная экономика, вывод валюты за границу, ведомственный беспредел, постоянный рост надзорно-полицейского аппарата, охраны — это все явления, тесно между собой связанные, следствия одних и тех же коренных причин. И устранять их нужно комплексно, системно. Здесь не обойтись мерами внешнего характера. Нужно устранять эволюционно те ошибки, которые были сделаны в ходе реформирования социально-экономической системы. И, кроме того, нужны специальные меры по устранению или преодолению каждого из названных негативных явлений.

Методы их устранения в значительной части известны из нашего и зарубежного опыта, и дело лишь за политической волей, направленной на их применение, на преодоление боязни не угодить проповедникам рыночного фундаментализма, либо не знающим реальной экономики, либо «ловящим рыбку в мутной воде». Надо не ожидать выработки «чудодейственных средств» детенезации и декриминализации, а применить, наконец, самые элементарные.

Для устранения ведомственного беспредела необходимо радикально сократить надзорный аппарат, не несущий ответственности за результаты деятельности поднадзорных ему хозяйствующих субъектов. В частности, целесообразно ликвидировать областные отделения

Фонда государственного имущества Украины, передав его нынешние функции местным органам власти. Свою главную миссию (называть ли ее осуществлением приватизации или разбазаривания государственного имущества) Фонд уже выполнил. Обеспечить эффективное управление на местах госимуществом он не может, за результаты хозяйственной деятельности он не отвечает и в них не заинтересован. Можно ликвидировать сеть местных органов государственного казначейства, отвлекающих большие бюджетные средства и время работников «опекаемых» учреждений без какой-либо пользы. Те же функции, которые нужны, может выполнить Национальный банк Украины.

Нужно увязать полицейские права налоговых и таможенных органов, такие как обыски, изъятия документов без возбуждения уголовного дела и пр., с порядком, предусмотренным Уголовно-процессуальным кодексом Украины. Излишние права надзирающих, ведомственный беспредел загоняют хозяйственников в тень, либо вообще отталкивают от предпринимательской деятельности.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. *Thirion Nicolas*, Code de droit économique: principales innovations (Formation permanente CUP; 156). — Bruxelles: Larcier, 2015. — 285 p.
2. *Малютин А.* Как сортируют и перерабатывают мусор в Японии [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://recyclemag.ru/article/kak-sortiruyut-i-pererabatyivayut-musor-v-yaponii>
3. *Экономика Швеции.* Основные черты шведской экономики и промышленности [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.ereport.ru/articles/weconomy/sweden.htm>
4. *Sanders Bernie.* The Fed Audit [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.sanders.senate.gov/newsroom/press-releases/the-fed-audit>
5. *Малевиц И.* Азиатский треугольник драконов / И. Малевиц. — М. : Аст ; Минск : Харвест, 2006. — 638 с.
6. *Сорос Дж.* Кризис мирового капитализма / Дж. Сорос. — М. : ИНФРА-М, 1999. — 262 с.

REFERENCES

1. *Thirion N* (2015), *Code de droit économique: principales innovations*, Larcier, Bruxelles, Belgique.
2. *Ekologichnyiy stil zhizni* (2015), How to sort and recycle the garbage in Japan, available at: <http://recyclemag.ru/article/kak-sortiruyut-i-pererabatyivayut-musor-v-yaponii> (Accessed 3 June 2016).
3. *Mirovaya ekonomika* (2013), The Swedish economy. The main features of the Swedish economy and industry, available at: <http://www.ereport.ru/articles/weconomy/sweden.htm> (Accessed 3 June 2016).
4. *Sanders Bernie* (2011), The Fed Audit, available at: <http://www.ereport.ru/articles/weconomy/sweden.htm> (Accessed 3 June 2016).
5. *Malevich I.* (2006), *Aziatskiy treugolnik drakonov* [Asian dragons triangle], AST, Moscow, Russia, Harvest, Minsk, Byelorussian.
6. *Soros Dzh.* (1999), *Krizis mirovogo kapitalizma* [Crisis of world capitalism], INFRA-M, Moscow, Russia.

Надійшла 06.06.2016

Мамутов В.К.

Інститут економіко-правових досліджень
НАН України, м. Київ

ПЕРЕДОВИЙ ДОСВІД РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІКОЮ

Стаття присвячена вивченню проблем правового забезпечення оптимального поєднання регулювання економіки і ринкової саморегуляції на регіональному рівні. Виділено передові напрямки їх вирішення у контексті світового досвіду. На основі його систематизації запропоновані методи підвищення ефективності державного регулювання соціально-економічного розвитку територій.

Ключові слова: економіка, регіон, законодавство, Господарський кодекс, світовий досвід, гармонізація.

Mamutov V.K.

Institute of Economic and Legal Researches
of NAS of Ukraine, Kyiv

BEST PRACTICES OF STATE ECONOMY ADMINISTRATION IN THE REGIONAL CONTEXT

This article is devoted to the study of legal ensuring problems and the optimum combination of economic and market self-regulation at the regional level. Innovative directions for their resolution in the context of international experience are obtained. Based on its systematization author proposed the methods for improving the efficiency of social and economic development of territories by the state regulation.

Key words: economy, region, legislation, Economic Code, international experience, harmonization.

УДК 332

Є.М. АХРОМКІН, д-р екон. наук, професор,
завідувач кафедри економічної теорії та загальної економічної підготовки
Житомирський державний технологічний університет

О.А. БУРБЕЛО, д-р екон. наук, професор, радник ректора
Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля, м. Северодонецьк

А.С. АЛЕКСЄЄВ, економіст,
Луганська філія Інституту економіко-правових досліджень
НАН України, м. Северодонецьк

Д.В. ЗАБЛОДСЬКА, аспірант
Інститут економіко-правових досліджень НАН України, м. Київ

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ НОВОУТВОРЕНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД: ДО ОБГОВОРЕННЯ

Ключові слова: новоутворені територіальні громади, стратегічний розвиток, економіко-правове забезпечення.

Обґрунтовано доцільність виконання науково-практичного дослідження розвитку економіко-правового забезпечення стратегічного розвитку новоутворених територіальних громад. Визначено сучасні практичні проблеми створення та розвитку новоутворених територіальних громад, основні наукові завдання, які потрібно вирішити, та результати, що будуть отримані.

Вступ. Процес децентралізації влади, що розпочався в Україні 2014 р., призвів до створення у 2015 р. об'єднаних територіальних громад (ОТГ). Спроможні громади повинні стати базовим елементом ефективної системи влади в Україні. На етапі створення ОТГ стикнулися з багатьма викликами, серед яких: відсутність усталених пріоритетів забезпечення надання базових послуг мешканцям ОТГ. Кожен орган місцевого самоврядування, який увійшов до складу ОТГ, до об'єднання мав власні пріоритети розвитку та власну систему цінностей щодо управління ресурсами. Після об'єднання ці пріоритети, очевидно, варто переглянути і напрацювати підходи до управління «об'єднаними» ресурсами; потреба ефективного управління новими земельними, бюджетними ресурсами, які стали доступними для ОТГ і можуть бути використані для розвитку; збільшення кількості зацікавлених сторін, з якими потрібно узгоджувати рішення у межах ОТГ. У більш ширшому контексті громада повинна ефективно відповідати зовнішнім викликам, таким як глобалізація економіки, підвищення мобільності трудових ресурсів та пов'язаний із цим ріст безробіття, посилення міжнародної конкуренції за інвестиції та розвиткові ресурси. Відповіддю на ці та деякі інші виклики може стати перспективне (середньо- та довгострокове) планування ОТГ. Проте стратегічне планування не може бути повноцінно засто-

© Є.М. АХРОМКІН,
О.А. БУРБЕЛО,
А.С. АЛЕКСЄЄВ,
Д.В. ЗАБЛОДСЬКА, 2016

сованим до розвитку ОТГ в Україні, оскільки у новостворюваних ОТГ, умовно кажучи, відсутня «історія». Тобто неможливо відстежити поведінку територіальної громади як територіальної соціально-економічної системи за попередні періоди. Період ідентифікації базових умов, які матимуть суттєвий вплив на подальшу суб'єктність ОТГ, триватиме упродовж 2016—2018 рр., а однією з ознак стратегічності розвитку є довгостроковий термін планування. Тому у період становлення доцільною є розробка середньострокового (на 3—5 років) стратегічного плану розвитку ОТГ. Надалі, коли будуть визначені базові умови функціонування ОТГ, можна буде розробляти стратегічні (довгострокові) плани розвитку ОТГ. Залучення широкого кола громадян до створення середньо- та довгострокового плану розвитку ОТГ дозволяє, окрім вирішення нагальних проблем громади, ідентифікувати та знайти прийнятні шляхи усунення цих проблем, забезпечити налагодження діалогу між громадськістю та владою. При цьому однією з основних складових процесу планування є обов'язкова участь у ньому всіх активних та зацікавлених представників громади. Розроблена таким чином стратегія відображає інтереси усіх громадян, а тому сприймається громадою як «своя». Створений разом із громадою Стратегічний план незалежно від особистісних якостей керівників або політичної ситуації спрямовується на покращення стандартів життя, зміцнення місцевої демократії, виховання соціально активних громадян — патріотів своєї громади. Економіко-правове забезпечення стратегічного розвитку новостворених територіальних громад сприятиме активній участі усіх зацікавлених і компетентних осіб у процесі стратегічного планування та реалізації планів розвитку відповідно до їхніх інтересів і можливостей.

Оцінюючи сучасні практичні проблеми створення та розвитку новостворених територіальних громад, потрібно зазначити, що сучасне законодавство стосується тільки юридичних аспектів цього питання. Водночас економічні аспекти залишаються малодослідженими, а також зовсім не торкаються питань стратегічного розвитку. Як свідчить практика, у багатьох новостворених територіальних громад виникли питання щодо подальшого стратегічного розвитку у зв'язку зі Стратегією розвитку регіо-

ну на період до 2020 року. У зв'язку з цим, економіко-правове забезпечення стратегічного розвитку новостворених територіальних громад постає дуже актуальним та своєчасним, виникає нагальна потреба у його розвитку та розробці нормативно-правових документів локального характеру у вигляді субстратегій розвитку новостворених територіальних громад.

Аналіз останніх досліджень. Колектив Інституту економіко-правових досліджень (ІЕПД) НАН України має багато теоретичних і методичних напрацювань з розробки стратегії розвитку регіону. Перелік робіт, який запропоновано з нової теми, становить їх логічне продовження та розвиток. За останні роки науковцями ІЕПД НАН України підготовлено низку науково-методичних положень, покликаних відповідно обґрунтувати формування економіко-правового забезпечення стратегічного розвитку територій [1—5]. Проте питання економіко-правового забезпечення стратегічного розвитку новостворених територіальних громад не досліджуються. Отже, у розробників цієї практичної науково-дослідної теми є окреме поле для наукового пошуку і реалізації задуманого.

Метою статті є обґрунтування доцільності економіко-правових положень щодо забезпечення стратегічного розвитку новостворених територіальних громад.

Результати досліджень. Україна розпочала реформу із періоду добровільного об'єднання громад — ДОГ. В Україні нині існує 11338 сільських, селищних та міських рад. Звісно, немало з них охоплюють ще й по кілька сіл. Унаслідок адміністративно-територіальної реформи очікується, що має утворитися близько 1500 спроможних громад. Спроможних — у широкому, комплексному розумінні цього поняття, яке включає ресурсний потенціал та високі рівень і якість життя громадян, надання їм переважної більшості послуг як місцевого самоврядування, так і від державної влади. Для утворення спроможних громад та консолідації їхніх ресурсів для вирішення місцевих проблем протягом першого періоду реформи було ухвалено закони: про співробітництво територіальних громад; про добровільне об'єднання територіальних громад; про зміни до Бюджетного кодексу; про зміни до Податкового кодексу.

Закон «Про співробітництво територіальних громад» створив умови для запроваджен-

ня в Україні п'яти юридичних форм співробітництва, що стало особливо актуальним для громад після початку реального процесу децентралізації, коли важливі повноваження органів виконавчої влади передаються місцевому самоврядуванню за умови, що воно може реалізовувати ці повноваження. Наприклад, передача повноважень від Державної архітектурно-будівельної інспекції органу місцевого самоврядування потребує створення останніми власного бюро, де має працювати сертифікований архітектор. Більшість сільських громад не спроможні створити та утримувати таке бюро (службу), але вони можуть створити його в рамках співробітництва. Закон «Про добровільне об'єднання громад» став фактично головним інструментом реформи, оскільки саме він закладає вимоги щодо порядку ДОГ. Завдяки цьому закону сьогодні в Україні уже створено 159 нових об'єднаних громад, у яких призначено вибори. За півроку в Україні об'єдналось понад 7 % усіх територіальних громад, що є безсумнівним рекордом серед усіх європейських держав, де тривав період добровільного об'єднання. Крім того, розвивались юридичні питання, пов'язані з процедурою реорганізації органів місцевого самоврядування (ОМС) після добровільного об'єднання територіальних громад, питання трудового законодавства, кадрової роботи та проходження служби в ОМС, питання у сфері бюджетного процесу та бухгалтерського обліку, які постають перед ОМС ОТГ, питання щодо інвентаризації майна органів місцевого самоврядування, що об'єднуються, питання, пов'язані із здійсненням процедур державних закупівель у ОМС ОТГ та підпорядкованих їм підприємствах, установах, організаціях. Однак питання стратегічного розвитку новоутворених територіальних громад потребують особливої уваги з боку науки і практики. У цьому напрямі заслуговує на особливу увагу Методологія стратегічного планування розвитку ОТГ в Україні, яка була розроблена експертами програми ЄС «Підтримка політики регіонального розвитку в Україні» (ППРРУ). Методологія інтегрує ключові аспекти життєдіяльності і розвитку: економічні, соціальні та екологічні, підтримуючи їхню взаємодію. Методологія сприяє активній участі усіх зацікавлених і компетентних осіб у процесі стратегічного планування та реалізації

планів розвитку відповідно до їхніх інтересів і можливостей.

Дослідження історії впровадження реформи місцевого самоврядування в Польщі, досвіду реформ адміністративно-територіального устрою і місцевого самоврядування в Данії та Швеції, форми участі громадян у місцевому самоврядуванні Грузії дозволили встановити, що кожна країна має свої особливості проведення реформ з децентралізації та формування спроможної об'єднаної територіальної громади. Наприклад, у Кременській міській раді Луганського регіону відбувся семінар «Бюджетна спроможність потенційної Кременської об'єднаної територіальної громади: формування бюджету». Даний захід відбувся в рамках проекту: «Експертний супровід проведення реформи місцевого самоврядування та об'єднання територіальних громад в Україні» Луганського регіонального відділення Асоціації міст України, який здійснюють в рамках програми ЄС «Підтримка реформи місцевого самоврядування в Україні», що реалізується Інститутом громадянського суспільства в партнерстві з Фондом Східна Європа і фінансується Європейським Союзом. За результатами розрахунків встановлено, що Кременська об'єднана територіальна громада є спроможною та в результаті об'єднання можливе збільшення її бюджету.

Серед вітчизняних науковців і практиків також існує розуміння необхідності виконання дослідження формування економіко-правового забезпечення стратегічного розвитку новоутворених територіальних громад. Оскільки публікації, в яких розглядаються питання теорії, методології та практики, підготовлено за участі міжнародних донорів.

Для досягнення визначеної мети передбачено вирішення таких наукових завдань:

- узагальнити нормативно-правове забезпечення розвитку новоутворених територіальних громад;
- виконати моніторинг створення та функціонування об'єднаних територіальних громад у регіонах України (пріоритет — Луганська область);
- дослідити результати підтримки об'єднаних територіальних громад міжнародними донорами; розробити дорожню карту стратегічного розвитку новоутворених територіальних громад;

- визначити основні індикатори стратегічного розвитку новоутворених територіальних громад; підготувати методику розробки стратегії розвитку і стратегічного плану розвитку новоутворених територіальних громад у зв'язку зі Стратегією розвитку регіону на період до 2020 року;

- розробити макети стратегії розвитку і стратегічного плану розвитку новоутворених територіальних громад у зв'язку зі Стратегією розвитку регіону на період до 2020 року;

- розробити нові правові акти локального характеру щодо розвитку новоутворених територіальних громад у зв'язку із реалізацією Стратегії розвитку регіону на період до 2020 року.

Вирішення зазначених наукових завдань, підготовка та використання вказаних матеріалів дозволять сформуванню економіко-правового забезпечення стратегічного розвитку новоутворених територіальних громад.

Розробка та реалізація економіко-правового забезпечення стратегічного розвитку новоутворених територіальних громад дозволить таким громадам сформувати ефективне місцеве самоврядування та територіальну організацію влади задля створення і підтримки повноцінного життєвого середовища для громадян, надання високоякісних та доступних публічних послуг, становлення інститутів прямого народовладдя, задоволення інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності на відповідній території, узгодження інтересів держави та територіальних громад. Буде сприяти: місцевому економічному розвитку (залучення інвестицій, розвиток підприємництва); розвитку місцевої інфраструктури, зокрема доріг, мереж водо-, тепло-, газо-, електропостачання і водовідведення, інформаційних мереж, об'єктів соціального та культурного призначення; плануванню розвитку території громади; вирішенню питань забудови території (відведення земельних ділянок, надання дозволів на будівництво, прийняття в експлуатацію будівель); благоустрою території; наданню житлово-комунальних послуг (централізоване водо-, тепlopостачання і водовідведення, вивезення та утилізація відходів, утримання будинків і споруд, прибудинкових територій комунальної власності); організації пасажирських перевезень на території громади; утриманню вулиць і доріг у населених пунктах; громадській безпеці; управлінню закладами середньої, дошкільної та позашкільної освіти;

наданню соціальної допомоги через територіальні центри; наданню адміністративних послуг через центри надання таких послуг. За результатами виконаного дослідження передбачається розробити комплекс економічних та правових положень щодо стратегічного розвитку новоутворених територіальних громад в регіонах України. Як результат науково-дослідної роботи очікуємо пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства шляхом розробки відповідних положень, науково-методичних рекомендацій щодо стратегічного розвитку новоутворених територіальних громад.

Результати дослідження будуть узагальнені в колективній монографії, наукових публікаціях, наукових доповідях і аналітичних записках, методичних рекомендаціях, які дозволять органам управління різного рівня готувати та реалізовувати відповідні управлінські рішення щодо стратегічного розвитку новоутворених територіальних громад, правові акти локального характеру щодо розвитку новоутворених територіальних громад у зв'язку з реалізацією Стратегії розвитку регіону на період до 2020 року.

Висновки. Формування економіко-правового забезпечення стратегічного розвитку новоутворених територіальних громад постає дуже актуальним та своєчасним, оскільки виникла нагальна потреба у підтримці новоутворених територіальних громад з боку науки задля їхнього практичного розвитку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Заблодська І.В.* Моніторинг та оцінка реалізації стратегії економічного та соціального розвитку регіону / І.В. Заблодська, С.П. Дроботенко та ін. — Луганск : Ноулідж, 2012. — 160 с.
2. *Заблодська І.В.* Стратегія розвитку Луганської області : монографія / І.В. Заблодська, О.Ю. Кудріна. — Луганськ : Ноулідж, 2014 р. — 307 с.
3. *Заблодська І.В.* Стратегічний аспект розвитку Луганського регіону / І.В. Заблодська, Є.М. Ахромкін // Регіональна економіка в Україні: сучасний стан та шляхи активізації: [зб. наук. пр.] / НАН України, Ін-т регіональних досліджень. — Львів, 2014. — Вип. 3 (107). — С. 127—133.
4. *Заблодська І.В.* Стратегічний аспект ефективного використання енергетичного потенціалу Луганського регіону / І.В. Заблодська // Вісник Східноукраїнського нац. ун-ту імені Володимира Даля. — 2013. — № 16, Ч. 2. — С. 56—70.
5. *Заблодська І.В.* Регіональні ресурси: теорія та практика використання : монографія / І.В. Заблодська, Є.М. Ахромкін та ін.; Луганська філія Інституту економіко-правових досліджень. — Луганськ : Ноулідж, 2010. — 355 с.

REFERENCES

1. Zablods'ka I. V. and Drobotenko S.P. (2012), *Monitorynh ta otsinka realizatsii stratehii ekonomichnoho ta sotsial'noho rozvytku rehionu* [Monitoring and estimation of realization of strategy of economic and social development of region], Noulidzh, Luhansk, Ukraine.
2. Zablods'ka I.V. and Kudrina O.Yu. (2014), *Stratehiia rozvytku Luhans'koi oblasti: monohrafiia* [Strategy of development of the Luhansk area: monography], Noulidzh, Luhansk, Ukraine.
3. Zablods'ka I.V. and Akhromkin, Ye.M. (2014), Strategic aspect of development of the Luhansk region, *Rehional'na ekonomika v Ukraini: suchasnyj stan ta shliakhy aktyvizatsii*, vol. 3 (107), pp. 127-133.
4. Zablods'ka I. V. (2013), Strategic aspect of the effective use of power potential of the Lugansk region, *Visnyk Shkhydnoukrayins'koho nats. un-tu imeni Volodymyra Dalya*, vol. 16. part 2, pp. 56-70.
5. Zablods'ka, I.V. Akhromkin, Ye.M. Zubenko, O.A. and other (2010), *Rehional'ni resursy: teoriya ta praktyka vykorystannya* [Regional resources: theory and practice of the use], Noulidzh, Luhansk, Ukraine.

Надійшла 10.05.2016

Е.М. Ахромкин

Житомирский государственный
технологический университет

О.А. Бурбело

Восточноукраинский национальный университет
им. В. Даля, г. Северодонецк

А.С. Алексеев

Луганский филиал Института экономико-правовых
исследований НАН Украины, г. Северодонецк

Д.В. Заблодская

Институт Экономико-правовых исследований
НАН Украины, г. Киев

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВЕ ОБЕСПЕЧЕННЯ
СТРАТЕГІЧЕСКОГО РОЗВИТКУ
ВНОВЬ СОЗДАНИХ ТЕРРИТОРИАЛЬНИХ
ОБЩИН: ДЛЯ ОБСУЖДЕНИЯ

Обоснована целесообразность проведения научно-практического исследования по развитию экономико-право-

вого обеспечения стратегического развития вновь образованных территориальных общин. Определены современные практические проблемы создания и развития новых территориальных общин, основные научные задачи, которые следует решить, и результаты, которые будут получены.

Ключевые слова: вновь созданные территориальные общины, стратегическое развитие, экономико-правовое обеспечение.

Е.М. Ахромкин

Zhytomyr State Technological University

О.А. Бурбело

Volodymyr Dahl East Ukrainian National University,

Severodonetsk

А.С. Алексеев

Luhansk Branch Institute of Economic
and Legal Researches of NAS of Ukraine, Severodonetsk

Д.В. Заблодская

Institute of Economic and Legal Researches
of NAS of Ukraine, Kyiv

ECONOMIC AND LEGAL
SUPPORTING OF STRATEGIC
DEVELOPMENT OF NEWLY FORMED
TERRITORIAL COMMUNITIES:
FOR DISCUSSION

In the article the expediency of carrying out the scientific and practical research on the economic and legal support development of the newly formed territorial communities strategic development is grounded. Determined the modern practical problems of creation and development of new local communities, the main scientific problems which should be solved and the results that will be obtained.

Key words: newly established territorial communities, strategic development, economic and legal maintenance.

УДК 332.135

П.В. ГУДЗЬ, д-р екон. наук, професор, завідувач кафедри менеджменту
Запорізький національний технічний університет, м. Запоріжжя

М.В. ГУДЗЬ, д-р екон. наук, професор,
професор кафедри управління персоналом та економіки праці
Запорізький національний технічний університет, м. Запоріжжя

ВИЗНАЧЕННЯ СЦЕНАРІЇВ ВИРОБНИЦТВА ВАЛОВОГО РЕГІОНАЛЬНОГО ПРОДУКТУ

Ключові слова: економіка регіону, валовий регіональний продукт, фактори формування та обрахунку ВРП, кореляційно-регресійний аналіз, економічне зростання, сценарії розвитку.

Розглянуто спосіб обрахунку валового регіонального продукту. Визначено його роль у сукупності економічних індикаторів поточного і перспективного розвитку економіки регіону. Виконано економіко-математичну модель залежності ВРП від низки економічних факторів. Проведено порівняльний аналіз фактичного та розрахункового обсягів ВРП. Обґрунтовано прогноз обсягу ВРП відповідно до динаміки величини факторів на основі кореляційно-регресійного аналізу. Обґрунтовано найбільш ймовірні сценарії виробництва ВРП за критерієм середнього значення динаміки факторів попередніх років.

Вступ. Упровадження у вітчизняну практику системи національних ресурсів визначає групу результативних показників розвитку економіки регіону, що відображають різні аспекти регіонального відтворення. До останніх належать валовий випуск, валова додана вартість, валовий регіональний продукт (ВРП). Причому найбільш загальним кількісним показником розвитку економіки регіону є динаміка валового продукту території. Обсяг ВРП, його структура та внутрішньо-регіональні чинники формування створюють інформаційну базу для розробки державної регіональної політики та політики розвитку економіки конкретного регіону. Саме факторні впливи на ВРП визначають динаміку і тенденції розвитку економіки. Дослідженню вказаних питань і присвячено цю статтю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань оцінки стану розвитку економіки регіону в економічній літературі приділяється належне значення, адже умовою її трансформації, розробки стратегії розвитку та формування сучасної архітектури господарського комплексу, прийняття управлінських рішень на рівні регіонального менеджменту є достовірна та своєчасна інформація. Саме в такому контексті представлено роботи Б. Данилишина [1], Л. Матросової, Л. Пруднікової [2], М. Гусєвої [3], О. Коломицевої [4] та ін. Більшість із них розглядають як результативний показник розвитку економіки регіону валовий регіональний продукт [5], виробничі фактори, технічний прогрес [6], а в останніх публікаціях — сферу послуг як найбільш динамічну складову ВРП [7].

Тому **метою** даної статті є визначення сценаріїв розвитку валового регіонального продукту на основі факторів його формування за

допомогою методу кореляційно-регресійного аналізу.

Результати дослідження. ВРП — узагальнювальний (підсумковий) показник економічної діяльності регіону, що відображає процес виробництва товарів і послуг. ВРП в основних цінах — це сума валових доданих вартостей (ВДВ) галузей плюс чисті податки на продукти (ПДВ) (ЧПІ), не зараховані до неї. Значення ВРП в управлінні регіоном полягає в тому, що він є показником економічного зростання, ефективності використання потенціалу регіону і залучених ресурсів, а також виступає інструментом впливу уряду на державну регіональну політику через механізми бюджетної та фінансової системи, міжрегіональних бюджетних перерозподілів тощо.

У роботі представлено визначення сценаріїв виробництва ВРП як індикатора розвитку економіки регіону з використанням Методичних

рекомендації Держкомстату щодо розрахунку валового регіонального продукту виробничим методом [8] і, власне, статистичними показниками стану розвитку економіки регіонів України і Запорізької області зокрема [9—11].

Для оцінки впливу факторів економіки регіону на зростання ВРП скористаємося економіко-математичною моделлю залежності ВРП від низки факторів шляхом побудови рівняння регресії та визначення факторів, що мають щільний кореляційний зв'язок із результативним показником. За допомогою надбудови Excel «Аналіз даних» розраховано парні коефіцієнти кореляції факторів для економіко-математичної моделі ВРП, які наведено у табл. 1.

Установлено, що прогнозування обсягу ВВП будь-якої країни можна здійснити за прогнозними значеннями основних факторів виробництва [6, С.106]. Для прогнозування необхідно мати статистичні дані щодо чисельності трудових ресурсів та обсягу. Оскільки ВРП за своєю будовою подібний до ВВП, то у економіко-математичній моделі ВРП необхідно, насамперед, врахувати фактори, що характеризують трудові ресурси та обсяг капіталу.

Економіко-математична модель ВРП у межах даного дослідження є інструментом для прогнозування тенденцій розвитку економіки старопромислового регіону, тому у моделі ВРП враховано фактори, на які може мати вплив суб'єкт управління: кількість економічно активного населення, середньомісячна заробітна плата у розрахунку на одного штатного працівника, капітальні інвестиції, обсяг реалізованих послуг.

ТАБЛИЦЯ 1. Парні коефіцієнти кореляції факторів економіко-математичної моделі ВРП

Фактор	Y	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅	X ₆	X ₇
Y	1,00							
X ₁	0,97	1,00						
X ₂	0,52	0,40	1,00					
X ₃	-0,98	-0,99	-0,43	1,00				
X ₄	-0,80	-0,74	-0,14	0,75	1,00			
X ₅	0,98	0,98	0,41	-0,98	-0,83	1,00		
X ₆	0,83	0,79	0,74	-0,81	-0,44	0,77	1,00	
X ₇	0,98	0,96	0,24	-0,98	-0,88	1,00	0,69	1,00

ТАБЛИЦЯ 2. Розрахунковий ВРП за рівнянням регресії

Рік	Y, ВРП, млн грн	X ₁ , економічно активне населення у віці 15—70 р., тис. осіб	X ₂ , середньомісячна заробітна плата у розрахунку на одного штатного працівника, грн	X ₃ , капітальні інвестиції, млн грн	X ₄ , обсяг реалізованих послуг (у ринкових цінах), млн грн	Розрахований за рівнянням регресії ВРП, млн грн
2005	19 968	908,3	860	3299	2265,3	21 268
2006	24 787	908,9	1091	3896	2682,0	24 994
2007	33 158	904,7	1394	6407	3449,7	32 982
2008	42 445	904,3	1812	7459	3947,4	39 559
2009	37 446	897,2	1843	4650	4034,7	35 669
2010	42 736	892,6	2187	7964	4936,9	45 501
2011	49 525	891,9	2607	6677	5827,5	48 596
2012	54 828	821,2	2927	7204	6238,8	55 604
2013	54 352	821,9	3142	6839	6768,9	57 675
2014	65 968	773,5	3432	7035	7646,3	63 365

ТАБЛИЦЯ 3. Коефіцієнти динаміки факторів моделі ВРП

Рік	Y, ВРП, млн грн	X ₁ , економічно активне населення у віці 15–70 р., тис. осіб	КД економічно активного населення у віці 15–70 р.	X ₂ , середньомісячна заробітна плата у розрахунку на одного штатного працівника, грн	КД середньомісячної заробітної плати у розрахунку на одного штатного працівника	X ₃ , капітальні інвестиції, млн грн
2005	19 968	908,3	—	860	—	3299
2006	24 787	908,9	1,0007	1 091	1,2686	3896
2007	33 158	904,7	0,9954	1 394	1,2777	6407
2008	42 445	904,3	0,9996	1 812	1,2999	7459
2009	37 446	897,2	0,9921	1 843	1,0171	4650
2010	42 736	892,6	0,9949	2 187	1,1868	7964
2011	49 525	891,9	0,9992	2 607	1,1918	6677
2012	54 828	821,2	0,9207	2 927	1,1231	7204
2013	54 352	821,9	1,0009	3 142	1,0733	6839
2014	65 968	773,5	0,9411	3 432	1,0923	7035
Середнє значення коефіцієнту	—	—	0,9827	—	1,1701	—
Максимальне значення коефіцієнту	—	—	1,0009	—	1,2999	—
Значення коефіцієнтів 2014 р.	—	—	0,9411	—	1,0923	—

Примітка: КД — коефіцієнт динаміки, розрахований відносно показників попереднього року.

ТАБЛИЦЯ 4. Розрахунковий ВРП за рівнянням регресії

Рік	Прогноз ВРП за середнім значенням динаміки факторів у попередні роки, млн грн	Прогноз ВРП за максимальним значенням динаміки факторів у попередні роки, млн грн	Прогноз ВРП за значенням динаміки факторів у 2014 р., млн грн
2005	21 268	21 268	21 268
2006	24 994	24 994	24 994
2007	32 982	32 982	32 982
2008	39 559	39 559	39 559
2009	35 669	35 669	35 669
2010	45 501	45 501	45 501
2011	48 596	48 596	48 596
2012	55 604	55 604	55 604
2013	57 675	57 675	57 675
2014	63 365	63 365	63 365
2015	72 442	84 046	69 334
2016	82 907	114 250	75 623
2017	94 988	159 201	82 279
2018	108 952	227 384	89 352
2019	125 106	332 725	96 895
2020	143 810	498 288	104 968

За допомогою Excel визначено параметри рівняння прямої регресії, за якими побудована така модель ВРП:

$$Y = 35\,969,89 - 33,97 X_1 + 10,86 X_2 + 1,61 X_3 + 0,66 X_4 \quad (1)$$

де Y — ВРП, млн грн; X₁ — економічно активне населення у віці 15–70 р., тис. осіб; X₂ — середньомісячна заробітна плата у розрахунку на одного штатного працівника, грн; X₃ — капітальні інвестиції, млн грн; X₄ — обсяг реалізованих послуг (у ринкових цінах), млн грн.

У табл. 2 наведено розрахункові значення ВРП за рівнянням регресії (за даними статистики економічного розвитку Запорізької області).

У надбудові Excel «Аналіз даних» рівняння регресії перевірено на значимість за допомогою F-критерію, а значимість коефіцієнтів — за допомогою t-критерію. Для порівняння фактичного та розрахункового значень ВРП на рис. 1 представлено графік динаміки їх обсягу.

Аналіз даних вказує на наближеність розрахованих значень ВРП до фактичних. Тому за

КД капітальних інвестицій	X ₄ , обсяг реалізованих послуг (у ринкових цінах), млн грн	КД обсягу реалізованих послуг	Розрахований за рівнянням регресії ВРП, млн грн
—	2265,3	—	21268
1,1810	2682,0	1,1839	24994
1,6445	3449,7	1,2862	32982
1,1642	3947,4	1,1443	39559
0,6234	4034,7	1,0221	35669
1,7126	4936,9	1,2236	45501
0,8384	5827,5	1,1804	48596
1,0791	6238,8	1,0706	55604
0,9493	6768,9	1,0850	57675
1,0286	7646,3	1,1296	63365
1,1357	—	1,1473	—
1,7126	—	1,2862	—
1,0286	—	1,1296	—

допомогою моделі (1) можна скласти прогноз обсягу ВРП відповідно до динаміки факторів. Прогноз розроблено за трьома критеріями динаміки факторів моделі ВРП:

- за середнім значенням попередніх років;
- за максимальним значенням попередніх років;
- за значенням останнього звітного року.

У табл. 3 наведено розрахунок коефіцієнтів динаміки факторів для побудови прогнозу зростання ВРП.

Відповідно до моделі ВРП та коефіцієнтів динаміки факторів (табл. 3) розроблено прогнозний обсяг ВРП за трьома сценаріями до 2020 р., що наведено у табл. 4.

Таким чином, прогнозне значення обсягу ВРП, побудоване за коефіцієнтами динаміки таких факторів, як кількість економічно активного населення, динаміка середньомісячної заробітної плати у розрахунку на одного штатного працівника, капітальні інвестиції, обсяг реалізованих послуг, вказує на його зростання за всіма трьома сценаріями і відображає позитивні тенденції в розвитку економіки Запорізької області до 2020 р. (рис. 2). Аналіз даних

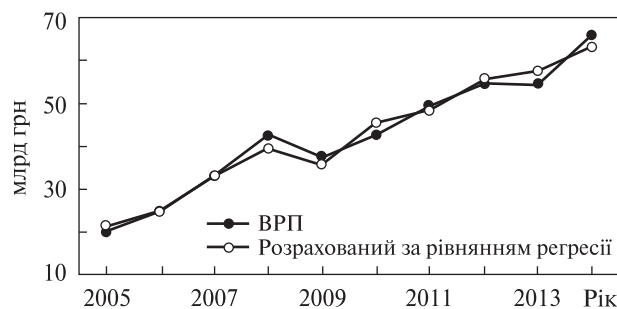

Рис. 1. Фактичний та розрахований обсяги ВРП, млрд грн

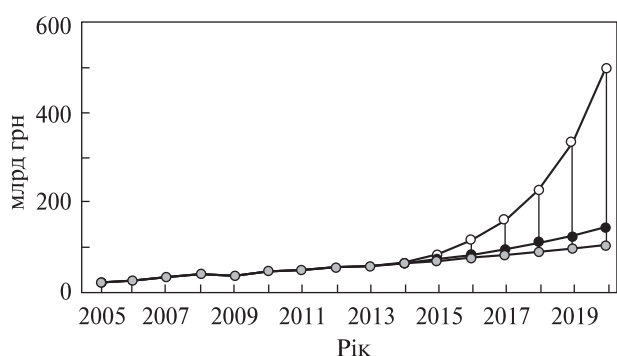

Рис. 2. Прогнозні сценарії динаміки обсягу ВРП Запорізької області до 2020 р., млрд грн

рис. 2 свідчить, що найменше зростання ВРП прогнозується у разі збереження тенденцій для виділених факторів на рівні 2014 р.

Це вказує на зниження ефективності економіки регіону в останній звітний рік і може бути охарактеризоване як песимістичний сценарій. Найбільше зростання ВРП прогнозується у разі відновлення тенденцій зростання ролі чинників, що були максимальними у період 2005—2014 рр., тобто є песимістичним сценарієм. Нейтральним сценарієм можна вважати прогноз за середньою динамікою факторів за досліджуваний період, адже прогнозне значення за цим сценарієм незначно перевищує песимістичний прогноз.

На нашу думку, отримані прогнозні результати й тенденції розвитку ВРП Запорізької області в умовах високої інфляції, мабуть, не зможуть сприяти розв'язанню пріоритетів і завдань Стратегії регіонального розвитку Запорізької області на період до 2020 року [12]. Як зазначають зарубіжні науковці, магістральним напрямком реформування економіки, що

дозволить активізувати ділову активність бізнесу та створити потужні інноваційні промислові кластери, є орієнтації на сучасний менеджмент, спроможний конкурувати у впровадженні інновацій в біо- та нанотехнологіях, створенні нових матеріалів із заданими властивостями, розвитком ІТ-технологій [13]. Якість змін, упроваджувана ефективним менеджментом на корпоративному, регіональному рівні за стимулювальної регіональної політики, зможе забезпечити високі темпи економічного зростання вітчизняної економіки та ринкову конкуренцію.

Висновки. Отже, ВРП є основним індикатором стану розвитку економіки регіону. Беручи до аналізу економічні важливі фактори активного населення у віці 15—70 р., середньомісячної заробітної плати у розрахунку на одного штатного працівника, капітальних інвестицій, обсягів реалізованих послуг (у ринкових цінах) та їхній вплив на зміну динаміки ВРП з використанням методу кореляційно-регресійного аналізу, встановлено, що найбільш реальним є нейтральний прогнозний сценарій динаміки обсягу ВРП Запорізької області до 2020 р., побудований на основі середніх значень динаміки факторів у попередні роки.

Наступним етапом досліджень стане врахування в моделі якісних показників трансформації економіки, пов'язаних із структурною перебудовою господарського комплексу, прогнозними інноваційними змінами галузевої структури за економічними укладами та ефективністю регіонального менеджменту.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- 1 Данилишин Б.М. Просторова організація продуктивних сил України: мезо- та мікрорегіональний рівень : монографія / Б.М. Данилишин, Л.Г. Чернюк, М.І. Фашевський. — Вінниця : Книга-Вега, 2007. — 572 с.
- 2 Матросова Л.М. Аналіз методик оцінки соціально-економічного розвитку регіонів / Л.М. Матросова, Л.О. Пруднікова // Економічний вісник Донбасу. — 2008. — № 3. — С. 69—72.
- 3 Гусева М.О. Структурні трансформації в економіці регіону: оцінка стану та пріоритети структурної корекції / М.О. Гусева // Регіональна економіка. — 2015. — № 1. — С. 19—26.
- 4 Коломицева О.В. Структурні зрушення в економіці: сутність і напрями трансформації / О.В. Коломицева // Продуктивні сили і регіональна економіка. — 2008. — Ч. 2. — С. 186—191.

5. Ляшевська О.І. Валовий регіональний продукт у механізмі економічних індикаторів / О.І. Ляшевська // Теорія та практика державного управління. — 2011. — № 3 (34). — С. 262—267.
6. Корольков В.В. Особенности учета фактора технического прогресса в производственной функции / В.В. Корольков // Економіка і прогнозування. — 2009. — № 2. — С. 97—109.
7. Конач С.С. Роль сфери послуг у формуванні ВВП / С.С. Конач // Молодий вчений. — 2014. — № 12 (15). — С. 159—162.
8. Методичні рекомендації щодо розрахунку валового регіонального продукту виробничим методом, затверджені наказом Держкомстату від 04.06.2004 № 351 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/metod_polog/metod_doc/nr/nr_07.pdf
9. Регіони України : стат. зб. [Електронний ресурс] / за ред. І.М. Жук. — К. : Державна служба статистики України, 2015. — Ч. 2. — 681 с. — Режим доступу : https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ2_u.htm
10. Валовий регіональний продукт : 2004—2014 рр. / стат. зб. / за ред. І.М. Нікітіної. — К. : Державна служба статистики України, 2015. — 128 с.
11. Статистичний щорічник Запорізької області за 2014 рік / за ред. В.П. Головешка. — Запоріжжя : Головне управління статистики у Запорізькій області, 2015. — 459 с.
12. Стратегія регіонального розвитку Запорізької області на період до 2020 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.zoda.gov.ua/article/2264/strategiya-regionalnogo-rozvitku-zaporizkoji-oblastina-period-do-2020-roku.html>
13. The Global Technology Revolution 2020, In-Depth Analyses. Bio/Nano/Materials/Information Trends, Drivers, Barriers, and Social Implications [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.rand.org/pubs/technical_reports/TR303.html

REFERENCES

1. Danylyshyn B.M., Chernyuk L.H. and Fashchevs'kyj M.I. (2007), *Prostorova organizaciya produktyvnyh syl Ukrainy: mezo- ta mikroregional'nyj riven'* [The spatial organization of the productive forces of Ukraine: meso level and mikroregionalnyj], Knyha-Veha, Vinnytsia, Ukraine.
2. Matrosova L.M. and Prudnikova L.O. (2008), Analysis of methodologies which assess the socio-economic development in regions, *Ekonomichnyj visnyk Donbasu*, vol. 3, pp. 69-72.
3. Guseva M.O. (2005), The structural transformations of the region economy : assessment of priorities and structural adjustment, *Regional'na ekonomika*, vol.3, pp. 19-26.
4. Kolomyceva O.V. (2008), Structural changes in the economy: the nature and direction of transformation, *Produktyvni syly i regional'na ekonomika*, vol. 2, pp. 186-191.
5. Lyashev'ska O.I. (2011), The Gross Regional Product in the mechanism of economic indicators, *Teoriya ta praktyka derzhavnoho upravlinnya*, vol. 3 (34), pp. 262-267.
6. Korolkov V.V. (2009), The features of account the technical progress factor in production function, *Ekonomika i prohnozuvannya*, vol. № 2, pp. 97-109.
7. Konach S.S. (2004), The role of service sectors in GDP formation, *Molodyi vchenyj*, vol. № 12 (15), pp. 159-162.

8. The official site of State Statistics Service of Ukraine (2004), Guidelines on the calculation of the gross regional product production method, available at: http://www.ukrstat.gov.ua/metod_polog/metod_doc/nr/nr_07.pdf (Accessed 2 June 2016).
9. The official site of State Statistics Service of Ukraine (2015), *Regions of Ukraine 2014*. Statistical yearbook, available at: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ2_u.htm (Accessed 2 June 2016).
10. Nikiitina I.M. (Ed.) (2005), Gross regional product: 2004-2014. Statystychnyj zbirnyk, Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny, Kyiv, Ukraine.
11. Holoveszka V.P. (Ed.) (2015), Statistical Yearbook of Zaporozhye region in 2014, Holovne upravlinnya statystyky u Zaporizkii oblasti, Zaporizhzhia, Ukraine.
12. The official site of Zaporizhzhya Regional State Administration (2016), Zaporizhzhia oblast Regional Development Strategy — 2020, available at: <http://www.zoda.gov.ua/article/2264/strategiya-regionalnogo-rozvitku-zaporizkoji-oblasti-na-period-do-2020-roku.html> (Accessed 2 June 2016).
13. *The Global Technology Revolution 2020*, In-Depth Analyses. Bio/Nano/Materials/Information Trends, Drivers, Barriers, and Social Implications, available at: http://www.rand.org/pubs/technical_reports/TR303.html (Accessed 1 June 2016).

Надійшла 06.06.2016

П.В. Гудзь, М.В. Гудзь

Запорожский национальный технический университет, г. Запорожье

ОПРЕДЕЛЕНИЕ СЦЕНАРИЕВ ПРОИЗВОДСТВА ВАЛОВОГО РЕГИОНАЛЬНОГО ПРОДУКТА

Рассмотрено содержание расчета валового регионального продукта. Определена его роль в совокупности экономических индикаторов текущего и перспективного

развития экономики региона. Построена экономико-математическая модель зависимости ВРП от ряда экономических факторов. Проведен сравнительный анализ фактического и расчетного объемов ВРП. Обоснован прогноз объема ВРП в соответствии с динамикой величины факторов на основе корреляционно-регрессионного анализа. Обоснован наиболее вероятностный сценарий производства ВРП по критерию среднего значения динамики факторов предыдущих лет.

Ключевые слова: экономика региона, валовый региональный продукт, факторы формирования и расчета ВРП, корреляционно-регрессионный анализ, экономический рост, сценарии развития.

P.V. Gudz, M.V. Gudz

Zaporozhye National Technical University,
Zaporozhye

THE DEFINITION OF SCENARIOS OF PRODUCTION OF GROSS REGIONAL PRODUCT

The article describes the contents of calculation of gross regional product. Determined by its role in the aggregate economic indicators of the current and future economic development of the region. The constructed economic-mathematical model of dependence GRP from a number of economic factors. Comparative analysis of actual and estimated volumes of GRP. Substantiated forecast of the GRP in accordance with the dynamics of the value factors on the basis of correlation and regression analysis. Justified the most probabilistic scenario of production of GRP according to the criterion of the average value of the dynamics of the factors of the previous years.

Key words: regional economy, gross regional product, factors of formation and calculation of GRP, correlation and regression analysis, economic growth, scenarios of development.

УДК 332

І.В. ЗАБЛОДСЬКА, д-р екон. наук, професор, директор
Луганська філія Інституту економіко-правових досліджень НАН України м. Сєвєродонецьк
С.А. НОСКОВА, канд. екон. наук, в.о. завідувача кафедри
економіки підприємства та прикладної статистики
Інститут хімічних технологій Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля, м. Рубіжне
О.М. ТАТАРЧЕНКО, канд. екон. наук,
доцент кафедри економіки підприємства та прикладної статистики
Інститут хімічних технологій Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля, м. Рубіжне
Ю.А. ЗАВОЙСЬКИХ, канд. екон. наук,
доцент кафедри економіки підприємства та прикладної статистики
Інститут хімічних технологій Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля, м. Рубіжне

ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ОНОВЛЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ НА ПЕРІОД ДО 2020 року

Ключові слова: стратегія розвитку, економічні передумови, проблеми, тенденції, індикатори, моніторинг, механізм, прогнозні показники.

Визначено економічні передумови оновлення та реалізації Стратегії розвитку Донецької області на період до 2020 року. Надано коротку характеристику області, досліджено тенденції соціально-економічного розвитку, ідентифіковано сучасні проблеми, визначено механізм реалізації стратегічних цілей і етапи, а також визначено індикатори (прогнозні показники) для проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації регіональної стратегії.

Вступ. В умовах ведення воєнних дій на території області особливої актуальності для економіки набувають пошук шляхів реформування регіональних економічних комплексів, переорієнтації виробничих зв'язків, визначення перспектив диверсифікації регіональної економіки. Від успішного вирішення цих питань залежать перспективи створення нових робочих місць, рівень і динаміка заробітної плати, доходи місцевих бюджетів, а у підсумку — соціально-економічна стабільність у регіоні.

Аналіз останніх досліджень. Оновлення Стратегії розвитку Донецької області на період до 2020 року (далі — Стратегія) має відбуватися відповідно до Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів» від 08 вересня 2005 року № 2850-IV, відповідно до Державної стратегії регіонального розвитку України на період до 2020 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 06 серпня 2014 року № 385 та досвіду реалізації базової Стратегії розвитку Донецької області на період до 2020 р. Необхідність оновлення Стратегії викликана зміною соціально-економічної ситуації як в країні, так

і області, вимогами Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведенням моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2015 року № 392, відповідно до Закону України «Про засади державної регіональної політики» від 05 лютого 2015 р., Постанови Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2015 р. № 856 «Про затвердження Порядку та Методики проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики» та Постанови Кабінету Міністрів України від 07 жовтня 2015 р. № 821 «Деякі питання реалізації у 2015—2017 роках Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року» [1—6].

Мета статті — визначення економічних передумов оновлення та реалізації Стратегії розвитку Донецької області на період до 2020 р.

Результати досліджень. Донецька область — адміністративно-територіальна одиниця України площею — 26 517,5 кв. км (4,4 % від загальної території України). Адміністративний центр — місто Донецьк. З 13 червня 2014 року Донецьку обласну державну адміністрацію тимчасово перенесено до міста Маріуполь, а з 13 жовтня 2014 року — до міста Краматорськ у зв'язку з початком бойових дій на сході України та проведенням антитерористичної операції (АТО). За адміністративно-територіальним устроєм у Донецькій області налічується 52 міста, з них 28 — обласного значення, 24 міста районного рівня, 21 внутрішньоміський район, 18 районів, 131 селище міського типу, 253 сільські ради та 1118 сільських населених пунктів [7].

Сьогодні у Донецькій області на території, підконтрольній українській владі, діють 273 ради, із них 214 рад залучено до процесу децентралізації, а саме ініційовано процедуру об'єднання або проведення громадських слухань. Перспективним планом формування територій громад Донецької області (розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження перспективного плану формування територій громад Донецької області» від 08 вересня 2015 р. № 1029-р [8]) передбачається об'єднання 273 рад у 38 об'єднаних територіальних громад. На сьогодні отримано

фінальне рішення щодо об'єднання у десяти громадах, у трьох з них 25 жовтня 2015 року відбулися перші місцеві вибори, ще сім громад очікують рішення від Центральної виборчої комісії.

Сучасною характерною рисою господарського комплексу області є з'єднання могутньої промисловості з багатогалузевим сільським господарством і розвинутою регіональною транспортною системою. За 2015 рік вуглевидобувними підприємствами області видобуто 14 399 тис. тонн вугілля. Обсяг видобутку коксівного вугілля склав 8186,4 тис. тонн, енергетичного вугілля видобуто 6212,5 тис. тонн. На території, підконтрольній українській владі, розташовані та працюють ДП «Красноармійськвугілля», ДП «Селидіввугілля», ДП «Дзержинськвугілля», шахта «Південнодонбаська № 3», ДП «Донецька вугільна енергетична компанія», ДП «Ш/у «Південнодонбаське №1», ДП «ВК «Краснолиманська», ПАТ «Ш/у «Покровське», ТДВ «Шахта «Білозерська», ТОВ «ДТЕК Добропіллявугілля», ТДВ «ОП «Шахта ім. Святої Матрони Московської», ТОВ «Краснолиманське».

Електроенергетика представлена єдиним комплексом генеруючих та енергопостачальних підприємств. На території області розташовано п'ять теплових електростанцій: Слов'янська ТЕС ПАТ «Донбасенерго» встановленої потужності 880 МВт, Старобешівська ТЕС ПАТ «Донбасенерго» — 2000 МВт (с. Новий Світ, Старобешівський район, тимчасово непідконтрольна територія), Зуївська ТЕС ТОВ «Східенерго» — 1270 МВт (м. Зугрес, тимчасово непідконтрольна територія), Курахівська ТЕС ТОВ «Східенерго» — 1517 МВт, Вуглегірська ТЕС ПАТ «Центренерго» — 3600 МВт (м. Світлодарськ). На території, підконтрольній українській владі, розташовані та працюють такі підприємства: металургійного комплексу — ПАТ «Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча», ПАТ «Металургійний комбінат «Азовсталь», коксохімічне виробництво — ПАТ «Металургійний комбінат «Азовсталь», ПАТ «Авдіївський коксохімічний завод». Основними підприємствами кольорової металургії області є ПАТ «Артемівський завод по обробці кольорових металів», ТОВ СП «Свинець», ТОВ «Мегатекс», ПрАТ «Цинк».

Підприємства хімічної промисловості виробляють широкий асортимент продукції:

мінеральні добрива, аміак, полістирол, кислоти, товари побутової хімії, фармацевтичні вироби та ін. На території, підконтрольній українській владі, розташовані та функціонують такі провідні підприємства машинобудування: ПАТ «Новокраматорськиймашзавод», ПАТ «Енергомашспецсталь», ПАТ «Старокраматорський машзавод», ПАТ «Краматорський завод важкого верстатобудування», ПАТ «Азовмаш», ПрАТ «Артемівський машзавод «Вістек», ПАТ «Дружківський машинобудівний завод», ПАТ «Грета», ТОВ «ВО «Слов'янський завод високовольтних ізоляторів» та ПАТ «Бетонмаш».

Харчова промисловість спеціалізується на випуску м'ясної, молочної, хлібопекарної, борошномельно-круп'яної, кондитерської, макаронної, олієжирової, рибної, плодоовочевої, лікєро-горілчаної, виноробної, пиво-безалкогольної продукції. Виробництво непродовольчих товарів для населення в області здійснюють промислові підприємства, що випускають меблі, холодильники, газові плити, пральні машини, посуд, текстильні, швейні і трикотажні вироби, взуття та інше.

Донецька область має близько 1,4 млн га земель сільськогосподарського призначення, з яких 1,3 млн га — сільськогосподарські угіддя, що перебувають у розпорядженні сільськогосподарських підприємств і домогосподарств (територія, підконтрольна українській владі). Орні землі складають близько 82 %, сінокоси і пасовища майже 16 % загальної площі сільськогосподарських угідь. Загалом угіддя характеризуються високою природною родючістю, що створює сприятливі умови для розвитку тваринництва і рослинництва. Виробництво сільгосппродукції забезпечують приблизно 1,4 тисяч сільськогосподарських агроформувань різних форм власності та господарювання, які виробляють близько 3 % валової продукції сільського господарства України. Багаті чорноземом ґрунти Донецької області створюють загальні умови для виробництва широкого спектра сільгосппродукції. Основні види такої продукції в рослинництві — озима пшениця, насіння соняшнику, овочі, плодово-ягідні культури. За даними державної статистики, із загальної посівної площі (уточнена посівна площа) по всіх категоріях господарств Донецької області у 2015 р. (територія, підконтрольна українській владі), питома вага

зернових культур склала 55,8 %, технічних культур — 34, овоче-баштанних культур та картоплі — 5,3, кормових — 4,9 %. Урожайність зернових культур по всіх категоріях господарств Донецької області у 2015 р. (територія, підконтрольна українській владі) склала 28,5 ц/га (у вазі після доробки), соняшнику — 16,7, картоплі — 111,3, овочевих культур (відкритого та закритого ґрунту) — 144,1 %. У тваринництві відзначається високий рівень розвитку галузі свинарства, а також галузей молочного та м'ясного скотарства, птахівництва та вівчарства. У регіоні щороку виробляють 130—150 тис. тонн м'яса в живій вазі, 230—250 тис. тонн молока, до 700 млн штук яєць та 70 тонн вовни [9].

Транспортна інфраструктура Донецької області охоплює практично усі види транспорту: залізничний, автомобільний, морський, авіаційний. Транспортний комплекс до початку бойових дій на сході України та проведення АТО забезпечував сьому частину вантажних та дев'яту частину пасажирських перевезень України. Найбільшим транспортним підприємством області на теперішній час залишається Донецька залізниця, експлуатаційна довжина колії якої складає 2,8 тис. км (13 % від мережі колії всіх залізниць України). До складу державного підприємства «Донецька залізниця», управління якого знаходилося у м. Донецьк, входили чотири дирекції залізничних перевезень: Краснолиманська, Ясинуватська, Дебальцевська та Луганська. У результаті проведення бойових дій на початок 2015 р. на підконтрольній українській владі території залишилась лише Краснолиманська дирекція залізничних перевезень, на базі якої на початку 2016 р. створено регіональну філію «Донецька залізниця» ПАТ «Укрзалізниця».

Маріупольський морський торговельний порт входить у трійку найбільших портів України. Він наймогутніший за оснащенням серед портів Азовського моря. Це порт із сучасним обладнанням, перевантажувальними машинами і механізмами, що забезпечують переробку металу, сірки, вугілля, коксу, глини, хімічних добрив, нафтопродуктів, контейнерів, обладнання та ін. Порт має найбільший в Україні спеціалізований вуглеперевантажувальний комплекс, який дозволяє переробляти до 5 млн тонн вугілля на рік. Питома вага експортних вантажів у загальному обсязі ван-

тажопереробки складає 55,4 %, транзитних — 0,1, імпорتنих — 15,5, внутрішніх — 29,0 % [9].

Станом на 01.01.2016 Донецька область має маршрутну мережу внутрішньообласних автобусних маршрутів загального користування, що складається з 528 маршрутів, із яких міжміських — 192, приміських — 336 (внутрішньо-районних — 175, міжрайонних — 161). Маршрутну мережу обслуговують 189 перевізників різних форм власності. Перевезення здійснюється 1196 одиницями рухомого складу (автобусів), з яких 417 курсують у міжміському автобусному сполученні та 779 — у приміському. У межах області наявні дороги загального користування протяжністю 8075,7 км (з них 5660,5 км — на території, підконтрольній українському уряду), у т. ч.: міжнародного значення — 326,0 км (з них 209,7 км — на території, підконтрольній українському уряду); національного значення — 338,5 км (з них 195,5 км — на території, підконтрольній українському уряду); територіального значення — 1184,1 км (з них 696,9 км — на території, підконтрольній українському уряду); місцевого значення — 6227,1 км (з них 4558,4 км — на території, підконтрольній українському уряду).

Через тимчасову втрату контролю над частиною території країни можливості щодо транзиту територією Донецької області були суттєво обмежені. Втрачені або функціонують частково: два транспортні коридори («Європа—Азія» (Краковець — Львів — Рівне — Житомир — Київ — Полтава — Харків — Дебальцево — Ізварине), «ЧЕС» (Рені — Ізмаїл — Одеса — Миколаїв — Херсон — Мелітополь — Бердянськ — Маріуполь — Новоазовськ)), європейські траси E50, E48, E40, міжнародні траси M 03 і M 04, національні траси H15, H20, H21. Зважаючи на відсутність можливості експлуатації магістралей, що розташовані на непідконтрольній території, службою автомобільних доріг у Донецькій області, за погодженням з обласним УДАІ ГУМВС України, визначені маршрути для транзиту транспортних засобів в об'їзд території, що не контролюється урядом України, сполученням північ-південь. Запропоновані маршрути є тимчасовою альтернативою національній магістралі H-20 Слов'янськ — Донецьк — Маріуполь. Перший маршрут проходить по дорогах загального користування державного і місцевого значення та розрахований на пересування легкових ав-

томобілів і здійснення пасажирських перевезень. Другий маршрут прокладений по дорогах державного значення, технічні характеристики яких відповідають вимогам для здійснення руху великогабового та великогабаритного транспорту.

Комунальне підприємство «Міжнародний аеропорт Донецьк ім. С.С. Прокоф'єва» у зв'язку з активними бойовими діями у зоні аеропорту майже повністю зруйновано. Аеропорт контролюється незаконними збройними формуваннями. Міжнародний аеропорт у м. Маріуполь через воєнно-політичну ситуацію у регіоні не здійснює авіарейси цивільної авіації. Аеропорт знаходиться під контролем збройних сил України. Аеропорт у м. Краматорськ було пошкоджено у зв'язку з бойовими діями, проте він може бути відновлений задля повноцінного функціонування [9].

Соціально-економічний розвиток Донецької області доречно досліджувати за останні два роки (2014—2015), оскільки тенденції розвитку, притаманні попереднім рокам, відмінні та обумовлені бойовими діями і руйнуванням промислового потенціалу регіону. Тенденції соціально-економічного розвитку Донецької області досліджено без урахування зони проведення АТО.

Випуск промислової продукції області за 2015 р. порівняно з 2014 р. зменшився на 34,7 %: обсяг продукції скоротився у виробництві, передачі та розподіленні електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря — на 11,0 %, у виробництві коксу та продуктів нафтоперероблення — на 17,1, у металургійному виробництві та виробництві готових металевих виробів — на 26,7, у машинобудуванні — на 33,8, у виробництві гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції — на 34,8, у добувній промисловості та розробленні кар'єрів — на 42,3, в текстильному виробництві, виробництві одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів — на 43,7 %, у виробництві хімічних речовин і хімічної продукції — у 2,1 рази, у виробництві харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів — у 2,4 рази (табл. 1). Видобуток рядового вугілля за 2015 р. зменшився удвічі і склав 13,1 млн тонн. Обсяг кам'яного вугілля, у т. ч. відвантаженого рядового вугілля і продуктів збагачення, за 2015 р. склав 10,2 млн тонн, що менше обсягу 2014 р. в 1,9 рази. Виплавка чавуну за

2015 рік, 8,6 млн тонн, зменшилася порівняно з попереднім роком на 14,5 %. Річне виробництво сталі склало 8,0 млн тонн, що менше, ніж у 2014 р. на 17,9 %. Виробництво готового прокату за 2015 р. зменшилося порівняно з 2014 р. на 23,4 % і склало 4,1 млн тонн. Виробництво електроенергії за 2015 р. склало 21,7 млрд кВт·годин, що менше, ніж у 2014 р. на 4,6 %.

Обсяг сільськогосподарського виробництва за 2015 р. порівняно з 2014 р. зменшився на 34,7 %. Валовий збір зернових та зернобобових культур становив у 2015 р. 1,5 млн тонн і зменшився на 35,0 %. Валовий збір соняшнику зменшився на 28,6 % і склав 528,3 тис. тонн. Картоплі накопано 397,7 тис. тонн, що майже на 49 % менше, ніж рік тому. Валовий збір овочів зменшився у 2,3 рази і становив 208,0 тис. тонн. Плодів та ягід у 2015 р. зібрано 104,9 тис. тонн, що майже на 15 % менше від минулорічного показника. Виробництво м'яса у 2015 р. склало 131,5 тис. тонн, що на 13,4 % менше рівня 2014 р. Надої молока зменшилися за 2015 р. на 19,5 % і склали 227,9 тис. тонн. Яєць у 2015 р. одержано 629,4 млн шт., що у 2,6 рази менше, ніж у 2014 р. Поголів'я великої рогатої худоби складало на 1 січня 2016 р. 72,2 тис. голів і скоротилося за 2015 р. на 23,7 %, у тому числі поголів'я корів зменшилося на 24,0 % і склало 37,6 тис. голів. Зменшилася на 7,1 % чисельність поголів'я свиней до 445 тис. голів. Поголів'я птиці на 1 січ-

ня 2016 р. становило 3,7 млн голів, що менше, ніж рік тому, на 35,4 % [7].

2015 р. експорт товарів із Донецької області орієнтовно склав 3371,7 млн доларів США, що менше показника 2014 р. у 2,4 рази. Підприємства регіону вивозили продукцію у 100 країн світу проти 122 країн у 2014 р. На першому місці Італія, куди за у 2015 р. експортовано товарів орієнтовно на 748,3 млн доларів, що менше попереднього року на 36,7 % і склало 22,2 % загального обсягу. Експорт усіх товарів на європейський ринок у 2015 р. скоротився порівняно з попереднім роком на 37,1 %. На 49,2 % зменшився за 2015 р. експорт у Російську Федерацію, склавши орієнтовно 542,1 млн доларів, тобто 16,1 % загального обсягу (друге місце). Третє місце зайняла Туреччина, поставки в цю країну за 2015 р. становили орієнтовно 436,1 млн доларів, або 12,9 % загального обсягу. Порівняно з 2014 р. експорт у Туреччину зменшився на 47,5 %. Уся валютна виручка від експорту товарів у країни Азії скоротилася за цей період у 3,3 рази. Експорт товарів у країни Америки за 2015 р. порівняно з попереднім роком зменшився орієнтовно у 2,6 рази, на африканський континент — у 4,6 рази. Валютна виручка від експортних поставок чорних металів становила за 2015 р. 2564,3 млн доларів (76,1 % експорту всіх товарів) і зменшилася порівняно з попереднім роком у 2,2 рази. Також зменшився за 2015 р. порівняно з 2014 р. експорт продукції машинобудування — у 2,5 рази, виробів із чорних металів — у 2,8, продукції хімічної промисловості — у 3,6, готових харчових продуктів — у 10,5 разів. Обороти роздрібною торгівлею за 2015 р. становив в області 31,2 млрд грн, що утричі менше попереднього року в порівнянних цінах.

Будівельними підприємствами області за 2015 р. виконано будівельних робіт власними силами на 2,3 млрд грн. Порівняно з 2014 р. обсяг будівельної продукції зменшився у 2,4 рази.

Таким чином, за результатами проведеного аналізу тенденцій соціально-економічного розвитку області було встановлено, що спостерігається зменшення: обсягів промислового виробництва — на 34,6 %; обсягів сільськогосподарського виробництва — на 34,7; кількості малих підприємств — на 11,6, обсягу реалізованої ними продукції — на 9,5, чисель-

ТАБЛИЦЯ 1. Структура промисловості Донецької області, %

Види промислової діяльності / Роки	2014	2015
Промисловість	100	100
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	15,7	15,8
Переробна промисловість	64,8	65,1
у тому числі:		
металургія	38,4	43,9
машинобудування	5,3	4,4
харчова промисловість	9,2	5,5
виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення	5,8	7,6
виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	2,1	0,9
Інші	4,0	2,8
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	18,4	18,3
Водопостачання, каналізація, поводження з відходами	1,1	0,8

ності працюючих на малих підприємствах — на 3,5; кількості фізичних осіб-підприємців, які сплачували податки, тобто реально здійснювали свою діяльність, — на 55,5; обсягу капітальних інвестицій — на 58,9 (у порівнянних цінах), накопичених прямих іноземних інвестицій — на 28,3 %.

Середньорічний рівень інфляції за 2015 р. порівняно з 2014 р. склав 46,1 %. У грудні порівняно з листопадом підвищилися ціни на рибу та продукти з риби — на 2,1 %, фрукти — також на 2,1, цукор — на 3,5, молоко — на 4,3, масло — на 4,7, овочі — на 9,1, яйця — на 18,3 %. Протягом 2015 р. ціни на кисломолочні продукти зросли на 16,1 %, молоко — на 17,3, м'ясо та м'ясопродукти — на 30,2, масло — на 33,2, хліб — на 38,3, рис — на 48,5, рибу та продукти з риби — також на 48,5 %, макаронні вироби — в 1,5 раза, овочі та цукор — в 1,6, соняшникову олію та яйця — в 1,7, фрукти — в 1,8, чай — у 2 рази. Фармацевтична продукція на кінець 2015 р. подорожчала порівняно з груднем 2014 р. у 1,6 раза [9].

Ціни (тарифи) на житло, воду, електроенергію, газ та інші види палива були у грудні 2015 р. вищими за грудень 2014 р. у середньому у 2,1 раза. Зокрема, електроенергія подорожчала за цей період у 1,7, водопостачання — також в 1,7, каналізація — в 1,8, гаряча вода, опалення — у 2,7, природний газ — у 3,6 раза. Ціни на паливо та мастила у грудні 2015 р. порівняно з груднем попереднього року були вищі на 15,4 %. Послуги автотранспорту пасажирського транспорту подорожчали за рік на 26,5 %.

Кількість зареєстрованих безробітних на кінець 2015 р. становила в області 21,2 тис. осіб. Із загальної кількості безробітних 60,7 % становили жінки, 39,8 % — молодь віком до 35 років. Рівень зареєстрованого безробіття на кінець 2015 р. становив 0,8 % населення працездатного віку. Кількість вільних робочих місць (вакантних посад), заявлених роботодавцями до державної служби зайнятості, 2015-го зменшилася у 2,2 раза і на кінець року становила 0,4 тисячі. Навантаження зареєстрованих безробітних на одне вільне робоче місце (вакантну посаду) збільшилося з 26 до 60 осіб на кінець 2015 р. За сприяння державної служби зайнятості у 2015 р. було працевлаштовано 17,6 тис. осіб — 24,5 % громадян, які мали статус зареєстрованого безробітного в цьому періоді, у тому числі у грудні — 1,2 тис. осіб.

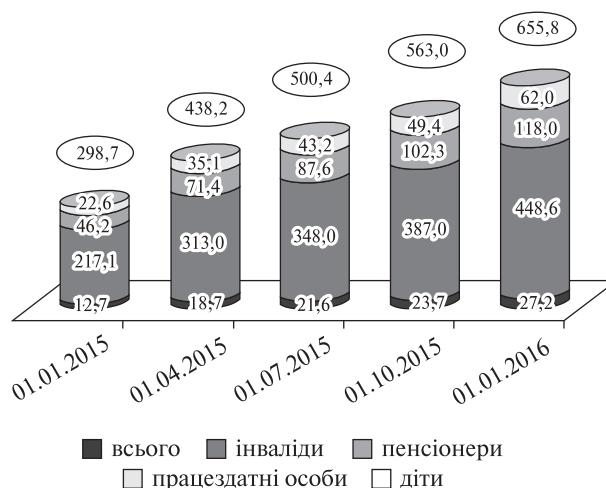

Рис. 1. Динаміка змін кількості внутрішньо переміщених осіб, зареєстрованих у Донецькій області [9]

Частка працевлаштованих осіб у грудні порівняно із попереднім місяцем зменшилася на 1,8 в. п. і становила 4,6 %. Середній розмір допомоги по безробіттю у грудні 2015 р. становив 1362 грн. За 2015 р. середньомісячна номінальна заробітна плата одного штатного працівника підприємств, установ та організацій (з кількістю зайнятих 10 і більше осіб) склала в області 4910 грн. Порівняно з 2014 р. показник зріс на 28,5 %, реальна заробітна плата знизилася на 10,1 %. За 2015 р. середня зарплата становила 5287 грн. Заборгованість із виплати заробітної плати на 1 грудня 2015 р. в області становила 388,6 млн грн. Її несплачений обсяг еквівалентний 15,7 % фонду оплати праці. Борги по зарплаті на підприємствах на 1 грудня 2015 р. становили 357,6 млн грн, або 92,0 % всієї заборгованості.

Чисельність наявного населення області за оцінкою, здійсненою на основі фактичних адміністративних даних щодо державної реєстрації народження і смерті та зміни постійного місця проживання, на 1 грудня 2015 р. становила 4267,3 тис. осіб понад 120 етносів: українці, росіяни, греки, євреї, німці, татари та інші. Упродовж двох останніх років чисельність населення зменшилася на 30,0 тис. осіб, у тому числі внаслідок природного скорочення на 21,3 тис. осіб і на 8,7 тис. осіб — за рахунок міграційного скорочення. У 2015 р. в області зареєстровано 15,6 тис. осіб живонароджених та 36,9 тис. осіб померлих. Станом на 31.03.2016 в області зареєстровано 708,2 тис. внутрішньо переміщених осіб (601,5 тис. сімей), з них: 69,5 тис. дітей; 29,5 тис. інвалідів;

Рис. 2. Стратегічні цілі розвитку Донецької області

480,3 тис. пенсіонерів; 128,9 тис. працездатних осіб (рис. 1).

За розрахунковими даними, на території області, підконтрольній українській владі, розбіжність між найбільш благополучними і найбільш проблемними містами (районами) становила: за обсягом реалізованої промислової продукції на одну особу: в містах — 91,7 раза, в районах — 64,5 раза; за обсягом капітальних інвестицій на одну особу: в містах — 58,6 раза, в районах — 28,7 раза; за обсягом доходів загального фонду місцевого бюджету без трансфертів на одну особу: в містах — 4,2 раза, в районах — 3,8 раза; за розміром заборгованості з виплати заробітної плати на одного штатного працівника: в містах — 46,6 раза, в районах — 29,1 раза; за розміром середньомісячної заробітної плати: в містах — 2,1 раза, в районах — 1,5 раза; за обсягом витрат з місцевого бюджету на 1 мешканця на утримання мережі закладів охорони здоров'я: в містах — 32,7 раза, в районах — 2,5 раза; за обсягом витрат на утримання 1 учня в загальноосвітніх школах: в містах — 1,7 раза, в районах — 1,6 раза; за обсягом витрат місцевого бюджету на одну дитину у дошкільних закладах: у містах — 2,4 раза, в районах — 1,9 раза. Чотири міста (обласного значення) та десять районів (з 15 міст та 12 районів, розташованих на території області, підконтрольній українській владі) — дотаційні, тобто отримували з державного бюджету базову дотацію з метою вирівнювання податкоспроможності.

Рівень злочинності на 10 тис. населення — 164,9 кримінальних правопорушень (по території області, підконтрольній українській владі) за середнього рівня в Україні 127,3 пра-

вопорушення. Перше місце в Україні за обсягом викидів забруднювальних речовин в атмосферне повітря (22,0 % від загальних викидів). Друге місце в Україні за обсягом скидання забруднених зворотних вод у поверхневі водні об'єкти (32,1 % від загального скидання). Друге місце в Україні за обсягом накопичених відходів (7,4 % від загального обсягу).

За результатами ідентифікації проблем сучасного розвитку Донецької області сформовано стратегічні цілі, які дозволять втілити в життя стратегічне бачення розвитку Донецької області до 2020 року (рис. 2) та механізм реалізації оновленої Стратегії (рис. 3).

Етап А — це теоретико-аналітичний етап, який передбачає проведення теоретичних й аналітичних досліджень сучасного нормативно-правового забезпечення стратегічного розвитку регіонів і тенденцій соціально-економічного розвитку Донецької області.

Етап В — суто аналітичний етап, який передбачає побудову матриці SWOT-аналізу, ідентифікацію проблем та визначення порівняльних переваг області, що стає підґрунтям для переходу до наступного етапу.

Етап С — це і є стратегічний етап, тому що саме тут визначаються стратегічні цілі та здійснюється їх декомпозиція (виокремлення оперативних цілей і завдань розвитку Донецької області на період до 2020 року). Уточнюються можливі сценарії розвитку та розраховуються прогностичні показники стратегічного розвитку Донецької області на період до 2020 року за сценаріями.

Етап D — етап реалізації стратегії, коли буде розроблено план заходів з реалізації Стратегії розвитку Донецької області на період до 2020 р. та використовуватимуться інші різні інструменти.

Етап E — етап моніторингу, який має проводитися у 2017 і 2019 рр. та який закінчується опрацюванням результатів моніторингу реалізації регіональної стратегії, визначенням ефективності її реалізації та здійснення корегуванням стратегії, якщо це потрібно.

Інструментами реалізації стратегії є: регіональна програма розвитку малого і середнього підприємництва в Донецькій області на 2015—2016 роки, комплексна програма «Оздоровлення та відпочинок дітей Донецької області на 2013—2017 роки», регіональна комплексна програма «Молодь і сім'я Донеччини.

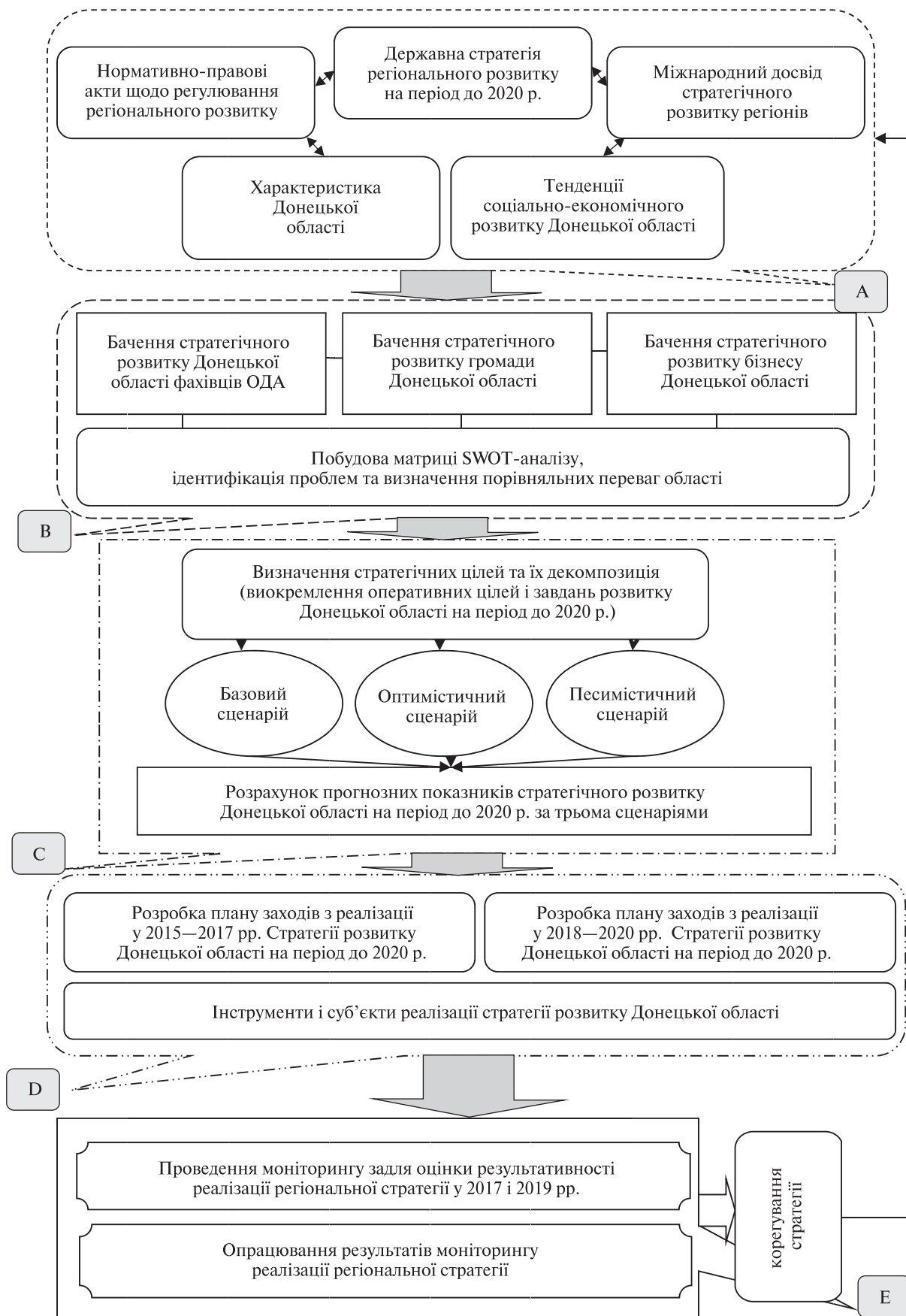

Рис. 3. Механізм реалізації оновленої Стратегії розвитку Донецької області на період до 2020 р.

2013—2017 роки», Програма реформування та розвитку водопровідно-каналізаційного господарства Донецької області на період до 2020 р., Проекти, що фінансуються державним фондом регіонального розвитку або за рахунок міжнародної технічної допомоги, Програма національно-патріотичного виховання дітей та молоді у Донецькій області на 2016—2020 роки, План заходів з реалізації у 2015—2017 рр. Стратегії розвитку Донецької області на період до 2020 р., який містить три програми: Територіальна соціально-економічна інтеграція і просторовий розвиток; Підвищення рівня конкурентоспроможності реального сектору економіки та територій регіону; Розвиток людського потенціалу та соціальна справедливість [10].

Результати реалізації Стратегії визначаються шляхом проведення моніторингу та оцінки результативності виконання планів заходів. Проте практика доводить, що у більшості випадків реалізація стратегії може відбуватися не тільки за запланованим (базовим) сценарієм.

1. *Базовий сценарій* реалізації стратегічного бачення розвитку Донецької області — це подальший розвиток території, яка зараз належить області станом на 1 січня 2016 р. Сценарій передбачає, що Донецька область буде розвиватися в унісон з країною відповідно до показників, затверджених Постановою КМУ від 05 серпня 2015 р. № 558 «Про схвалення Прогнозу економічного і соціального розвитку України на 2016 рік та основних макроекономічних показників економічного і соціального розвитку України на 2017—2019 роки».

2. *Оптимістичний (традиційний) сценарій* реалізації стратегічного бачення розвитку Донецької області — це розвиток за умов повернення усіх територій, які традиційно належали Донецькому регіону.

3. *Песимістичний (реалістичний) сценарій* реалізації стратегічного бачення розвитку Донецької області — розвиток за умов загострення бойових дій та активізації міграції населення і руйнування інфраструктури.

Проведення моніторингу і оцінки результативності реалізації регіональних стратегій і виконання планів заходів включає щоквартальну підготовку звіту про результати реалізації проектів регіонального розвитку, визначених планом заходів, за відповідний період і підготовку щороку звіту про результати моніторингу виконання плану заходів за відповідний період та звіту з оцінки результативності реалізації регіональної стратегії та плану заходів з її реалізації. Звіт про результати моніторингу складається на основі даних звітів та порівняння фактичних значень індикаторів (показників) оцінки результативності виконання планів заходів з їх прогнозованим значенням. Звіт з оцінки результативності складається на основі даних звіту про результати моніторингу і передбачає оцінку досягнення цілей регіональних стратегій розвитку шляхом порівняння фактичних значень індикаторів (показників) оцінки результативності виконання плану заходів з їх прогнозованим значенням у відповідному періоді.

Уніфікована система індикаторів для Державної стратегії регіонального розвитку на пе-

ТАБЛИЦЯ 2. Прогнозні показники реалізації оновленої Стратегії розвитку Донецької області на період до 2020 р.

Показники у відсотках до попереднього року	2017 р.			2019 р.		
	Базовий	Оптимістичний	Песимістичний	Базовий	Оптимістичний	Песимістичний
Індекс валового внутрішнього регіонального продукту	102,3	103,5	101,0	103,5	104,0	103,0
Індекс споживчих цін у середньому за рік	111,5	110,4	112,6	106,3	105,5	107,0
Індекс цін виробників промислової продукції	109,8	108,5	111,1	100,5	104,7	105,3
Середньомісячна номінальна заробітна плата, скоригована на індекс споживчих цін	102,2	103,7	100,7	105,0	104,6	102,8
Рівень безробіття населення віком 15—70 років за методологією МОМ	9,7	9,2	10,2	8,35	7,7	9,0
Продуктивність праці	100,95	101,8	100,1	102,7	103,4	101,9
Експорт товарів і послуг	110,3	111,5	109,1	110,95	111,0	110,9
Імпорт товарів і послуг	110,4	111,9	108,9	111,5	111,8	111,2

ріод до 2020 р., регіональних стратегій розвитку, а також планів їх реалізації містить багато індикаторів. Основні серед них використано для прогнозування: індекс валового внутрішнього регіонального продукту, індекс споживчих цін у середньому за рік, індекс цін виробників промислової продукції, середньомісячна номінальна заробітна плата, скоригована на індекс споживчих цін, рівень безробіття населення віком 15—70 років за методологією Міжнародної організації праці, продуктивність праці, обсяги експорту товарів і послуг та імпорту товарів і послуг тощо. Прогнозні показники реалізації оновленої Стратегії розвитку Донецької області на період до 2020 р. наведено у табл. 2.

Висновок. Отже, визначення економічних передумов оновлення та реалізації Стратегії розвитку Донецької області на період до 2020 р. передбачає надання короткої характеристики області, дослідження тенденцій соціально-економічного розвитку області, ідентифікацію проблем та порівняльних переваг, етапи механізму реалізації стратегічних цілей, а також визначення індикаторів задля моніторингу та оцінки результативності реалізації регіональної стратегії. Проте доречно ще здійснити декомпозицію стратегічних цілей та виокремити оперативні цілі і завдання, очікувані результати, узгодити стратегічні / операційні цілі оновленої Стратегії розвитку Донецької області на період до 2020 р. зі стратегічними / операційними цілями Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 р.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Про стимулювання розвитку регіонів*: Закон України від 08.09.2005 року № 2850-IV // Офіційний вісник України. — 2005. — № 40. — ст. 2529.
2. *Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року*: Постанова КМУ від 06 серпня 2014 р. № 385 // Урядовий кур'єр. — 2014. — № 160 (3 верес.). — С. 7.
3. *Порядок розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів*: Постанова КМУ від 11 листопада 2015 р. № 932 // Офіційний вісник України. — 2015. — № 92. — ст. 3131.
4. *Про засади державної регіональної політики*: Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII // Відомості Верховної Ради України. — 2015. — № 13. — ст. 90.
5. *Про затвердження Порядку та Методики проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації*

державної регіональної політики: Постанова КМУ від 21 жовтня 2015 року № 856 // Урядовий кур'єр. — 2015. — № 210 (11 лист.). — С. 8.

6. *Деякі питання реалізації у 2015—2017 роках Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року*: Постанова КМУ від 07 жовтня 2015 року № 821 // Урядовий кур'єр. — 2015 р. — № 196 (22 жовт.). — С. 7.
7. Офіційний сайт Донецької обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://donoda.gov.ua/?lang=ua&sec=01.13&iface=Public&cmd=main&args=>
8. *Про затвердження перспективного плану формування територій громад Донецької області: розпорядження КМУ від 08 вересня 2015р. № 1029-р.* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1029-2015-%D1%80>
9. Офіційний сайт Головного управління статистики в Донецькій області [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.donetskstat.gov.ua/statinform1/index.php>
10. *Стратегія розвитку Донецької області на період до 2020 року* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://donoda.gov.ua/?lang=ua&sec=03.04&iface=Public&cmd=view&args=id:22709>
11. *Про схвалення Прогнозу економічного і соціального розвитку України на 2016 рік та основних макроекономічних і соціального розвитку України на 2017—2019 роки*: Постанова КМУ від 05 серпня 2015 р. № 558 // Урядовий кур'єр. — 2015. — № 146.

REFERENCES

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2005), The Law of Ukraine: On stimulation of development of regions, *Ofitsijnyj visnyk Ukrainy*, vol. 40, p. 25.
2. Cabinet of Ministers of Ukraine (2014), Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine: On assertion of State strategy of regional development on a period to 2020 year, *Uriadovyy kur'ier*, vol. 160, p. 7.
3. Cabinet of Ministers of Ukraine (2015), Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine: An order of development of regional strategies of development and plans of measures is on their realization, and also leadthrough of monitoring and estimation of effectiveness of realization of the noted regional strategies and plans of measures, *Ofitsijnyj visnyk Ukrainy*, vol. 92., p. 111.
4. The Verkhovna Rada of Ukraine (2015), The Law of Ukraine: On principles of public regional policy, *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, vol. 13, p. 721.
5. Cabinet of Ministers of Ukraine (2015), Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine: On assertion of Order and Method of leadthrough of monitoring and estimation of effectiveness of realization of public regional policy, *Uriadovyy kur'ier*, vol. 210., p. 8.
6. Cabinet of Ministers of Ukraine (2015), Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine: Some questions of realization in 2015–2017 years of State strategy of regional development on a period to 2020 year, *Uriadovyy kur'ier*, vol. 196, p. 7.
7. The official site of Donetsk Regional State Administration (2016), available at: <http://ovu.com.ua/articles/486->

- derzhavniy-komitetstatistiki-ukrayini/publisher (Accessed 28 April 2016).
8. Cabinet of Ministers of Ukraine (2015), Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine: On assertion of perspective plan of forming of territories of societies of the Donetsk area, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1029-2015-%D1%80> (Accessed 28 April 2016).
  9. Holovne upravlinnia statystyky u Donets'kij oblasti (2016), available at: <http://www.donetskstat.gov.ua/statinform1/index.php> (Accessed 28 April 2016).
  10. The official site of Donetsk Regional State Administration (2016), The Donetsk oblast Regional Development Strategy — 2020, available at: <http://donoda.gov.ua/?lang=ua&sec=03.04&iface=Public&cmd=view&args=id:22709> (Accessed 28 April 2016).
  11. Cabinet of Ministers of Ukraine (2014), Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine: On approval of Prognosis of economic and social development of Ukraine on 2016 and basic macroindexes of economic and social development of Ukraine on 2017-2019, *Uriadovij kur'ier*, vol. 146, p. 7.

Надійшла 10.05.2016

І.В. Заблодская

Луганский филиал Института экономико-правовых исследований НАН Украины, г. Северодонецк
С.А. Носкова, А.Н. Татарченко, Ю.А. Завойских
Институт химических технологий
Восточноукраинского национального университета
имени Владимира Даля, г. Рубежное

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ ОБНОВЛЕНИЯ И РЕАЛИЗАЦИИ СТРАТЕГИИ РАЗВИТИЯ ДОНЕЦКОЙ ОБЛАСТИ НА ПЕРИОД ДО 2020 ГОДА

Определены экономические предпосылки обновления и реализации Стратегии развития Донецкой области на

период до 2020 года. Предоставлена краткая характеристика области, исследованы тенденции социально-экономического развития, идентифицированы современные проблемы, определен механизм реализации стратегических целей и этапы, а также определены индикаторы (прогнозные показатели) для проведения мониторинга и оценки результативности реализации региональной стратегии.

Ключевые слова: стратегия развития, экономические предпосылки, проблемы, тенденции, индикаторы, мониторинг, механизм, прогнозные показатели.

I.V. Zabłodska

Lugansk Branch Institute of Economic and Legal Researches of NAS of Ukraine, Severodonetsk
S.A. Noskova, O.M. Tatarchenko, Yu.A. Zavoytskyh
Institute of Chemical Technology,
East Ukrainian National University
named after Volodymyr Dal, Rubizhne

ECONOMIC BACKGROUNDS OF UPDATING AND IMPLEMENTING OF THE DONETSK REGION STRATEGY DEVELOPMENT FOR THE PERIOD TILL 2020

The article defines the economic preconditions of updating and implementing of the Donetsk region strategy development for the period till 2020. Provided a brief characterization of the region, the tendencies of socio-economic development of the region, identified the current problems, defined the mechanism of strategic goals and milestones realization, and defined the indicators (prognostic indicators) to monitor and evaluate the effectiveness of regional strategy implementation.

Key words: development strategy, economic conditions, problems, trends, indicators, monitoring, mechanism, prognostic indicators.

УДК 338.1

С.О. ІЩУК, д-р екон. наук, професор,
завідувач відділу розвитку виробничої сфери регіону та інвестицій
ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАН України», м. Львів

Я.В. КУДРЯ, канд. екон. наук,
наук. співроб. відділу розвитку виробничої сфери регіону та інвестицій
ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАН України», м. Львів

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА У ЗАХІДНОМУ РЕГІОНІ УКРАЇНИ

Ключові слова: євроінтеграція, зона вільної торгівлі, економічні проблеми розвитку, промисловість, промислові види діяльності, промислове виробництво, промислові підприємства, регіон.

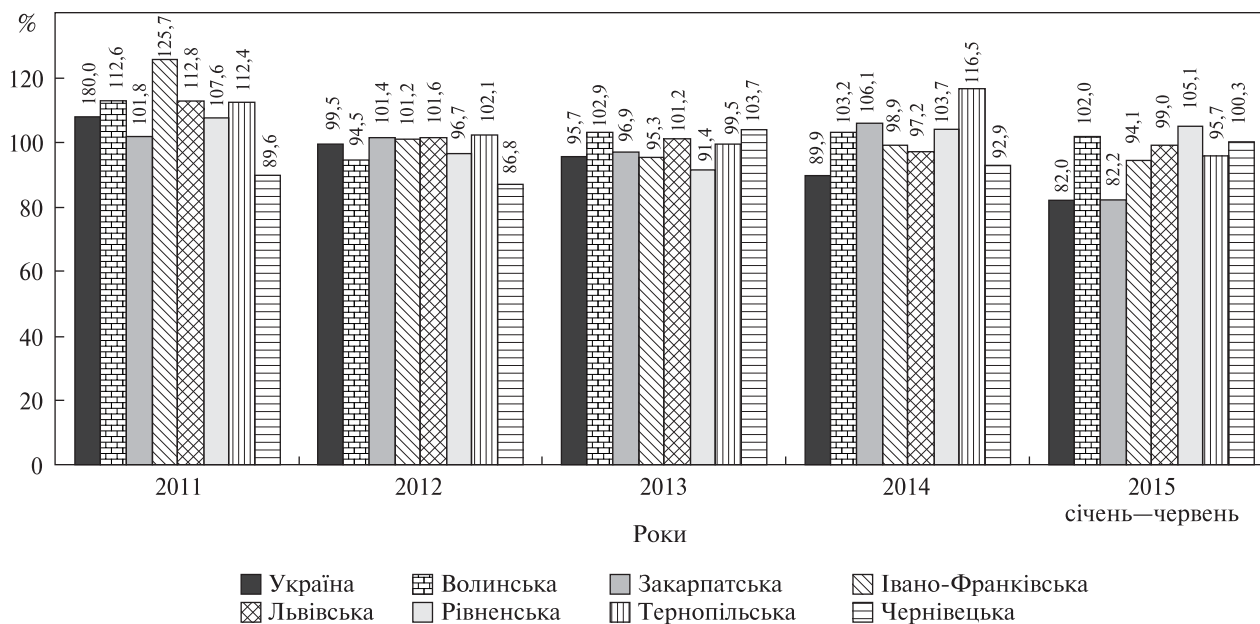
Проведено оцінку стану і результатів діяльності промислових підприємств в Україні та областях Західного регіону за основними показниками упродовж 2010–2015 рр. Визначено основні позитивні і негативні економічні тенденції розвитку промислової діяльності. Окреслено основні економічні проблеми функціонування і розвитку промислового виробництва на сучасному етапі. Запропоновано заходи із забезпечення і підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняного промислового виробництва в умовах вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом.

Вступ. Кардинальні зміни в умовах функціонування вітчизняних підприємств, які відбулися за останні 20 років і надалі будуть посилюватися внаслідок поглиблення інтеграції України у світовий економічний простір, є неминучими в їхній діяльності, передусім у напрямку узгодження загальної системи менеджменту та організації виробництва з міжнародними стандартами, а також підвищення якості вітчизняної промислової продукції для забезпечення конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Актуальність сучасних досліджень тенденцій розвитку промислового сектору економіки Західного регіону (п'ять із семи областей якого межують із країнами ЄС) обумовлена поглибленням конкуренції на ринку промислових товарів унаслідок запровадження зони вільної торгівлі (ЗВТ) між Україною та ЄС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найґрунтовніші наукові дослідження розвитку вітчизняної промисловості виконані О. Алимовим, О. Амошею, В. Базилевичем, О. Білорусом, Б. Буркинським, В. Вишневським, М. Войнаренком, В. Гейцем, А. Гриценком, А. Даниленком, Б. Данилишиним, М. Кизимом, Ю. Лисенком, В. Мамутовим, І. Манцуровим, С. Пирожковим, Г. Чумаченком, А. Чухном та ін. [1–3]. Їхні прикладні і фундаментальні розробки у сфері розвитку промислового сектору вітчизняної економіки є важливими, цінними та вагомими, зокрема для мезорівня.

Однак протягом останніх років унаслідок дії низки негативних зовнішніх (наприклад, світова фінансова криза) і внутрішніх (у т. ч. нестабільна суспільно-політична ситуація в країні) чинників промисловість України, а надто східних (індустріальних) регіонів, зазнала

Рис. 1. Індекси промислової продукції в Україні і Західному регіоні протягом 2011—2015 рр.
Джерело: побудовано за даними [4—11].

значних втрат. Після входження України до ЗВТ із ЄС можуть з'явитись не лише нові перспективи, пов'язані з можливістю нарощування експорту промислової продукції та експортного потенціалу, але й нові ризики, загрози та небезпеки у ході подальшого поступального розвитку промислового виробництва унаслідок потенційної втрати окремих сегментів внутрішнього ринку збуту продукції.

Постановка завдання. Метою статті є визначення ключових тенденцій розвитку промисловості України та її Західного регіону у контексті поглиблення сучасних процесів євроінтеграції, обґрунтування пропозицій щодо підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників промислової продукції в умовах ЗВТ із ЄС.

Результати дослідження. Аналіз офіційної статистичної інформації засвідчив тенденційне зниження індексів промислової продукції в Україні до 82 % (рис. 1). Однак у Західному регіоні ситуація значно оптимістичніша: у двох областях протягом останніх двох років зафіксовано стійкі темпи зростання промисловості (103,2 % у 2014 р. і 102 % у січні—серпні 2015 р. у Волинській та 103,7 і 105,1 % відповідно у Рівненській). Поступово відновлювалося виробництво у Чернівецькій і Львівській областях — індекси промислової продукції у січні—серпні 2015 р. у цих областях становили 100,3 і 99 %. Водночас несприятливо залишалася ситуа-

ція у промисловості Закарпатської (зниження індексу у 2015 р. до 82,2 %), Івано-Франківської (94,1 %) і Тернопільської (95,7 %) областей.

Серед основних видів промислової діяльності найбільше зростання обсягу реалізованої промислової продукції на теренах України за січень—липень 2015 р. відбулося у постачанні електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря — 29,6 % порівняно з аналогічним періодом 2014 р. (таблиця).

Позитивним є також збільшення значень показника обсягу реалізованої промислової продукції на теренах України за січень—липень 2015 р. решти видів промислової діяльності на загальнонаціональному рівні (таблиця).

У Західному регіоні найвищий приріст обсягу промислової продукції у 2015 р. було досягнуто у водопостачанні, каналізації, поводженні з відходами у Тернопільській (241,5 %) і Івано-Франківській (204,7 %) областях. Досить високі показники демонструє також добувна промисловість і розроблення кар'єрів, надто у Тернопільській (133,1 %), Львівській (61,7 %) і Закарпатській (40,2 %) областях. Натомість, як засвідчила офіційна статистична інформація (таблиця), у Волинській області із 2012 р. спостерігався тенденційний спад виробництва у цьому виді промислової діяльності. У Рівненській області спад виробництва в добувній промисловості відбувся у 2015 р. на 16,2 % після зростання в 2014 р. на 54 %.

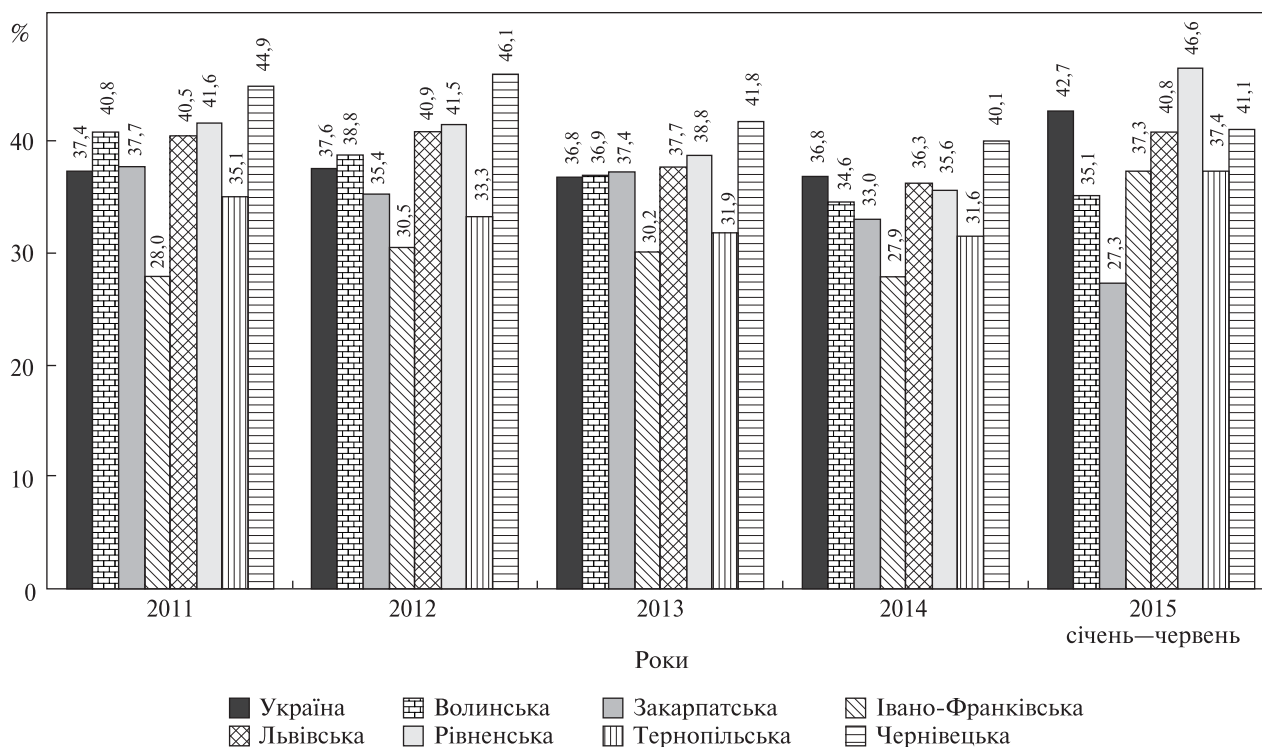

Рис. 2. Динаміка частки збиткових підприємств у промисловості України і Західного регіону протягом 2011—2015 рр. Джерело: побудовано за даними [4—11].

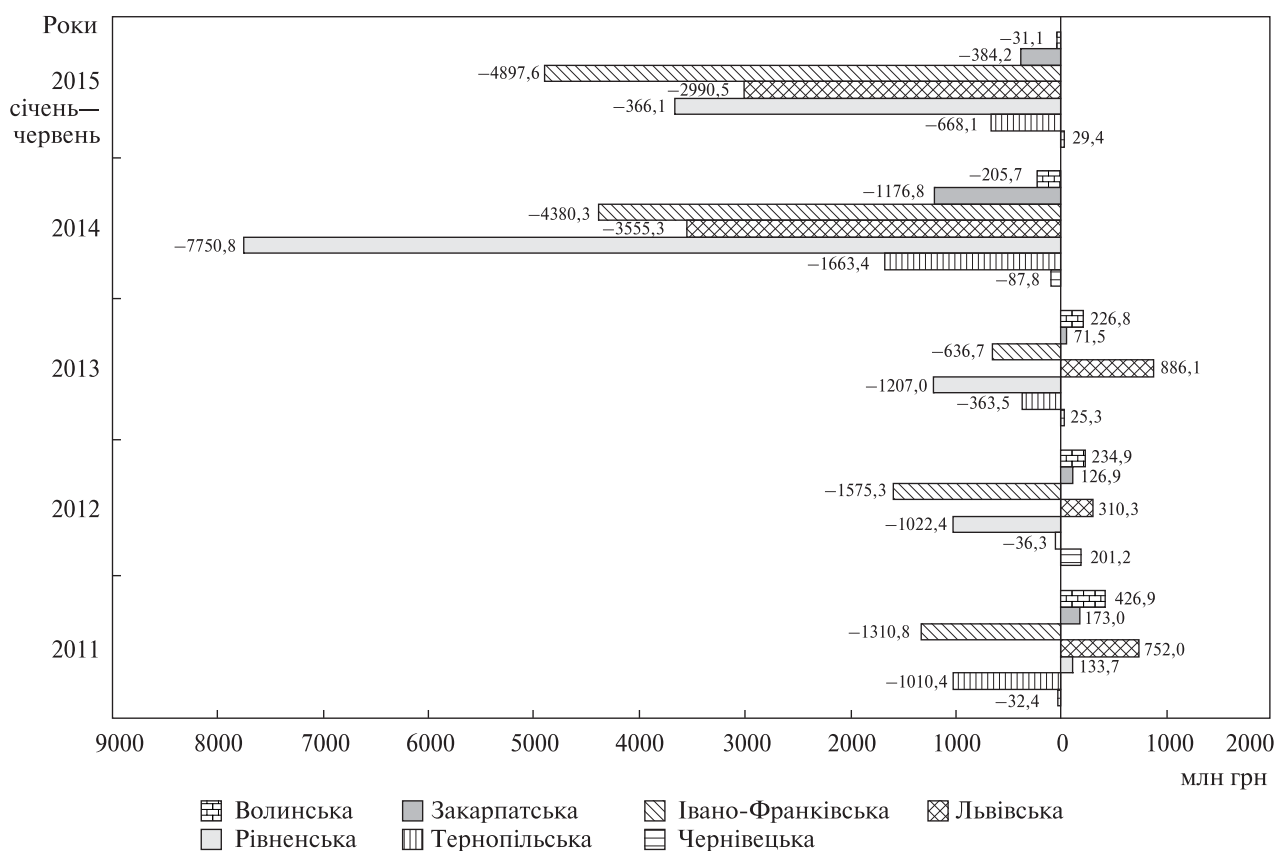

Рис. 3. Динаміка фінансового результату до оподаткування у промисловості Західного регіону упродовж 2011—2015 рр. (значення показника в Україні відсутні у зв'язку з неспівмірністю абсолютних величин) Джерело: побудовано за даними [4—10].

Обсяг реалізованої промислової продукції в Україні упродовж 2011—2015 рр.

Види промислової діяльності	2011		2012		2013		2014		січень—липень 2015*	
	факт.	приріст, %	факт.	приріст, %	факт.	приріст, %	факт.	приріст, %	факт.	приріст, %
Промисловість Добувна і розроблення кар'єрів Переробна Постачання електроенергії, газу, пари і кондиційованого повітря Водопостачання, каналізація, по- водження з відходами	1305 308	125,1	1 367 925,5	104,8	1 322 408,4	96,7	1 389 140,5	105	834 133,7	122,5
	143 747,7	138,1	143 941,9	100,1	151 575,3	105,3	148 692,9	98,1	102 413,4	109,1
	852 537,4	121,2	871 146,6	102,2	817 734,3	93,9	880 809,4	107,7	565 192,4	117,1
	289 016,2	132,9	333 248,2	115,3	333 400,6	100	34 1078,9	102,3	156 675,4	129,6
	20 006,7	109,6	19 588,8	97,9	19 698,2	100,6	18 559,3	94,2	9852,5	112,9
<i>Волинська область</i>										
Промисловість Добувна і розроблення кар'єрів Переробна Постачання електроенергії, газу, пари і кондиційованого повітря Водопостачання, каналізація, по- водження з відходами	10492,7	129,1	11 298,2	107,7	10 906,3	96,5	13 681,1	125,4	10172	153,2
	320,9	139,8	153,5	47,9	125,1	81,5	96,8	77,4	39,7	83,6
	8465,1	128,6	9145,3	108	8908,2	97,4	11 729,5	131,7	8732,8	155,5
	1559,7	131,6	1858,4	119,2	1731,6	93,2	1693,2	97,8	1310,2	144,2
	147,1	112,6	141	95,9	141,3	100,2	161,5	114,3	89,3	128
<i>Закарпатська область</i>										
Промисловість Добувна і розроблення кар'єрів Переробна Постачання електроенергії, газу, пари і кондиційованого повітря Водопостачання, каналізація, по- водження з відходами	8866,4	125,2	9956,8	112,3	10 035,9	100,8	11 151,8	111,1	7815,2	134,2
	1116,5	117,8	111,9	96,1	111	99,2	181,9	163,9	117,2	140,2
	7231,9	125	8136,6	112,5	8118,1	99,8	9049,4	111,5	6051,3	128,8
	1364,5	128,7	1553,2	113,8	1649,4	106,2	1746,2	105,9	1535,8	159,4
	153,6	112,3	155	100,9	157,3	101,5	174,3	110,8	110,9	140,3
<i>Івано-Франківська область</i>										
Промисловість Добувна і розроблення кар'єрів Переробна Постачання електроенергії, газу, пари і кондиційованого повітря Водопостачання, каналізація, по- водження з відходами	24 187,7	174,8	25 268,8	104,5	22 014,4	87,1	25 139,4	114,2	16 377,2	134,5
	2577,6	291,3	2609,6	101,2	2691,1	103,1	3045,9	113,2	1696,4	106,4
	13 045,9	165,9	13 144,9	100,8	9764,5	74,3	11 643,4	119,2	7893,6	140,1
	8263,8	169,8	9238,8	111,8	9291,5	100,6	10 193,1	109,7	6649,9	135,6
	300,3	134,4	275,5	91,7	267,3	97	257	96,2	137,3	304,7
<i>Львівська область</i>										
Промисловість Добувна і розроблення кар'єрів Переробна Постачання електроенергії, газу, пари і кондиційованого повітря Водопостачання, каналізація, по- водження з відходами	32 392,3	126,3	34 874	107,7	34 620,5	99,3	39 567,4	114,3	28 631,3	154,1
	2028,5	171,3	1597,1	78,7	1680,6	105,2	2061,8	122,7	1439,8	161,7
	24 034,5	125	25 416,3	105,7	24 894,4	97,9	29 608,5	118,9	20724	152,6
	5721,6	121,4	7261,2	126,9	7276,2	100,2	7230,7	99,4	6072,9	159,8
	607,7	116,4	599,4	98,6	769,3	128,3	666,4	86,6	394,5	128,4

	Рівненська область				Тернопільська область				Чернівецька область			
	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
Промисловість	15 201,4	122,5	12211	80,3	15 704,2	128,6	19 163	122	13 964,7	160,2		
Добувна і розроблення кар'єрів	486,9	154,1	590,9	121,4	640,2	108,3	986,2	154	289,7	83,8		
Переробна	9853,3	121,4	9579,9	97,2	9870,8	103	11 385,6	115,3	8616	162,8		
Постачання електроенергії, газу, пари і кондиційованого повітря	4712,8	122,5	1867,7	39,6	5010,3	268,3	6584,3	131,4	4930,2	165,4		
Водопостачання, каналізація, поволоження з відходами	148,4	109	172,5	116,2	182,9	106	206,9	113,1	128,8	130,7		
Промисловість	8111,7	148,3	7739,4	95,4	8124,6	105	9447,2	116,3	5902,3	138,7		
Добувна і розроблення кар'єрів	190,9	148,3	207,4	108,6	251,6	121,3	254,6	101,2	167,3	233,1		
Переробна	6080,8	150,6	5671	93,3	6044,7	106,6	7282,2	120,5	4364,3	131,1		
Постачання електроенергії, газу, пари і кондиційованого повітря	1660,3	141,1	1701	102,4	1680,8	98,8	1750,7	104,2	1282,6	154,5		
Водопостачання, каналізація, поволоження з відходами	179,6	142,7	160,1	89,1	147,5	92,2	159,7	108,3	88,2	341,5		
Промисловість	4067,2	127,4	4108,8	101	4099,7	99,8	4452,5	108,6	3687,3	153,6		
Добувна і розроблення кар'єрів	41,5	117,6	40,1	96,6	34,6	86,3	28	80,9	20,6	125,7		
Переробна	2553,2	121,4	2308,7	90,4	2237,9	96,9	2561,4	114,5	1875	140,7		
Постачання електроенергії, газу, пари і кондиційованого повітря	1360,6	141,7	1644,1	120,8	1721,6	104,7	1761,5	102,3	1724,3	172,8		
Водопостачання, каналізація, поволоження з відходами	111,9	119,9	115,8	103,5	105,6	91,2	101,6	96,2	67,4	125,4		

* Приріст розраховано відносно січня—липня 2014 р. Джерело: побудовано за даними [4—11].

У ключовому (і найбільш інноваційному) виді промислової діяльності — переробній промисловості (у структурі промислового виробництва частка переробної промисловості є визначальною — 67,8 % в Україні та 67,2 % у Західному регіоні в 2015 р.) — прослідковується тенденція до збільшення. Зокрема, із 2014 р., як в Україні, так і у Західному регіоні країни, намітилася тенденція до зростання обсягу виробництва продукції. Наприклад, серед областей даного регіону зростання цього показника у січні—серпні 2015 р. становило від 28,8 % у Закарпатській до 62,8 % — у Рівненській.

Збиткові підприємства, а саме їхня частка після тенденційного зменшення упродовж 2011—2014 рр. у січні—червні 2015 р. відчутно зростає як в Україні (на 5,9 %), так і у Західному регіоні, особливо у Рівненській (11 %) та Івано-Франківській (9,4 %) областях (рис. 2). Як видно з рис. 2, у Західному регіоні винятком була лише Закарпатська область, де значення цього показника в 2015 р. зменшилося на 5,7 %.

Найсуттєвіше частка збиткових підприємств зростає у водопостачанні, каналізації, поволоженні з відходами (на 100 % в Рівненській області), добувній промисловості і розробленні кар'єрів (100 % у Волинській області). Водночас позитивом є зменшення питомої ваги збиткових підприємств у переробній промисловості. Так, у Західному регіоні в 2015 р. значення цього показника продовжило зниження у Волинській (на 7,6 %), Закарпатській (7,5 %), Львівській (0,8 %) і Чернівецькій (4,8 %) областях.

Фінансовий результат до оподаткування у промисловості України із 2014 р. є від'ємним (рис. 3). З рис. 3 видно, що у більшості областей Західного регіону цей негативний процес розпочався ще раніше: із 2010 р. — в Івано-Франківській, Рівненській і Тернопільській областях, у Закарпатській — з 2013 р. Проте діяльність промислових підприємств Чернівецької області після отримання збиткового фінансового результату до оподаткування у 2014 р. за січень—червень 2015 р. була прибутковою.

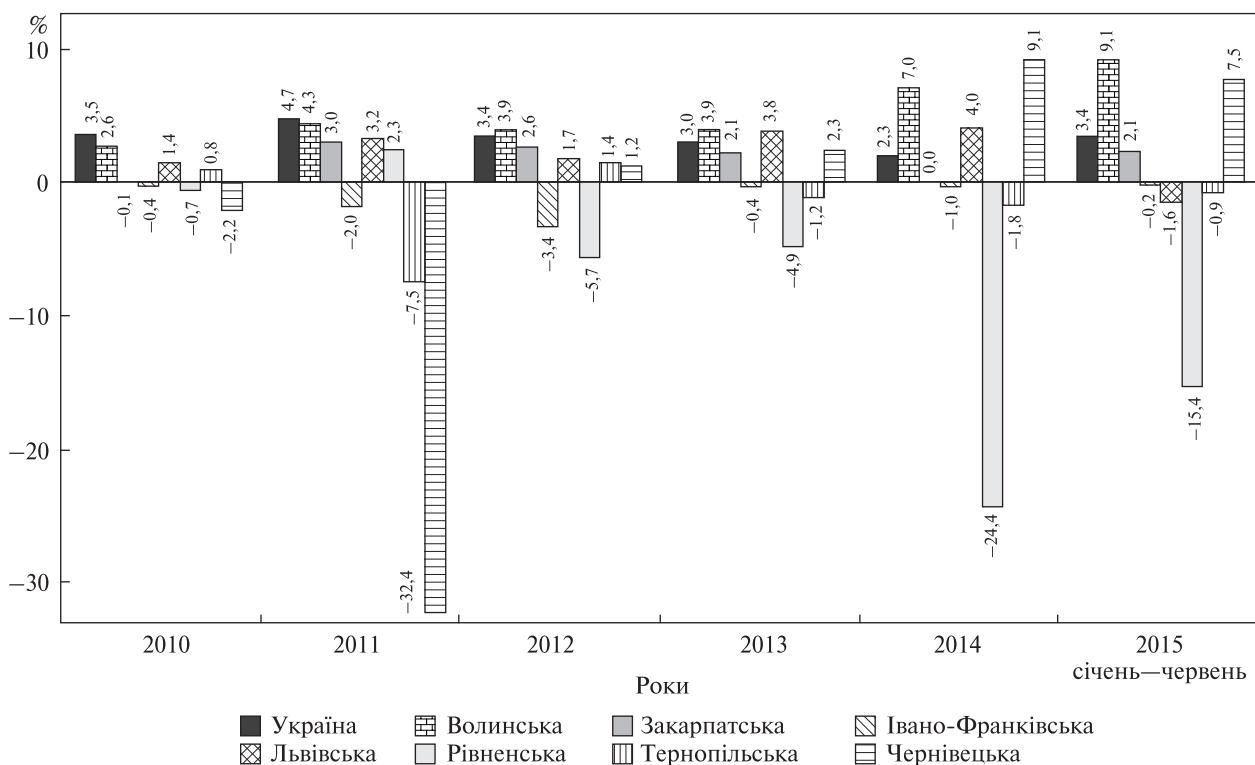

Рис. 4. Динаміка рентабельності операційної діяльності у промисловості України і Західного регіону протягом 2011—2015 рр. Джерело: побудовано за даними [1—8].

Серед видів промислової діяльності незмінно збитковим (зі зростанням негативних значень показників фінансового результату) були водопостачання, каналізація, поводження з відходами. У переробній промисловості фінансовий результат до оподаткування від'ємний з 2012 р. (у Львівській і Волинській областях — з 2014 р.). Критичним можна вважати стан добувної промисловості у Волинській, Закарпатській і Львівській областях через негативний фінансовий результат із 2011 р. Сформувалась стійка тенденція до подальшого поглиблення збитковості підприємств виду діяльності у названих областях. У січні—червні 2015 р. прибутково працювали підприємства переробної промисловості у Волинській і Чернівецькій областях, добувної — у Тернопільській, постачання електроенергії, газу, пари та кондиціонованого повітря — у Закарпатській.

Результативним показником оцінки функціонування промисловості є рентабельність операційної діяльності, оскільки її поточний рівень визначає перспективи розвитку промислового виробництва. Позитивним моментом є зростання значень цього показника у усіх видах промислової діяльності (за винятком водопостачання, каналізації, поводження

з відходами, яке є стабільно збитковим) в Україні (рис. 4). З рис. 4 видно, що чи не найвищі значення і позитивний тренд рентабельності операційної діяльності промисловості у Західному регіоні був властивий Волинській області. Натомість в Івано-Франківській, Рівненській і Тернопільській областях сформувалась негативна тенденція до подальшого зниження значень показника.

Серед видів промислової діяльності стабільно негативна рентабельність операційної діяльності була характерна для водопостачання, каналізації та поводження з відходами, а також для добувної промисловості та розроблення кар'єрів, надто у Волинській, Закарпатській, Львівській і Чернівецькій областях. Зростання позитивних значень показника рентабельності операційної діяльності відбулось у переробній промисловості за січень—червень 2015 р., зокрема у Волинській (на 3 %) і Івано-Франківській (0,7 %) областях. Водночас у Львівській області показник залишився на рівні 2014 р. (5,7 %), а в Чернівецькій знизився на 0,8 %, однак залишився на найвищому у Західному регіоні рівні — 13,9 %.

Узагальнення основних результатів діяльності вітчизняних промислових підприємств

упродовж 2010—2015 рр. дозволило виділити ключові тенденції розвитку промислового сектору національної економіки України і Західного регіону зокрема. До основних позитивних тенденцій можна віднести:

1) зростання обсягу реалізованої промислової продукції в Україні і Західному регіоні за усіма видами промислової діяльності (крім добувної промисловості, розроблення кар'єрів у Волинській та Рівненській областях у 2015 р.);

2) збільшення у структурі промислового виробництва частки переробної промисловості;

3) зменшення загальної кількості збиткових підприємств у переробній промисловості (за винятком Івано-Франківської, Рівненської і Тернопільської областей);

4) стабільне отримання додатних (позитивних) фінансових результатів до оподаткування у переробній промисловості у Волинській і Чернівецькій (окрім 2014 р.), добувній та розробленні кар'єрів у Тернопільській областях;

5) підвищення рентабельності операційної діяльності у промисловості, зокрема, в переробній (в Україні у цілому, а також Волинській, Львівській та Чернівецькій областях).

Під час опрацювання і систематизації результатів проведеного аналізу виявлено основні негативні тенденції розвитку промисловості, у т. ч.:

1) зниження індексів промислової продукції в Україні і більшості областей Західного регіону;

2) збільшення частки збиткових підприємств, надто у водопостачанні, каналізації та поводженні з відходами, а також добувній промисловості й розробленні кар'єрів;

3) отримання з 2014 р. від'ємних фінансових результатів оподаткування промисловості України і Західного регіону;

4) зростання динаміки негативних значень показників фінансового результату у водопостачанні, каналізації і поводженні з відходами, а також у добувній промисловості й розробленні кар'єрів (у Волинській, Закарпатській, Львівській областях);

5) утримування стабільно негативної рентабельності операційної діяльності у водопостачанні, каналізації і поводженні з відходами, добувній промисловості й розробленні кар'єрів (в Волинській, Закарпатській, Львівській та Чернівецькій областях).

Наведені негативні тенденції розвитку промисловості України і Західного регіону зокре-

ма обумовлені низкою економічних проблем, основними з яких є:

- зниження рівня інвестиційної привабливості України і скорочення рівня надходжень прямих іноземних інвестицій, згортання інвестиційних програм;

- високий рівень інфляції та девальвації національної валюти;

- зниження світових цін на сировину (стосується експортоорієнтованих видів промислової діяльності, передусім добувної промисловості і металургії);

- неефективність державної промислової політики, у т. ч. у площині контролю за діяльністю промислових підприємств-монополістів і корпорацій;

- пасивність інституту банкрутства і недобросовісна конкуренція;

- високий ступінь зносу виробничих фондів промислових підприємств і низький рівень оновлення основного капіталу;

- недостатні обсяги і повільний рух оборотного капіталу;

- неналежний рівень платіжної дисципліни;

- відсутність оперативного реагування на потреби ринків;

- недостатній рівень ділової активності, інвестиційної привабливості, ліквідності і платоспроможності промислових підприємств;

- низька якість багатьох видів вітчизняної промислової продукції, її цінова неконкурентоспроможність, обмежений внутрішній попит;

- незбалансованість обсягів експорту і імпорту промислової продукції;

- недостатній рівень розвитку дистрибуторських систем;

- повільність поширення бюджетування і корпоративного менеджменту;

- неефективність стимулювання до працевлаштування на промислових підприємствах, зокрема повільні темпи зростання заробітної плати;

- низький рівень купівельної спроможності населення країни.

Вирішення окреслених економічних проблем розвитку промисловості України та її Західного регіону вимагає оперативного практичного втілення комплексу організаційно-економічних заходів як на державному, так і на регіональному рівні. Серед них пріоритетними є:

- проведення модернізації основного капіталу промислових підприємств на засадах міжгалузевої і міжрегіональної взаємодії;

- сприяння забезпеченню і підвищенню рівня конкурентоспроможності промислових підприємств, зокрема шляхом стимулювання їхньої інноваційної активності;

- посилення експортної орієнтації промисловості;

- сприяння розширенню внутрішнього попиту на вітчизняну промислову продукцію і збільшенню її пропозиції;

- удосконалення системи управління якістю промислової продукції та забезпечення міжнародної сертифікації промислових підприємств;

- розв'язання проблем поточних платежів промислових підприємств і руху обігового капіталу;

- розвиток виробничої інфраструктури, передусім у напрямку створення нових індустріальних парків;

- реструктуризація промислових виробництв і створення належних умов для збільшення споживання частки енергії, генерованої із альтернативних джерел шляхом розробки та реалізації відповідних місцевих програм;

- застосування економічних важелів і стимулів у напрямку розширення горизонтів використання енергії, яка генерується із альтернативних джерел;

- задоволення потреб промисловості у підготовці фахівців, підвищенні якості професійної підготовки персоналу для виробничих підприємств.

Спрощення доступу промислових підприємств до фінансово-кредитних ресурсів сприятиме фактичному розв'язанню проблеми забезпечення інвестиційних і поточних потреб промисловості. Це уможливить подальший розвиток промислових підприємств, адаптацію незайнятого населення країни до умов конкурентної економіки (надто в умовах дії ЗВТ між Україною та ЄС), створення нових робочих місць та зменшення рівня безробіття.

Висновки. Реалізація запропонованих заходів дозволить забезпечити виконання вимог і дотримання принципів Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони, у т. ч. щодо розділів IV «Торгівля та питання, пов'язані з торгівлею» і V «Економічне та галузеве співробітництво» [12].

Поглиблення євроінтеграційних процесів супроводжується посиленням конкуренції на

внутрішньому ринку. Таке поглиблення дає Україні на практиці можливість переорієнтуватись із сировинного минулого у високотехнологічне майбутнє. Однак не варто очікувати ефективних результатів функціонування від промисловості із високим ступенем зношеності основного капіталу. Україні потрібні інноваційні технології та індустріалізація, нова система цінностей. При цьому головними і важливими орієнтирами сучасної прогресивної промислової політики мають стати створення умов для залучення високотехнологічних інвесторів та забезпечення реальної підтримки вітчизняних товаровиробників у межах реалізації базових концепцій (експортоорієнтації та імпортозаміщення) розвитку промислових видів діяльності на регіональному рівні.

Перспективи подальших досліджень тотожні встановленим економічним проблемам розвитку промислового виробництва у Західному регіоні і в Україні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Промышленная политика Украины: концептуальные ориентиры на среднесрочную перспективу* / А.И. Амоша, В.П. Вишнеvский, Л.А. Збаразская // Экономика Украины. — 2009. — № 11—12. — С. 4—14.
2. *Промышленная политика и управление развитием промышленности в условиях системных дисбалансов: концептуальные основы* : монография / [В.П. Вишнеvский, А.И. Амоша, Л.А. Збаразская и др.]; под общ. ред. В.П. Вишнеvского и Л.А. Збаразской. — Донецк : НАН Украины ; Ин-т экономики пром-сти, 2013. — 180 с.
3. *Промисловість і промислова політика України 2013: актуальні тренди, виклики, можливості* : [наук.-аналіт. доповідь] / [О.І. Амоша, В.П. Вишнеvський, Л.О. Збаразська та ін.]; за заг. ред. В.П. Вишнеvського. — Донецьк : НАН України ; Ин-т економіки пром-сти, 2014. — 192 с.
4. *Розвиток промисловості і діяльність підприємств* // Офіційний сайт Головного управління статистики у Волинській області [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua>
5. *Розвиток промисловості і діяльність підприємств області* / Офіційний сайт Головного управління статистики у Закарпатській області [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.uz.ukrstat.gov.ua>
6. *Розвиток промисловості і діяльність підприємств області* // Офіційний сайт Головного управління статистики у Івано-Франківській області [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ifstat.gov.ua>
7. *Розвиток промисловості і діяльність підприємств області* // Офіційний сайт Головного управління статистики у Львівській області [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.lv.ukrstat.gov.ua>
8. *Розвиток промисловості і діяльність підприємств області* // Офіційний сайт Головного управління ста-

- тики у Рівненській області [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.rv.ukrstat.gov.ua>
9. *Розвиток* промисловості і діяльність підприємств області // Офіційний сайт Головного управління статистики у Тернопільській області [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.te.ukrstat.gov.ua>
  10. *Розвиток* промисловості і діяльність підприємств області // Офіційний сайт Головного управління статистики у Чернівецькій області [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.cv.ukrstat.gov.ua>
  11. *Статистична* інформація. Економічна статистика. Діяльність підприємств // Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
  12. *Угода* про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та ЄС і його державами-членами, з іншої сторони (ратифіковано 16.09.2014, №1678-18) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement.pdf
- operation of companies in the region», available at: <http://www.te.ukrstat.gov.ua> (Accessed 11 Marz 2016).
10. The official site of main Department of Statistics in Chernivtsi Region (2015), Industrial development and operation of companies in the region», available at: <http://www.cv.ukrstat.gov.ua> (Accessed 11 Marz 2016).
  11. The official site of State Statistics Service of Ukraine (2015), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 11 Marz 2016).
  12. Cabinet of Ministers of Ukraine (2014), *The Association Agreement between Ukraine, on the one hand and the EU and its Member States, on the other hand*, available at: [http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_\(body\).pdf](http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_(body).pdf) (Accessed 11 Marz 2016).

Надійшла 01.04.2016

С.А. Ишук, Я.В. Кудря

ГУ «Институт региональных исследований им. М.И. Долишнего НАН Украины», г. Львов

REFERENCES

1. Amosha A., Vishnevskiy V. And Zbarazskaya, L. (2009), Industrial Policy of Ukraine: conceptual guidelines for the medium term, *Ekonomika Ukrainy*, vol. 11, pp. 4-14, vol. 12, pp. 4-12.
2. Vishnevskiy V.P., Amosha A.I., Zbarazskaya L.A. and et. al. (2013), *Promyshlennaya politika i upravleniye razvitiyem promyshlennosti v usloviyakh sistemnykh disbalansov: konseptual'nyye osnovy* [Industrial policy and development management industry in terms of systemic imbalances: conceptual bases], Institute of the Economy of Industry of the NAS of Ukraine, Donetsk, Ukraine.
3. Amosha O.I., Vyshnevskyy V.P., Zbarazska L.O. and et. al. (2014), *Promyslovist' i promyslova polityka Ukrainy 2013: aktual'ni trendy, vyklyky, mozhlyvosti* [Industry and industrial policy of Ukraine 2013: current trends, challenges, opportunities], Institute of the Economy of Industry of the NAS of Ukraine, Donetsk, Ukraine.
4. The official site of main Department of Statistics in Volyn Region (2015), Industrial development and operation of companies in the region, available at: <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua> (Accessed 11 Marz 2016).
5. The official site of main Department of Statistics in Zakarpattia Region (2015), Industrial development and operation of companies in the region, available at: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua> (Accessed 11 Marz 2016).
6. The official site of main Department of Statistics in Ivano-Frankivsk Region (2015), Industrial development and operation of companies in the region», available at: <http://www.ifstat.gov.ua> (Accessed 11 Marz 2016).
7. The official site of main Department of Statistics in Lviv Region (2015), Industrial development and operation of companies in the region, available at: <http://www.lv.ukrstat.gov.ua> (Accessed 11 Marz 2016).
8. The official site of main Department of Statistics in Rivne Region (2015), Industrial development and operation of companies in the region, available at: <http://www.lv.ukrstat.gov> (Accessed 11 Marz 2016).
9. The official site of main Department of Statistics in Ternopil Region (2015), Industrial development and

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ПРОМЫШЛЕННОГО ПРОИЗВОДСТВА В ЗАПАДНОМ РЕГИОНЕ УКРАИНЫ

Проведена оценка состояния и результатов деятельности промышленных предприятий в Украине и областях Западного региона по основным показателям в течение 2010—2015 гг. Определены основные положительные и негативные экономические тенденции развития промышленной деятельности, экономические проблемы функционирования и развития промышленного производства на современном этапе. Предложены меры по обеспечению и повышению уровня конкурентоспособности отечественного промышленного производства в условиях свободной торговли между Украиной и Европейским Союзом.

Ключевые слова: евроинтеграция, зона свободной торговли, экономические проблемы развития, промышленность, промышленные виды деятельности, промышленное производство, промышленные предприятия, регион.

S.O. Ischuk, Y.V. Kudria

SI «Institute of Regional Research named after M.I. Dolishniy of the NAS of Ukraine», Lviv

ECONOMIC PROBLEMS OF WESTERN UKRAINE INDUSTRIAL PRODUCTION

In the article had been assessed status and performance of industrial enterprises in Ukraine and the regions of Western Region for the main indicators by 2010-2015; had been given the main positive and negative economic trends of industrial activities and the basic economic problems of the industry today; had been proposed measures to improve the competitiveness of domestic industrial production in a free trade area between Ukraine and the European Union (EU) by the authors.

Key words: economic problems of development, european integration, free trade area, industrial activities, industry, manufacturing, region.

УДК 330.101

О.В. ПЕРЕПЕЛЮКОВА, канд. екон. наук, науковий співробітник
Інститут економіко-правових досліджень НАН України, м.Київ

О.В. ДЕНИСЮК, канд. екон. наук, викладач кафедри бухгалтерського обліку
Харківський національний економічний університет ім. Семена Кузнеця

ГЕОЕКОНОМІЧНА СТРАТЕГІЯ УКРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНАЛЬНО-ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРІОРИТЕТИ

Ключові слова: регіон, геополітика, стратегія, економічний розвиток, потенціал.

Розглянуто сучасний стан геополітичної ситуації в країні. Проаналізовано основні стратегічні вектори розвитку інтеграційних процесів на регіональному рівні. Визначено основних стратегічних партнерів на міжнародному рівні серед країн ЄС. Визначено основні пріоритетні напрями розвитку України з урахуванням розвитку країн світу. Було визначено, що для того, щоб Україна змогла найповніше реалізувати свій гео економічний потенціал у євразійському просторі й набути статус держави — субрегіонального лідера, необхідно підвищити ефективність факторів розвитку держави, а також забезпечити їх комплексний розвиток, що дасть змогу досягти позитивного інтегрального результату і синергетичного ефекту.

Вступ. У сучасному динамічному світі практично жодна країна не залишається осторонь інтеграційних процесів. Наразі можна стверджувати, що інтеграція є своєрідною «відповіддю» на «виклики» глобалізації (а точніше — глобальної конкуренції), тобто процесом зближення, об'єднання окремих економічних суб'єктів або держав з метою виживання, протистояння чи конкурентної боротьби з іншими глобальними гравцями в економічному середовищі. Головні мотиви політичної та економічної інтеграції легко пояснити тим, що об'єднанням легше протидіяти конкурентам. З цією метою і формуються національні гео економічні моделі, які створюють більшість для виживання у жорсткій конкурентній боротьбі.

Будівництво динамічної та інтегрованої у сучасні міжнародні структури української держави, успішне просування шляхом реформ неможливі без урахування геополітичних, глобальних і регіональних реалій. Проблема вибору ефективної національної гео економічної моделі, тобто схеми побудови механізмів співробітництва з іншими країнами, є однією з ключових для динамічного розвитку держав. Виходячи з цього, а також враховуючи своє об'єктивне місце в міжнародному співтоваристві, реальне оточення й рівень розвитку, різні країни обирають прийнятний для себе інтеграційний алгоритм, необхідне модульне співвідношення тих або інших геостратегічних напрямів зовнішньої орієнтації.

Однак вироблення чіткої та послідовної стратегічної лінії, визначення прийнятних тактичних методів розв'язання кардинальних завдань розвитку України істотно ускладнені парадоксальним і небезпечним дисбалансом зовнішніх чинників. Мова йде про суперечність

між дедалі більш прозахідним зовнішньополітичним, військово-стратегічним курсом країни та її жорсткою, значною мірою односторонньою економічною залежністю від Росії, взагалі від відносин за східним вектором — із блоком країн СНД. Можна вважати, що ця залежність значною мірою є енергетичною, а це означає, що з підвищенням ефективності комплексу відтворення така залежність має бути подоланою.

Проте, по-перше, це є справою часу, а по-друге, мають значення й наявні виробничо-технологічні зв'язки, перспективи розвитку виробничої кооперації.

Інтеграція різних держав передбачає розробку і досягнення узгоджених цілей і завдань, дотримання спільних принципів щодо різних аспектів економічного, політичного, соціального, екологічного життя. Країна, яка має намір долучатись до інтеграційних процесів, повинна чітко усвідомлювати можливість певних поступок національними інтересами на користь загальних інтеграційних цілей, зберігаючи при цьому свою самоідентичність.

Однак процесу зовнішньої інтеграції (об'єднання з іншими країнами) повинен передувати процес внутрішньої інтеграції — визначення єдиних гео економічних пріоритетів серед економічних, політичних еліт і громадян держави в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У найширшому розумінні гео економіка є новою геополітикою, спрямованою на розробку і втілення стратегії розвитку держави у глобалізованому світі, досягнення лідерських позицій у регіоні або світі за рахунок переважно економічних інструментів. Розробкою гео економічних доктрин як проектування та формування просторових структур економіки, визначення основних принципів гео економічного підходу до формування стратегії розвитку національного господарства займаються вчені різних країн. Серед сучасних зарубіжних дослідників, які вивчають проблеми гео економіки, варто відмітити Ж. Агталі, Д. Гартена, Е. Люттвака, П. Лоро, П. Савона, К. Жанна, Ф.Б. Рочча. Російські вчені В. Дергачов, Е. Кочетов, О. Неклеса, М. Пивоварова, В. Рогов, Ю. Хромов, Ю. Шишков досліджують формування стратегії розвитку національної економіки та забезпечення економічної безпеки у гео економічній парадигмі. Проблема гео економіки,

розробці її теоретичних основ в Україні присвячені дослідження О. Дашевської, М. Костриці, В. Новицького, В. Семиноженка, Д. Стеценка та ін. [1].

Постановка завдання. Метою статті є визначення інтеграційних векторів розвитку й гео економічних пріоритетів України та визначення потенційних партнерів у міжнародних об'єднаннях.

Результати дослідження. Сучасні гео економічні системи — просторові економічні системи (регіони), що формуються та розвиваються як елементи глобальної економіки, одночасно є і суб'єктами і об'єктами економічної експансії. Вирішальне значення мають не розміри території, а обсяг, інтенсивність, взаємодія внутрішньої та зовнішньої економічної діяльності, характер управління цими системами. Щоб не залишитися на периферії сучасного економічного простору, країні необхідно визначити власне гео економічне місце. Розташування на гео економічній мапі світу залежить від того, наскільки соціальні організми зможуть протистояти процесам глобалізації, не створюючи тіньову економіку і борючись із корупцією. Головною проблемою забезпечення економічної безпеки для країн з розвинутою промисловістю є забезпечення конкурентоздатності економіки на різних рівнях, перш за все, на гео економічному. Саме тому гео економіка викликає структурні зміни, як інституційні, так і регіональні, упровадження яких необхідне для забезпечення безпечного розвитку національної економіки [2, С. 7—9].

Українську геостратегію визначають на сьогодні три основні парадигми, взаємодія яких і складає конфігурацію зовнішньополітичних орієнтацій країни: євразійська, євроатлантична та південно-східна. Усі вони мають досить глибокі історичні корені і зумовлені географічним розташуванням України, що свідчить про їхню об'єктивність та значимість для існування держави. У суспільній думці триває боротьба між прихильниками західного (євроатлантичного) і північно-східного (євразійського) геополітичних напрямів. Визначення національного інтересу України в цьому питанні є стратегічним вибором. Сформоване в нашу добу рішення позначиться на долі держави в майбутньому. Радикальні позиції щодо визначення зовнішньополітичних пріоритетів не завжди адекватні сучасним процесам

у міжнародній політиці. У теперішній ситуації не доцільно обмежувати участь України у світових процесах лише вибором проросійської чи прозахідної орієнтації.

Якщо ми намагатимемося зорієнтувати наш зовнішньополітичний курс згідно з уявленнями про «поляризований» світовий простір, то є небезпека потрапити в полон колишніх стереотипів: вибір того чи іншого «полюса» як певної точки зовнішньополітичних орієнтацій означає або відповідну конфронтацію з іншим полюсом, або необхідність балансувати між різними полюсами. Це означає також визнання себе периферійною державою, яка ніколи не спроможеться мати власну зовнішньополітичну лінію. Отже, ця метафора фактично нав'язує старі стереотипи конфронтаційного мислення, незважаючи на те, у якій саме площині проходитиме вісь протистояння [3].

Реальність є значно складнішою, аніж це здається з погляду класичної геополітичної схеми протистоянь. Усі геополітичні схеми відбивають певні реалії сучасного світу, але як абстрактні понятійні конструкції їх варто сприймати з деякими застереженнями. На наш погляд, побудова сучасного геополітичного простору значною мірою визначена існуванням ліній напруги, що складаються між сферою реального світового економічного і політичного порядку, де панує закон і міжнародне право, у якому пріоритетними є права людини, і тією реальністю, що їй протистоїть у вигляді беззаконня, численних локальних конфліктів, сил кримінального гатунку, екологічної кризи, економічної неспроможності ряду країн тощо — усе те, що несе загрозу безпеці, стабільності та розвитку людської цивілізації.

Отже, саме у цьому сенсі можна вести мову про основну вісь конфронтації в сучасному світі. Протидія силам хаосу є найважливішим пріоритетом кожної держави, відповідно до цього й вибудовується подальша система її зовнішньополітичних орієнтацій, тривають пошуки партнерів і союзників. Згідно з цією позицією набувають реального змісту різні вектори зовнішньої політики країни.

Проблема геополітичного вибору може бути поставлена не тільки у площині багатовекторності, але також і в аспекті двосторонніх взаємин з окремими країнами світу. У зв'язку із цим виникає питання «стратегічного парт-

нерства», яке нині виглядає досить заплутаним, оскільки ми часто зараховуємо до рангу «стратегічних партнерів» ті держави, з якими у нас існують просто добрі стосунки. Іноді ми маємо на увазі швидше потенціал розвитку взаємин, аніж реальний стан речей. Вибір стратегічно важливих партнерів — це питання ефективності нашого включення в наявну систему розподілу функцій і ролей у сучасному геополітичному просторі. Точніше кажучи, Україна ще не має реальних і надійних стратегічних партнерів серед країн світу. Їх пошук і визначення, розвиток потенціалу взаємин до такого рівня — це тривалий і складний процес, який залежить від багатьох чинників. Стосунки стратегічного партнерства передбачають високий ступінь взаємозацікавленості як у гео економічному, так і в геостратегічному ракурсах [4].

Україна є потужною транскордонною державою. Цей статус визначається двома основними характеристиками [5]:

1) наша країна має спільні кордони з багатьма державами світу — Росією, Білоруссю, Румунією, Молдовою (разом із Наддністрянщиною), Угорщиною, Словаччиною, Польщею, з яких чотири країни є членами Європейського Союзу;

2) в Україні на зовнішній кордон держави виходить більша частина (20 із 27) обласних адміністративно-територіальних суб'єктів, наприклад: Чернігівська, Сумська, Харківська, Херсонська, Запорізька, Миколаївська, Івано-Франківська, Одеська, Закарпатська, Чернівецька, Рівненська, Житомирська, Київська, Львівська, Вінницька, Волинська області;

3) важливими складовими української території є два морських ареали, а саме Чорне та Азовське моря, завдяки яким гео економічний потенціал України суттєво зростає. Чорне море є євразійською брамою до Середземномор'я, відповідно до країн Північної Африки і далі вглиб цього неймовірно багатого континенту. Окрім того, Чорне море через Грузію виводить нас до країн Південної Азії (Індія, Бангладеш, Пакистан та ін.), які володіють величезними природними ресурсами і місткими внутрішніми ринками з необмеженим потенційним попитом.

Геополітичне (географічне, культурне, конфесійне) положення України невідворотно робить її складовою європейського, а відтак і євразійського простору, тож вона мусить посісти

в ньому належне гео економічне місце й відігравати відповідну гео економічну роль. Гео економічний статус України визначається ендогенними та екзогенними чинниками. До ендогенних факторів впливу потрібно віднести рівень економічного розвитку, масштаби, стан і якість ресурсного потенціалу, а також визначені державою гео економічні пріоритети і стратегію розвитку країни.

Стратегічно важливим напрямом нашої зовнішньої політики є також південний вектор, у рамках якого Україна розвиває перспективні відносини з країнами Чорноморсько-Каспійського регіону, Східної, Центральної і Південної Азії, країнами АТР. На цьому напрямку Україна знаходить нові можливості для власної зовнішньополітичної та економічної активності, залучає до співпраці нових перспективних партнерів України, стає важливою ланкою у проектах розвитку євразійської системи транспортних і енергетичних комунікацій. У своїй зовнішньополітичній діяльності вона враховує і факт переміщення центру ваги світової економіки в Азіатсько-Тихоокеанський регіон. Робота над концептуальними засадами нашої стратегії в цьому просторі ще не завершена, а практичні проблеми, які тут виникають, вимагають нетривіальних підходів і рішень [6].

Розташування України в південно-східній частині Європи, в місці перетину трьох величезних геополітичних масивів — Євроатлантичного, Євразійського та Ісламського, створює унікальний трансцивілізаційний простір. У цьому вбачаються не лише певні переваги, але і величезні проблеми. У будь-якому випадку таке розташування є визначальним для долі України як держави. Визначення національних інтересів України та активізація зусиль у зовнішньополітичному вимірі відбувається на трьох рівнях: глобальному, регіональному і локальному [7].

На глобальному рівні можливості України стали вкрай обмеженими після того, як вона позбавилася ядерної зброї і значно знизилася свій військовий і економічний потенціали. У результаті геостратегічної програми Україна на цьому рівні виступає як об'єкт тиску з боку глобальних сил — США і міжнародних фінансових структур, з одного боку, Російської Федерації, яка зберігає статус світової військової стратегічної держави, — з іншого. Україна на

глобальному рівні може зберігати свій геополітичний статус як суб'єкт, якщо балансуватиме між інтересами світових лідерів в очікуванні сприятливої для себе ситуації. У ході балансування можливі такі лінії поведінки держави: політика інтеграції з європейськими структурами, посилення стратегічної співпраці з США, розвиток рівноправного партнерства з РФ, але, зрозуміло, більш ефективний вихід держави з геостратегічної ізоляції можливий насамперед шляхом повної структурної модернізації економічного потенціалу України та отримання статусу впливового регіонального партнера.

Україна як повноцінний і великий гео економічний суб'єкт євразійського простору має необхідні й достатні підстави для здійснення зворотного впливу на процеси трансформації та формування нових векторів впливу та інтеграції у цьому мегареґіоні.

Територія України є місцем перетину євразійської гео економічної системи координат Північ — Південь (меридіан) і Захід — Схід (паралель). Як відомо, гео економічний вектор Захід — Схід добре розбудований та інтенсивно функціонує останні дві тисячі років. Водночас гео економічний вектор Північ — Південь, що традиційно мав назву торговельного шляху «із варяг у греки», Євразія сотні років не використовує як джерело свого процвітання. А це такий наймогутніший гео економічний ресурс — Балто-Чорноморсько-Каспійський. Нинішній етап розвитку євразійських країн є досить сприятливим для відновлення потенціалу зазначеної осі у формі балто-чорноморсько-каспійського партнерства. Цей гео економічний проект може бути особливо вигідний для України і Польщі, які є елементами Балто-Чорноморської гео економічної системи.

Що ж стосується паралелі Захід — Схід, то її гео економічний потенціал, по суті, повністю розкритий для України і не має нових перспектив. Єдине, що необхідно зробити в рамках цього вектора, — досягти збалансованих, взаємовигідних відносин із Російською Федерацією, позбавлених елементів будь-якого диктату чи тиску. Україна є геополітично опорною (geopolitical pivot), тому що саме її існування як незалежної країни допомагає трансформувати Росію. Без України Росія перестає бути євразійською імперією. Тому українсько-російські стосунки необхідно вибу-

довувати на основі принципу мирного співіснування, не допускаючи втягнення України в євразійський простір за допомогою політики економічної експансії з боку Росії.

Також країна володіє одним із найпотужніших на євразійському просторі транзитних потенціалів. При транспортуванні товарів територію нашої держави практично не може оминути жодна країна — чи то на Півночі, Півдні, Заході або Сході. Гео економічний простір України просякнутий різними транспортними системами, які мають транзитний характер і трансконтинентальні параметри. Транспортними комунікаціями, прокладеними по території нашої країни, товари та ресурси рухаються з Європи в Азію та у зворотному напрямку. Україна має унікальні нафто- та газозносні транспортні артерії, газові сховища, значну кількість аеродромів, досить розвинуту систему залізничного транспорту, розгалужену мережу автомобільних шляхів, гарні морські й річкові порти, транспортно-пропускні пункти по всьому периметру державних кордонів. До того ж територією України пролягає важлива водна артерія — Дніпро. Якщо його з'єднати каналом із Даугавою (Литва), то можна створити унікальний водний шлях Балтійське море — Чорне море. Тоді буде утворений новий гео економічний ресурс стратегічного рівня, де безпосередньо будуть задіяні Україна, Білорусь і Литва.

Для того щоб Україна змогла найповніше реалізувати свій гео економічний потенціал у євразійському просторі й набути статус держави — субрегіонального лідера, необхідно підвищити ефективність усіх перелічених вище факторів, а також забезпечити їхній комплексний розвиток, що дасть змогу досягти позитивного інтегрального результату та синергетичного ефекту.

Висновки. Теоретичною основою практичних рішень у галузі інтеграційних процесів є теорії зовнішньої торгівлі, глобалізації та регіоналізації, які в сучасних умовах входять у предметне поле досліджень гео економіки. Ці питання достатньо добре розроблені для економік з подібними рівнями розвитку. Проте пошук управлінських рішень щодо входження України до ЄС або інших інтеграційних структур з різним економічним розвитком країн зумовлює необхідність появи спеціальних теоретичних розробок, які й повинні стати тематикою подальших досліджень.

Виходячи з міжнародних порівнянь та конкурентних позицій у світовому господарстві, економічна система України за своїм наявним станом тяжіє до пострадянських неефективних економік сировинного типу з обтяжливим інституційним середовищем та корупційним апаратом.

Інтеграційна взаємодія у середовищі однаково слабких країн не створює стимулів соціально-економічного розвитку, а тому не може розглядатись як гео економічний пріоритет для нашої держави.

Європейський вектор інтеграції треба розглядати як орієнтир для здійснення реформ, спрямованих на реалізацію конкурентних можливостей України. Сприятли цьому мають передусім зміни в інституційному середовищі, що повинні стати напрямом подальших наукових досліджень.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Дєргачев В. Геоэкономика : учебник для вузов / В. Дєргачев. — К. : ВИРА-Р, 2002. — 512 с.
2. Онищенко І.Г. Основи етнодержавознавства : навч. посібник / І.Г. Онищенко. — К. : Вид-во Європ. ін-ту, 2004. — 168 с.
3. Кочетов Э.Г. Глобалистика как геоэкономика, как реальность, как мироздание / Э.Г. Кочетов. — М. : ПРОГРЕСС — Ю, 2001. — 704 с.
4. Неклесса А.И. Мировой транзит: от критических технологий к сложной практике / А.И. Неклесса // Актуальные проблемы экономики и права. — 2015. — № 1. — С. 93—107.
5. Рогов Ю.В. Формирование стратегии развития национального хозяйства: Геоэкономический подход : автореф. дисс. ... д-ра экон. наук : 08.00.05 / Ю.В. Рогов ; Байкальский гос. ун-т эк-ки и права. — Иркутск, 2003. — 24 с.
6. Тетчер М. Искусство управления государством. Стратегии для меняющегося мира / М. Тетчер. — М. : Альпина Паблишер, 2003. — 504 с.
7. Україна 2015: Національна стратегія розвитку. Економіка [Електронний ресурс]. — Режим доступу : /http://uspishnaukraina.com.ua/strategy/60/273.html

REFERENCES

1. Dergachov V. (2002), *Geoeconomica: uchebnik dlya vuzov* [Geoeconomics: the textbook for high schools], VIRA-R, Kiev, Ukraine.
2. Onishchenko I.G. (2004), *Osnova etnodergavstva: navchalna posibnik* [Basics of ethnic state: tutorial], Type of Europ. in-tu, Kiev, Ukraine.
3. Kochetov E.G (2001), *Globalistika kak geoeconomica, kak realnost, kak mirozhdanie* [Globalistics geoeconomika how, as a reality, as the universe], Publishing Group PROGRESS Yu, Moscow, Russia.

4. Neklessa A. (2015), World transit from critical technologies to a complex practice, *Actual problems of Economics and Law*, vol. 1, P. 93-107.
5. Rogov Y.V. (2003), Formation of strategy of development of the national economy: Geoeconomic approach. avtoref. diss. doctor of economic sciences, Baikal State University of Economics and Law, Irkutsk, Russia.
6. Thatcher M. (2003), *Iscustvo upravlenie gosudarstvom/ Strategii menyughegosyu mira* [Statecraft. Strategies for a Changing World], Alpina Publisher, Moscow, Russia.
7. The official site of NGO Uspishna Ukraina (2015), National development strategy. *Ekonomika*, available at: <http://uspishnaukraina.com.ua/strategy/60/273.html>, (Accessed 11 Jun. 2016).

Надійшла 04.06.2016

Е.В. Перепелюкова

Институт экономико-правовых исследований
НАН Украины, г. Киев

О.В. Денисюк

Харьковский национальный экономический
университет имени Семена Кузнеця

ГЕОЭКОНОМИЧЕСКАЯ СТРАТЕГИЯ УКРАИНЫ И ЕЕ РЕГИОНАЛЬНО- ИНТЕГРАЦИОННЫЕ ПРИОРИТЕТЫ

Рассмотрено современное состояние геополитической ситуации в стране. Проанализированы основные стратегические векторы развития интеграционных процессов на региональном уровне. Выделены основные стратегические партнеры на международном уровне среди стран ЭС. Определены основные приоритетные направления развития Украины с учетом развития стран мира. Опре-

делено, что для того, чтобы Украина смогла наиболее полно реализовать свой геoeкономический потенциал в евразийском пространстве и приобрести статус государства — субрегионального лидера, необходимо повысить эффективность факторов развития государства, а также обеспечить их комплексное развитие, что позволит достичь положительного интегрального результата и синергетического эффекта.

Ключевые слова: регион, геополитика, стратегия, экономическое развитие, потенциал.

О.В. Перепелюкова

Institute of Economic and Legal Researches
of NAS of Ukraine, Kyiv

О.В. Денисюк

Simon Kuznets Kharkiv National
University of Economics

GEOECONOMIC STRATEGY FOR UKRAINE AND ITS REGIONAL-INTEGRATION PRIORITIES

The article reviews the current state of the geopolitical situation. The basic strategic vectors of development of integration processes at the regional level. Thesis there is determined the main strategic partner at the international level among EU countries. The main priority directions of Ukraine with the development of the world. It was determined that in order to Ukraine could fully realize their geo-economic potential in the Eurasian space and acquire status — sub-regional leader, you need to increase the effectiveness of state factors and ensure their comprehensive development, which will help achieve a positive outcome and integrated synergistic effect.

Key words: region, geopolitics, strategy, economic development, potential.

УДК 351.863

В.І. ЧИЖ, д-р екон. наук, професор, завідувач кафедри обліку і аудиту
Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля, м. Северодонецьк

ПОДАТКОВЕ АДМІНІСТРУВАННЯ ЯК СПОСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ

Ключові слова: регіон, податкова система, адміністрування податків, економічна безпека.

Обґрунтовано необхідність використання податкового адміністрування в регіонах в умовах децентралізації влади для забезпечення економічної безпеки регіону. Встановлено різниці між адмініструванням податків державою та регіональним податковим адмініструванням. Надано визначення такого адміністрування та розроблено його концепцію.

Вступ. Реформи щодо децентралізації влади в Україні передбачають передачу значних повноважень від державних органів органам місцевого самоврядування. Це стосується і порядку фінансування регіонів, що посилює економічні ризики в частині формування бюджетів і створює загрози щодо реалізації програм їхнього розвитку. Сучасні реалії ведення підприємницької діяльності в Україні — політична нестабільність, кризові ситуації, неузгодженість і недосконалість правової бази, відсутність науково обґрунтованої програми економічних реформ з урахуванням специфіки діяльності регіонів, криміналізація бізнесу — обумовлюють необхідність створення системи регіональної економічної безпеки. Це багатоскладова система, невід’ємною частиною якої є податкова безпека, яка має не тільки реалізовувати законодавчо встановлені норми та правила оподаткування, контролювати додержання податкового законодавства, а й забезпечувати податкову оптимізацію в умовах постійно змінюваного податкового середовища, містити ефективні інструменти управління податковими ризиками.

Аналіз останніх джерел досліджень і публікацій. Сучасні проблеми економічної безпеки є предметом наукових досліджень широкого кола зарубіжних та вітчизняних учених. У зарубіжній літературі питання економічної безпеки розглянуто переважно в межах проблем менеджменту та аналізу наслідків управлінських дій [1—3]. Вітчизняні розробки присвячено формуванню підходів до розуміння сутності економічної безпеки суб’єктів господарювання, її оцінюванню, дослідженню напрямів захисту від загроз [4—6]. Разом із цим існує низка невирішених питань, зокрема щодо розробки регіональної податкової політики, оптимізації оподаткування, інформаційного забезпечення розрахунку податків, формування партнерських взаємовідносин підприємств з органами державної податкової служби та

досягнення балансу інтересів органів влади і платників податків. Вирішити ці питання можна за допомогою регіонального податкового адміністрування, теоретичні основи якого знаходяться нині за межами наукових інтересів. Використання регіонального податкового адміністрування забезпечує планування податків, усуває загрози порушення податкового законодавства та фінансових санкцій, що сприяє економічній безпеці як суб'єктів господарювання, так і регіону в цілому.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є встановлення різниці між адмініструванням податків державою та регіональним податковим адмініструванням як способом забезпечення економічної безпеки регіону.

Основний матеріал і результати. Економічна безпека регіону має відповідати двом умовам: зберігати його економічну самостійність і забезпечувати можливість подальшого розвитку. За таким підходом податкова система суттєво впливає на економічну безпеку регіону та є її невід'ємною функціональною складовою.

Існує макроекономічна закономірність: чим вище рівень податкових вилучень, тим нижчі темпи економічного зростання. Відповідно, чим нижче податкове навантаження, тим більші можливості економічного зростання, як на мікро-, так і на макрорівнях. Класична формула ефективного оподаткування містить чотири компоненти: фіскальний, економічний (розподільний), керуючий (планувальний, контрольний, регулювальний), інформаційний. Податкова система України є інститутом суспільних відносин, що перебуває у стані формування та постійних змін. Ці зміни впливають на економічну безпеку регіонів.

Податкову безпеку регіону забезпечує такий стан системи оподаткування у сукупності її зв'язків, що характеризує здатність до стійкості і розвитку в умовах загроз та інших важко прогнозованих змін. Суть податкової безпеки реалізується у системі її критеріїв і показників. Треба зазначити, що критерії податкової безпеки вступають у протиріччя з позиції держави та підприємства. Критерій податкової безпеки держави є оцінкою стану оподаткування з погляду виконання основних функцій податків. Основним критерієм податкової безпеки держави є поєднання стабільності і максимуму податкових надходжень до бюджету країни. З позицій підприємства

оподаткування не повинно створювати загроз його діяльності.

Запобігання загрозам у фінансово-кредитній і бюджетно-податкових сферах створюють економічну безпеку як держави, так і суб'єктів господарювання. Податкова безпека припускає реалізацію законодавчо затверджених норм і правил оподаткування, податкового планування і прогнозу, а також контролю за дотриманням податкового законодавства державою. Практика реформування податкової системи показує безперспективність спроб усунення недоліків податкової системи шляхом внесення окремих змін, не зв'язаних єдиною програмою. Тільки проведення регіональної податкової політики, спрямованої на досягнення балансу інтересів держави і платника податків, на внесення змін до чинного законодавства і в нормативно-методичні матеріали, на модернізацію системи податкового управління із застосуванням нових інформаційних платформ і сучасних систем ведення технологічних процесів можуть забезпечити вирішення вказаної проблеми.

Економічна безпека держави безпосередньо пов'язана з безпекою податкової системи, що є її найважливішою складовою, і недотримання якої веде до економічних і соціальних загроз. Це, перш за все, — вивіз капіталу, наявність «тіньової» і «сірої» економік, уникнення податків, так звані податкові недоїмки, прорахунки оподаткування у сфері природокористування. Податкова безпека містить такі складові: юридичну, адміністративну, організаційно-структурну, інформаційно-аналітичну, професійно-посадову, фізичну. Вказані компоненти, наявність загальних умов і чинників ставлять поняття податкової безпеки у ряд перспективних напрямів оптимального управління економічною безпекою регіонів. Даний напрям є комплексом науково-практичних податкових сфер: податкового управління, методології планування і контролю, використання сучасних математичних підходів на основі інформаційних технологій, захисту податкової інформації.

Податкове управління, оформлене нормативними і законодавчими актами, визначається як адміністрування податків. Зазвичай адміністрування податків використовують у системі державного управління податками, і воно забезпечує реалізацію податкової політики

держави. Адміністрування податків є основоположним в сфері взаємин представників податкових служб і платників податків, створення процесів податкового управління і їхнього правового оформлення, систем, технологій і засобів планово-аналітичного і контрольного забезпечення, а також у здійсненні інформаційної взаємодії зі сторонніми організаціями, з урахуванням достатності захисту податкових відомостей на всіх рівнях.

У сучасній літературі немає єдиного підходу до визначення поняття податкового адміністрування. Так, в одних джерелах під податковим адмініструванням розуміють основну функцію управління, що включає планування, організацію, облік, контроль, в інших — науку, яка формулює принципи ефективного управління податковою системою в конкретних соціально-економічних умовах і суспільно-політичних обставинах, оцінює податкову систему за певними теоретичними критеріями. За такої інтерпретації податкове адміністрування стає ідентичним поняттю податкового менеджменту. Існує також визначення податкового (фіскального) адміністрування як державної політики. Це дії владних і управлінських структур, за допомогою яких наявні фінансові ресурси у певних пропорціях розподіляються через механізм оподаткування між приватним і публічним секторами економіки, між державою й населенням, а уряд за рахунок таких дій реалізує свої функції. Таке широке розуміння адміністрування є виправданим, проте, розглядаючи податкове адміністрування, доцільно акцентувати увагу на його специфічних особливостях, притаманних адмініструванню податків, зборів і платежів державою та регіональному податковому адмініструванню.

Удосконаленням податкових відносин на рівні держави покликане займатися державне адміністрування податків, яке можна визначити як постійний процес управління оподаткуванням. Суспільство приймає у законодавчому порядку ту або іншу податкову концепцію і закріплює її законодавчими і нормативними актами залежно від рівня економічного благополуччя і ступеня політичної зрілості, остільки адміністрування податків починається зі зміни законодавчих форм.

У процесі регіонального адміністрування податків необхідно забезпечити нову якість податкових відносин, що додає їм товарний ха-

рактер. Це, по-перше, легкість, зрозумілість, простота сплати податку, його привабливість і зручність з погляду платника податків — на противагу ухиленню від оподаткування і здійсненню незаконної підприємницької діяльності. По-друге, — підвищення прозорості державних витрат і якості послуг, їх економічності і ефективності. Важливо визначити правильний момент у здійсненні податкових відносин — стягування податку, введеннялюбих змін в оподаткування за даних економічних умов.

Для держави як монополіста у сфері позиції податку (як товару) конкурентом є «тіньова» економіка. Тому у регіональній податковій політиці необхідно враховувати, що буде вигідніше підприємцеві: платити податки за новими вимогами, користуючись послугами державних консультантів, або ж ця система настільки складна, а ставки податку такі великі, що, ризикуючи свободою і небезпекою матеріальної відповідальності, він піде в «тінь». Конкуренція так само неминуха у сфері надання консультаційних послуг щодо податкового планування: чи зможуть податкові чиновники задовольнити всім запитам платників податків або ж цю нішу займуть приватні спеціалізовані фірми, що відберуть у держави додатковий дохід.

Останнім часом багато уваги приділяють поняттю добросовісного платника податків, наповнюючи його правовим змістом. Якщо мати на увазі податкові відносини, то права повинні бути рівні в обох сторін. Це означає, що треба говорити і про добросовісного податкового інспектора, але корупційна складова підвищується й адміністративний тиск у нових податкових законопроектах збільшується.

Податкові органи повинні розуміти і усвідомлювати економічну реальність податкових відносин: податки для підприємця — це витрати, тому його прагнення платити менше цілком зрозуміло, обґрунтовано і природно. Постає питання: чому підприємець повинен зменшувати витрати на паливо, електроенергію, сировину, матеріали, але не скорочувати податкові витрати? Мінімізуючи витрати в частині сплати податків, підприємець максимізує прибуток. Капіталізація і подальше споживання прибутку дозволить збільшити базу оподаткування у наступних виробничих циклах.

Чинна система державного адміністрування податків, спрямована на облік і жорсткий контроль платників податків, вже не відповідає сучасним вимогам. Податковий кодекс [7] не встановлює чіткого механізму взаємодії платника податків і податкового органу у ході контрольних заходів, що допускає можливість зловживань з боку податківців.

Розвиток теоретичних і методологічних основ і обґрунтування пріоритетів становлення інституту регіонального податкового адміністрування, досяжний у процесі послідовного вирішення наступних завдань:

- оцінювання якості і рівнів використання потенціалів чинної податкової системи з позицій сучасного інституціоналізму;
- визначення нових напрямів у стратегії адміністрування податків;
- розробка положення з оптимізації адміністрування податків на основі наукового аналізу вітчизняного і зарубіжного досвіду;
- виявлення сутності поняття «адміністрування податків» і встановлення його взаємозв'язку з поняттям регіональної податкової політики, розробка принципів адміністрування податків і податкової політики, визначення відмінності між близькими науковими категоріями;
- розкриття особливості регіональної компоненти управління податками, оцінювання регіонального рівня використання податкового потенціалу і ступеня переваги типу адміністрування;
- досліджування інформаційного блоку практики адміністрування податків за типами і сегментами з метою виділення з них найбільш прогресивних.

У сучасній практиці вдосконалення державного адміністрування податків заявлено два пріоритетних напрями — істотне зниження податкового навантаження й забезпечення чіткої регламентації повноважень і дій податкових органів. Особливе завдання державного адміністрування податків полягає у забезпеченні стабільності і передбачуваності податкової системи. Державне адміністрування податків повинне не посилювати, а постійно покращувати систему оподаткування у державі.

Проблеми оподаткування, ускладнення податкових процедур і правил, їхня невідповідність ринковим відносинам і зв'язкам, необхідність забезпечення правової складової оподаткуван-

ня викликають необхідність розробки інших форм податкового адміністрування як до податкових органів, так і до платників податків. Напрями роботи щодо адміністрування податків представлені у наведеному нижче «Переліку заходів адміністрування податків щодо податкових органів і платників податків».

Удосконалення форм і методів податкового адміністрування на рівні регіонів у даний час є найважливішим завданням модернізації оподаткування, яке повинно постійно переслідувати мету приведення до тотожності значень суми надходжень до бюджетів різного рівня і сум податкових зобов'язань, визначених податковим законодавством. Напрямами удосконалення податкового адміністрування на регіональному рівні є:

- створення методології попереднього аналізу з використанням можливостей автоматизованої обробки даних;
- боротьба з протизаконним ухиленням від податків, здійснюваним шляхом проведення ряду господарських операцій готівкою, що не враховується в офіційній бухгалтерії;
- проведення заходів по боротьбі з підприємствами, що спеціалізуються на наданні фіктивних послуг, через які здійснюється нелегальний обіг готівки;
- уведення процедур спеціальної реєстрації в податкових органах постачальників, що здійснюють виведення коштів у нелегальний наявний оборот через укладення фіктивних обороток на надання послуг;
- автоматизація заходів податкового контролю, що дозволяє здійснювати 100 % податкову перевірку з високою ефективністю.

Найважливішою передумовою стійкого економічного зростання регіонів і покращення підприємницького клімату у країні є заходи зі зниження адміністративних бар'єрів для бізнесу. Цілі і завдання реалізації передумови повинні бути сформульовані в рамках Державної податкової доктрини, а методи і засоби їхнього вирішення — у загальній концепції податкової політики і основних напрямках розвитку податкової системи. У цих документах необхідно не тільки позначити і закріпити основні шляхи розвитку податкової служби, що зачіпають процес модернізації із удосконалення її структури, але і сформулювати умови, що забезпечують якнайповніше і ефективніше виконання покладених на неї чинним

законодавством завдань з урахуванням тенденцій розвитку податково-бюджетної системи і національної економіки в цілому.

Основні цілі сучасних напрямів модернізації податкових органів полягають у:

- створенні системи, яка сприяє стабільному надходженню доходів на основі добровільної сплати податків, скороченню розмірів корупції і ухилення від сплати податків;

- зміні пріоритетів роботи податкових органів усіх рівнів у напрямі поліпшення обслуговування платників податків, розширення сфери послуг, що надаються ними, за одночасного спрощення виконання податкових зобов'язань;

- створенні податкової галузі, яка б ефективно, справедливо і чесно виконувала законодавство щодо податків і зборів, була б оснащена сучасними системами ведення технологічних процесів і оперативними засобами управління.

Заходи, що їх виконують нині, спрямовані на модернізацію адміністрування податків, забезпечують упровадження трьох основних принципів:

- повне самонарахування або самодекларування доходів платником податків, що спо-

нукає розвиток податкового адміністрування підприємства;

- розвиток системи електронної обробки податкової інформації та централізація введення й обробки даних в інформаційні системи податкових органів;

- постійне підвищення рівня професійної підготовки посадовців податкових інспекцій.

Особливим напрямом у підвищенні ефективності діяльності податкових органів на регіональному рівні є посилення наукового і методичного забезпечення комплексного аналізу діяльності платників податків, розробка науково обґрунтованих методик визначення фактичної податкової бази за непрямими даними, що отримують із різних джерел. Для вирішення цієї проблеми необхідно виконати роботу з удосконалення системи податкової безпеки, аналізування фінансово-господарського стану платників податків, припинення шляхів приховування доходів, зниження податкової бази, «тіньового» обороту товарів (робіт, послуг) і грошових коштів.

Результатом регіонального адміністрування податків є податкова рівновага, тобто досягнення стійкого балансу між економічними

Перелік заходів адміністрування податків щодо податкових органів і платників податків

Заходи щодо податкових органів:	Заходи щодо платників податків:
• концентрація облікової, рахункової і контрольної роботи податкових органів у найбільших центрах обробки даних; • створення єдиного каналу розрахунків по усіх основних видах податків; • розповсюдження партнерських методів роботи з платниками податків; • модернізація роботи податкових органів; • підвищення якості довгострокового і короткострокового оптимального прогнозу і планування оподаткування; • удосконалювання податкового управління; • розвиток інформаційних технологій у податковій системі; • забезпечення взаємодії сумісних інформаційних систем управління; • удосконалення організаційної структури апарату податкових органів; • уніфікація угоди про уникнення подвійного оподаткування і запобігання ухиленню від оподаткування відносно податків на дохід і капітал; • створення бази даних податкових загроз; • розробка регламенту податкових дій і взаємин з платниками податків; • упровадження досудового податкового розгляду; • розробка Програми податкової безпеки, регламенту і інструкцій, податкових паспортів регіонів; • моделювання системи оподаткування на всіх її життєвих циклах	• створення справедливої системи оподаткування; • ефективність податкової системи повинна визначатися не витратами на стягування податків, а збільшенням приросту економіки і поліпшенням якості життя платника податків; • затвердження порядку процедур і напрямів удосконалення податкового контролю; • чітке забезпечення «прозорості» і «поворотності» державних витрат і розширення форм суспільного контролю; • удосконалення партнерських взаємин платника податків і держави, відносин співпраці; • установлення рівних заходів відповідальності за ідентичні за характером податкові правопорушення; • гарантія підтримки тієї підприємницької діяльності, яка надає суспільно-необхідні послуги; • захист податкової інформації; • регламентація податкових дій і взаємин з податковими органами; • неухильне дотримання прав і обов'язків платників податків; • забезпечення хеджування податкових ризиків

(зокрема фіскальними) інтересами держави, з одного боку, і оптимальною величиною податкового навантаження на суб'єкти господарювання — з іншого. Ефективна податкова політика означає створення оптимальної національної податкової системи, яка, забезпечуючи фінансовими ресурсами потреби держави і регіонів, не повинна знижувати стимули платника податків до підприємницької діяльності, одночасно зобов'язуючи його до постійного пошуку шляхів підвищення ефективності господарювання. Така політика повинна на тривалу перспективу орієнтувати податкову систему на оптимальне податкове навантаження. Проблеми адміністрування податків необхідно вирішувати у процесі взаємодії та діалогу виконавчих органів, інститутів, суспільних організацій і наукового співтовариства.

Удосконалення регіонального адміністрування податків є не тільки потенційним резервом для подальшого зниження податкового тягря, але полягає у забезпеченні рівності конкурентного режиму для добросовісних платників податків.

Податки в ідеалі не повинні впливати на вибір економічних рішень суб'єктів підприємницької діяльності регіону та істотно змінювати філософію бізнесу. На практиці ж податки як найпотужніший інструмент економічного регулювання втручаються у сферу стратегічних рішень, нерідко вимушуючи кардинально міняти тактику дії підприємства. Серйозні рішення ніколи не ухвалюються без урахування податків і управління ними. Навіть якщо податки не визначають основної стратегії підприємства, їх потрібно своєчасно і правильно обчислювати, а також уживати заходи щодо їхньої оптимізації. Відома позиція платників податків — «якщо не платити податки стає неможливим, то треба платити якомога менше» — заснована на праві всіх суб'єктів господарювання зменшувати свої податкові зобов'язання будь-якими, не забороненими законом, способами. Податкове адміністрування підприємства має увійти у практику господарювання всіх суб'єктів господарювання у регіоні та підтримуватися органами місцевого самоврядування. У даному дослідженні регіональне податкове адміністрування розглянуто як спосіб забезпечення податкової безпеки регіону, шляхом сукупності дій органів місцевого самоврядування щодо балансування на-

Концепція регіонального податкового адміністрування

магань держави та можливостей суб'єкта господарювання відносно нарахувань і стягнень податкових платежів. З точки зору економічної безпеки, це — система управління податковими потоками регіонів шляхом використання науково обґрунтованих ринкових форм і методів, а також ухвалення управлінських рішень щодо податкових доходів і податкових витрат.

Податкове адміністрування на рівні регіонів повинно стати функціональною підсистемою управління, яка має передбачати податкові ризики, уникати їх або мінімізувати наслідки. Ефективне податкове адміністрування регіону у системі його економічної безпеки, на наш погляд, має базуватися на такій концепції (рисунок).

Запропонована концепція містить мету податкового адміністрування підприємства, його

головні завдання з позиції податкового менеджменту, способи досягнення мети та інструменти її реалізації.

Висновки. Запропоновані підходи до регіонального податкового адміністрування як способу забезпечення його податкової безпеки дозволять значно підсилити регульовальну здатність оподаткування у справі забезпечення економічної безпеки і стійкості як держави в цілому, так і окремих суб'єктів господарської діяльності. У процесі податкового адміністрування як способу забезпечення податкової безпеки регіону здійснюється вибір такого варіанта управлінських дій, за якого прибуток суб'єктів підприємницької діяльності регіону наближається до максимуму, а ризики діяльності у сфері оподаткування — до мінімуму.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кузнецов Н.Г. Налоговое администрирование: теория и стратегия / Н.Г. Кузнецов, Т.И. Корсун, И.Ю. Александрова. — Ростов-н/Д. : РГЭУ (РИНХ), 2002. — 295 с.
2. Основы экономической безопасности (государство, регион, предприятие, личность) / ред. Е.А. Олейникова. — М. : Бизнес-школа «Интел-Синтез», 2007. — 288 с.
3. Тимофеева И.Ю. Основы налоговой безопасности государства, бизнеса и общества: концепция и методология / И.Ю. Тимофеева. — Смоленск : Универсум, 2011. — 384 с.
4. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М.М. Єрмошенко. — К. : Вид-во Нац. торг.-екон. ун-ту, 2001. — 309 с.
5. Козаченко А.В. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения : [монография] / Козаченко А.В., Пономарев В.П., Ляшенко А.Н. — К. : Либра, 2003. — 280 с.
6. Концепція економічної безпеки України / Ін-т екон. прогнозування; кер. проекту В.М. Геєць. — К. : Логос, 2009. — 56 с.
7. Податковий кодекс України // Вісник Міністерства доходів і зборів. — 2014. — № 2—3. — 430 с.

Надійшла 01.06.2016

REFERENCES

1. Kuznecov N.G., Korsun T.I. and Aleksandrova I.Ju. (2002), *Nalogovoe administrirovanie: teorija i strategija* [Tax administration: theory and strategy], RGJeU (RINH), Rostov-on-Don, Russia.
2. Olejnikov E.A. (ed) (2007), *Osnovy jekonomicheskoy bezopasnosti. (Gosudarstvo, region, predpriyatje, lichnost')* [Bases of economic security. (State, region, enterprise, perso-

nality)], ZAO Biznes-shkola «Intel-Sintez, Moscow, Russia.

3. Timofeeva I.Ju. (2011) *Osnovy nalogovoj bezopasnosti gosudarstva, biznesa i obshhestva: koncepcija i metodologija* [Bases of tax safety of the state, business and society: conception and methodology], Universum, Smolensk, Russia.
4. Yermoshenko M.M. (2001), *Finansova bezpeka derzhavy: natsional'ni interesy, real'ni zahrozy, stratehiia zabezpechenia* [Financial safety of the state: national interests, real threats, strategy of providing], KNTEU, Kyiv, Ukraine.
5. Kozachenko A.V., Ponomar'ov V. P. and Ljashenko A.N. (2003), *Jekonomicheskaja bezopasnost' predpriyatija: su-shhnost' i mehanizm obespechenija: [monografija]* [Economic security of enterprise: essence and mechanism of providing: [monograph]], Libra, Kyiv, Ukraine.
6. Heiets' V.M. (ed) (2009), *Kontsepsiia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy* [Conception of economic security of Ukraine], Lohos, Kyiv, Ukraine.
7. The Verkhovna Rada of Ukraine (2014), Fiscal code of Ukraine, *Visnyk Ministerstva dokhodiv i zboriv*, vol. 2-3, pp. 430

В.І. Чиж

Восточноукраинский национальный университет имени Владимира Даля, г. Северодонецк

НАЛОГОВОЕ АДМИНИСТРИРОВАНИЕ КАК СПОСОБ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ РЕГИОНА

Обоснована необходимость использования налогового администрирования в регионах в условиях децентрализации власти для обеспечения экономической безопасности региона. Установлены различия между администрированием налогов государством и региональным налоговым администрированием. Дано определение такого администрирования и разработана его концепция.

Ключевые слова: регион, налоговая система, администрирование налогов, экономическая безопасность.

V.I. Chizh

The East Ukrainian National University named after Volodymyr Dahl, Severodonetsk

TAX ADMINISTRATION IS THE WAY OF ECONOMIC SECURITY ENSURING OF REGION

The article substantiates the necessity of tax administration usage in the regions, in the conditions of power decentralization, to ensure the economic security of region. The difference between the tax administration and regional government tax administration are set. The definition of this administration is defined and its concept is developed.

Key words: region, tax system, tax administration, economic security.

УДК 332.135:338.266.4

С.І. ГРЕЧАНА, канд. екон. наук, доц., старший науковий співробітник
Інститут економіко-правових досліджень НАН України, м. Київ

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МІЖРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В УКРАЇНІ

Ключові слова: міжрегіональне співробітництво, єврорегіон, інтеграція, проблеми, економічне зростання, інструмент, Стратегія регіонального розвитку.

Розглянуто сутність та основні переваги використання міжрегіонального співробітництва для розвитку регіонів. Дано загальну оцінку стану його використання всередині країни та у транскордонному вимірі. Сформульовано основні проблеми, що заважають активізації міжрегіонального співробітництва. Запропоновано основні напрями виправлення ситуації на краще.

Вступ. Стратегічні завдання розвитку економіки України продукують суспільний запит на розширення співробітництва між суб'єктами господарювання всіх рівнів і територіальної приналежності. Економічна співпраця та зміцнення гуманітарних контактів і культурного діалогу, які розширюються в процесі міжрегіонального співробітництва, дають можливість поступово підвищувати рівень соціально-економічного розвитку регіонів, залучати їх до активної міжнародної співпраці. Міжрегіональне співробітництво є винятково ефективним напрямом інтеграції та важливим чинником економічного зростання, дозволяє вирішувати значну частину регіональних проблем, долаючи наявну територіальну диспропорційність. Це актуалізує дослідження сучасного його стану із визначенням головних моментів уваги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення регіональної проблематики та практики міжрегіонального співробітництва показує наявність значної кількості публікацій щодо розвитку міжрегіонального простору, які стосуються загальних аспектів та більш конкретних особливостей його функціонування. Дослідженню сутності міжрегіонального співробітництва та його нормативно-правового забезпечення в Україні присвячені праці таких вітчизняних учених, як О.О. Бабінова [1], С.О. Біла і Я.А. Жаліло [2], І.В. Заблодська [3], В.М. Монастирний [4], Л.Л. Прокопенко [5], Ю.С. Рогозян [6] тощо. Вивченню окремих питань функціонування даного інструменту регіонального розвитку, у тому числі його інфраструктурного забезпечення, різноманіття форм співпраці чи оцінки ефективності, приділяють увагу відомі науковці: Е.Б. Бойченко [7], С.О. Бурбело і Н.В. Васильчук [8], Н.А. Мікула [9], І.А. Попова [8], І.З. Сторонянська [10], В.В. Третяк [11] та інші.

Крім того, сучасний інформаційний простір наповнений повідомленнями про ініціювання чи виконання проектів співробітництва між регіонами. Вони мають доповнювати науковий доробок,

але систематизація чи комплексна оцінка цих даних відсутня. Залишаються осторонь питання визначення вузьких місць інституційного регулювання міжрегіональної співпраці і пов'язаних із цим ускладнень її здійснення та розвитку, що і зумовило проведення цього дослідження.

Тому **метою даної статті** є систематизація проблем і тенденцій розвитку міжрегіонального співробітництва в Україні задля визначення напрямів його активізації в контексті національного та територіального соціально-економічного зростання.

Результати дослідження. Диспропорційність соціально-економічного розвитку регіонів України є достатньо давнім проблемним питанням національної та регіональної політики. Однак останнім часом під впливом світових кризових явищ, військової агресії з боку Росії та пов'язаних з нею тимчасовою втратою територій і економічним спадом, унаслідок внутрішньополітичної кризи та роз'єднання суспільства, вона значно посилилась. Вказані тенденції негативно позначились на цілісності економічного простору країни, що потребує термінового прискорення інтеграції суб'єктів господарювання різної територіальної приналежності. На регіональному рівні її необхідно розглядати як зближення та взаємопроникнення відтворювальних процесів економічних суб'єктів, яке формує міжрегіональну економічну систему, що є складовою єдиного національного економічного простору.

Інтеграція передбачає використання широкого кола інструментів, але найбільш прогресивним та ефективним є міжрегіональне (транскордонне) співробітництво, яке найкраще забезпечує консолідацію суспільних інтересів регіонів та загально визнано засобом, що здатний скоротити територіальні диспропорції. Це «взаємоузгоджена екстериторіальна діяльність органів влади всіх рівнів, юридичних осіб та громадських організацій, що здійснюється в межах правового поля з метою вирішення спільних економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших питань» [12, С. 52]. Екстериторіальність у даному визначенні вказує на можливість співпраці як прикордонних адміністративно-територіальних одиниць державного устрою України, так і внутрішніх регіонів, причому їхні партнерські відносини можуть укладатись із закордонними суб'єктами також.

Основною його перевагою, яка виділяє даний інтеграційний інструмент серед інших, є те, що такий вид співпраці дозволяє вирішувати внутрішні проблеми територій «...не на підґрунті конкуренції за залучення централізованих фінансових ресурсів, отримання бюджетних дотацій і субвенцій чи регіональних податкових преференцій, а на основі ефективного використання ресурсів розвитку регіону» [13, С. 13]. Співпраця в його межах дозволяє залучати нові інвестиції в регіони, які сприятимуть зростанню рівня життя відповідних територій, зменшуючи навантаження на державний та місцевий бюджети.

Міжрегіональне співробітництво має велике значення для економічного розвитку регіонів, надаючи можливості більш ефективного використання економічного і ресурсного потенціалів. Найчастіше сусідні території не можуть узгодити питання вирішення спільних або споріднених проблем життєдіяльності населення, господарювання економічних суб'єктів, їх інфраструктурного забезпечення. Це пояснюється диспропорційністю розвитку, сучасним кризовим соціально-економічним положенням, відсутністю чи недостатністю джерел фінансування модернізаційних заходів тощо. Участь у проектах міжрегіонального співробітництва дозволяє не тільки капіталізувати всі види ресурсів та спільними зусиллями вирішити нагальні проблеми, а й забезпечити розширення виробничих, торгових, транспортних та інших зв'язків, покращити конкурентоспроможність та самозабезпечення продукцією, що врешті-решт позитивно вплине на економічне зростання регіонів.

У результаті відкриваються нові можливості для розвитку підприємництва та науково-культурних взаємозв'язків, підвищується не тільки економічний потенціал регіонів, а змінюється їхня роль у творенні державної політики. Це перетворює міжрегіональне співробітництво на допоміжний чинник децентралізації влади, створюючи ефективний механізм регулювання регіонального розвитку.

Саме тому цей сучасний і дієвий інструмент, визначений пріоритетним у Стратегії регіонального розвитку України, має зайняти основне інтегрувальне місце в ході її виконання. Синергетична складова процесу міжрегіонального співробітництва представлена на рисунку.

Синергетична складова міжрегіонального співробітництва

Незважаючи на ті переваги, які надає участь у міжрегіональному співробітництві, стан його розвитку в Україні досі є недостатнім. Практика його, як і міжмуніципального, міждержавного, регіонального та транскордонного використання, залишалась безсистемною і епізодичною [15, С. 197]. У сегменті останнього спостерігається більша активність у порівнянні зі співпрацею всередині країни. Найбільшими партнерами визначено прикордонні території Польщі, Угорщини, Румунії, Молдови, Словаччини, Білорусі тощо. У Республіці Польща всі 16 воеводств мають партнерів з України на рівні областей, підписано близько 450 угод про міжрегіональне співробітництво на регіональному та місцевому рівнях. З боку Словацької Республіки вигідно співробітничать із українськими регіонами та містами всі вісім країв. Угорщина представлена в українському інвестиційному просторі участю у 474 підприємствах [14, С. 72–75]. Україна є учасником 10 створених Єврорегіонів, з яких на теперішній час успішно працює вісім. Міжнародне і транскордонне співробітництво визначено Президентом України одним з імперативів відновлення економічного розвитку [15, С. 230].

Оцінити стан розвитку міжрегіонального співробітництва у внутрішньонаціональній площині достатньо складно, бо, у першу чергу, відсутня система оцінювання стану розвитку чи ефективності результатів такої співпраці.

За статистичними показниками дати таку оцінку можна лише досить приблизно. Тому науковці найчастіше ґрунтують свої висновки на кількості укладених міжобласних угод чи визначають територіальні рейтинги. Наприклад, автор запропонував методику ранжування регіонів за сприятливістю умов для розвитку міжрегіонального співробітництва [16].

Незважаючи на це, більшість фахівців вважають, що внутрішній потенціал міжрегіонального співробітництва має недостатній рівень використання. Це пов'язано з низкою об'єктивних та суб'єктивних причин. Систематизація сучасних публікацій за цією темою [2, 5; 14–15, 17–18] дозволила автору сформулювати перелік проблем, існування яких заважає розвитку міжрегіонального співробітництва в Україні. Вони стосуються нормативно-правового регулювання, інституціонального та інфраструктурного забезпечення, планування розвитку та контролю за його ходом тощо. Наведемо основні з них:

- у правовому полі України відсутнє законодавче закріплення поняття «міжрегіональне співробітництво», хоча посилання на нього містить значна кількість важливих нормативних документів, наприклад Закон України «Про засади державної регіональної політики» та «Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року» тощо;

- у нормативно-правовому регулюванні міжрегіонального співробітництва здебільшого

переважають рамкові угоди, в яких лише декларується бажання сторін розвивати торговельно-економічне, науково-технічне та гуманітарне співробітництво. «Кількісне збільшення угод про міжрегіональне співробітництво не супроводжується їх якісним наповненням» [18, С. 125];

- відсутність належного інституційного забезпечення функціонування міжрегіонального співробітництва. У країні відсутній центральний орган виконавчої влади, що уповноважений комплексно вирішувати такі питання, а органи місцевого самоврядування не мають належних прав, щоби забезпечити всі необхідні процедури. Відсутність централізованої науково-аналітичної установи, яка б виконувала різноаспектний комплексний моніторинг тенденцій та проблем міжрегіонального співробітництва, призводить до дублювання дій, наприклад складання Стратегій на вже наявні чи їх відсутність;

- низька інтенсивність господарських зв'язків у межах країни та слабка економічна зацікавленість підприємств у їх формуванні із контрагентами всередині країни, що пов'язано, у т. ч. з психологічно-ментальними бар'єрами (відсутність довіри);

- відсутність стратегічного бачення регіонами, у першу чергу органами місцевого самоврядування, пріоритетного використання можливостей міжрегіонального співробітництва та невключення позицій його використання більшістю областей до стратегій свого розвитку у середньостроковій перспективі, у т. ч. і тими з них, що входять до складу наявних єврорегіонів.

- недостатнє, недосконале, а в деяких регіонах дефіцитне інфраструктурне забезпечення. Погана якість виробничої та транспортної інфраструктури є спадковою рисою економіки України, відома досить давно та притаманна майже всім регіонам. Однак ситуація, що склалася у фінансовому забезпеченні регіональної співпраці, потребує найскорішого втручання;

- недосконала галузева структура економіки України, локалізація центрів економічного зростання у промислових містах, фінансових і транспортно-транзитних центрах, збереження монофункціонального виробництва у багатьох населених пунктах, що іноді призводить до перетворення їх у депресивні;

- обмеженість внутрішнього споживчого попиту внаслідок падіння платоспроможності населення в результаті економічної кризи та погіршення платіжної дисципліни суб'єктів господарювання зі зниженням рівня довіри до партнерів;

- несприятливий інвестиційний клімат у більшості регіонів та недостатнє використання новітніх форм залучення інвестицій, наприклад державно-приватного партнерства;

- регіональна інформаційна ізоляваність та обмеженість. На регіональному рівні робота щодо висвітлення можливостей регіонів у різних аспектах співпраці є незадовільною. Так само на субрегіональному рівні для пошуку партнерів (з України чи за кордоном) імпорт інформації є обмеженим;

- низький рівень професійних компетенцій, інноваційності мислення та відсутність досвіду, особливо міжнародної співпраці, уповноважених представників органів місцевого самоврядування щодо підготовки проектів, які передбачають економічний розвиток адміністративно-територіальних одиниць;

- низьке інформативне супроводження результатів регіонального розвитку, яке ґрунтується не стільки на браку висвітлення та популяризації кращих практик міжрегіонального співробітництва, а полягає у відсутності системного моніторингу та низькій якості системи його статистичного забезпечення на субрегіональному рівні;

- наявність значних бюрократичних перешкод щодо розробки проектів міжрегіонального співробітництва, пов'язаних із недосконалістю правового поля, низькою кваліфікацією відповідальних осіб чи корупційною складовою, особливо в частині оформлення партнерських відносин (на рівні підприємств) у межах угод про міжрегіональну чи міжнародну співпрацю;

- обмеженість сфер упроваджених проектів міжрегіонального співробітництва, у т. ч. транскордонного, заходами у сфері культури, науки, освіти і спорту, та недостатня увага щодо економічної складової, в якій превалюють торговельні, а не виробничі зв'язки тощо.

Не існує уніфікованого світового підходу до здійснення міжрегіонального співробітництва, тому не можна перенести закордонний досвід в Україну без відповідної адаптації. Однак за відповідного ставлення до цього новітнього та

могутнього інструменту розвитку центральних органів влади в національну практику можуть бути втілені найкращі напрацьовані взірці співпраці територій та економічних суб'єктів, у т. ч. в межах наявних євро регіонів.

Забезпечити розширення міжрегіональної співпраці регіонів та підвищити її ефективність можливо за умови комплексного вирішення вказаних проблем, бо врегулювання одного окремого питання суттєво не вплине на нинішній стан співробітництва та не змінить наявних тенденцій його розвитку. Формування консолідованого економічного простору зі стабільними міцними зв'язками, які й надалі будуть залишатися дієздатними, має відбуватися за наступними напрямками:

- унормувати на рівні національного законодавства процеси здійснення міжрегіонального співробітництва шляхом прийняття Закону України «Про міжрегіональне співробітництво в Україні», в якому мають бути відображені питання його сутності; визначення суб'єктів і учасників та їхніх прав і обов'язків; призначення керівних органів та кола їх повноважень; вибору основних форм співпраці, перелік основних вимог до угод про співробітництво тощо;

- розробити та затвердити на рівні закону чи постанови Кабінету Міністрів України Державну програму розвитку міжрегіонального співробітництва, як це передбачено у Модельному законі щодо міжрегіонального співробітництва [19], на основі системного підходу. До цього процесу доцільно долучити науково-аналітичну установу зі складу Національної академії наук України чи засновану на кошти грантодавців з ЄС або США, яку визначити провідною за консультаційними послугами щодо супроводу процесів міжрегіонального співробітництва в країні;

- з метою усунення частини бюрократичних перепон та підвищення професійних компетенцій учасників співробітництва розробити (доручити тій же установі) та надати у використання місцевим органам влади методичні рекомендації щодо укладання та виконання угод з міжрегіонального співробітництва. Як приклад можна навести посібник «Розвиток міжмуніципального співробітництва: вітчизняний та зарубіжний досвід» [20], скорегувавши його у площині територіальної співпраці регіонів та відповідно до

пропонованих вище змін чинного законодавства;

- закріпити в напрямках діяльності та функціональних обов'язках Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України функцію центрального органу щодо координації міжрегіонального співробітництва;

- залучити обласні Агенції регіонального розвитку до співпраці з органами місцевого самоврядування в площині інформаційної підтримки інвестиційного іміджу кожного регіону та створення позитивних образів їх соціально-економічного розвитку;

- на основі міжнародного досвіду, особливо статистичних стандартів ЄС, розробити та запровадити методичку обрахунку та довести до широкого загалу систему статистичних показників, які б відображали стан міжрегіонального співробітництва, а саме: в розрізі регіонів виділити обсяги міжрегіональної торгівлі, виробничої кооперації, перевезень, руху капіталу, у т. ч. кредитного, наукової співпраці тощо.

Відсутність в Україні концепції та інституційного підґрунтя розвитку міжрегіонального співробітництва призвели до втрати часу та можливостей вирішення значної частини регіональних проблем і подолання територіальних диспропорцій. Перші кроки децентралізації влади в країні довели свою життєздатність і показали перспективи й потенційні можливості розвитку територіальних громад, у т. ч. і за рахунок співпраці, а отже і регіонів, до складу яких вони входять. Тому комплексне вирішення визначених проблем міжрегіонального співробітництва дозволить задіяти його більш активно з метою економічного зростання та підвищення рівня життя населення.

Висновки. Міжрегіональне співробітництво є тим інструментом соціально-економічного розвитку, який через інтеграційні процеси забезпечує вирішення важливих питань життєдіяльності регіонів, у т. ч. і на перспективу. Визначені в процесі дослідження переваги та потенційні можливості такої співпраці підтверджують нагальність її активізації, особливо в умовах загальнонаціональної економічної кризи, та обґрунтовують визнання її пріоритетності в стратегіях регіонального розвитку. Оцінка сучасних тенденцій використання міжрегіонального співробітництва показала наявність ряду проблем його розповсюд-

ження. Їх систематизація та формулювання дозволили окреслити основні та першочергові напрями активізації міжрегіонального співробітництва, що має прискорити темпи економічного зростання та покращення рівня життя населення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Бабінова О.* Міжрегіональне співробітництво: зміст, форми, роль та проблеми реалізації в Україні / О. Бабінова // Державне управління та місцеве самоврядування. — 2011. — Вип. 4 (11). — С.45—49.
2. *Міжрегіональне співробітництво у системі нової регіональної політики України* / С.О. Біла, І.Г. Бабець, І.В. Валушко, Я.А. Жаліло [та ін.]; за ред. Я.А. Жаліла. — К. : НІСД, 2011. — 32 с.
3. *Заблodsька І.В.* Міжрегіональне співробітництво: термінологічний аспект / І.В. Заблodsька, Є.М. Ахромкін // Молодий вчений. — 2015. — № 2. — С. 72—76.
4. *Монастирний В.М.* Шляхи вдосконалення державного регулювання міжрегіонального співробітництва / В.М. Монастирний // Актуальні проблеми державного управління. — 2013. — № 2. — С. 97—104.
5. *Прокопенко Л.Л.* Розвиток регіонального співробітництва України в контексті європейської інтеграції : монографія / Л.Л. Прокопенко, О.М. Рудік, І.Д. Шумляєва; за заг. ред. Л.Л. Прокопенка. — Д.: ДРІДУ НАДУ, 2008. — 132 с.
6. *Рогозян Ю.С.* Нормативне забезпечення міжрегіонального співробітництва / Ю.С. Рогозян // Економіка та право. — 2015. — № 3 (42). — С. 70—76.
7. *Boychenko E.B.* Monitoring as a tool for modernization infrastructure interregional cooperation / E.B. Boychenko, S.I. Hrechana, M.H. Hyrtova // European Reforms Bulletin. — 2016. — № 2. — С. 47—51.
8. *Васильчук Н.О.* Теоретичні підходи до визначення сутності «інфраструктурне забезпечення міжрегіонального співробітництва» / І.А. Попова, Н.О. Васильчук, С.О. Бурбело // Science Rise. — 2015. — № 5/3 (10). — С. 61—67.
9. *Мікула Н.* Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво : монографія / Н. Мікула; Ін-т регіональних досліджень НАН України. — Львів, 2004. — 395 с.
10. *Сторонянська І.* Міжрегіональні інтеграційні процеси в Україні: тенденції та перспективи розвитку / І. Сторонянська; Ін-т регіональних досліджень НАН України. — Львів, 2009. — 392 с.
11. *Третяк В.В.* Вибір організаційних форм реалізації міжрегіонального співробітництва / В.В. Третяк, О.М. Татарченко, Ю.А. Завойських // Часопис економічних реформ. — 2014. — № 1 (13) — С. 147—152.
12. *Гречана С.І.* Міжрегіональне співробітництво як сучасний чинник економічного зростання / С.І. Гречана // Економіка та право. — 2015. — № 3. — С. 51—56.
13. *Інноваційні підходи до регіонального розвитку в Україні : аналіт. доп.* / С.О. Біла, Я.А. Жаліло, О.В. Шевченко, В.І. Жук [та ін.]; за ред. С.О. Білої. — К. : НІСД, 2011. — 80 с.
14. *Заблodsька І.В.* Розвиток міжрегіонального співробітництва : [монографія] / І.В. Заблodsька, О.М. Та-

тарченко, А.С. Алексєєв, А.В. Сивоконь. — Чернівці : Десна Поліграф, 2015. — 152 с.

15. *Аналітична доповідь* Національного інституту стратегічних досліджень до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році». — К. : НІСД, 2015. — 684 с.
16. *Гречана С.І.* Оцінка передумов розвитку міжрегіонального співробітництва / С.І. Гречана // Науковий вісник Херсонського державного університету. — 2015. — № 15 (частина 1) — С. 92—96.
17. *Рекомендації* щодо впровадження нових форм транскордонного співробітництва / Кол. авт. за ред. Мікули Н.А. / НАН України. Ін-т регіональних досліджень. — Львів, 2010. — 150 с.
18. *Ключник А.В.* Розвиток міжнародного міжрегіонального співробітництва в аграрному секторі Миколаївської області / А.В. Ключник, І.С. Страхова // Науковий вісник Херсонського державного університету. — 2015. — № 12, ч. 3. — С. 123—126.
19. *Модельний закон* щодо міжрегіонального співробітництва № 997_144 від 31.10.2007 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/997_144
20. *Розвиток* міжмуніципального співробітництва: вітчизняний та зарубіжний досвід : посібник / За ред. В.В. Толкованова. — К. : Крамар, 2011. — 261 с.

REFERENCES

1. Babinova O. (2011), Interregional cooperation: content, form, role and problems of implementation in Ukraine, *Derzhavne upravlinnya ta mistseve samovryaduvannya*, vol. 4 (11), pp. 189-197.
2. Bila S.O., Babecz' I.G., Valyushko I.V., Zhalilo Ya.A. et al. (2011), in Ya.A. Zhalilo (ed.), *Mizhregional'ne spivrobotny'ctvo u sy'stemi novoyi regional'noyi polityky'Ukrayiny'* [Interregional cooperation in the system of the new regional policy of Ukraine], NISD, Kiev, Ukraine.
3. Zablods'ka I. V. and Axromkin Ye. M. (2015), Interregional collaboration: terminology aspect, *Molodyj vchenyj*, vol.2., pp. 72-76.
4. Monasty'rny'j V.M. (2013), Ways of state regulation improvement of interregional cooperation, *Aktual'ni problemy' derzhavnogo upravlinnya*, vol.№ 2, pp. 97-104.
5. Prokopenko L.L., Rudik O.M. and Shumlyayeva I.D. (2008), in L.L. Prokopenko (ed.) *Rozvy'tok regional'nogo spivrobotny'ctva Ukrayiny' v konteksti yevropejs'koyi integraciyi* [The development of regional cooperation in Ukraine context of European integration], NAPA, Dnipropetrovsk, Ukraine.
6. Rogozyan Yu.S. (2015), Normative support interregional cooperation, *Ekonomika ta pravo*, vol.3, pp. 70—76.
7. Boychenko E.B., Hrechana S.I. and Hyrtova M.H. (2016), Monitoring as a tool for modernization infrastructure interregional cooperation, *European Reforms Bulletin*, vol. 2., pp. 47-51.
8. Vasy'l'chuk N.O., Popova I.A. and Burbelo S.O. (2015), The theoretical approaches to determination of essence infrastructural providing interregional collaboration, *Science Rise*, vol.5/3(10), pp. 61-67.

9. Mikula N. (2004), *Mizhtery'torial'ne ta transkordonne spiv-robitny'czto* [[Interterritorial and crossborder cooperation], IRD NAN Ukraine, Lviv, Ukraine.
10. Storonyanska I. (2009), *Mizhregional'ni integracijni procesy' v Ukrayini: tendenciyi ta perspektyvy' rozvy'tku* [Interregional integration processes in Ukraine: Trends and Prospects of Development], IRD NAN Ukraine, Lviv, Ukraine.
11. Tretyak V.V., Tatarchenko O.M. and Zavojs'ky'x Yu.A. (2014), Choice of organizational forms of realization of inter-regional cooperation, *Chasopy's ekonomichny'x reform*, vol.1, pp. 147-152.
12. Hrechana S.I. (2015), Interregional cooperation as up-to-date factor of economic growth, *Ekonomika ta pravo*, vol.3, pp. 51-56.
13. Bila S.O., Zhalilo Ya.A., Shevchenko O.V., Zhuk V.I. et al. (2011), in S.O. Bila (ed.), *Innovacijni pidxody' do regional'nogo rozvy'tku v Ukrayini: analit. dop.* [Innovative approaches to regional development in Ukraine: Analytical report], NISD, Kyiv, Ukraine.
14. Zablods'ka I.V., Tatarchenko O.M., Aleksyeyev A.S. and Sy'vokon' A.V. (2015), *Rozvy'tok mizhregional'nogo spiv-robitny'czto* [The development of interregional cooperation], Desna Poligraf, Chernigiv, Ukraine.
15. The Analytical Report to the President of Ukraine's Annual Address to the Verkhovna Rada of Ukraine: On the Internal and External Situation of Ukraine in 2015, NISD, Kyiv, Ukraine
16. Hrechana S.I. (2015), Evaluation background of interregional cooperation, *Naukovy'j visny'k Xerson's'kogo derzhavnogo universy'tetu*, vol. 15, part. 1, pp. 92-96.
17. Mikula N.A. (ed.) (2010), *Rekomendaciyi shhodo vprovadzheniya novy'x form transkordonnogo spivrobitny'czto* [Recommendations for the introduction of new forms of cross-border cooperation], IRD NAN Ukraine, Lviv, Ukraine.
18. Klyuchny'k A.V. and Straxova I.S. (2015), Development of international interregional cooperation of the agrarian sector of mykolaiv region, *Naukovy'j visny'k Xerson's'kogo derzhavnogo universy'tetu*, vol. 12, part. 3, pp. 123-126.
19. The official site of the Verkhovna Rada of Ukraine (2007), Model Law on interregional cooperation, available at: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/997_144 (Accessed 01 Yun 2016).
20. Tolkovanova V.V. (ed.) (2011), *Rozvy'tok mizhmunicipy'pal'nogo spivrobitny'czto: vitchy'znyany'j ta zarubizhny'j dosvid: posibny'k* [The development of intermunicipal cooperation: domestic and foreign experience: textbook], Kramar, Kiev, Ukraine.

Надійшла 16.06.2016

С.И. Гречаная

Институт экономико-правовых исследований
НАН Украины, г. Киев

СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ МЕЖРЕГИОНАЛЬНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА В УКРАИНЕ

Рассмотрены сущность и основные преимущества использования межрегионального сотрудничества для развития регионов. Дана общая оценка состояния его использования внутри страны и в трансграничном измерении. Сформулированы основные проблемы, мешающие активизации межрегионального сотрудничества. Предложены основные направления исправления ситуации к лучшему.

Ключевые слова: межрегиональное сотрудничество, ев-рорегион, интеграция, проблемы, экономический рост, инструмент, Стратегия регионального развития.

S.I. Hrechana

Institute of Economic and Legal Researches
of NAS of Ukraine, Kyiv

MODERN PROBLEMS AND DEVELOPMENT TRENDS OF INTERREGIONAL COOPERATION IN UKRAINE

In the article were considered the essence and the main advantages of use of interregional cooperation for regions development. Were given the overall assessment of its domestically and cross-border application state. Were formulated the main problems that prevent activation of regional cooperation. Were proposed the main directions of correcting the situation.

Key words: interregional cooperation, euroregion, integration, problems, economic growth, tool, regional development strategy.

УДК 334.758

О.С. КОРСАКОВА, канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів
Донбаський державний технічний університет, м. Лисичанськ

ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ІНТЕГРАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ У КЛАСТЕРИ: ЗАРУБІЖНА ТА ВІТЧИЗНЯНА ПРАКТИКА

Ключові слова: інтеграція, кластери, моделі кластерної політики, конкурентоспроможність, оптимізація, диверсифікація.

Проаналізовано зарубіжний досвід створення та функціонування кластерних структур; здійснено порівняльний аналіз процесу формування кластерів у розробці стратегії розвитку окремих галузей. Обґрунтовано завдання та перспективи формування та діяльності кластерів в Україні. Виконано порівняльну характеристику основ створення та функціонування корпоративно інтегрованих структур кластерного типу в економічно розвинутих країнах та в Україні.

Вступ. Останнім часом посилюється мотивація до входження в інтегровані корпоративні структури, оскільки їхній розвиток дає змогу забезпечити ефективне функціонування підприємств і кредитно-фінансових організацій в інтересах налагодження вигідних технологічних та господарських зв'язків. Багатьох економічних суб'єктів приваблює перспектива спільної реалізації пріоритетних програм розвитку економіки та промисловості, отримання необхідної державної підтримки коштів на технічне переоснащення виробництва, освоєння довгострокових та перспективних інвестиційних проектів. Процес корпоративної інтеграції охоплює майже всі сфери і сектори економіки та промисловості: промислові підприємства, фінансово-кредитні організації, агропромисловий комплекс, торговельні організації, галузі новітніх технологій, телекомунікації, легку промисловість тощо.

У світовій практиці є безліч форм існування сучасних територіально-виробничих структур господарства як засобу інтеграції промислового й банківського капіталу (так, вони здатні функціонувати й без створення адміністративно-управлінської структури; їхніх учасників можуть поєднувати не лише система взаємного володіння акціями, а й угода про використання патентів; переплетення директорів тощо); склад кожної конкретної структури визначається індивідуально, на основі обліку стану виробництва й ринку. В економіці багатьох країн територіально-виробничі структури часто існують у формі картелів, синдикатів, трестів, консорціумів, концернів, господарських асоціацій, холдингів, стратегічних альянсів, промислово-фінансових груп, транснаціональних корпорацій, промислових вузлів, контрактних груп, компаній із дивізіональною структурою та ін.

Але на сьогодні найбільш ефективними видами територіально-виробничих структур визнано кластери.

Метою даного дослідження є узагальнення зарубіжного та вітчизняного досвіду створення та функціонування кластерних структур; дослідження та обґрунтування переваг, що притаманні кластерам та сприяють підвищенню ефективності організації господарства та функціонування економіки країни.

Результати дослідження. Ключовими питаннями, від вирішення яких залежить ефективність ринкових змін в економіці України, є формування системи відносин, що забезпечують належний рівень злиття промислового та банківського капіталу. Взаємодія зазначених капіталів може здійснюватися за допомогою безлічі різноманітних механізмів, але на сьогодні характер їх функціонування не досліджено до кінця. Сучасним рішенням проблеми організаційного оформлення таких відносин є створення кластерних структур на рівні регіонів. Не викликає сумнівів той факт, що об'єднання декількох окремих суб'єктів господарювання в корпоративну структуру кластерного

типу призведе до зіткнення їхніх економічних і правових інтересів: саме цей факт, на думку дослідників, є головною перешкодою до створення кластерів на території України. Вважаємо, що формування ефективної політики створення, управління та стимулювання розвитку корпоративних інтегрованих структур з боку держави є головним напрямком вирішення означеної проблеми.

Аналіз зарубіжного досвіду створення та функціонування кластерних структур регіонального зразка виявив як спільні риси процесу формування кластерів, так і відмінності в деяких країнах. Загалом відмінності формування кластерів полягають у розробці стратегії розвитку окремих галузей, а також у забезпеченні підвищення показників якості природного та ресурсного потенціалів регіону. Базуючись на зарубіжному досвіді створення кластерів, можна виділити дві основні моделі впровадження кластерної політики на рівні регіонів — ліберальну та дирижистську. Головна відмінність

ТАБЛИЦЯ 1. Зарубіжний досвід створення та функціонування кластерних структур

Країна	Модель кластерної політики	Форми підтримки / реалізації	Пріоритетні напрями
США	Ліберальна	Національна рада з конкурентоспроможності; Інститут співробітництва; Програма стратегічного партнерства для економічного розвитку	Електроінженерія, аерокосмічна промисловість, автомобілебудування
Німеччина	Дирижистська	Федеральна програма в Землях	Автомобілебудування, біотехнології
Італія	Ліберальна	Промислові округи	Текстиль, машинобудування, взуття, телекомунікації
Франція	Дирижистська	Орган з управління розвитком території; Національне агентство планування	Машинобудування, текстиль, деревообробка, виробництво косметики
Велика Британія	Ліберальна	Прогнозна технологічна програма	Автомобілебудування, електроніка, хімікати, текстиль, ділові послуги
Фінляндія	Дирижистська	Національна промислова стратегія	Лісове господарство, кольорова металургія, енергетика, телекомунікації, охорона здоров'я, будівництво
Китай	Дирижистська	Комісія з національного розвитку та реформ	Інформаційні технології, мікроелектроніка, нові матеріали, біологічні науки
Канада	Ліберальна	Національна дослідницька рада; Агентство регіонального розвитку (Кластерна стратегія)	Біотехнології, телекомунікації, виноробство, харчова промисловість
Японія	Дирижистська	Центральна організація із забезпечення стійкого розвитку та стимулювання розвитку промислових кластерів	Автомобілебудування
Австрія	Дирижистська	Інноваційно-дослідницька програма (TIP)	Автомобілебудування, промисловість, сфера послуг, освіта
Індія	Дирижистська	Австрійське ділове агентство; Національна програма науково-технічного розвитку	Програмування, інформаційні та телекомунікаційні технології, фармацевтика, електронна промисловість

моделей полягає в ролі держави у процесі формування кластера. Ліберальна модель не передбачає прямого втручання держави; кластер визнається самостійною структурою. Натомість дирижистська політика кластеризації призначає державним органам ключову роль у формуванні кластерів. Держава займається розробкою пріоритетних напрямів створення кластерів, фінансує програми з їх розвитку, а також розробляє стратегію їхнього перспективного розвитку. Зарубіжний досвід створення та функціонування кластерів на рівні регіонів [1] узагальнено в табл. 1.

Особливістю регіональних кластерів є унікальне внутрішнє середовище, унікальна інфраструктура, характерна для окремого регіону. Вона дає можливість використати конкурентні переваги підприємств на конкретній території за рахунок інтеграції. Кластер є стимулом економічного розвитку, а регіональність — базою для сталого розвитку кластера. Регіональність має важливе значення на етапі вибору пріоритетних напрямів інвестування, оскільки має можливість впливати на рівень

ТАБЛИЦЯ 2. Завдання, що сприяють об'єднанню підприємств у конгломератні інтегровані структури (на прикладі японських кластерів)

№ з/п	Завдання	Значення показника, %
1	Диверсифікація виробництва	24,3
2	Освоєння зарубіжних ринків	1,8
3	Неможливість адекватної відповіді на зміну зовнішнього середовища в рамках одного підприємства	30,8
4	Необхідність переходу від стратегії розвитку окремих підприємств до стратегії групування у зв'язку зі зростанням тиску з боку суспільних структур і юридичних обмежень	7,1
5	Прискорення демократизації керування, підвищення трудової мотивації	1,6
6	Можливість шляхом групування підвищити потенціал підприємства	25,9
7	Створення системи розподілу ризику на випадок можливих змін у середовищі розвитку	3,3
8	Необхідність подолання застою в управлінні кадрами, пов'язаного із системою довічного наймання, оплати праці за вислугу років, старіння населення, з метою зниження тиску витрат на працю	2,8
9	Використання у майбутньому фірм, що об'єднуються, як місць навчання персоналу	1,0
10	Інше	1,0

ризиків невизначеності у ході оцінювання регіональних інвестиційних проектів [2, С. 112].

Особливістю формування регіональних кластерів у Франції є те, що держава тривалий час вирізнялась потужним централізованим державним сектором. Лише після ухвалення низки законодавчих актів було розроблено та затверджено близько 100 проектів розвитку окремих регіонів на базі впровадження системи виробничої кластеризації. Як результат — поступова концентрація малого та середнього бізнесу й створення 30 великих компаній шляхом кооперації підприємств.

Згідно зі стратегією регіонального розвитку територій Великої Британії пріоритетом розвитку визнана необхідність наближення регіональної політики до місцевих центрів. Одним із напрямів у галузі розвитку підприємництва та підвищення рівня конкурентоспроможності підприємств є формування промислових кластерів [2, С. 113].

У США кластерний підхід регіонального економічного розвитку є базовим. Характерною рисою американських кластерів є те, що їхня діяльність спрямована на розвиток партнерських стосунків та комерціалізацію НДОКР. При чому завдання розвитку інноваційних кластерів на рівні регіонів визнані найважливішими в системі національних пріоритетів [3]. Однією з найбільш вдалих програм реалізації регіональної кластерної стратегії в США є створення та функціонування кластера «Силіконова долина», діяльність якого побудовано на поєднанні у процесі виробництва дослідницьких проектів та венчурного капіталу. Результатом такої співпраці є «виробництво» інновацій. Варто акцентувати увагу на тому, що відмінною рисою всіх американських кластерів є активація ресурсів у напрямі створення інноваційної продукції, активна участь у цьому процесі науково-дослідних структур та орієнтація пріоритетів на регіональний розвиток.

Відмінною рисою кластерів Японії є домінування великих корпорацій, які в своїй діяльності реалізують ефект масштабу, значну роль приділяють розвитку науки та є ключовими суб'єктами державної політики кластеризації регіональної економіки. Головна мета створення та функціонування японських кластерів — впровадження в процес виробництва сучасних інноваційних науково-технічних досягнень та орієнтація виробничого процесу

на «змішані» галузі, як-от біовиробництво, біоінформатика та ін. (для порівняння: кластерні структури європейських країн головним чином розповсюджують свій вплив на традиційні галузі промисловості) [3]. Стратегія об'єднання японських підприємств та організацій у кластери загалом полягає у прагненні максимальної стабільності цих компаній на ринку (табл. 2).

На думку фахівців, у галузі створення та функціонування корпоративних інтегрованих структур кластерного типу, підприємств та фінансово-кредитних установ в Україні мають вирішити такі питання:

- концентрацію ресурсів (матеріальних, фінансових, трудових тощо) на пріоритетних напрямках розвитку вітчизняної економіки та промисловості;
- сприяння структурній перебудові економіки;
- підвищення показників конкурентоспроможності продукції;
- демонополізацію ринків продукції вітчизняного промислового комплексу;
- оптимізацію технологічних, економічних, фінансових зв'язків;
- сприяння розвитку конкурентного економічного середовища.

Нині в Україні спроби створення кластерів — явище не поодинокі. Перші кроки в напрямі кластеризації було зроблено ще в 1990-х роках, коли було створено асоціацію «Поділля Пер-

ше». Означена структура об'єднала підприємців регіону, органи влади та наукові організації. У 1998 р. на Хмельниччині створено будівельний кластер, що став одним із перших прикладів диверсифікації в рамках кластерного утворення. Ця структура об'єднала підприємства з видобутку корисних копалин для потреб будівництва, будівельні підприємства, науково-дослідні організації та сформувала в області великі оптові ринки, через які оптимально перерозподілялися великі обсяги фінансових ресурсів. Естафету розвитку кластеризації будівельної галузі перейняла Житомирщина. Будівельний кластер на її території об'єднав не лише підприємства будіндустрії, а й дві фінансово-кредитні організації — комерційні банки, та спеціалізовані навчальні заклади (мета останніх — підготовка кадрового складу для ефективного функціонування кластера).

Є цікавий досвід розвитку кластеризації на Львівщині. На думку дослідників, пріоритетним напрямом у галузі інтеграції на означеній території є туризм та бізнес послуги. Розробка системи створення таких структур — на стадії оформлення. Головними критеріями побудови таких кластерів є: економічний потенціал території, участь у стійкому соціальному розвитку; використання потенціалу та переваг малого та середнього бізнесу; використання активів м. Львів; синергетичний ефект від об'єднання [3].

ТАБЛИЦЯ 3. Порівняльна характеристика основ створення та функціонування корпоративно інтегрованих структур кластерного типу в економічно розвинутих країнах та в Україні

Аспекти організації корпоративно інтегрованих об'єднань	Економічно розвинуті країни	Україна
1. За принципом виділення головного підприємства	Ядром є, головним чином, фінансово-кредитна установа (хоча існує практика створення інтегрованих структур з виділенням промислового підприємства як ядра об'єднання)	Групування підприємств навколо промислового блоку
2. За принципом організації виробництва	Розповсюджені вертикальні угруповання диверсифікаційного типу	Розповсюджені промислово-фінансові об'єднання горизонтального типу
3. Цілі створення	Реалізація конкретних завдань об'єднання, максимізація рівня стабільності на ринку	Реалізація державних програм розвитку пріоритетних галузей виробництва і структурна перебудова вітчизняної економіки
4. Механізм інтеграції підприємств	Поєднання механізму інтеграції шляхом взаємного володіння акціями учасниками об'єднання з механізмом інтеграції шляхом встановлення довгострокових фінансово-економічних, виробничих і торгових відносин	Пріоритетним напрямом інтеграції підприємств є перехресне володіння акціями підприємств-учасників об'єднання

У Донецькій області дослідниками Фонду ефективного управління виділено ряд кластерів, що вже зараз довели свою конкурентоспроможність, або мають потужний потенціал, щоб стати конкурентоспроможними найближчим часом. Машинобудівний, металургійний, будівельний, харчовий кластери на сьогодні є провідними на означеній території. Вони вирізняються стабільністю функціонування та розвитку, приносять основний дохід у бюджет області та забезпечують населення регіону робочими місцями. Дослідниками Фонду ефективного управління як «пілотні» проекти класифікації з метою підвищення рівня конкурентоспроможного потенціалу Донецької області обрані: металургійний кластер і кластер сільського господарства. Головними критеріями цього вибору стали такі: металургійний кластер (до складу якого має увійти також галузь металургійного машинобудування) повинен забезпечити ефективне використання синергії між металургійними підприємствами та підприємствами машинобудування, а також максимально використати вигоди від розташування на території Донеччини міцного гірничо-металургійного комплексу. Кінцевою метою реалізації кластерної програми є орієнтація металургійної галузі на сучасні умови виробництва з пріоритетом на випуск продукції з високими якісними показниками [3].

Головна мета створення кластера сільсько-го господарства та харчової промисловості полягає в запровадженні ефективної системи реалізації потенціалу Донецької області в галузі сільського господарства та підтримці сталого розвитку харчової промисловості. Принципами обраної стратегії кластеризації стали: розширення географічного обсягу проекту в області; орієнтація перспектив розвитку області на зменшення залежності економіки регіону від галузі важкої промисловості [3].

На сьогодні в Україні інтегровані корпоративні структури створюють як навколо кредитно-фінансових установ, так і навколо промислових підприємств. Однак базові аспекти створення та функціонування корпоративних інтегрованих структур кластерного типу в економічно розвинутих країнах та в Україні принципово відрізняються (табл. 3). Це обґрунтовано політичними, економічними, фінансовими, виробничими, територіальними особливостями здійснення господарської діяльності по-

тенційними підприємствами-членами кластера. В нашій державі поступово розробляється необхідна економічна та правова база для діяльності кластерів у різних галузях економіки. Ефективність створення та функціонування кластерів у світовій економіці створили передумови для дослідження ефективності функціонування кластерів в Україні; для розробки методології їхнього утворення, адаптованої до вітчизняних реалій; розробки та впровадження системи показників ефективності функціонування кластерів.

Створення корпоративно інтегрованих структур кластерного типу надає підприємствам певні можливості [4]:

- 1) інтеграційна ефективність об'єднання промислового і банківського капіталу;
- 2) оптимальна концентрація виробничих, фінансових, інформаційних, науково-технічних ресурсів, що має на меті фінансування інноваційних процесів і сприяє випуску та впровадженню нових видів продукції в короткий термін;
- 3) диверсифікація виробничих процесів;
- 4) створення та ефективне використання загальної групової інфраструктури;
- 5) зростання показників співпраці з підприємствами-партнерами як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку;
- 6) зміцнення економічних взаємозв'язків із кредитно-фінансовими установами, розширення кола потенційних інвесторів та концентрація інвестиційних ресурсів;
- 7) оптимізація матеріально-фінансових потоків відносно фінансових зобов'язань;
- 8) зменшення потреби в оборотних коштах та зміцнення платіжної дисципліни підприємств — членів кластера, використання останніми трансферного ціноутворення, кредитів тощо;
- 9) покращення ділової репутації на зовнішньому та внутрішньому ринку на основі підвищення ритмічності виробництва;
- 10) підвищення рівня збалансованості, керованості, динамічності та ефективності економіки держави в цілому;
- 11) утворення міцних внутрішньогрупових взаємовідносин з питань майна, прав власності на продукцію, розподілу прибутку, питань ціноутворення, системи накопичення та використання інвестиційних ресурсів.

Висновки. За результатами проведених досліджень можна зробити такі висновки:

1. Створення територіально-виробничих структур різних видів на сьогодні є пріоритетним напрямом розвитку економіки України, національних економік більшості країн світу, а також світової економіки загалом. Це обумовлено розвитком інтеграційних процесів, які характеризуються створенням різноманітних промислових та підприємницьких об'єднань як виду територіально-виробничих структур на рівні регіонів.

2. Нині в Україні функціонує багато кластерних структур, які мають різне галузеве спрямування та різні організаційні структури. Виконаний аналіз зарубіжного та вітчизняного досвіду створення й функціонування кластерних структур виявив як спільні риси, так і відмінності кластерів в окремих країнах, проте цей досвід обґрунтовує безперечну наявність переваг, що мають територіально-виробничі структури у формі кластера, які зводяться до високого рівня ефективності організації регіонального господарства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Мантаева Э.И. Мировой опыт кластерной модели развития / Э.И. Мантаева, Е.В. Куркудинова // Региональная экономика УЭКС. — 2012. — № 2. — С. 54—61.
2. Порваткина М.В. Зарубежный опыт формирования и развития региональных кластеров в экономически развитых странах / М.В. Порваткина // Вестник ТГПУ. — 2011. — № 12. — С. 112—115.
3. Анализ зарубежного опыта повышения отраслевой, региональной и национальной конкурентоспособности на основе развития кластеров [Электронный ресурс] // Официальный сайт Института региональных инновационных систем. — Режим доступа: <http://www.innosys.spb.ru/?id=1093>
4. Кузьмин О. Кластеры как фактор инновационного развития предприятий и территориальных образований / О. Кузьмин // Экономика Украины. — 2010. — № 2. — С. 14—23.

REFERENCES

1. Mavtaeva E.I. and Kurkudinova E.V. (2012), World experience of cluster development model, *Regional'naya ekonomika UEkS*, vol. 2, pp. 54-61.

2. Porvatkina M.V. (2011), Foreign experience of formation and development of regional clusters in economically developed countries, *Vestnik TGPU*, vol. 12, pp. 112-115.
3. The official website of the Institute of Regional Innovation Systems (2014), Analysis of foreign experience raising industry, regional and national competitiveness through cluster development, available at: <http://www.innosys.spb.ru/?id=1093> (Accessed 20 March 2016)
4. Kuz'min O. (2010), Clusters as a factor of innovative development of enterprises and territorial formations, *Ekonomika Ukrainy*, vol. 2, pp. 14-23.

Надійшла 06.04.2016

О.С. Корсакова

Донбасский государственный технический университет, г. Лисичанск

ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ АСПЕКТЫ ИНТЕГРАЦИИ ПРЕДПРИЯТИЙ В КЛАСТЕРЫ: ЗАРУБЕЖНАЯ И ОТЕЧЕСТВЕННАЯ ПРАКТИКА

Проанализирован зарубежный опыт создания и функционирования кластерных структур; проведен сравнительный анализ процесса формирования кластеров в разработке стратегии развития отдельных отраслей. Обоснованы задания и перспективы формирования и деятельности кластеров в Украине. Проведена сравнительная характеристика основ создания и функционирования корпоративно интегрированных структур кластерного типа в экономике развитых стран и в Украине.

Ключевые слова: интеграция, кластеры, модели кластерной политики, конкурентоспособность, оптимизация, диверсификация.

O.S. Korsakova

Donbass State Technical University, Lisichansk

ORGANIZATIONAL ASPECTS OF THE INTEGRATION OF ENTERPRISES IN CLUSTERS: FOREIGN AND DOMESTIC PRACTICE

The article analyzes the foreign experience of creation and functioning of the cluster structures; a comparative analysis of the formation of clusters in the development of the strategy of development of individual sectors. Substantiates the job and the prospects for the formation of clusters and activity in Ukraine. The comparative characteristic bases of creation and functioning of the corporate integrated cluster type in the economies of developed countries and in Ukraine.

Key words: integration, clusters, cluster policy model, competitiveness, optimization, diversification.

УДК 332.135

І.А. ПОПОВА, канд. екон. наук, старший науковий співробітник,
заст. зав. відділу проблем міжрегіонального співробітництва
Інститут економіко-правових досліджень НАН України, м. Київ

ОЦІНКА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ МІЖРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Ключові слова: міжрегіональне співробітництво, показники, регіон, інформаційна інфраструктура, інформаційна система, розвиток.

Розглянуто показники оцінки інформаційної інфраструктури міжрегіонального співробітництва та проведено оцінку за регіонами. Згруповано показники функціонування інформаційної системи регіону. Визначено недоліки та проблеми наявної організації надання адміністративних послуг у країні. Згруповано регіони України залежно від рівня розвитку інформаційної інфраструктури, на основі чого побудовано карту розвитку інформаційної інфраструктури міжрегіонального співробітництва.

Вступ. Упровадження сучасних інформаційних систем у регіонах України є важливою складовою реалізації державної політики інформатизації країни. Формування інформаційного суспільства обумовлює необхідність використання сучасних можливостей інформаційно-комунікаційних технологій. Створення та функціонування таких систем, за умови інтенсивного розвитку ринкових відносин, є одним із важливих елементів ефективного управління.

Сьогодні більшість органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, територіальних підрозділів центральних органів виконавчої влади мають добре розвинуті локальні обчислювальні мережі, забезпечені доступом до мережі Інтернет, здійснюють заходи з підключення до офіційних нормативно-правових баз, упроваджують системи електронного урядування тощо. Майже всі територіальні структурні підрозділи центральних органів влади мають відомчу поштову систему та намагаються будувати відомчі телекомунікаційні мережі. Такий підхід сприяє ефективній інформаційній взаємодії, але потребує значних фінансових вкладень.

Одним з актуальних завдань сьогодення є прискорення інформатизації регіональної співпраці та впровадження ефективних інформаційних систем, що передбачено у Національній програмі інформатизації країни, яка включає сукупність державних програм, регіональні програми та проекти інформатизації, програми та проекти інформатизації органів місцевого самоврядування. На сучасному етапі розвитку країни дуже важливою є проблема забезпечення інформаційних потреб економіки, оборони, регіональної співпраці та інших сфер діяльності загальнодержавного значення, тому питання активізації та оцінки інформаційної інфраструктури у регіонах носять актуальний характер.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання інформаційної підтримки міжрегіонального (транскордонного) співробітництва до сьогодні окреслювалися безсистемно й винятково в загальному вигляді. Окремі аспекти інформаційного забезпечення транскордонного співробітництва розглядали І. Бабець, П. Беленький, В. Гарагонич, Є. Матвєєв, Н. Мікула, А. Мокій, С. Товканець, Г. Товканець. Варто звернути увагу на ґрунтовне дослідження львівських науковців П. Беленького, Н. Мікули та Є. Матвєєва, у якому на засадах ринкової взаємодії розглядаються економічні аспекти інформаційного забезпечення [1–4]. Однак, незважаючи на значний внесок учених у вирішення проблем удосконалення інформаційного забезпечення державного та регіонального управління, активізації управління інформаційними потоками в транскордонних регіональних системах, питання вдосконалення інформаційної інфраструктури регіонів для активізації міжрегіонального співробітництва не мають повного віддзеркалення, що в свою чергу потребує нових підходів до створення інтегрованих інформаційно-аналітичних систем, які б охоплювали все коло питань забезпечення регіонального розвитку та міжрегіональної співпраці. Тому вирішення завдань, які постають перед суспільством у сфері інформаційного простору, передбачає впровадження актуальних заходів регіональної та державної політики у розвитку інформаційного сектору.

Метою даної статті є оцінка інформаційної інфраструктури для активізації міжрегіональної співпраці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Привабливість регіону залежить від його інфраструктурної облаштованості. Тобто розвинена інфраструктурна система збільшує інтенсивність інвестиційного потоку. Отже, під час визначення впливу інфраструктурних перетворень на розвиток країни необхідно враховувати всі складові інфраструктури. У цій роботі більш докладно зупинимось на показниках оцінки інформаційної інфраструктури.

Сучасна система показників обумовлює їх класифікацію на абсолютні (натуральні, вартісні) та відносні (відсотки, коефіцієнти), що дає змогу оцінити зміни, які відбуваються, та визначити тенденції розвитку.

На теперішній час у регіонах країни сформувалися та успішно функціонують різнома-

нітні інформаційні системи у багатьох сферах їх соціально-економічного розвитку, наприклад: інформаційна система управління регіоном; інформаційна система управління агропромисловим розвитком регіону; освітня інформаційна система; система регіонального бізнесу; регіональна довідкова система; система моніторингу економічного стану регіону; інформаційно-аналітична система ефективності використання паливно-енергетичних ресурсів; інформаційно-аналітична система функціонування регіональної системи охорони здоров'я; інформаційна система супроводження та адміністрування платників податків тощо.

Останнім часом за ініціативи регіональних органів державної влади створюються регіональні інформаційні системи: Інформаційний ресурс для громадян — Інформація для переселенців, Інформаційний центр допомоги учасникам АТО, Центр допомоги переселенцям, Інформаційно-координаційний центр, Центр допомоги учасникам АТО тощо.

Ефективність функціонування кожної окремої інформаційної системи зумовлюється багатьма факторами, але головним із них є можливість даної системи інтегруватися до єдиної інформаційної системи регіону як органічної складової підсистеми. Функціональна спрямованість кожної підсистеми обумовлює окремий перелік показників, що характеризують даний напрям соціально-економічного розвитку. Так, основними показниками, що характеризують діяльність сфери освіти у регіонах, є кількість дошкільних закладів, кількість дітей у дошкільних закладах, кількість загальноосвітніх навчальних закладів, кількість учнів у загальноосвітніх навчальних закладах, випуск учнів загальноосвітніми навчальними закладами, забезпечення закладів комп'ютерами та оргтехнікою і т. і. Для інформаційно-аналітичної системи ефективності використання паливно-енергетичних ресурсів затверджено окремий перелік основних показників ефективності використання паливно-енергетичних ресурсів [5].

Аналіз показників функціонування інформаційних систем у регіонах дозволяє оцінити рівень розвитку інформаційної сфери, рівень доступу до глобальних інформаційних мереж, застосування сучасних систем та засобів телекомунікації й зв'язку з точки зору можливостей

активізації міжрегіонального співробітництва. Проте здійснити таку оцінку можливо лише опосередковано, тому що, по-перше, у державному статистичному спостереженні відсутні такі показники, а по-друге, у регіонах існують різні інформаційні системи за різними напрямками функціонування, для яких не встановлено уніфіковану методологію статистичного спостереження. Для даного дослідження визначальним критерієм відбору показників для аналізу запропоновано критерій інформаційного забезпечення міжрегіонального співробітництва.

Методологічні основи визначення окремих показників інформаційної сфери полягають у їх групуванні за функціональною ознакою: показники апаратного сегмента, показники технологічного сегмента, показники цільового сегмента та результативні показники.

Апаратний сегмент охоплює: комп'ютер настільний, портативний, ноутбук, персональний цифровий апарат, міні комп'ютер, універсальні OEM, устаткування, обладнане обчислювальними здібностями, модеми, мобільні телефони, телевізори, відеоапаратура, електронні машини, які контролюються комп'ютером, устаткування мережевого зв'язку.

Технологічний сегмент включає: технології використання широкосмугових, цифрових і бездротових технологій, таких як комутований доступ (*Dial-Up*), вузькосмуговий зв'язок (*ISDN*), широкосмуговий зв'язок (*DSL*, *xDSL*, *ADSL*, *SDSL*), технологія *Frame-Relay*, технологія зв'язку лініями електропередачі *PLC*, технології мобільного зв'язку (*GSM*, *GPRS*, *UMTS*, *EDGE*, *CDMA 2000 1xEVDO*), технології *Wi-Fi* та *Bluetooth*, технології використання радіочастот, інфрачервоних променів, електромагнітних хвиль, мікрохвиль або акустичних хвиль для тривалого зв'язку між пристроями користувачів, магістральні лінії *LAN*.

Показники цільового сегмента містять групування за цілями використання інформаційних технологій: здійснення автоматизованого обміну даними, надсилання замовлень поставальникам, отримання електронних рахунків, отримання замовлень від клієнтів, відправлення електронних рахунків-фактур, відправлення або отримання інформації про продукцію (каталоги, прейскуранти), відправлення або отримання транспортної документації, надання платіжних доручень фінансовим уста-

новам, отримання або відправлення даних до / від державних установ.

Результативні показники характеризують кінцевий результат функціонування системи. Але на кінцевий результат впливають багато факторів, тому виокремити суто результативні показники функціонування інформаційної системи регіону не видається можливим, однак узагальнювальним показником ефективності функціонування господарської системи регіону є ВРП (валовий регіональний продукт). Також одним із результативних показників реального сектору економіки є обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг), що дає можливість опосередковано оцінити вплив функціонування інформаційної системи регіону на зростання обсягу реалізованої продукції.

За даними статистичного спостереження, у 2015 р. найкраща ситуація із наявністю комп'ютерів була у м. Київ, Дніпропетровській, Харківській та Одеській областях, що зумовлює кращі можливості цих регіонів до використання інформаційних технологій та систем задля розвитку партнерських відносин, пошуку необхідної інформації, сприяння співробітництву у багатьох напрямках суспільного життя на базі використання ІКТ.

Розширення можливостей функціонування інформаційних систем у регіонах спричиняє сприятливіші умови до зростання обсягів реалізації продукції, робіт та послуг. Аналіз показників обсягу реалізованої продукції, робіт, послуг у регіонах країни у 2015 р. як результативного показника довів, що у тих регіонах, де найкраща ситуація із апаратно-технічним сегментом інформаційної складової, обсяги реалізації також мали кращі абсолютні значення.

У процесі аналізу показників апаратного стану виконано ранжування регіонів за кількістю підприємств, які мали доступ до мережі Інтернет, та з'ясовано, що підприємства у м. Київ мали найкращу позицію (1 місце); далі за областями: Донецька (2 місце); Дніпропетровська (3); Харківська (4); Одеська (5).

Розвиток інформатизації у регіонах України характеризується станом розвитку телекомунікаційної інфраструктури, станом забезпечення обчислювальною технікою та розвитком регіонального сегмента мережі Інтернет [6]. Аналіз кількості абонентів мережі Інтернет у регіонах України показав, що у 2010 р. найбільшою їх кількість була у м. Київ, на другому

місці — Одеська область, на третьому — Дніпропетровська. У 2015 р. кількість абонентів мережі Інтернет зросла у порівнянні з 2010 р. на 60,9 %. При чому, у м. Київ зростання за цей період склало 62,1 %, в Одеській області 182,2%, у Дніпропетровській — лише 26,8 %.

Аналіз динаміки розвитку інфраструктури мобільного зв'язку свідчить, що за період з 2010 до 2015 р. кількість абонентів зросла на 13,4 %. Найвищий розвиток мобільного зв'язку — у м. Київ, Дніпропетровській, Харківській, Одеській областях, найнижчий рівень у Кіровоградській та Тернопільській областях.

Аналіз динаміки розвитку кабельного телебачення за 2010—2015 рр. свідчить про негативну тенденцію, кількість абонентів за цей

період зменшилась з 3455,8 до 2940,1 або на 14,9 %.

Однією з важливих характеристик функціонування інформаційних систем є показник отримання доходу від надання інформаційних послуг. Ефективність інформаційної системи визначається порівнянням одержаних результатів від функціонування цієї системи і витрат усіх видів ресурсів, необхідних для її створення, упровадження та розвитку [7].

Аналіз доходів від реалізації послуг з надання доступу до мережі Інтернет у регіонах України у 2015 р. свідчить про наявні відмінності розвитку цього сегмента. Позитивно відрізняються м. Київ, Одеська, Донецька, Дніпропетровська та Львівська області. Найнижчий

ТАБЛИЦЯ 1. Типологія регіонів за рівнем розвитку інформаційної інфраструктури у 2015 році

Регіони	Доходи від реалізації послуг пошти та зв'язку ¹	Рівні	Доходи від реалізації послуг міжнародної пошти та зв'язку ²	Рівні	Відправлення листів та періодичних друкованих видань ³	Рівні	Мережа Інтернет ⁴	Рівні
Україна	52 434		4368,3		25 6275,1		5892,3	
Вінницька	1090,2	III	36,4	V	5830,1	II	102,6	IV
Волинська	711,1	IV	33,2	V	2982,5	III	67,5	V
Дніпропетровська	2715,9	II	101,4	III	15 886,4	I	288,4	III
Донецька	3169,2	I	188,7	II	9828,6	II	326,4	II
Житомирська	911,3	IV	47,2	V	4125,5	III	57,0	V
Закарпатська	801,9	IV	44,0	V	1989,8	IV	57,6	V
Запорізька	1410,6	III	58,6	IV	6770,8	II	161,2	III
Івано-Франківська	825,9	IV	28,9	V	2911,6	III	69,4	V
Київська	1711,9	III	79,5	IV	5559,3	II	115,7	IV
Кіровоградська	633,9	IV	15,5	V	4175,2	III	62,9	V
Луганська	1527,2	III	83,1	IV	9076,4	II	126,5	IV
Львівська	2059	II	189,5	II	11 273,5	I	255,1	III
Миколаївська	971,2	IV	65,2	IV	3757,8	III	100,4	IV
Одеська	3604,6	I	231,5	I	9401,8	II	1375,5	I
Полтавська	1018	III	33,6	V	7434,9	II	102,8	IV
Рівненська	717,2	IV	22,4	V	2768,3	III	55,0	IV
Сумська	760	IV	30,9	V	3835,4	III	70,9	IV
Тернопільська	699,9	IV	29,7	V	3068,0	III	65,1	V
Харківська	2470,1	II	173,1	II	19 542,4	I	169,1	III
Херсонська	724,6	IV	26,8	V	4149,1	III	77,7	IV
Хмельницька	817,5	IV	32,7	V	3091,7	III	77,0	IV
Черкаська	1006,7	III	51,8	IV	3896,9	III	67,8	V
Чернівецька	627,4	IV	37,7	V	2421,7	IV	56,6	V
Чернігівська	933,4	IV	51,4	IV	3862,2	III	81,8	IV

Примітка: ¹I — рівень доходу від 4000 до 3001 млн грн, II — від 3000 до 2001 млн грн, III — від 2000 до 1001 млн грн, нижче 1000 млн грн; ²I — рівень доходу понад 200 млн грн, II — від 200 до 151 млн грн, III — від 150 до 101 млн грн, IV — від 100 до 51 млн грн, V — нижче 50 млн грн; ³I — від 20000 до 10001 тис., II — від 10000 до 5001 тис., III — від 5001 до 2501 тис., IV — нижче 2500 тис.; ⁴I — понад 500 тис., II — від 500 до 301 тис., III — від 300 до 151 тис., IV — від 150 до 75 тис., V — нижче 2500 тис.

Карта-схема інформаційної інфраструктури міжрегіонального співробітництва

рівень доходів відмічено у Житомирській, Рівненській, Кіровоградській областях.

Аналіз динаміки доходів від реалізації послуг з надання доступу до мережі Інтернет у регіонах країни за період, що аналізується, показав, що загалом в Україні доходи зросли на 40,6 % у 2015 р. по відношенню до 2010 р. У Києві зростання складало 10,2 %, в Одеській області — 221,8 %, Дніпропетровській — 18,2, Луганській — 70,8, Донецькій — 61,6 %. Найбільше зростання доходів відбулось в Одеській області, що можна пояснити наявністю та ефективністю реалізації Регіональної програми інформатизації Одеської області на 2011—2013 рр. [6]. За абсолютним значенням показника перше місце залишається за Києвом (1649,0 млн грн).

Під час дослідження інформаційної інфраструктури міжрегіонального співробітництва було докладно проаналізовано інформаційну інфраструктуру за регіонами. На основі узагальнення показників оцінки інформаційної інфраструктури міжрегіонального співробітництва (таблиця, рисунок) згруповано регіони за рівнем розвитку інформаційної інфраструктури.

Результати дослідження дозволили виділити регіони з високим (Одеська), вищий за середній (Дніпропетровська, Донецька, Львівська, Харківська), середнім (Вінницька, Запорізька,

Київська, Луганська, Полтавська, Черкаська), нижчий за середній (Волинська, Івано-Франківська, Миколаївська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Чернігівська), низьким (Житомирська, Закарпатська, Кіровоградська, Чернівецька) рівнем розвитку інформаційної інфраструктури.

Висновки. У результаті дослідження:

1) згруповано показники функціонування інформаційної системи регіону, які охоплюють показники апаратного сегмента, показники технологічного сегмента, показники цільового сегмента і результативні показники. Здійснено аналіз статистичних показників за вказаними групами та визначено найбільш інформативно-розвинуті території, до яких належать м. Київ, Дніпропетровська, Одеська, Донецька, Харківська області;

2) доведено, що наявна організація надання адміністративних послуг у країні характеризується на теперішній час багатьма недоліками і проблемами об'єктивного і суб'єктивного характеру, що створюють значні труднощі для одержувачів адміністративних послуг, а саме: органи влади територіально розташовані в різних приміщеннях; у більшості виконавчих органів обмежені дні та години прийому; наявність різноманітних баз даних виконавчих органів ради та інших відомств, не пов'язаних

між собою, та необхідність збору одержувачем послуг підтверджувальної інформації з різних організацій для отримання кінцевого результату; відсутність єдиної системи взаємодії виконавчих органів щодо надання адміністративних послуг; неналежне виконання посадовими особами вимог законодавства (вимоги щодо подання документів, не передбачених законодавством; порушення строків надання окремих видів адміністративних послуг тощо);

3) згруповано регіони України залежно від рівня розвитку інформаційної інфраструктури, на основі чого побудовано карту. Так, виділено регіони з високим (Одеська), вищим за середній (Дніпропетровська, Донецька, Львівська, Харківська), середнім (Вінницька, Запорізька, Київська, Луганська, Полтавська, Черкаська), нижчим за середній (Волинська, Івано-Франківська, Миколаївська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Чернігівська), низьким (Житомирська, Закарпатська, Кіровоградська, Чернівецька) рівнем розвитку інформаційної інфраструктури.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Беленький П.Ю.* Зовнішньоекономічна діяльність регіонів / П.Ю. Беленький, Н.А. Мікула // Регіональна політика: методологія, методи, практика : монографія [кол. авт. ; за ред. акад. НАН України М.І. Долішного] / НАН України ; Ін-т регіональних досліджень — Львів, 2001. — С. 654—697.
2. *Мікула Н.* Єврорегіони: досвід та перспективи : [монографія] / Н. Мікула; Ін-т регіональних досліджень НАН України — Львів, 2003. — С. 11.
3. *Мокій А.Л.* Основні аспекти забезпечення інформаційної підсистеми інноваційної моделі транскордонного співробітництва / А.Л. Мокій, І.П. Бабець // Зовнішньоекономічний кур'єр. — 2006. — № 1—2. — С. 15—18.
4. *Товканець С.А.* Інформаційне забезпечення міжнародного бізнесу в рамках транскордонного співробітництва / С.А. Товканець, Г.В. Товканець // Актуальні проблеми економіки. — 2010. — № 10 (112). — С. 284—286.
5. *Перелік основних показників ефективності використання паливно-енергетичних ресурсів* [Електронний ресурс] / Державний комітет України з енергозбереження. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0942-01>
6. *Регіональна програма інформатизації Одеської області на 2011—2013 роки.* Затверджена рішенням Одеської обласної ради від 30 грудня 2010 року № 50-VI.
7. *Рогоза Н.А.* Оцінка ефективності функціонування інформаційної системи регіонального АПК, 2014 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvnu_econ_2014_200\(2\)__39.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvnu_econ_2014_200(2)__39.pdf)

REFERENCES

1. Belenky P.Y. and Mikula N. (2001), *Foreign trade regions*, NAS of Ukraine, Institute-regional Studies, Lviv, Ukraine.
2. Mikula N. (2003), *Euroregions: experience and prospects*, IRD Sciences of Ukraine, Lviv, Ukraine.
3. Mokiy A.L. and Babets I.P. (2006), Key aspects of information subsystems innovative model of CBC, *Foreign economic courier*, vol. 1-2, pp. 15-18.
4. Tovkanets S.A. and Tovkanets G.V. (2010), Information support international business in cross-border cooperation, *Actual problems of economy*, vol.10 (112), pp. 284-286.
5. The official site of State Statistics Service of Ukraine (2015), A statutory broker of Ukraine is on an energy-savings. List of basic indexes of efficiency of the use of fuel and energy resources, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0942-01> (Accessed 20 May 2016).
6. The official site of Odesa Regional State Administration (2010), *The regional program of informatization of the Odesa area is on 2011-2013 year*, available at: http://www.oin.org.ua/sites/default/files/materials/normativnye_akty/odessa/profile_programs/oblast/program5.pdf (Accessed 12 May 2016).
7. Rogoza N.A. (2014), *Estimation of efficiency of functioning of the informative system of regional ARC*, available at: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvnu_econ_2014_200\(2\)__39.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvnu_econ_2014_200(2)__39.pdf) (Accessed 3 Yun 2016).

Надійшла 16.06.2016

И.А. Попова

Институт экономико-правовых исследований
НАН Украины, г. Киев

ОЦЕНКА ИНФОРМАЦИОННОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ МЕЖРЕГИОНАЛЬНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА

Рассмотрены показатели оценки информационной инфраструктуры межрегионального сотрудничества и проведена оценка по регионам. Сгруппированы показатели функционирования информационной системы региона. Определены недостатки и проблемы существующей организации предоставления административных услуг в стране. Сгруппированы регионы Украины в зависимости от уровня развития информационной инфраструктуры, на основе чего построена карта развития информационной инфраструктуры межрегионального сотрудничества.

Ключевые слова: межрегиональное сотрудничество, показатели, регион, информационная инфраструктура, информационная система, развитие.

I.A Popova

Institute of Economic and Legal Researches
of NAS of Ukraine, Kyiv

ASSESSMENT INFORMATION INFRASTRUCTURE INTERREGIONAL COOPERATION

In the article the performance evaluation of information infrastructure interregional cooperation and assessed by region. Grouped performance of the information system of the region, which include hardware performance segment

performance technological segment target segment indicators and performance indicators. The analysis of statistical indicators for your group and set most information developed territory. It is proved that the existing organization of administrative services in the country now characterized by many shortcomings and problems, objective and subjective, creating significant difficulties for the recipients of administrative services, namely territorial authorities located in different areas; the majority of the executive bodies are limited days and hours; availability of databases executive council and other agencies, unrelated, and the need to collect the supporting recipient of the service information from different organizations

to get the final result; lack of a unified system of cooperation between the executive authorities for the provision of administrative services; improper performance by officials of legal requirements (requirements for submission of documents required by law, violation of terms of providing certain types of administrative services, etc.). Grouped regions of Ukraine, depending on the level of information infrastructure based on which is built the map. Thus, selected regions with high, above-average, average, below average and underdeveloped infrastructure.

Key words: interregional cooperation, indexes, region, information infrastructure, information system development.

УДК 332

Ю.С. РОГОЗЯН, канд. екон. наук,
старший науковий співробітник відділу проблем міжрегіонального співробітництва
Інститут економіко-правових досліджень НАН України, м. Київ

НАЦІОНАЛЬНА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ МІЖРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Ключові слова: міжрегіональне співробітництво, нормативно-правове забезпечення, Закон України, європейське законодавство, імплементація.

Виявлено та проаналізовано складові системи нормативно-правового забезпечення міжрегіонального співробітництва, які ґрунтуються на принципах та пріоритетах державної політики України. Визначено основні положення у сфері міжрегіонального співробітництва, що повинні бути імplementовані в законодавство згідно з Угодою про асоціацію між Україною та ЄС.

Вступ. Одним із основних аспектів європейської інтеграції України є адаптація законодавства до вимог ЄС, тобто спроба досягнення ним високого європейського рівня. Такий процес повинен бути комплексним та охоплювати усі сфери господарювання, у тому числі й міжрегіональне співробітництво, що з кожним днем актуалізується та стає все більш інноваційним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти міжрегіонального співробітництва досліджували українські вчені Н. Мікула, Є. Рябінін, І. Студенніков, Т. Терещенко, Б. Адамов, З. Варналій, Л. Михайлова, В. Цеханович, А. Яценко та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проте варто зауважити, що більшість висновків базується на теоретичному огляді та аналізі деяких аспектів міжрегіонального співробітництва, але до цього часу відсутній аналіз національної нормативно-правової бази щодо означеного питання.

Метою статті є дослідження чинної національної нормативно-правової бази з питань міжрегіонального співробітництва.

Виклад основного матеріалу. В українському сьогоденні нормативно-правова база регіональної політики розвивається та вдосконалюється, реагуючи на реальні потреби розвитку суспільства, адже формування регіональної політики в Україні за європейськими стандартами потребує, насамперед, створення відповідної нормативно-правової бази.

Даний ряд документів охоплює нормативно-правові акти України щодо питань міжрегіонального (транскордонного) співробітництва, який включає в себе основні Закони України щодо транскордонного співробітництва, міжнародні угоди, конвенції, хартії, ратифіковані Україною.

Закон України «Про транскордонне співробітництво» (№ 1861-IV) ухвалений 24 червня 2004 р. Верховною Радою України. Він визначає

зміст та основні положення транскордонного співробітництва в Україні і має на меті врегулювати процеси укладання та практичної реалізації органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади угод про транскордонне співробітництво, у т. ч. питання державної політики такого співробітництва [1, С. 62; 2].

До цієї групи також входять Закони України «Про місцеві державні адміністрації» (№ 586-XIV від 09.05.1999); «Про місцеве самоврядування в Україні» (№ 280/97-ВР від 21.05.1997); «Про зовнішньоекономічну діяльність» (№ 959-XII від 16.04.1991); «Про державний кордон» (№ 1777-XII від 04.11.1991); «Про зайнятість населення» (№ 803-XII від 01.03.1991), Бюджетний Кодекс України (№ 2542-III від 21.06.2001), «Про охорону навколишнього природного середовища» (№ 1264-XII від 25.06.91), Митний кодекс України (№ 1970-XII від 12.12.91) та інші нормативно-правові акти законодавства України, що прямо чи опосередковано стосуються міжрегіонального (транскордонного) співробітництва [3].

Оскільки чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України (ст. 9 Конституції), то в цю групу також входять Угода про партнерство і співробітництво між Європейськими співтовариствами та їхніми державами-членами та Україною від 16.06.1994; Закон України «Про ратифікацію Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті» (№ 534-XIV від 19.03.1999); «Про приєднання України до Конвенції про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер» (№ 801-XIV від 01.07.1999); «Про приєднання до Європейської хартії місцевого самоврядування» (№ 452/97-ВР від 15.07.1997); «Про приєднання України до статуту Ради Європи» (№ 398/95-ВР від 31.10.1995), Постанова Кабінету Міністрів України «Про Концепцію адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» (№ 1496 від 16.08.1999); Спільна стратегія Європейського Союзу щодо України (схвалена Європейською Радою 11 грудня 1999 р.); Закон України «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їх-

німи державами-членами, з іншої сторони» (№ 1678-VII від 16.09.2014), Закон України «Про засади державної регіональної політики» (№ 156-VIII від 05.02.2015). Останній документ розробляли майже десять років, однак замість того, щоб удосконалити законодавчу базу регіональної політики і визначити шляхи її подальшого розвитку, закон пропонує централізацію і збереження наявного статус-кво у відносинах між центром та регіонами. Низка нововведень, запропонованих законом, викликає сумнів в їхній доцільності. Так, згідно зі статтею 8, Державна стратегія регіонального розвитку України розробляється на період сім років. Однак за Законом України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного та соціального розвитку України» прогноз економічного і соціального розвитку України на середньостроковий період розробляється на п'ять років. Тобто розробники Державної стратегії регіонального розвитку змушені будуть виходити за рамки прогнозу, що негативно позначиться на об'єктивності та якості документа. Значним упущенням нового закону є відхід від положень Концепції державної регіональної політики 2001 р., яка вказувала на тісний зв'язок цієї політики з упорядкуванням адміністративно-територіального устрою. Адже диспропорція в соціально-економічному розвитку регіонів не в останню чергу пов'язана з наявністю значних відмінностей між ними за площею та кількістю населення. Крім того, із принципів державної регіональної політики зникло положення про поєднання процесів централізації та децентралізації влади, гармонізацію загальнодержавних, регіональних та місцевих інтересів, що передбачалося Концепцією державної регіональної політики [4; 5, С. 149—150].

Приєднання до зазначених європейських законодавчих актів розширює правове поле міжрегіонального (транскордонного) співробітництва, дає можливість передбачити нормами законодавства України встановлення відповідальності регіональних органів влади за спільно прийняті рішення, здійснення контролю за виконанням заходів, що впливають із укладених сторонами угод про транскордонне співробітництво, а також розповсюджує правові норми Європейської конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними громадами або владою на між-

територіальне співробітництво. Водночас у практиці застосування європейських документів не завжди однозначно трактуються окремі положення.

У вже згадуваній Угоді про асоціацію між Україною та ЄС, яка складається з понад тисячі сторінок, існують посилання на численні регламенти ЄС, що повинні бути імплементовані в законодавство України. Протягом наступних 10 років після запровадження зони вільної торгівлі (ЗВТ), Україна здійснюватиме поглиблену інтеграцію економіки до внутрішнього ринку ЄС, що передбачає значну лібералізацію торгівлі товарами, послугами, руху капіталу, а також комплексну гармонізацію правил ведення бізнесу з нормами ЄС. Згідно з очікуваннями бізнесу, шляхом лібералізації тарифів і наближення законодавства до європейських вимог Україна зможе скористатися новими торговими можливостями на ринку ЄС і привести у відповідність ключові галузі української економіки до європейських стандартів. Зниження тарифів буде і надалі сприяти тому, що українські експортери щороку зможуть заощадити значні кошти, оскільки нульова ставка ввізного мита буде застосовуватися до майже 80 % української сільгосппродукції. Упровадження стандартів ЄС та технічних регламентів, зробить українські товари більш конкурентоспроможними не тільки на європейському ринку, а й в усьому світі [5, С. 150—154].

Також до національної нормативної бази з питань міжрегіонального співробітництва можна віднести Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку до 2020 року» від 06.08.2014 № 385, «Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2011—2015 рр.» від 01.12.2010 № 1088.

Принципи та пріоритети державної політики містять також інші нормативні акти, зокрема Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» № 2411-VI від 01.07.2010, згідно зі ст. 4 якого серед основних засад внутрішньої політики у сферах розвитку місцевого самоврядування та стимулювання розвитку регіонів є розроблення та впровадження проектів міжрегіональних економічних зв'язків і транскордонного співробітництва, спрямованих на підвищення конкурентоспро-

можності регіонів як основи їх динамічного розвитку.

З огляду на те, що в національному законодавстві відсутні механізми забезпечення міжрегіонального співробітництва, то правові, організаційні й економічні питання розвитку міжрегіональної, а саме транскордонної співпраці регулює Закон України «Про транскордонне співробітництво», як було зазначено вище. Так, щодо організації, то згідно зі ст. 5 транскордонне співробітництво може здійснюватися: у межах створеного єврорегіону; шляхом укладення угод про транскордонне співробітництво в окремих сферах; шляхом встановлення та розвитку взаємовигідних контактів між суб'єктами транскордонного співробітництва, а також встановлено, що суб'єкти транскордонного співробітництва України відповідно до законодавства можуть обирати інші форми транскордонного співробітництва.

Згідно зі ст. 6 загальну координацію транскордонного співробітництва та контроль за дотриманням законодавства з таких питань здійснює центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної регіональної політики, за участю Міністерства закордонних справ України, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики в сфері містобудування, відповідно до повноважень, визначених законодавством і міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Суб'єктами транскордонного співробітництва в Україні є територіальні громади, їхні представницькі органи, місцеві органи виконавчої влади України, що взаємодіють із територіальними громадами та відповідними органами влади інших держав у межах своєї компетенції, встановленої чинним законодавством та угодами про транскордонне співробітництво (ст. 1.), тобто громади, що представляють не лише прикордонні, але й внутрішні регіони держави.

На рівні центральних органів виконавчої влади зазначеною вище Постановою КМУ утворено Міжвідомчу комісію з питань підтримки транскордонного співробітництва, серед основних завдань якої є, зокрема, сприяння забезпеченню координації діяльності органів виконавчої влади в сфері розвитку транскордонної співпраці та підвищенню ефективності

функціонування наявних євро регіонів і створенню нових.

В Україні також напрацьовано нормативну базу для технічного регулювання питань міжрегіонального (транскордонного) співробітництва. Наприклад, для потреб суб'єктів і учасників міжрегіонального (транскордонного) співробітництва, що здійснюється у формах прикордонного міжмуніципального співробітництва, міжрегіональної взаємодії, і центральних органів виконавчої влади, до компетенції яких належать питання координації міжрегіонального (транскордонного) співробітництва у цілому, за конкретними напрямками та програмами чи окремими проектами Департаментом міжнародного співробітництва, інвестиційного розвитку та з питань європейської інтеграції Міністерства регіонального розвитку та будівництва України розроблено «Методичні рекомендації щодо координації на національному та регіональному рівнях проектів у галузі транскордонного співробітництва за Європейським інститутом сусідства і партнерства» та «Методичні рекомендації щодо використання інформаційних технологій для підтримки проектів транскордонного співробітництва».

У рамках заходів, передбачених постановою Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 № 385 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку до 2020 року», місцеві державні адміністрації зобов'язані розробити проекти регіональних стратегій розвитку на період до 2020 р., а Міністерство економічного розвитку і торгівлі разом із іншими центральними органами виконавчої влади — щорічно розробляти і подавати до Кабінету Міністрів України відповідні плани заходів щодо реалізації Стратегії. Завдання з координації діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади з розроблення та виконання планів заходів щодо реалізації Стратегії виконує Мінрегіонбуд.

Повноваження щодо участі у міжрегіональному (транскордонному) співробітництві територіальних громад, їх представницьких органів, місцевих органів державної виконавчої влади передбачені Законами України «Про місцеве самоврядування в Україні» № 280/97-ВР від 21.05.1997 та «Про місцеві державні адміністрації» № 586-XIV від 09.04.1999. Зокрема, повноваження виконавчих органів сільських,

селищних, міських рад у галузі зовнішньоекономічної діяльності передбачені підпунктами в ст. 35 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [6, С. 301].

Висновки і пропозиції. Міжрегіональне співробітництво є одним із ефективних економічних процесів на національній та міжнародній арені. Однак у результаті дослідження визначено, що національне законодавство щодо його регламентації є далеким від досконалості. З одного боку, воно характеризується наявністю прорахунків та певних неузгодженостей із ратифікованими міжнародними нормативними актами та стандартами Європейського Союзу. З іншого, його дослідження українськими вченими ґрунтуються, в основному, на розкритті теоретико-методичних питань. Проте поглиблення досліджень в сфері міжрегіонального співробітництва дозволяє стверджувати про серйозні наміри України усунути такі розбіжності. Наступним кроком для ефективної національної економіки має бути розробка та ухвалення Закону України «Про міжрегіональне співробітництво», який зможе систематизувати цей процес та дати йому чітку регламентацію, що у свою чергу надасть можливість для розширення ефективного міжрегіонального співробітництва в усіх регіонах України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Беленький П.* Формування та розвиток системи міжрегіонального та транскордонного співробітництва в Україні / П. Беленький, Н. Мікула // Регіональна економіка. — 2011. — № 3. — С. 61—73.
2. *Про транскордонне співробітництво:* Закон України від 24.05.2004 № 1861-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1861-15>
3. *Про приєднання України до статуту Ради Європи:* Закон України від 31.10.1995 № 398/95-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/398/95-вр>
4. *Про приєднання до Європейської хартії місцевого самоврядування:* Закон України від 15.07.1997 № 452/97—ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_036
5. *Лукаш О.А.* Формування методичних підходів до оцінки ефективності прикордонного співробітництва / О.А. Лукаш // Механізм регулювання економіки. — 2012. — № 1. — С. 145—154.
6. *Назаренко О.М.* Основи економетрики : підручник. — К. : Центр навчальної літератури, 2004. — 392 с.

REFERENCES

1. Bieliien'kyj P. and Mikula N. (2011), Forming and development of the system of interregional and transfrontal

- collaboration is in Ukraine, *Rehional'na ekonomika*, vol. 3, pp. 61-73.
2. The Verkhovna Rada of Ukraine (2004), The Law of Ukraine: About a transfrontal collaboration, available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1861-15> (Accessed 25 may 2016).
  3. The Verkhovna Rada of Ukraine (1995), The Law of Ukraine: About tacking of Ukraine to the charter of CE, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/398/95-вр> (Accessed 25 may 2016).
  4. The Verkhovna Rada of Ukraine (1995), The Law of Ukraine: About tacking to the European charter of local self-government, available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_036 (Accessed 25 may 2016).
  5. Lukash O.A. (2012), Forming of the methodical going is near the estimation of efficiency of frontier collaboration, *Mekhanizm rehulivannia ekonomiky*, vol. 1, pp. 145-154.
  6. Nazarenko O.M. (2004), *Osnovy ekonometryky* [Bases of econometrics], Tsentr navchal'noi literatury, Kyiv, Ukraine.

Надійшла 30.05.2016

Ю.С. Рогозян

Институт экономико-правовых исследований
НАН Украины, г. Киев

НАЦИОНАЛЬНАЯ РЕГЛАМЕНТАЦИЯ МЕЖРЕГИОНАЛЬНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА

Выявлены и проанализированы составляющие системы
нормативно-правового обеспечения межрегионального

сотрудничества, основанные на принципах и приоритетах государственной политики Украины. Определены основные положения в сфере межрегионального сотрудничества, которые должны быть реализованы в законодательстве в соответствии с Соглашением об ассоциации между Украиной и ЕС.

Ключевые слова: межрегиональное сотрудничество, нормативно-правовое обеспечение, Закон Украины, европейское законодательство, имплементация.

Yu.S. Rohozian

The Institute of Economic and Legal Researches
of NAS of Ukraine, Kyiv

NATIONAL REGULATION OF INTERREGIONAL COOPERATION

The article identified and analyzed the components of the system regulatory framework of interregional cooperation based on the principles and priorities of the state policy in Ukraine. The main provisions in the area of interregional cooperation are considered to be implemented in legislation in accordance with the Agreement on Association between Ukraine and the EU.

Key words: interregional cooperation, regulatory support, the Law of Ukraine, the European legislation, implementation.

УДК 332.1

K. Ig. SEREBRYAK, PhD in Economics,
the Associate Professor at the Department of Enterprise Economy
East Ukrainian National University named after Volodymyr Dahl, Severodonetsk

THE PROBLEMS OF AGREEMENT PROVISIONS IMPLEMENTATION BETWEEN UKRAINE AND THE EU: INFORMATION SUPPORT

Key words: problems, prospects, Association Agreement, public opinion poll.

In article the results of public opinion poll of the EU countries population are presented, their relationship to the process of expanding the Union is marked, the attitude of Ukrainians to Ukraine's membership of the EU is defined. The problems and prospects of signing the Association Agreement between Ukraine and the European Union were considered. The article is based on the results of research conducted by the Razumkov Centre.

Introduction. The aim of the Association Agreement between Ukraine and the European Union is the integration deepening between Ukraine and EU in the sphere of politics, trade, culture and security. It should be noted that the extension has its social costs — territory, population and overall economic potential of the Union are increasing but at the same time — the economic performance in per capita terms are decreasing. Expanding its socio-economic and political space the EU is sacrificing the current interests of providing maximum life's quality of the Community members for achieving the strategic goals.

Analysis of pasadena exploration thing. The problems and the prospects of signing the Association agreement between Ukraine and the European Union are considered in many scientific and journalistic articles but Razumkov centre and his staff have made a very significant contribution to the study of the relations of Europeans concerning entry of Ukraine into the European Union [1—5]. This requires the generalization and systematization of obtained results.

Purpose of article — is a determination of the population ratio of the European Union to the accession of Ukraine into the European Union, the problems and prospects of agreement implementation in the European Union.

The results of the research. The decision of the fifth enlargement of the EU, as distinct from the previous stages, had rather political than economic motives and remains today major challenge facing the EU currently. The accession of 12 new countries (without Turkey) will increase the territory of the EU by 34 %, the population by 28 % while total GDP increased by only 4.8 %. Significant reduction of average level of GDP per capita in the EU can cause dissatisfaction of European Union mem-

ber states by population: the decline in living standards for uncertain compensation in the future — is rather controversial formula for pragmatic Europeans [1].

The relation of the EU countries population in view is ambiguous and far from unanimous support of this process. 43 % of the EU countries population agreed that the Union should increasing the new member countries; at the same time, 35 % of respondents do not support the expansion process. Interestingly the majority supporters of EU expansion are living mainly in countries with relatively low levels of economic development. Moreover in the leading countries of the EU that are significantly affect on the definition of the EU strategy, the part of expansion supporters is only slightly more than a third. Quite reluctant EU citizens are relating to the possibility of receiving membership fees to the European Union. Only a fifth of respondents (21 %) believe that the EU should be open to everyone and almost half (44 %) admit such possibility only for individual states.

Taking into account the high level of democracy development in the EU and the fact that the vast majority (71 %) of EU citizens were in favor of postponing the expansion in the event of the discovery of its negative consequences, it can be noted that the enlargement process can become unpredictable from the point of support view for its community of EU member countries. The views of the Ukraine's population are also curious to the borders of which (EU) Ukraine is coming. Our compatriots appreciate positively process of expanding the European Union (EU). The largest part of the population (32.1 %) confident that the process of expanding the EU will improve its relations with Ukraine. Only just one in ten (9.6 %) held the opposite point of view [1].

It is desirable that the appearance of wealthy neighbor EU — on the Ukrainian border was not a booster of the traditional expectations of aid but also incentive to rebuild their own economy. Now the company has the potential for strengthening European values of the population. It can intensify the improvement of cooperation of Ukraine with the EU, the candidate countries, as well as their interest in the integration of Ukraine into the European community. But this causing our citizens visible skepticism: only 18.4 % of respondents believe that the EU countries related to Ukraine as a potential partner; the majority of the population (62.4 %) believe that the EU members

or indifferent to the possible membership of Ukraine in EU (35.4 %) or skeptical, considering that Ukraine has no prospects of joining the EU (27 %).

At the same time our compatriots are aware of the fact of significant economic decline constraining the Ukrainian European integration: the greatest part of the citizens (39.8 %) believe the real output of our country on the economic level of the EU leading countries only after 20 years. However despite this the majority of them (66 %) believe that Ukraine should join the EU in the next 5—10 years.

The approach of the EU to the Ukrainian border does not give grounds for overly nice and dramatic scenarios of economic development relations. Obviously it should be soberly recognized that the modern state of the Ukrainian economy and the level of economic cooperation with the EU will not reduce to the rapid accession of Ukraine to the European Union or to its isolation. The consequences of EU expansion for Ukraine will mainly be determined on the one hand by domestic institutional and structural reforms in the European Union in its extended form, by the strategy of the EU's external relations in the Eastern direction, and on the other hand by the ability of Ukraine to effective institutional and structural change within the country. That is the key for Ukrainian European integration should probably be sought not in Brussels but in Kiev.

Membership in the Union last decade has not created significant barriers to the development of trade and economic relations with other countries. Reorientation of the candidate countries on the development of trade and economic relations with the EU basically has already been done. There are no sufficient grounds to assume that the accession of individual countries in the EU must inevitably lead to the collapse of their trade and economic relations with Ukraine [1].

Export and import operations of the candidate countries with the current EU members are already being implemented on the basis of free trade and a common external customs tariff which will join the new members of the Union, on average, lower than existing national customs levels. At the same time in some cases there will be an increasing of the tariff protection level. This is especially concerning the Baltic States. Ukraine with them has signed agreements on free trade which should be null and void after the entry of these countries into

the EU. The volume of Ukrainian exports to the countries of the region can reach 15-20%.

EU expansion may lead to intensification of competition between Ukrainian producers and enterprises of new EU member states in the single market of the European Union. This will mainly relate the companies of the ferrous metallurgy sector. However this influence may be limited in connection with the adoption of the new EU members the European social standards and norms of environmental protection. Ukraine may even increase their competitive advantage in sectors that are particularly sensitive to competition on price parameters of goods because in the countries — new EU member states will increase the cost of production. This creates the incentives to transfer some of the more simple production facilities on the territory of Ukraine. But such development can be hardly attributed to favorable from the point of long-term strategy view of Ukraine.

The position of the Ukrainian products manufacturers with a high level of added value in the short and medium term will not significantly change — taking into account the small current volumes of such exports to the candidate countries. In the long run they will depend on Ukraine's European technical standards and European quality level [1].

The position of the Ukrainian agrarian producers in the enlarged EU market will depend on two factors: first the level of their compliance with the EU standards; secondly from the changes that will occur in its common agricultural policy. In this context Ukraine should clearly define the priority directions of convergence of Ukrainian and European standards and technical requirements applicable in agriculture.

EU expansion will intensify the promotion of its producers on the markets of third countries therefore it is possible to predict the pressure increasing in terms of the Ukrainian market opening. The expansion of the European Union will bring it to the first place as a market for Ukrainian goods and to the second — as a source of Ukrainian imports. It means that the dynamics of economic processes in the EU will significantly affect on the economic situation in Ukraine, taking into account the high level of its economy openness. The high degree of influence will require the new approaches to the development and implementation of economic policies taking into account the tendencies of world economic development

relations and economic conditions particular in Europe.

Meanwhile, the CIS countries (primarily Russia) will hold the championship in the Ukrainian import. Consequently, a foreign trade of Ukraine will be characterized by increasing tendency of the presence on the EU market while in short imports and even in medium term will continue the dominance of the CIS countries [1].

In general the roots of the most problems for Ukrainian exporters which will arise due to the EU expansion, the gap of Ukraine from candidate countries in the field of market-oriented socioeconomic transformation and rate of economic and technological modernization, affecting on competitiveness in an open market environment.

Do not being a WTO member Ukraine can not effectively resist in the future to use the additional anti-dumping and countervailing measures from the side of the new EU members. It is another argument in favor of the necessity of Ukraine's accession to the world trade organization that will allow to use the internationally established mechanisms to protect interests in these matters. In connection with the EU expansion for Ukraine becomes relevant to the question of trade regime improvement with the EU as a whole. In particular about assignment to Ukraine the status of market economy state in full. In the long term the solutions to many problems may be the conclusion of a free trade agreement between Ukraine and the EU which provided the current Agreement on partnership and cooperation.

The movement of the EU to the East will be accompanied by the introduction of the visa regime by the neighboring candidate countries, strengthening border control, strengthening the fight against illegal migration which affects the interests of millions our compatriots.

The issue of labor migration regulation and social protection of Ukraine citizens becomes relevant in this context. By the way after leading of the European regulation to the candidate countries of this sector will lead to limitation of the employment opportunities of the Ukraine citizens [1].

On the other hand it is no secret that most of labour flow resources of Ukraine to the West is illegal labour migration provoking problematic in relations of Ukraine with the EU and member candidates.

At the same time only just restrictive measures by the EU and the candidate countries will not

solve the problem of the illegal employment eradication of Ukrainian citizens in their territories. It is clear that in the near future Ukraine will not be able to dramatically reduce unemployment with its own forces and significantly improve living standards. Therefore the proposal of undocumented workers from Ukraine will stimulate the demand side of the informal sector in the EU.

It is also clear to overcome the illegal labour migration there is a lack of Ukraine's efforts. It is necessary together with the EU and the candidate countries to comprehensively address this problem: from helping to create working place in Ukraine — up to the legalization of labour migration flows by increasing the respective quotas. In the medium term the establishment of agreements between Ukraine and EU on labour migration and social protection of Ukrainian workers abroad is necessary.

Strengthening the fight against illegal migration in the enlarged Euroclub, establishing on its borders the anti-immigration barriers in the form of strict border and visa regimes can largely shift the burden of this transnational problem in our country. Ukraine may turn into the state for illegals storage that will destabilize the internal situation. Consequently there is a zone of instability directly beyond the borders of the European Union [1].

The struggle of the EU with illegals needs not only the establishment of barriers on the Western border of Ukraine but also putting in order all the borders in Eastern Europe and especially Eastern and Northern borders of Ukraine, through which the main transit flow of illegals comes to Ukraine.

The introduction of the visa regime may affect on the freedom of Ukrainian citizens movement and on their welfare.

Visa regime of border crossing procedures, border control procedures and measures to eliminate illegal migration is a common international practice. But in the Ukraine's situation the introduction of visas is combined with the internal problems: the low level of citizens life forcing them in particular to dump at the labour market, participation in criminal activities, etc.; a lack of legal culture (behavior of our citizens abroad is a separate issue and not a very pleasant conversation). In particular it explains the desire of EU member states and candidate countries to dissociate themselves from Ukraine due to the barrier visas and strict border control procedures. It is necessary to minimize the negative impact of these EU measures on

the Ukrainian citizens — primarily to bring in correspondence with EU standards an internal socio-economic situation in Ukraine.

On the other hand it is necessary to implement the specific adaptation measures before introducing a visa regime with Ukraine: to expand the network of consular offices, to simplify the procedure for registration of documents, to establish the optimal cost of visas.

Upon the completion of current phase of EU expansion the Ukraine's Western borders will become the Eastern frontier of the European Union. It is a qualitatively new political situation which will largely determine the nature of the contacts with our European partner and also the prospects for further development of Ukraine [1].

In the interest of the EU to ensure word and stability on its borders, to have as its neighbors, a stable, democratic and economically developed state with a predictable and friendly foreign policy. Therefore we should expect increasing of EU political pressure on Ukraine primarily in the direction of strengthening democratic institutions, human rights, media freedom, organized crime and corruption in the government. Obviously this pressure will most likely feel in the coming months, given the upcoming parliamentary elections in Ukraine. From their transparency, democracy, in conformity with European standards will depend the future EU relations with Ukraine and prospects of European countries integration in general.

The movement of the EU to the Ukrainian borders on the background of a Common European Policy Security and Defense development will allow our state to take a more active part in strengthening security on the continent. Today in the sphere of security Ukraine can make a real contribution to stability in the zone of interests of the EU — along the lines of peacekeeping, disaster relief situations, strategic transport, etc.

The EU accession of the states with which Ukraine has traditionally good relations and receiving by them the quotas in the governing bodies of the Union can contribute the promotion of Ukrainian interests in the EU and will allow use tested mechanisms for regional cooperation to deepen contacts with the European Union.

We should emphasize one important fact. EU expansion is accompanied by deepening EU cooperation with Russia. Consequently Ukraine's movement to Europe, among other things, will define by the level and nature of its relations with Russia.

In particular it is necessary to deepen economic cooperation with Russia for strengthen the national economy as a basis for the realization of their political aims in Europe [1].

Summary. In general the approach of the EU to the Ukrainian borders is objectively strengthen the impact of the European Community on Ukraine. In political terms this process can be considered as positive because it contributes the implementation of the European standards in Ukraine. At the same time the transformation of the EU can create many problems for Ukraine. It is obvious that the nature and level of cooperation between Ukraine and the enlarged EU, the prospect of Ukrainian European integration will depend primarily on internal transformations in Ukraine, the conditions creation for stable democratic development, the rise of the domestic economy.

REFERENCES

1. Official website of the Razumkov Centre (2015), available at: <http://razumkov.org.ua/ukr/index.php> (Accessed 28 Apr 2016).
2. Markevich K. (2014), How the Ukrainian business is obtaining a free trade area with the EU, available at: http://razumkov.org.ua/eng/article.php?news_id=1303 (Accessed 20 Marz 2016).
3. Pashkov M. (2015), Ukraine and EU enlargement: problems, consequences and prospects, available at: http://www.uceps.org/eng/article.php?news_id=165
4. Pashkov M. (2015), President Poroshenko brought the relations with the EU to a new level, available at: http://www.uceps.org/ukr/expert.php?news_id=5621 (Accessed 28 Apr 2016).
5. Pashkov M. (2014), Ratification of the Association Agreement minimizes the threats to the relations of Ukraine with

the EU / available at: http://www.uceps.org/ukr/expert.php?news_id=4923 (Accessed 25 Apr 2016).

Надійшла 10.05.2016

К.И. Серебряк

Восточноукраинский национальный университет имени Владимира Даля, Северодонецк

ПРОБЛЕМЫ РЕАЛИЗАЦИИ ПОЛОЖЕНИЙ СОГЛАШЕНИЯ МЕЖДУ УКРАИНОЙ И ЕС: ИНФОРМАЦИОННАЯ ПОДДЕРЖКА

Представлены результаты социологического опроса населения стран ЕС, их отношения к процессу расширения Евросоюза. Оценено отношение украинцев к вступлению Украины в ЕС. Рассмотрены проблемы и перспективы подписания соглашения об ассоциации между Украиной и Европейским Союзом. Статья основана на результатах исследования, проведенного Украинским центром экономических и политических исследований имени Александра Разумкова.

Ключевые слова: проблемы, перспективы, Соглашение об ассоциации, социологический опрос.

К.І. Серебряк

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, Северодонецьк

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛОЖЕНЬ УГОДИ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС: ІНФОРМАЦІЙНА ПІДТРИМКА

Представлені результати соціологічного опитування населення країн ЄС, їх відношення до процесу розширення Євросоюзу. Визначено ставлення українців до вступу України в ЄС. Розглянуто проблеми та перспективи підписання угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Стаття базується на результатах дослідження, проведеного Українським центром економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова.

Ключові слова: проблеми, перспективи, Угода про асоціацію, соціологічне опитування.

УДК 331

М.І. ІВАНОВА, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри менеджменту виробничої сфери
Державний ВНЗ «Національний гірничий університет», м. Дніпро

О.В. ВАРЯНИЧЕНКО, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри менеджменту виробничої сфери
Державний ВНЗ «Національний гірничий університет», м. Дніпро

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ МЕНЕДЖМЕНТУ ПЕРСОНАЛУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Ключові слова: менеджмент, технології, персонал, технологія управління персоналом.

Авторське бачення зводиться до того, що під технологією управління персоналом розуміється сукупність методів, прийомів, реалізація яких передбачає системне й послідовне виконання управлінських процедур і операцій, що забезпечує досягнення чітко визначеного або очікуваного результату. Під час дослідження доведено, що класифікація технологій ефективного управління персоналом повинна базуватися на теорії систем, згідно з якою ця технологія розглядається як послідовність дій, що поєднані в систему. Отримані висновки свідчать, що технології управління персоналом повинні застосовуватися на всіх етапах управлінського циклу.

Вступ. Наявні сучасні умови дисбалансу економічних процесів мають значний вплив на функціонування підприємств майже усіх галузей промисловості. Постійно зростає рівень невизначеності, що відзеркалюється в результативності управлінських рішень. Саме ці фактори є вирішальними під час формування системи управління персоналом, оскільки лише використання сучасних технологій менеджменту персоналу дозволяє реалізувати, узагальнити широкий спектр питань адаптації індивіда до зовнішніх умов, врахувати особистісні чинники. У сучасній літературі основна увага приділена розгляду переважно інформаційних технологій управління персоналом, що й визначило напрям дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням управління персоналом займалися такі вчені: О. Аминова [1], М. Армстронг [2], В. Бовикін [3], Н. Гавкалова [4], Л. Лукічова [7], О. Степанцова [10] та інші. Однак, не зважаючи на значну кількість публікацій, недостатньо уваги приділяється саме технології управління, що розглядається як безперервний процес здійснюваних управлінських впливів на персонал.

Постановка завдання. Мета даної роботи — визначення сутності технології управління персоналом та особливостей її використання у сучасних умовах. Об'єктом даного дослідження є процеси управління персоналом на підприємстві, предметом — технології ефективного управління персоналом. Для досягнення мети в статті було визначено сутність поняття «технологія управління персоналом»,

наведено класифікацію, розкрито сутність кожної технології, упорядковано етапи застосування технологій ефективного управління персоналом.

Результати дослідження. Авторське бачення зводиться до того, що під технологією управління персоналом розуміється сукупність методів, прийомів, реалізація яких передбачає системне й послідовне виконання управлінських процедур і операцій, що забезпечує досягнення чітко визначеного або очікуваного результату. Сформована технологія може бути освоєна іншим суб'єктом господарювання за короткий проміжок часу.

Запропонована авторами класифікація базується на теорії систем, згідно з якою технологія управління персоналом розглядається як послідовність дій, що поєднані в систему. Серед технологій ефективного управління персоналом згідно із системним підходом розглянуті технології:

- технологія ефективної HR-стратегії;
- технологія ефективного планування персоналу;
- технологія ефективного відбору та найму персоналу;
- технологія ефективної мотивації персоналу;
- технологія ефективної оцінки персоналу;
- технологія ефективного контролю персоналу.

Ефективність технології формування стратегії управління персоналом (HR-стратегії) створює оптимальні умови розробки та впровадження підходів до управління персоналом у довгостроковій перспективі. Основним призначенням стратегічного управління персоналом є формування довгострокових конкурентних переваг за рахунок забезпечення підприємства кваліфікованими, відповідальними і достатньо мотивованими співробітниками [1]. При цьому на першому етапі проводиться аналіз факторів впливу зовнішнього і внутрішнього середовища та потреб підприємства. Особлива увага приділяється узгодженості дій вищого керівництва, керівників підрозділів і працівників. Паралельно оцінюються «вузькі місця» реалізації стратегії; уважно розглянуто перебіг процесів та використання ресурсів. План дій повинен охоплювати програми, консультації, поширення інформації та навчання. Обов'язковим елементом є оцінка результатів на кожному етапі розвитку та визначення

критеріїв вимірювання досягнутих показників. Етап управління реалізацією включає фіксацію досягнутих результатів або моніторинг змін і розв'язування поточних завдань. На останньому етапі потрібно, оцінивши досягнуте, запропонувати подальший сценарій розвитку дій; урахувавши вихідні пропозиції, забезпечити просування ідей і цілей керівників підрозділів, поліпшити комунікації та навчання; задовольнити потреби в додаткових ресурсах.

Наступною важливою технологією управління персоналом є технологія його планування. На сьогодні більшість підприємств виділяють планування персоналу у самостійний вид діяльності функціональних підрозділів, що відповідають за управління кадрами [5]. Інноваційні та організаційно-технічні зміни виробництва вимагають своєчасного пошуку й підготовки персоналу для прийняття оптимальних виробничих і управлінських рішень, а також зниження опору персоналу і соціальної напруги щодо працівників, робочі місця яких змінюються або ліквідуються. Завдання кадрового планування можна вирішити за короткий термін, що є ознакою відповідальності керівництва організації перед персоналом [6].

Технологія планування персоналу дозволяє забезпечити потреби організації в персоналі у майбутньому, а також оцінити можливість задоволення цієї потреби. За М. Армстронгом [2], основні завдання технології планування персоналу зводяться до:

- залучення та збереження необхідних працівників, які володіють відповідними навичками, досвідом і компетенцією;
- передбачення можливого надлишку або дефіциту працівників;
- створення добре підготовленого та гнучкого штату, що робить внесок у здатність організації адаптуватися до невизначеності і змінюється в навколишньому середовищі;
- зниження залежності від найму працівників ззовні, коли на ринку праці відзначається недостатня пропозиція працівників з важливими для організації навичками, за допомогою збереження та розвитку власних працівників;
- удосконалення використання працівників за допомогою більш гнучких систем роботи.

Ефективність технології планування персоналу визначається грошовим кадровим внес-

ком, що забезпечує вирішення стратегічних завдань підприємства, розвиненість маркетингу персоналу на підприємстві. Йдеться про ресурсну основу менеджменту персоналу у вигляді його відбору та найму [3].

Вирішальну роль в ефективності сучасного промислового підприємства відіграють технології відбору та найму персоналу. Саме вони визначають його потенціал і формують імідж. Відбір кадрів — процес вивчення психологічних і професійних якостей працівника з метою встановлення його придатності для виконання обов'язків на певному робочому місці або посаді та вибору з сукупності претендентів найбільш підходящого з урахуванням відповідності його кваліфікації, спеціальності, особистих якостей і рис характеру діяльності, інтересам організації та його самого [6].

Для створення технології ефективного відбору та найму персоналу необхідно враховувати такі вимоги: забезпечення своєчасного заповнення вакансій; відповідність рівня освіти й професійних навичок працівників посадовим вимогам; використання конкретизованих методів, застосування яких не потребує зайвих матеріальних витрат і забезпечує надійність результатів [4].

Технології мотивації персоналу, що застосовуються на підприємстві, — це процес впливу на людину з метою спонукання її до конкретних дій за допомогою формування певних мотивів для здійснення ефективної діяльності. Розробці технологій ефективної мотивації персоналу у світовій практиці в даний час приділяється велика увага. У практиці вітчизняного менеджменту персоналу мотивація праці, як правило, зводиться до преміювання співробітників, що як мотиваційний метод не завжди ефективно. Тому під час розробки ефективної технології мотивації персоналу необхідно користуватись вже накопиченим практичним досвідом зарубіжних підприємств [9].

Таким чином, технологія мотивації — це, перш за все, інструмент управління працівниками, тобто спонукання персоналу до вирішення поставлених завдань. Тому, ефективною буде та технологія мотивації, що дозволить вирішувати поставлені завдання при мінімальних витратах, у тому числі часу і зусиль керівника. Це спричинює безперервну зміну технологій і їхнє коригування у разі потреби. У результаті зміни тих чи інших умов, що впли-

вають на мотивацію персоналу, може змінитись і сама технологія [10].

Застосування технології оцінки персоналу дає можливість керівникам або кадровим службам підвищувати ефективність кадрової політики, залучати нових більш кваліфікованих співробітників, тим самим підвищуючи якість виконуваної роботи. Технологія оцінки персоналу — система виявлення їхніх певних характеристик, що допомагає керівнику в ухвалі управлінських рішень, спрямованих на збільшення результативності підлеглих.

Технологія ефективного контролю орієнтована на підведення підсумків реалізації циклу управління, оцінку якості, економічності та доцільності виконання кожної функції управління. Контроль завершує управлінський цикл, і на цьому етапі неможливо внести в нього якісь корективи, ми можемо лише констатувати, аналізувати і робити висновки, що можуть стати у пригоді у подальшому [11].

Для створення дійсно ефективного управлінського контролю потрібна така система, яка могла б, перш за все, вчасно повідомляти про необхідність попереджувальних коригувальних дій. Якщо немає можливості попереджати проблеми і відхилення, то контроль стає дієвим лише тоді, коли за його підсумками або в його ході вжито заходи щодо усунення недоліків і причин, що породжують небажані явища [10].

Застосування технології ефективного контролю персоналу покликане виявити на підприємстві проблеми, що назрівають, і скоригувати його діяльність до того, як ці проблеми переростуть у кризу [7].

Кінцева мета застосування технології контролю персоналу полягає не в тому, щоб зібрати інформацію, встановити стандарти і виявити проблеми, а в тому, щоб вирішити завдання, які стоять перед підприємством. Найважливішим інструментом цієї технології є проведення вимірювань та порівняння отриманого результату. Недостатньо мати докладну і точну інформацію про різні відхилення від намічених цілей, якщо ця інформація не використовується для здійснення коригувальних дій. Саме результати контролю стають підставою для керівників організації коригувати ухвалені раніше рішення.

Висновки. Визначено, що під технологією управління персоналом розуміємо сукупність

методів, прийомів, реалізація яких передбачає системне й послідовне виконання управлінських процедур і операцій, що забезпечує досягнення чітко визначеного або очікуваного результату. Запропонована класифікація технологій управління персоналом, що базується на теорії систем: технологія ефективної HR-стратегії; технологія ефективного планування персоналу; технологія ефективного відбору та найму персоналу; технологія ефективної мотивації персоналу; технологія ефективної оцінки персоналу; технологія ефективного контролю персоналу, згідно з якою вона розглядається як послідовність дій, що поєднані в систему. Технології управління персоналом повинні застосовуватися на всіх етапах менеджменту: відбору й селекції персоналу, організації його діяльності, контролю досягнутих результатів. Запропонована послідовність дій забезпечить ефективність застосовуваних на підприємстві технологій управління персоналом на всіх етапах управлінського циклу.

Перспективами подальших досліджень у даному напрямі є практична апробація запропонованих технологій на сучасних підприємствах України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Аминова О. Как разработать эффективную стратегию управления персоналом [Электронный ресурс] / О. Аминова, Е. Каштанова // *Кадровик. Кадровый менеджмент*. — 2009. — № 3. — Режим доступа : <http://www.hr-portal.ru/article/kak-razrabotat-effektivnuyu-strategiyu-upravleniya-personalom>
2. Армстронг М. Стратегическое управление человеческими ресурсами / М. Армстронг : пер. с англ. — М. : ИНФРА-М, 2002. — 328 с.
3. Бовыкин В.И. Новый менеджмент: управление предприятием на уровне высших стандартов; теория и практика эффективного управления / В.И. Бовыкин. — М. : Экономика, 1997. — 368 с.
4. Гавкалова Н.Л. Соціально-економічні аспекти забезпечення ефективності кадрового менеджменту : монографія / Н.Л. Гавкалова, Т.В. Кайнова. — Харків : Вид-во Харків. нац. економ. ун-ту, 2010. — 236 с.
5. Дуракова И.Б. Управление персоналом / И.Б. Дуракова : учебник. — М. : ИНФРА-М, 2010. — 570 с.
6. Купер Д. Отбор и найм персонала: технологии тестирования и оценки / Д. Купер, И.Т. Робертсон, Г. Тинлайн : пер. с англ. — М. : Вершина, 2008. — 311 с.
7. Лукичева Л. Решение — хорошо, контроль — лучше [Электронный ресурс] / Л. Лукичева. — Режим доступа : <http://www.hr-portal.ru/article/reshenie-%E2%80%94-khorosho-kontrol-%E2%80%94-luchshe>
8. Рудюк И.В. Мониторинг и системы контроля за деятельностью персонала / И.В. Рудюк, И.Н. Степанова // *Справочник по управлению персоналом*. — 2002. — № 3. — С. 47—59.
9. Сосновыи А.П. Методы и средства эффективной мотивации персонала [Электронный ресурс] / А.П. Сосновыи, П.В. Ратников. — Режим доступа : <http://freeconsulters.ru/?p=461>
10. Степанцова Е. Оценка эффективности системы мотивации в компании. Критерии оценки. Признаки сбоев и источники демотивации сотрудников [Электронный ресурс] / Е. Степанцова. — Режим доступа : <http://stepantsova.wordpress.com/2011/01/02/>
11. Травин В. Принципы и технология управленческого контроля [Электронный ресурс] / В. Травин. — Режим доступа : http://www.denga.com.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=1448

REFERENCES

1. Aminova O. (2009), How to design effective human resource management strategy, *Kadrovik. Kadrovyy menedzhment*, [Online], vol. 3, available at: <http://www.hr-portal.ru/article/kak-razrabotat-effektivnuyu-strategiyu-upravleniya-personalom> (Accessed 4 April 2016).
2. Armstrong M. (2002), *Strategicheskoe upravlenie chelovecheskimi resursami* [Strategic Human Resource Management], INFRA-M, Moscow, Russia.
3. Bovykin V.I. (1997), *Novyj menedzhment: upravlenie predpriyatiem na urovne vysshih standartov; teoriya i praktika jeffektivnogo upravleniya* [New management: business management at the level of the highest standards; theory and practice of effective management], OAO Izdatel'stvo Jekonomika, Moscow, Russia.
4. Havkalova N.L. and Kajnova T.V. (2010), *Sotsial'no-ekonomichni aspekty zabezpechennia efektyvnosti kadrovoho menedzhmentu* [Socio-economic aspects of personnel management efficiency], Vyd. KhNEU, Kharkiv, Ukraine.
5. Durakova I.B. (2010), *Upravlenie personalom* [Human resource management], INFRA-M, Moscow, Russia.
6. Kuper D., Robertson I.T. and Tinlajn G. (2008), *Otbor i najm personala: tehnologii testirovanija i ocenki* [Selection and recruitment of staff: test and evaluation technology], Vertex, Moscow, Russia.
7. Lukichjova L. (2009), Solution — good control — better, available at: <http://www.hr-portal.ru/article/reshenie-%E2%80%94-khorosho-kontrol-%E2%80%94-luchshe> (Accessed 4 April 2016).
8. Rudjuk I.V. and Stepanova I.N. (2002), Monitoring and control system for personnel activities, *Spravochnik po upravleniju personalom*, vol. 3, pp. 47-59.
9. Sosnovyj A.P. and Ratnikov P.V. (2009), Methods and tools for effective motivation, available at: <http://freeconsulters.ru/?p=461> (Accessed 4 April 2016).
10. Stepancova E. (2011), Evaluation of the motivation system in the company. Criteria for evaluation. Signs of failures and sources of demotivation of staff, available at: <http://stepantsova.wordpress.com/2011/01/02/> (Accessed 4 April 2016).
11. Travin V. (2011), Principles and technology management control, available at: http://www.denga.com.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=1448 (Accessed 4 April 2016).

Надійшла 11.04.2016

М.И. Иванова, Е.В. Варяниченко

Государственный ВУЗ «Национальный горный университет», г. Днепр

ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ СОВРЕМЕННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ МЕНЕДЖМЕНТА ПЕРСОНАЛА: ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Авторское видение сводится к тому, что под технологией управления персоналом понимается совокупность методов, приемов, реализация которых предусматривает системное и последовательное выполнение управленческих процедур и операций, что обеспечивает достижение четко определенного или ожидаемого результата. В результате исследования нами доказано, что классификация технологий эффективного управления персоналом должна основываться на теории систем, согласно которой эта технология рассматривается как последовательность действий, объединенных в систему. Полученные выводы подтверждают, что технологии управления персоналом должны применяться на всех этапах управленческого цикла.

Ключевые слова: менеджмент, технологии, персонал, технология управления персоналом.

M.I. Ivanova, H.V. Varyanichenko

The State University «National Mining University», Dnipro

APPLICATION OF MODERN TECHNOLOGIES IN HUMAN RESOURCE MANAGEMENT: THEORETICAL ASPECTS

The author believes that the human resource management technology is a set of methods and techniques, which allow a systematic and consistent implementation of management procedures and operations to achieve clearly defined or expected goals. The study has shown, that the classification of effective human resource management technologies should be based on the systems theory, according to which this technology is considered as a sequence of activities combined in the system. The findings confirm that HR management techniques should be applied at all stages of company's management cycle.

Key words: management, technology, human resource, human resource management technology.

УДК 331.5

Н.С. КОСАР, канд. екон. наук, доц., доцент
Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів
Н.Є. КУЗЬО, старший викладач
Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів
І.В. ДАНИЛИК, магістр
Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів

ФОРМУВАННЯ ПОПИТУ ТА ПРОПОЗИЦІЇ НА ФАХІВЦІВ З МАРКЕТИНГУ В УКРАЇНІ

Ключові слова: фахівець з маркетингу, ринок праці, підготовка маркетологів, освітні послуги.

Досліджено ринок праці України, який детерміновано визначає розвиток ринку освітніх послуг. Визначено структуру попиту і пропозиції на ринку праці Львівської області та України, детально проаналізовано попит на маркетологів. З використанням вторинної маркетингової інформації визначено динаміку попиту на напрям підготовки та спеціальність «Маркетинг» у найбільших ВНЗ України. Обґрунтовано доцільність упровадження концепції маркетингу у діяльність випускових кафедр навчальних закладів, які здійснюють підготовку маркетологів, та важливість їх належної практичної підготовки.

Вступ. Останніми роками внаслідок фінансово-економічної кризи посилюється безробіття, зменшується кількість працевлаштованої молоді після закінчення вищих навчальних закладів. У цих умовах ВНЗ повинні постійно досліджувати ринок праці і готувати необхідних для нього фахівців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню попиту на маркетологів та проблем їхньої адаптації до ринку праці присвячені наукові публікації А.Я. Дмитрів, О.С. Качановецької, Ю.В. Огерчук, Н.І. Хтей тощо. Зокрема, ряд науковців, таких як А.Я. Дмитрів, Н.Р. Балук, Л.М. Бук [1], О. С. Качановецька, Ю.В. Огерчук [2] у своїх дослідженнях зосередили головну увагу на використанні сучасних методів навчання з метою більшої адаптації випускників до ринку праці. Н.І. Хтей, О.І. Дриль, І.Я. Земляк [3] головну увагу звертають на рівень практичної підготовки фахівців з маркетингу. Проте швидкі зміни на ринку праці вимагають насамперед внесення змін у навчальні плани, введення нових спеціалізацій, а посилення конкуренції на ринку освітніх послуг — активної маркетингової діяльності випускових кафедр з метою залучення абітурієнтів.

Мета статті: дослідити ринок праці України, потребу на ньому у маркетологах, пропозиції ВНЗ щодо їхньої підготовки та попит на їхні послуги, на підставі чого подати рекомендації щодо збільшення популярності цих спеціалістів.

Результати дослідження. Кризові умови функціонування підприємств суттєво позначилися і на ринку праці. У 2014 р. кількість про-

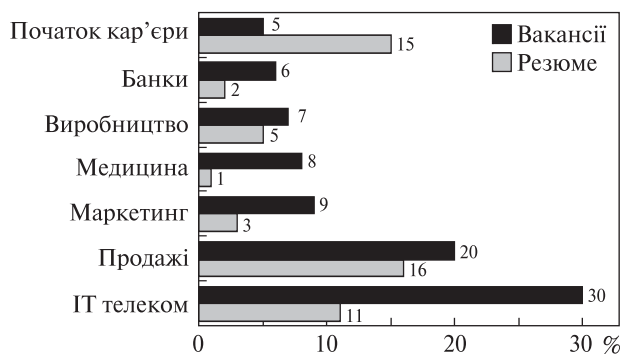

Рис. 1. Динаміка співвідношень між вакансіями та резюме у Львівській області за 2015 р. [6]

позицій вакансій скоротилася на 30 %, не було жодної професії, для якої була б характерна позитивна динаміка. У перші місяці 2015 р. ситуація дещо стабілізувалася, оскільки на ринку праці зросла кількість вакансій і пошукувачів роботи. Але пропозиція роботи зросла лише на 9 %, а кількість резюме — на 24 % [4]. Незважаючи на те, що в січні половину місяця займають свята, кількість вакансій січня 2016 р. майже у два рази перевершила кількість вакансій 2015 р. Враховуючи наявну кількість вакансій в осінньому бізнес-сезоні, можна зробити висновок, що ситуація на ринку праці на початку 2016 р. була досить оптимістичною [5].

Дослідження кон'юнктури ринку праці Львівської області свідчить, що найбільш затребуваними у даному регіоні є програмісти і працівники сфери телекомунікації. На другому місці за кількістю пропозицій і на першому за кількістю резюме є сфера продажів. На сфери маркетингу, медицини, банківської справи та виробництва припадає майже третина пропозицій для кваліфікованих працівників (рис. 1). Проте на рис. 1 сфера продажу і маркетингу розділені, а з теорії маркетингу відомо, що збут є однією з функцій маркетингу.

Більшість вакансій і резюме переважало у м. Львові, 10 % припадало на міста Дрогобич, Червоноград і Стрий. Конкуренція на ринку праці Львівської області загалом не є гострою, за винятком окремих професій. У середньому на одне місце претендує три кандидати [7]. При цьому попит на маркетологів у Львівській області перевищує пропозицію.

Роботодавці світу та України постійно шукають кваліфікованих маркетологів. Це, насамперед, спеціалісти із вивчення ринку, потреб і переваг споживачів (товару, іміджу, діяльності підприємства). Маркетологи оцінюють,

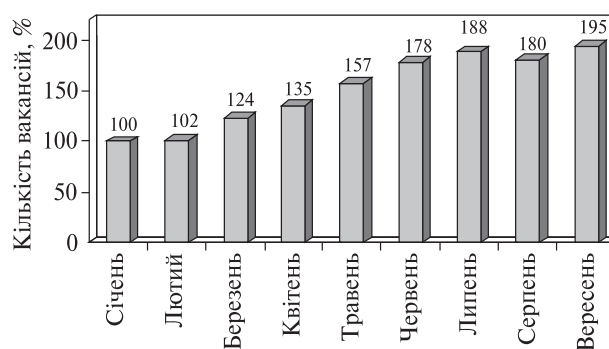

Рис. 2. Динаміка кількості вакансій маркетологів за 2015 р. (база для порівняння — дані за січень 2015 р.) [9]

яка продукція матиме попит і яку ціну краще встановити на ринку, пропонують шляхи просування товарів, збирають і аналізують статистичну інформацію, оцінюють дії конкурентів, проводять маркетингові дослідження, обробляють отриману інформацію, складають прогнози та рекомендації [8].

На даний час маркетологи — одні з найзатребуваніших фахівців на ринку праці України. За даними порталу *rabota.ua*, попит на маркетологів не просто існує, він ще й зростає в останній час. У порівнянні із січнем у вересні 2015 р. приріст кількості вакансій склав майже 200 % (рис. 2).

Найбільший попит на ринку праці у 2015 р. був на фахівців у сфері продажу — менеджерів з продажів, продавців-консультантів, торгових представників.

Київська область є лідером за кількістю вакансій (44 % вакансій від загальної кількості). При цьому 38 % — це частка резюме пошукачів. По 9 % складають частки вакансій та резюме м. Дніпро, Харків, трохи менше — Одеса, Львів та Запоріжжя [10]. Структура вакансій за областями наведена у табл. 1.

У 2016 р. очікується приріст вакансій у сфері онлайн-бізнесу. Ринок буде потребувати спеціалістів з Інтернет-маркетингу та Інтернет-продажів [11].

Відповідно, найвищу зарплату у сфері маркетингу в Україні отримують фахівці, які працюють у сфері Інтернет-маркетингу (табл. 2).

Компанія MOZ нещодавно опублікувала результати дослідження, у ході якого опитала 3700 маркетологів з-понад 80 країн світу. Визначалося, якими інструментами і стратегіями користуються фахівці-маркетологи та рівень їхньої заробітної плати. Досить цікаві дані були отримані при сегментації результатів по

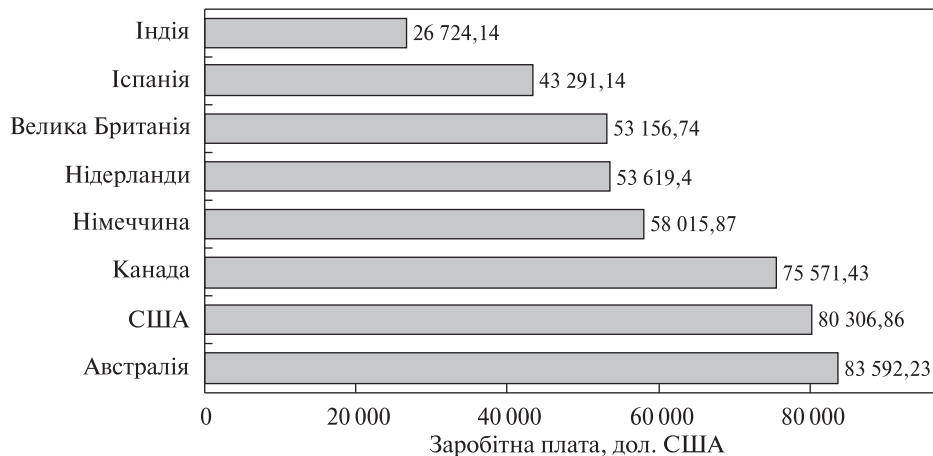

Рис. 3. Середня заробітна плата Інтернет-маркетологів світу за 2014 р. [13]

країнах. Результати дослідження станом на 2014 р. по середній зарплаті Інтернет-маркетологів подані на рис. 3.

Як виявилось, вище за все праця Інтернет-маркетологів цінується в Австралії, а найменше заробляють фахівці в Індії. Проте на рис. 3 не представлені деякі країни, тому що кількість респондентів у них виявилась недостатньою для обґрунтованих висновків. Зокрема, результати опитування показали, що професія маркетолога досить високооплачувана в Японії, але в опитуванні взяли участь тільки три маркетологи з цієї країни.

У 2014 р., за даними Forbes, найвищу зарплату отримували маркетологи з США: Девід Фішер (понад 8 млн дол. США на рік), Джефф-

фрі Джонс з ритейл-гіганта Target (6,7 млн дол. США на рік) та Марк Крампекер з компанії Chipotle Mexican Grill з річною зарплатою 5,9 млн дол. США [14].

Загалом сьогодні існує попит на ринку праці на маркетологів різного рівня та спеціалізації: як аналітиків та асистентів, так і бренд-менеджерів і керівників. Зростання попиту зумовлює посилення конкуренції на товарних ринках. Якщо 10 років тому роботодавці не потребували маркетолога, оскільки його функції виконував частково керівник, іноді керівники інших підрозділів, а також менеджери, то сьогодні ситуація кардинально змінилась. Для успішного функціонування і підвищення конкурентоспроможності підприємства кожен фахівець має ви-

ТАБЛИЦЯ 1. Структура вакансій та резюме у продажах на rabota.ua за регіонами у 2015 р., %

Регіон / область	Вакансії	Резюме
Київська	44	38
Дніпропетровська	9	10
Харківська	9	9
Одеська	7	6
Львівська	5	5
Запорізька	3	4
Вінницька	2	2
Полтавська	2	3
Миколаївська	2	2
Хмельницька	1	1
Донецька	1	4
Черкаська	1	2
Рівненська	1	1
Житомирська	1	2
Інші регіони	12	11

ТАБЛИЦЯ 2. ТОП-10 зарплат для маркетологів [12]

Професія	Зарплата, тис. грн
Керівник відділу маркетингу (Інтернет-маркетинг, онлайн-ігри)	63
Chief Marketing Officer (розважальні онлайн-проекти)	54
Директор з маркетингу (лотерейний ринок України)	> 50
Директор з маркетингу (виробництво та торгівля, FMCG-товари)	> 40
Head of CPA	> 40
Менеджер рекламної мережі нового покоління (Інтернет-реклама)	> 30
Керівник проекту / ТОП-менеджер / CEO (Інтернет маркетинг)	> 30
Product manager (Інтернет-маркетинг, управління розсилками)	22
Начальник відділу маркетингу (будівельні матеріали)	20
Бренд-менеджер	16

конувати свою роботу, необхідний також системний підхід до виконання маркетингових функцій. Діяльність підприємства не буде ефективною, якщо в основі маркетингу лежатимуть локальні цілі, наприклад, збільшення обсягів збуту певного виду продукції, і не буде враховуватись функціонування компанії загалом.

Важливо визначити й основні характеристики маркетологів. За даними 2015 р., 96 % українських маркетологів мають вищу освіту, кожен шостий із них вільно володіє англійською мовою. Більша половина маркетологів, які працюють, — це жінки. 66,2 % дипломованих маркетологів створюють свій бізнес в інших галузях діяльності [15].

Попит на маркетологів на ринку праці зумовлює і пропозицію ВНЗ щодо їхньої підготовки. Як відомо, з кожним роком умови вступу для абітурієнтів змінюються, зростає автономність університетів. Правила прийому документів до різних ВНЗ протягом вступної кампанії та визначення рейтингових списків однакові, проте існує декілька факторів, на які впливає обрана спеціальність.

Конкурсний вступ абітурієнтів до університетів на напрям підготовки та спеціальність «Маркетинг» загалом за 2015 р. зменшився порівняно з минулими роками (табл. 3). Обираючи ВНЗ при вступі, часто абітурієнти враховували такі фактори, як кількість бюджетних місць і престижність закладу.

Аналіз табл. 3 свідчить, що протягом 2015 р. кількість місць державного замовлення за напрямом підготовки «Маркетинг» скоротилася у більшості ВНЗ України. При цьому зменшилась і кількість зарахованих студентів, за винятком Національного університету «Киево-Могилянська академія», Одеського національного економічного університету та Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича. За кількістю поданих заяв на навчання за досліджуваним напрямом підготовки та кількістю зарахованих заяв на першому місці був Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана. Друге місце займає Національний університет «Львівська політехніка», де на кафедрі маркетингу і логістики існує значний досвід підготовки фахівців-маркетологів.

ТАБЛИЦЯ 3. Конкурс у деяких ВНЗ на напрям підготовки «Маркетинг» денної форми навчання у 2012—2015 рр.

ВНЗ	Кількість	2012	2013	2014	2015
Національний університет «Львівська політехніка»	Поданих заяв	647	666	802	633
	Державне замовлення	18	15	15	9
	Зарахованих студентів	42	54	45	44
Львівський національний університет імені Івана Франка	Поданих заяв	410	504	—	607
	Державне замовлення	14	11	—	15
	Зарахованих студентів	25	23	—	27
Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана	Поданих заяв	1647	1467	1335	1519
	Державне замовлення	42	35	40	36
	Зарахованих студентів	138	155	95	91
Національний університет «Киево-Могилянська академія»	Поданих заяв	520	559	572	1190
	Державне замовлення	5	5	20	19
	Зарахованих студентів	34	30	20	35
Одеський національний економічний університет	Поданих заяв	383	408	397	379
	Державне замовлення	15	12	15	15
	Зарахованих студентів	25	33	27	32
Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна	Поданих заяв	367	522	560	328
	Державне замовлення	10	8	8	8
	Зарахованих студентів	43	59	51	33
Дніпропетровський національний університет ім. О. Гончара	Поданих заяв	567	566	580	275
	Державне замовлення	23	18	15	10
	Зарахованих студентів	35	25	27	13
Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича	Поданих заяв	123	188	279	280
	Державне замовлення	5	5	7	4
	Зарахованих студентів	12	15	14	17

Примітка: — відсутні дані. Складено на основі [16].

логів (з 1994 р.), а також належне навчально-методичне забезпечення. Більшість студентів на старших курсах уже мають досвід практичної діяльності зі спеціальності на підприємствах чи у власному бізнесі.

У табл. 4 подано інформацію про частку осіб, які зараховані на бюджетне і комерційне навчання за напрямом підготовки «Мар-

кетинг» денної форми навчання, від загальної кількості поданих заяв.

Аналіз табл. 4 свідчить, що на комерційну форму навчання найбільша кількість студентів від загальної кількості поданих заяв була у Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна та Національний університет «Львівська політехніка».

ТАБЛИЦЯ 4. Частка осіб, які зараховані на бюджетне і комерційне навчання за напрямом підготовки «Маркетинг» денної форми навчання, від загальної кількості поданих заяв, %

Роки	2012		2013		2014		2015	
	Держзамовлення	Комерційна основа	Держзамовлення	Комерційна основа	Держзамовлення	Комерційна основа	Держзамовлення	Комерційна основа
Національний університет «Львівська політехніка»	2,7	3,7	2,3	5,9	1,9	3,7	1,4	5,5
Львівський національний університет імені Івана Франка	3,4	2,7	2,2	2,4	—	—	2,5	2,0
Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана	2,6	5,8	2,4	8,2	3,0	4,1	2,4	3,6
Національний університет «Києво-Могилянська академія»	1,0	5,6	0,9	4,5	3,5	0,0	1,6	1,3
Одеський національний економічний університет	3,9	2,6	2,9	5,1	3,8	3,0	4,0	4,5
Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна	2,7	9,0	1,5	9,8	1,4	7,7	2,4	7,6
Дніпропетровський національний університет ім. О. Гончара	4,0	2,1	3,2	1,2	2,6	2,1	3,6	1,1
Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича	4,1	5,7	2,7	5,3	2,5	2,5	1,4	4,6

Примітка: — відсутні дані. Складено на основі [16].

ТАБЛИЦЯ 5. Інформація про частку осіб, які зараховані на бюджетне і комерційне навчання за спеціальністю «Маркетинг» ОКР «магістр» денної форми навчання, від загальної кількості поданих заяв, %

Роки	2012		2013		2014		2015	
	Держзамовлення	Комерційна основа	Держзамовлення	Комерційна основа	Держзамовлення	Комерційна основа	Держзамовлення	Комерційна основа
Національний університет «Львівська політехніка»	65,4	34,6	21,9	55,6	27,3	27,3	16,4	35,8
Львівський національний університет імені Івана Франка	40,0	25,0	26,9	61,5	—	—	42,9	42,9
Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана	37,6	42,5	41,3	45,9	54,7	36,8	59,0	37,7
Одеський національний економічний університет	43,5	50,0	23,8	76,2	46,9	53,1	75	25
Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна	40,0	20,0	22,2	22,2	71,4	14,3	66,7	0,0
Дніпропетровський національний університет ім. О. Гончара	25,0	65,0	—	—	21,7	0,0	5,9	29,4
Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича	33,3	33,3	23,5	35,3	18,8	37,5	15,8	47,4

Примітка: — відсутні дані. Складено на основі [16].

У табл. 5 подано інформацію про частку осіб, які зараховані на бюджетне і комерційне навчання за спеціальністю «Маркетинг» освітньо-кваліфікаційного рівня (ОКР) «магістр» денної форми навчання, від загальної кількості поданих заяв.

Результати проведеного аналізу (див. табл. 4, 5) свідчать, що на ОКР «магістр» спеціальності «Маркетинг» відбувається більш цілеспрямоване подання заяв. Одночасно протягом 2013—2015 рр. у таких ВНЗ, як Дніпропетровський національний університет ім. О. Гончара та Національний університет «Львівська політехніка» значно зменшилася кількість зарахованих студентів на бюджетну та комерційну форму навчання від загальної кількості поданих заяв. Тому кафедрам, що здійснюють підготовку маркетологів-магістрів, необхідно активізувати профорієнтаційну роботу у сфері залучення студентів, у т. ч. і тих, які здобули фах на ОКР «бакалавр» за іншим напрямом підготовки. Таку профорієнтаційну роботу необхідно проводити і з випускниками шкіл та їхніми батьками, показуючи, як попит на спеціалістів-маркетологів на ринку праці, так і переваги даного ВНЗ у сфері підготовки таких фахівців. Для того, щоб гнучко відреагувати на ринок праці, ВНЗ, що займаються підготовкою маркетологів, вводять у навчальні плани різноманітні спеціалізації. Наприклад, у Національному університеті «Львівська політехніка» з 2016 р. у межах спеціальності «Маркетинг» підготовка буде здійснюватися також за спеціалізаціями: «Маркетинг у сфері торгівлі», «Інтернет-маркетинг», «Маркетинг послуг», «Маркетингова логістика», що дозволить диференціювати підготовку маркетологів за різними сферами діяльності. Проте ВНЗ важливо налагодити співпрацю з підприємствами та організаціями для того, щоб ще у процесі навчання студенти могли здобути навички практичної діяльності у реалізації окремих функцій маркетингу.

Висновки. Дослідження ринку праці України та Львівської області свідчить, що сьогодні існує незадоволений попит на маркетологів. Щоб стати успішним фахівцем, маркетологу потрібно мати належну теоретичну та практичну підготовку. Аналіз ринку освітніх послуг свідчить, що кількість зарахованих на навчання студентів останніми роками залежить від іміджу ВНЗ. Підвищити його можна шля-

хом пропозиції актуальних спеціалізацій на ринку праці, що вимагає його постійного дослідження, належної організації навчального процесу, налагодження співпраці із роботодавцями. Збільшенню кількості зарахованих студентів сприятиме і належна комунікаційна політика випускових кафедр, дослідження ефективності окремих складових якої може стати предметом подальших досліджень.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Дмитрів А.Я.* Інноваційний підхід до викладання маркетингових дисциплін у контексті зростання популярності професії маркетолога / А.Я. Дмитрів, Н.Р. Балук, Л.М. Бук // 36. наук. пр. «Формування ринкової економіки» (Спец. вип. Маркетингова освіта в Україні). — К. : КНЕУ, 2011. — С. 43—53.
2. *Огерчук Ю.В.* Маркетингова освіта в Україні: забезпечення якісної підготовки маркетологів відповідно до потреб українського ринку / Ю.В. Огерчук, О.С. Качановецька // Тези доп. IX Міжнар. наук.-практичн. конф. «Маркетинг та логістика в системі менеджменту» (Львів, 8—10 лист. 2012 р.). — Львів : Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2012. — С. 306—308.
3. *Хтей Н.І.* Маркетологи на ринку праці: проблеми підготовки та професійної адаптації / Н.І. Хтей, О.І. Дриль, І.Я. Земляк // Вісник Національного університету «Львівська політехніка» «Логістика». — 2012. — № 735. — С. 236—243.
4. *Професії 2015 року в Україні* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://fakty.ictv.ua/ua/index/read-news/id/1545470>
5. *Динамика рынка труда* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://hrsovet.rabota.ua/dinamika-ryinka-truda-v-yanvare>
6. *Маркетинг: самые востребованные специалисты и обзор зарплат* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://blog.rabota.ua/marketing-samyie-vostrebouvannyie-spetsialisty-i-obzor-zarplat>
7. *Рынок праці Львівщини* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://hh.ua/article/14134>
8. *Маркетолог* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://proforientator.info/?page_id=1579
9. *Динамика вакансий маркетологов* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://blog.rabota.ua/marketing-samyie-vostrebouvannyie-spetsialisty-i-obzor-zarplat>
10. *Работа в продажах: кому работодатели готовы платить больше всего* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://blog.rabota.ua/rabota-v-prodazhah-komu-rabotodateli-gotovyi-platit-bolshe-vsego>
11. *Где искать работу в Украине: перспективы рынка труда в 2016 году* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://apostrophe.com.ua/article/society/2016-02-14/gde-iskat-rabotu-v-ukraine-perspektivy-ryinka-truda-v-2016-godu/3329>
12. *Барометр рынка труда 2014* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://hh.ua/article/15894>

13. *Маркетологи* разных стран мира [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://marketium.ru/zarabotok-marketologa>
14. *Сколько* зарабатывают маркетологи и PR-специалисты в России и за рубежом [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <https://vc.ru/p/marketing-salaries>
15. *Сколько* зарабатывают специалисты в сфере маркетинга [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <https://hh.ua/article/1246>
16. *Інформаційна* система «Конкурс» [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://vstup.info>

REFERENCES

1. Dmytriv A.Ya., Baluk N.R. and Buk L.M. (2011), Innovative approach to teaching marketing disciplines in the context of the growing popularity of the marketing profession, *Zbirnyk naukovykh prats' Formuvannia rynkovoi ekonomiky (Spets. vyp. Marketynhova osvita v Ukraini)*, pp. 43-53.
2. Oherchuk Yu.V. and Kachanovets'ka O.S. (2012), Marketing Education in Ukraine: providing quality training for meeting the needs of marketing specialists in Ukrainian market, *Tezy dopovidej IX Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii Marketynh ta lohistyka v systemi menedzhmentu* [Proceedings of the IX International scientific-practical conference Marketing and logistics in the system of management], National University «Lviv Polytechnic», Lviv, Ukraine, pp. 306–308.
3. Khtej N.I., Dryl' O.I. and Zemliak I.Ya. (2012), Marketing specialists in the labor market: problems of training and professional adaptation, *Visnyk Natsional'noho universytetu L'vivs'ka politekhnika Lohistyka*, vol. 735, pp. 236–243.
4. Fakty (2016), Professions of 2015 in Ukraine, available at: <http://fakty.ictv.ua/ua/index/read-news/id/1545470> (Accessed 16 March 2016).
5. Rabota.ua (2016), The dynamics of the labor market, available at: <http://hrsovet.rabota.ua/dinamika-ryinka-truda-v-yanvare> (Accessed 3 March 2016).
6. Rabota.ua (2016), Marketing: most wanted specialists and salaries review, available at: <http://blog.rabota.ua/marketing-samyie-vostrebovannyie-spetsialisty-i-obzorzarplat> (Accessed 7 March 2016).
7. HeadHunder (2016), The labor market in Lviv region, available at: <https://hh.ua/article/14134> (Accessed 3 March 2016).
8. Proforientator.info (2016), Marketing, available at: http://proforientator.info/?page_id=1579 (Accessed 16 March 2016).
9. Rabota.ua (2016), Dynamics of marketing specialists vacancies, available at: <http://blog.rabota.ua/marketing-samyie-vostrebovannyie-spetsialisty-i-obzor-zarplat> (Accessed 18 March 2016).
10. Rabota.ua (2016), Business Sales: whom employers want to pay the most, available at: <http://blog.rabota.ua/rabota-v-prodazhah-komu-rabotodateli-gotovy-platit-bolshe-vsego> (Accessed 7 March 2016).
11. Apostrof (2016), Where to Look for Business in Ukraine: Labor market prospects in 2016, available at: [- \[iskat-rabotu-v-ukraine-perspektivy-ryinka-truda-v-2016-godu/3329\]\(http://marketium.ru/zarabotok-marketologa\) \(Accessed 16 March 2016\).
  12. HeadHunder \(2016\), The barometer of labor market in 2014, available at: <https://hh.ua/article/15894> \(Accessed 7 March 2016\).
  13. Marketium \(2016\), Marketing specialists around the world, available at: <http://marketium.ru/zarabotok-marketologa> \(Accessed 3 March 2016\).
  14. VC.ru \(2016\), How earn marketers and PR-specialists in Russia and abroad, available at: <https://vc.ru/p/marketing-salaries> \(Accessed 18 March 2016\).
  15. HeadHunder \(2016\), How earn experts in marketing, available at: <https://hh.ua/article/1246> \(Accessed 16 March 2016\).
  16. Information system Contest \(2016\), Introduction, available at: <http://vstup.info> \(Accessed 18 March 2016\).](http://apostrophe.com.ua/article/society/2016-02-14/gde-
</div><div data-bbox=)

Надійшла 22.03.2016

Н.С. Косар, Н.Е. Кузьо, І.В. Даньлык

Национальный университет
«Львовская политехника», г. Львов

ФОРМИРОВАНИЕ СПРОСА И ПРЕДЛОЖЕНИЯ НА СПЕЦИАЛИСТОВ ПО МАРКЕТИНГУ В УКРАИНЕ

Исследован рынок труда Украины, который детерминировано определяет развитие рынка образовательных услуг. Определена структура спроса и предложения на рынке труда Львовской области и Украины, детально проанализирован спрос на маркетологов. С использованием вторичной маркетинговой информации определена динамика спроса на направление подготовки и специальность «Маркетинг» в крупнейших вузах Украины. Обоснована целесообразность внедрения концепции маркетинга в деятельность выпускающих кафедр учебных заведений, осуществляющих подготовку маркетологов, и важность их надлежащей практической подготовки.

Ключевые слова: специалист по маркетингу, рынок труда, подготовка маркетологов, образовательные услуги.

N.S. Kosar, N.Je. Kuzo, I.V. Danylyk

Lviv Polytechnic National University, Lviv

THE FORMATION OF THE SUPPLY AND DEMAND FOR MARKETING SPECIALISTS IN UKRAINE

The labor market in Ukraine, which is determined by the development of the education market, is investigated. The structure of supply and demand in the labor market of Lviv region and Ukraine is determined, the detailed analysis of the demand for marketing specialists is conducted. The dynamics of demand and direction of specialty «Marketing» in the largest universities in Ukraine is determined with the use of secondary marketing information. The expediency of introducing the concept of marketing activity in graduating department of educational institutions that provide training in marketing and the importance of proper practical training is reasoned.

Key words: marketing specialist, labor market, training in marketing and educational services.

УДК 331.101.262

E.V. TARASEVICH, candidate of economic sciences, associate professor,
Head of the department of economic and legal problems
Institute of Economic and Legal Research of the NAS of Ukraine, Kyiv

HUMAN RESOURCE MANAGEMENT AS A BASIS FOR ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE ENTERPRISE

Key words: human resources management, model of economic growth, investment, human capital.

The article substantiates the necessity to create quality human resources as a priority direction of development of enterprises in the context of globalization, intellectualization and dissemination of innovative technologies. The process of transformation, the role and place of man in the production and in providing strategic advantages of the company had been analyzed. Theoretical analysis of the socio-economic category of «human resources» was made in the article. The author determined factors that influence the growth of the role of human resources management in companies. The conclusion is that the theory of investment in human capital needs to be strengthened.

Introduction. In the era of globalization, intellectualization and rapid spread of innovative production technologies business priority is to develop high-quality human resources, high level of education meeting the needs of the entity, the high culture of work, a penchant for innovation. In the area of human relations is actively seeking new economic and social forms of training and formation of human resources and their effective use, reproduction and development. But the most important transformation in management, reflecting the change of the role and place of man in the production is the formation and development of the concept of human resources, which is the theoretical basis of assertions dominant role of man in productive activities and providing strategic competitive advantage. In this context, the relevance of research revealed the growing importance of the most valuable intangible asset of the company — human resources.

Analysis of recent research and publications. Various aspects of the issues devoted to the works of foreign and domestic scientists. Thus, in the works of M. Armstrong, J. Balabanov, L. Dougan, P. Drucker, Alexander Kuzmin, N. Lukyanchenko, Yu. Odegova, P. Senge, V. Travin, D. Ulrich and others covers theoretical and practical position of human resource companies are covered. But the impact of the evolution of human resources management is not developed enough in the scientific literature. The above line of research requires a deep understanding of the concept of human resources and the definition of its features as the main object and the subject of management.

In view of the purpose of the article is a theoretical analysis of the socio-economic category of «human resources» and isolating the factors that affect the growth of the role of human resource companies.

The results of the research. Human resources is an integral characteristic of potential employees, which reflects the totality of their intellectual and physical abilities, the production ability of people to work through the prism of the personal factor of production, which activate and create optimal conditions for its implementation is a prerequisite for productive employment.

The production function shows the extensive economic growth without taking into account the effect of intensive factors. This fact led to further modification of the Cobb-Douglas, which was carried out in two directions [1, p. 48]. The followers began to enter into the production function of exogenous (external) or endogenous (internal) index as one of the factors of scientific and technological progress. But in any model of economic growth one of the most important factors of production is labor, which embody human resources. Without human resources land and capital are dead and not suitable to meet the needs, being as necessary, but not sufficient factors of production.

The term «human resources» is closely linked with other economic concepts that define the human role in the economy, revealing the causes and conditions that ensure high efficiency of work. Related concepts consider «labor», «labor potential», «human resources», «human capital», «staff». Thus, the final definition of human resources needs to study the nature and content of these concepts. Because there is no single interpretation of terms complicates decision-making quality in the management of staff.

The basic concept that characterizes a person in the workplace activity is labor — the ability to work, which is used to produce material and spiritual goods was first used by D. Rikardo as a definition of existing capabilities of employees. The definition of Marx that has long been dominant in domestic economic thinking, labor is a combination of physical and spiritual abilities that a person has and which it uses in the production of use values [2, p. 178]. With the formation of a social market economy concept «ability to work» should be used in a broader interpretation, focusing on the person as a person who is the subject of industrial, legal, political, moral relations, not only the bearer of labor. In our view, such a relationship clearly reflects the category of «working capacity» which is in the genetic relationship to the category of «labor» by the individual as a carrier's ability to work.

The use of «working capacity» concept since 70's XX century is a clear proof of view evaluation of the role of man in the production process, in recognition of the value of accumulated public education and intellectual potential. Analysis of publications [3; 4; 5] devoted to the study of the employment potential indicates the presence of different views and approaches to the disclosure of this category. Most reasonable, in our view, is a systematic approach on which employment potential by M. nether position is defined as «... the ability to forecast the integrated group, team, company, the working population of the country, region to productive employment of professional activity, which results in newly spiritual and material values» [3, p. 87].

In academic writings of some researchers [4; 5] there is a selection of common and distinguishing features between labor potential and labor resources. In our view, the main difference between these categories is that the employment potential reflects personalized workforce who have a reserve of unrealized opportunities due to a mismatch potentially existing skills of workers with the needs of production in terms of their practical application.

Transformation of views on the human role in economic growth led to use along with the term «employment potential» concept «human capital». It is worth noting the difference between these categories. Labor potential opportunities reflect the personality and human capital determines the degree of their implementation in practice and the ability to generate income to their owner. The employment potential is the basis for the production of human capital. The founder of the theory of human capital T. Schultz realized in human capital acquired knowledge, health, skills, experience, abilities, motivation and energy that can be used over time to produce goods and services [6, p. 34]. At the same time, a number of scientists, including H. Becker, note that «Human capital — a person's ability to produce income in one form or another» [7, p. 49]. Ukrainian scientist Alexander Grishnova argues that human capital is conditionally can be interpreted as the labor potential that is realized in the marketplace in recognizing the productive nature of the investments in the economy of man [8, p. 14]. To summarize, the human capital — is accumulated generated through investments store personal qualities, the implementation of which results in the receipt of both economic

and non-economic effects in production and non-production spheres of human activity. Most characteristics of the totality of employees use the concept of «footage», «personnel» «human resources». But in modern conditions of production strengthens the role of the human factor as a source of progressive growth and there is a theoretical distinction scholarly views on the nature and significance of the above terms.

Staff is a socio-economic category, which characterizes not the quality of a single individual, but a set of workers, united in the workplace to jointly achieve the goals of the company. This category reflects the main (regular) composition of qualified workers who have received special education, have the skills to perform the tasks are specialists in a particular field and are in permanent employment relationship [9, p. 500]. In some countries, only to personnel include engineering and technical staff of the enterprise: senior and middle managers, professionals with higher vocational education.

The staff is often seen as the personnel of institutions, organizations, enterprises, all permanent and temporary workers both skilled and not qualified work. This category reflects the totality of social workers who are employed with the employer, have certain quality characteristics that contribute to the strategic goals of the company. However, according to E. Korotkov, the concept of «staff» hidden deeper meaning, expressed in focusing on the role of personality in the socio-economic system [10, p. 203]. Therefore, as a function of HR personnel include both individual work (individual management) and personnel policy (management team) organization. In addition, the main difference from the category of «cadres» is the lack of permanent employment requirements and the availability of highly qualified employees. We can therefore say that the «staff» is broader and more universal term than «cadres».

In our view, the most relevant is the definition of staff as a set of specific employees of quantitative and qualitative composition united in a single manufacturing process of the ultimate purpose of the enterprise [11, p. 17]. We believe that the staff is an integral and important part of broader categories — «human resources», which at the organization reflect its personnel, which has a set of required competencies, synthesizing knowledge, skills and motivation of each employee and determine its behavior within the organization. Along

with traditional characteristics that are inherent in the terms «personnel», «staff», «labor», «labor» socio-economic category «human resources», according to G. Shokin includes creativity and the full development potential employees, their culture, the effect of cooperation and self-organization, improving labor relations, etc. [12, p. 273-274].

For a long time the scientific literature the term «human resources» concerned primarily macro and micro levels of government. However, the popularization of the concept of human resource management contributed to the use of the above concepts and at the microeconomic level.

In a market economy oriented to social values, the management activities based on innovative models and aims to intellectualization of human potential. It is the human factor has a significant impact on all aspects of the production process and is the key to achievement.

Due to the modern concept of managing human resources, generally, that in policy HR advisable to focus on the following requirements:

- Defining the strategic vision of the management process for the development of human potential on a long term basis;
- The creation and effective program of systematic training to foster human development based on the disclosure of talent, intellectual abilities, competencies and motivational factors for personal needs, the objectives of the enterprise and the subsequent impact on the implementation of national priorities;
- Improving the quality of life: use the democratic style of management of human resources, in which special importance is clear and effective policy management from the perspective of professional growth, fair system of recognition and reward for contribution to improving efficiency, creating high-quality working conditions and a favorable psychological climate workplace, forming a positive organizational culture;
- Professionalization of management functions based on the need to improve organizational status, duties transformation specialists of human resource services for performance management, analytic, consulting, social functions for the effective regulation of labor partnerships to further the formation of intellectual and social capital;
- Recognition of the innovative component of human capital development and implementation of advanced technologies, personnel management and human resource development;

- Investment in human capital to obtain economic benefits from investment and sustainable development.

By investing finance, time and intellectual resources for workers, companies increase the efficiency of work by enhancing employment of staff, stimulation and increase their motivation; reduce the cost of work that the resulting positive impact on achieving objectives and strengthen competitiveness. At the same time financial resources invested in the process of training and skills to achieve business objectives; for prevention, corporate and social events in general, to improve standards and quality of life [13, p. 123-124].

Thus, the analysis related categories makes it possible to argue that they are complementary concepts, and their occurrence and distribution of human values caused by the transformation of the components in the evolutionary development. These categories inherent evolutionary nature, which correlates with the dynamics of the transition from technocratic to consider human values position as a major source of progressive growth.

Based on an analysis of reasonable definition of human resources and adjacent categories, believe in human resources at the microeconomic level should understand the socio-economic concept that reflects the existing and hidden features people and dialectical totality corporate, professional, social and personal competencies of employees, identification and improvement which is the basis for the functioning and development of the company.

Currently, there is formation of human management concept, according to which a person is the main subject of the company and a particular object management, and strategy and structure of the company are based on the evaluation and development of human competence. In our view, this concept is an organic complement of the concept of human resource management, which is the most common practice that necessitates analyzes of the latter.

At the present stage transition from the «economic rights» to «social rights» requires consideration of personal factors impact on personnel management of any entity. Innovative staff motives and incentives to work, wish fulfillment in the workplace increases the demands on companies for their support, and increase educational and cultural level of the workers reflected on the price of labor, employment and employees.

Thus, taking into account personal factors in the management of human resources, activation of logical and emotional intelligence officer is a prerequisite for enterprise development, gaining them new competitive advantages accordance with the socio-economic changes.

Importance of human resources for the company emphasizes theory of investment in human capital (T. Schultz, H. Becker, B. Veysbrod, J. Mintser, L. Hansen), the core of which is the relationship between investments in human capital and economic development. Based on this theory, man is not a factor of production, and a specific element that is in constant development and is considered the most valuable asset.

It is recognized that investment in training and development of employees enhance their skills and professionalism, turning them into component production and business systems, highly qualified staff is a generator of new ideas and a catalyst for innovation in practice, initiated expanding the range of expertise. The concept of human resource management is based on prioritization, feasibility of investments that are invested in employees, their training and development, creating conditions for self-realization and self-affirmation.

It should be noted about the new trends in human resource management, the most important of which are: the professionalization of human resources; transition from fragmented training employees to integrative holistic personality development; temporary shift of individual training on the formation of a learning organization; the use of flexible, adaptive systems for human resource development and its focus on the final results of the company; distribution system of employee participation in profits and different systems of collective bonuses (Skenlona, Rakkera, Improshear) to increase the efficiency incentives for workers; change the functions of specialist HR: from conventional personnel officer, a professional coach who owns a set of modern personnel technologies and methods of human development.

Conclusion. Summarizing the genesis of the concept of human resource management consider it appropriate to formulate proper understanding of the concept. In our view, human resource management system of mutually coordinated measures to create, efficiency and quality growth opportunities and competence of employees in order to optimize business processes. This necessitates finding and implementing modernized approaches

to human resource management, based on the basic principles of staff management, along with new effective tools (techniques, methods, evaluation criteria) management, given the competitive potential of human resources.

REFERENCES

1. Grabovetsky B. E. (2009), Production functions: Theory, construction, use in production management: monograph, Universum, Vinnitsa, Ukraine.
2. Marx K. and Engels F. (2009), Works, 2nd ed, T. 23, Progress, Kyiv, Ukraine.
3. Dolishniy M.I. (2009), Social and psychological components of labor potential, Demographic aspects of labor potential reproduction, vol. 3, pp. 87-91.
4. Pityulych M.I., Biben M.I. and Miklovda V.V. (2009), Employment potential of the region, development strategy and operation, Karpaty, Uzhgorod, Ukraine.
5. Khlopova T. (2009), Development of employment and competitiveness building workers in modern conditions, BGUEP Publishing House, Irkutsk, Russia.
6. Schultz T.W. (1971), Investment in Human Capital, The American Economic Review, vol. 51, pp. 1-17.
7. Becker G.S. (1994), Investment in Human capital: A Theoretical and Empirical Analysis, Journal of Political Economy, vol. 70, pp.9-49.
8. Hoishnova O.A. (2009), Humancapital: formation in education and training, Knowledge, Kyiv, Ukraine.
9. Odegova G. (2009), Economystaff. Theory: textbook, P.I, AlphaPress, Moscow, Russia.
10. Korotkov E. M. (2010), Concept of Management: textbook, IKK Deca, Moscow, Russia.
11. Kryzhko I.D., Bogdanova T.I., Vedernikov M.D., (1999), Formation of professional human resources officer structure: monograph, SPE Eureka, Khmelnytsky, Ukraine.
12. Schekyn G.V. (1999), Theory and practice of management personnel: ucheb. method, posob, 2nd ed, MAUs, Kyiv, Ukraine.
13. Revina O.M. (2015), Organizational-economic bases of management of human potential of rail transport in terms of intellectualization economy, Abstract of Sc. Ec. dissertation, Economics and Enterprise Management, State Economy and Technology University of Transport, Kyiv, Ukraine.

Надійшла 09.06.2016

О.В. Тарасевич

Інститут економіко-правових досліджень
НАН України, м. Київ

УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМИ РЕСУРСАМИ ЯК ОСНОВА ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

У статті обґрунтовано необхідність формування якісних людських ресурсів як пріоритетного напрямку розвитку підприємств в умовах глобалізації, інтелектуалізації та поширення інноваційних технологій. Проаналізовано процеси трансформації, ролі й місця людини на виробництві та у забезпеченні стратегічних переваг підприємства. Виконано теоретичний аналіз соціально-економічної категорії «людські ресурси». Виокремлено фактори, які впливають на зростання ролі управління людськими ресурсами підприємств. Зроблено висновок щодо необхідності посилення теорії інвестування в людський капітал.

Ключові слова: людські ресурси, управління, модель економічного зростання, інвестування, людський капітал.

Е.В. Тарасевич

Інститут економіко-правових досліджень
НАН України, Київ

УПРАВЛЕНИЕ ЧЕЛОВЕЧЕСКИМИ РЕСУРСАМИ КАК ОСНОВА ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЯ

В статье обоснована необходимость формирования качественных человеческих ресурсов как приоритетного направления развития предприятий в условиях глобализации, интеллектуализации и распространения инновационных технологий. Проанализированы процессы трансформации, роли и места человека на производстве и в обеспечении стратегических преимуществ предприятия. Проведен теоретический анализ социально-экономической категории «человеческие ресурсы». Выделены факторы, влияющие на рост роли управления человеческими ресурсами предприятий. Сделан вывод о необходимости усиления теории инвестирования в человеческий капитал.

Ключевые слова: человеческие ресурсы, управление, модель экономического роста, инвестирование, человеческий капитал.

УДК 336.226.1:346.2

В.М. БЕРО, провідний економіст
Інститут економіко-правових досліджень НАН України, м. Київ

УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ОПОДАТКУВАННЯ ЄДИНИМ ПОДАТКОМ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Ключові слова: єдиний податок, оподаткування єдиним податком, податкове законодавство України, суб'єкти господарювання.

Визначено напрями удосконалення законодавства України у сфері оподаткування суб'єктів господарювання єдиним податком. Проаналізовано сучасні зміни у податковому законодавстві України щодо оподаткування єдиним податком суб'єктів господарювання. На основі виявлених проблем обґрунтовано напрями удосконалення законодавства України в сфері оподаткування єдиним податком суб'єктів господарювання.

Вступ. Сучасне реформування податкового законодавства України спрямовано на вирішення завдання виходу з фінансової кризи та забезпечення сталого розвитку економіки держави. У таких умовах податкові надходження є найбільш надійним і стабільним джерелом доходів бюджету. Закріплення за місцевими бюджетами відповідних податків — один із напрямів регіонального розвитку в Україні. А одним із найвагоміших серед місцевих податків і зборів є єдиний податок. За статистичними даними Міністерства фінансів України, він має найбільшу частку податкових надходжень до місцевого бюджету у кожному регіоні держави, що зумовлено зростанням кількості суб'єктів господарювання, які стають платниками єдиного податку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням у сфері оподаткування суб'єктів господарювання присвячено праці багатьох вітчизняних науковців і практиків. Дослідженням податкового забезпечення діяльності суб'єктів господарювання займаються видатні вітчизняні науковці, серед них О.Р. Зельдіна, Т.Н. Корнієнко, О.В. Майстренко та інші. Їхні напрацювання вказують на необхідність урегулювання відносин оподаткування [1, С. 366; 2, С. 148; 3, С. 48], що в умовах інтеграції України з ЄС є необхідним напрямом модернізації податкового законодавства.

Особливе значення мають наукові роботи І.С. Волохової [4], Т.В. Мединської [5], М.В. Тарасюка та І.В. Руденко [6], І.М. Тофана [7] та інших, де обґрунтовується використання єдиного податку як одного з основних інструментів наповнення місцевих бюджетів

шляхом регулювання діяльності суб'єктів господарювання. У той же час, прийняті протягом 2015—2016 рр. зміни до Податкового кодексу України (ПКУ) щодо оподаткування єдиним податком потребують подальшого удосконалення з метою забезпечення ефективної діяльності суб'єктів господарювання України.

Мета статті — виявлення проблем та обґрунтування напрямів удосконалення законодавства щодо оподаткування єдиним податком суб'єктів господарювання в Україні.

Результати дослідження. Систему оподаткування єдиним податком суб'єктів господарювання — фізичних та юридичних осіб — було запроваджено Указом Президента України «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємства» № 727/98 у 1998 р. Передбачалось, що така система має бути спрямована на спрощення загального механізму оподаткування суб'єктів господарювання шляхом заміни певних податків на єдиний [8, С. 105].

Удосконалення системи оподаткування єдиним податком для зменшення податкового тиску на суб'єктів господарювання супроводжувалося прийняттям Податкового кодексу України [9]. У ньому у главі 1 «Спрощена система оподаткування, обліку та звітності» розділу XIV «Спеціальні податкові режими» закріплено правові засади справляння єдиного податку; визначено його ставки у відсотках до розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня податкового (звітного) року, та у відсотках до доходу; визначено податковий (звітний) період для платників єдиного податку, порядок його нарахування та строки сплати; порядок набуття та скасування статусу платника податку.

Згідно зі змінами, внесеними до ПКУ у 2016 р. [10], для суб'єктів господарювання, які є платниками єдиного податку, виділено чотири групи таких платників. Чинним законодавством до третьої групи належать ті суб'єкти господарювання, у яких протягом календарного року обсяг річного доходу не перевищує 5 млн грн. У 2015 році обсяг такого доходу становив 20 млн грн. При цьому кількість найманих працівників у платників третьої групи, як і раніше, не обмежується. Для інших груп платників єдиного податку вимоги до їхнього визначення не змінилися.

До першої групи віднесені суб'єкти господарювання, які не використовують працю найманих осіб і обсяг доходу яких не перевищує 300 тис грн, до другої групи — ті, які використовують працю найманих осіб (до 10 осіб) і обсяг доходу яких не перевищує 1,5 млн грн, та до останньої (четвертої) групи відносяться суб'єкти господарювання, які здійснюють діяльність у сільському господарстві та в яких частка сільськогосподарського товаровиробництва за попередній податковий рік дорівнює чи перевищує 75 % у загальному обсязі виробництва продукції [9].

Згідно зі ст. 293 ПКУ, ставка єдиного податку, сплачуваного в місяць, визначається у відсотках від розміру мінімальної заробітної плати. З 01 січня 2016 р. сума такого податку становить для платників першої групи 137,8 грн, для платників другої групи — 275,6 грн. Для третьої та четвертої груп платників ставки єдиного податку у 2016 р. збільшилися, тому що встановлені у відсотках до доходу. Так, для платників третьої групи їх величина замість 2 % (для платників ПДВ) і 4 % (для неплатників ПДВ) зросла відповідно до 3 і 5 %. Базою застосування даних ставок єдиного податку залишилася, як і в попередні періоди, сума отриманого доходу. Для четвертої групи платників єдиного податку збільшено ставки до 0,81—5,4 % нормативно-грошової оцінки 1 га землі залежно від виду земель (п. 293.9 ПКУ).

З 01.01.2016 р. змінено ставки, що застосовуються до доходу, отриманого суб'єктами господарювання — платниками першої—третьої груп оподаткування єдиним податком, із порушенням умов перебування на спрощеній системі оподаткування.

Так, для платників першої, другої та третьої (фізичних осіб-підприємців) груп розмір ставок єдиного податку встановлено на рівні 15 % (п. 293.4 ПКУ). Для платників третьої групи (юридичних осіб) подвійна ставка єдиного податку застосовується до доходу, отриманого із порушенням умов перебування на спрощеній системі оподаткування. Її розмір залежить від того, чи є суб'єкт господарювання платником ПДВ чи ні, і складає відповідно 6 або 10 % (п. 293.5 ПКУ). Крім цього, згідно з п. 293.6 ПКУ, у разі здійснення платниками єдиного податку першої і другої груп кількох видів господарської діяльності застосовується мак-

симальний розмір ставки єдиного податку, встановлений для таких видів господарської діяльності. Для платників четвертої групи подвійна ставка єдиного податку не застосовується у зв'язку із тим, що вона визначається через нормативно-грошову оцінку 1 га землі залежно від її виду.

За таких умов прийняті зміни до ПКУ щодо реформування єдиного податку позитивно впливають на зростання його мобілізації до бюджету та підвищення питомої ваги цих надходжень у структурі доходів бюджетів регіонів. У той же час залишилися проблеми у сфері захищеності прав суб'єктів господарювання. Для підвищення фіскальної ефективності єдиного податку і створення належних правових умов для забезпечення рівня захищеності прав суб'єктів господарювання доцільною є реалізація таких заходів у податковому законодавстві України:

1. З метою удосконалення загальних засад правового регулювання єдиного податку пропонується уніфікувати зміст ст. 292 «Порядок визначення доходів та їх склад для платників єдиного податку першої—третьої груп» та 292¹ «Об'єкт та база оподаткування для платників єдиного податку четвертої групи» ПКУ. Для цього необхідно запровадити ст. 292⁰ ПКУ, яку викласти у редакції аналогічно до ст. 292¹, а саме: «Стаття 292⁰. Об'єкт та база оподаткування для платників єдиного податку першої—третьої груп». У ній необхідно чітко визначити об'єкт оподаткування як дохід, отриманий протягом податкового періоду в грошовій, матеріальній або нематеріальній формі. До бази оподаткування єдиним податком віднести:

- для платників першої—другої групи — розмір мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня податкового (звітного) року для фізичних осіб;
- для платників третьої групи — дохід від реалізації товарів (робіт, послуг).

2. Ст. 295 «Порядок нарахування та строки сплати єдиного податку» розширити порядком обчислення єдиного податку згідно з п. 29.1 ст. 29 ПКУ щодо обчислення суми податку шляхом множення бази оподаткування на ставку податку із застосуванням або без застосування відповідних коефіцієнтів. Тому для забезпечення правильного обчислення сум єдиного податку суб'єктами господарювання пропонується сформулювати таку норму ст. 295 ПКУ:

«Нарахування суми єдиного податку здійснюється шляхом множення бази оподаткування відповідної групи платника єдиного податку на ставку єдиного податку, визначену нормами статті 293 Податкового кодексу України».

Крім цього, у законодавчому порядку необхідно передбачити реалізацію напрямів щодо удосконалення адміністрування єдиного податку через запровадження таких заходів:

- спрощення процедури реєстрації новостворених суб'єктів господарювання платниками єдиного податку з тим, щоб стимулювати ефективність їхньої діяльності [5, С. 222; 11, С. 372; 12, С. 17]. Для цього доцільно у ст. 298 ПКУ передбачити при реєстрації новостворених юридичних і фізичних осіб — платників єдиного податку процедуру проставлення заявником у заяві про їхню державну реєстрацію відмітки платника єдиного податку;

- поступову заміну всіх форм звітності, які суб'єкти господарювання — платники єдиного податку змушені заповнювати та подавати органам контролю, однією універсальною формою звіту з періодом подачі не частіше одного разу за квартал [13, С. 372];

- формування консультаційних центрів для суб'єктів господарювання щодо питань створення власної справи, її документального оформлення, особливостей сплати єдиного податку, порядку заповнення та подання звітності тощо [13, С. 372; 14, С. 273].

Висновки. Проведений аналіз сучасних змін у податковому законодавстві України показав необхідність подальшого його реформування з позицій забезпечення господарської діяльності платників єдиного податку. Упровадження запропонованих напрямів удосконалення законодавства у сфері оподаткування єдиним податком суб'єктів господарювання сприяє подальшому розвитку податкового законодавства в контексті забезпечення їхньої ефективної діяльності в Україні.

Напрямом подальших досліджень є аналіз зарубіжного досвіду у сфері оподаткування єдиним податком суб'єктів господарювання та доцільність його використання в сучасних умовах реформування податкового законодавства України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Зельдіна О.Р. Податковий кодекс: правові проблеми та напрями його модернізації / О.Р. Зельдіна, О.Ю. Гос-

- тева // Актуальні проблеми держави і права. — 2012. — Вип. 64. — С. 360—368 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2012_64_51
2. Корнієнко Т.Н. Податковий кодекс і стратегія розвитку економіки України / Т.Н. Корнієнко, С.А. Корнієнко // Вісник Дніпропетровської державної фінансової академії: Економічні науки. — 2010. — № 2 (24). — С. 145—149.
  3. Майстренко О.В. Податковий кодекс України: прогнози та реальність [Електронний ресурс] / О.В. Майстренко // Бюлетень Міністерства юстиції України. — 2011. — № 5. — С. 46—51. — Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2011_5_9
  4. Волохова І.С. Міжбюджетні відносини в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку / І.С. Волохова. — Одеса : Атлант, 2010. — 233 с.
  5. Мединська Т.В. Єдиний податок у формуванні доходів місцевих бюджетів та податковий контроль за його сплатою / Т.В. Мединська // Сталій розвиток економіки. — 2014. — № 2 (24). — С. 218—224.
  6. Тарасюк М. Місцеві податки і збори у контексті реформування оподаткування в Україні / М. Тарасюк, І. Руденко // Вісник КНТЕУ. — 2012. — № 6. — С. 92—103.
  7. Тофан І.М. Перспективи платників єдиного податку / І.М. Тофан // Бізнес Інформ. — 2014. — № 3. — С. 321—325.
  8. Ляшенко В.І. Вплив Податкового кодексу України на розвиток малого підприємництва / В.І. Ляшенко, А.А. Просуленко // Вісник економічної науки України. — 2011. — № 2. — С. 93—111.
  9. Податковий кодекс України: Верховна Рада України; Кодекс України, Закон, Кодекс від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
  10. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2016 році: Верховна Рада України; Закон від 24.12.2015 № 909-VIII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/909-19/page>
  11. Налоговые системы. Методология развития : монография / под. ред. И.А. Майбурова, Ю.Б. Иванова. — М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2012. — 463 с.
  12. Ляшенко В.А. Наслідки і проблеми застосування спрощеної системи оподаткування в Україні / В.А. Ляшенко // Держава та регіони. — 2013. — № 3 (72). — С. 13—18.
  13. Сидоренко Р.В. Напрями вдосконалення спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності в Україні / Р.В. Сидоренко, С.В. Зеленко // Актуальні проблеми економіки. — 2015. — № 2 (164). — С. 366—372.
  14. Сначов М.П. Реформування системи оподаткування суб'єктів малого підприємництва / М.П. Сначов, А.В. Вернюк // Вісник Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна. — 2008. — Вип. 22. — С. 270—273.

REFERENCES

1. Zeldina O.R. and Gosteva O.Yu. (2012), Internal Revenue Code: jural problems and directions of its modernization, *Actual problems of state and law*, vol. 64, pp. 360-368, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2012_64_51 (Accessed 15 June 2016).
2. Korniyenko T.N. and Korniyenko S.A. (2010), Tax code and strategy of economic development of Ukraine, *Visnyk Dnipropetrovskoyi derzhavnoyi finansovoyi akademiyi: Ekonomichni nauky*, vol. 2, pp. 145-149.
3. Majstrenko O.V. (2011), Tax Code of Ukraine: forecasts and reality, *Byuleten Ministerstva yustyciyi Ukrayiny*, [Online], vol. 5, pp. 46-51, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2011_5_9 (Accessed 15 June 2016).
4. Volohova I.S. (2010), *Mizhbyudzhetni vidnosyny v Ukraini: suchasnyj stan ta perspektyvy rozvytku* [Intergovernmental relations in Ukraine: current state and prospects of development], Atlant, Odesa, Ukraine.
5. Medynska T.V. (2014), The united tax in forming of local budgets and tax control over its payment, *Sustainable development of economy*, vol. 2 (24), pp. 218-224.
6. Tarasiuk M. and Rudenko I. (2012), Local taxes and fees within the framework of taxation reforms in Ukraine, *Herald of KNUTE*, vol. 6, pp. 92-103.
7. Tofan I.M. (2014), Prospects of single tax payers, *Business Inform*, vol. 3, pp. 321-325.
8. Lyashenko V.I. and Prosulenko A.A. (2011), Influence of Internal Revenue Code of Ukraine on small business development, *Visnyk ekonomichnoyi nauky Ukrayiny*, vol. 2, pp. 93-111.
9. The Verkhovna Rada of Ukraine (2010), The Code of Ukraine: The Tax Code of Ukraine, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (Accessed 15 June 2016).
10. The Verkhovna Rada of Ukraine (2015), The Law of Ukraine: On Amendments to the Tax Code of Ukraine and laws of Ukraine to ensure the balance of revenue in 2016, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/909-19/page> (Accessed 10 June 2016).
11. Majbuurov Yu.A., Ivanov Yu.B., Et al. (2012), *Nalogovye sistemy. Metodologiya razvitiya* [Tax system. Methodology of development], YUNITI-DANA, Moscow, Russia.
12. Pyashenko V.A. (2013), Consequences and problems of primeneniz of the simplified system of the taxation in Ukraine, *Derzhava ta regiony*, vol. 3 (72), pp. 13-18.
13. Sydorenko R.V. and Zelenko S.V. (2015), Directions for improvement of simplified system taxation, accounting and reporting in Ukraine, *Actual problems of economics*, vol. 2 (164), pp. 366-372.
14. Snachov M.P. and Vernyuk A.V. (2008), Reforming the taxation of small business entities, *Visnyk Dnipropetrovskogo nacionalnogo universytetu zaliznychnogo transportu imeni akademika V. Lazaryana*, vol. 22, pp. 270-273.

Надійшла 16.06.2016

В.М. Беро

Институт экономико-правовых исследований
НАН Украины, Киев

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА
О НАЛОГООБЛОЖЕНИИ ЕДИНЫМ НАЛОГОМ
СУБЪЕКТОВ ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ

Определены направления совершенствования законодательства Украины в сфере налогообложения субъектов хозяйствования единым налогом. Проанализированы современные изменения в налоговом законодательстве Украины о налогообложении единым налогом субъектов хозяйствования. На основе выявленных проблем обоснованы направления совершенствования законодательства Украины в сфере налогообложения единым налогом субъектов хозяйствования.

Ключевые слова: единый налог, налогообложение единым налогом, налоговое законодательство Украины, субъекты хозяйствования.

V.M. Bero

Institute of Economic and Legal Researches
of NAS of Ukraine, Kyiv

IMPROVEMENT OF LEGISLATION ON THE FLAT
TAX TAXATION OF ECONOMIC ENTITIES

The article is devoted to the definition of directions for improving of Ukrainian legislation in the sphere of the flat tax taxation of economic entities. Modern changes in the tax legislation of Ukraine in the flat tax taxation of economic entities have been analyzed. On the basis of the identified problems the directions for improving of Ukrainian legislation in the sphere of the flat tax taxation of economic entities are grounded.

Key words: flat tax, the flat tax taxation, the tax legislation of Ukraine, economic entities.

УДК 338.27+338.534[633]

О.А. БУРБЕЛО, д-р екон. наук, професор, радник ректора
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, м. Северодонецьк

С.О. БУРБЕЛО, провідний економіст
Луганська філія Інституту економіко-правових досліджень НАН України, м. Северодонецьк

ПРОГНОЗУВАННЯ ЦІН НА СИРОВИНУ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Ключові слова: економічна безпека, стохастичні процеси, моделі ARIMA, автокореляційні структури, ітераційний підхід, фінансові ризики, метод Бокса — Дженкінса, авторегресійна функція, стратегія вибору.

Досліджено можливості застосування економіко-математичних моделей в управлінні економічною безпекою підприємств сільськогосподарської галузі. Запропоновано заходи із запобігання можливим фінансовим ризикам у їхній діяльності.

Вступ. Нестабільність світової економіки та економік окремих країн, яка характеризується значними коливаннями попиту, зростанням інфляції, цін на виробничі ресурси та іншими негативними чинниками, об'єктивно сприяє ослабленню ринкових позицій підприємств, що проявляється у втраті ринків постачання і збуту, скороченні виробництва, зниженні платоспроможності, інвестиційної привабливості та ринкової вартості бізнесу.

Для ефективного протистояння цим негативним проявам треба удосконалювати підходи і методи управління ринковою стійкістю й економічною безпекою підприємств, розробляти обґрунтовану стратегію їхнього розвитку в умовах наявності небезпек погіршення їхнього економічного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми сталого розвитку промислових підприємств, забезпечення стійкості та економічної безпеки їхньої діяльності в умовах мінливості ринкового середовища досліджувалися у роботах В.Н. Амітана [1], В.П. Бочарникова [2], В.В. Вітлінського [3], А.М. Єріної [4], Г.В. Козаченко [5, 6], О.Л. Коробчинського [7], Г.О. Ляного [8], Т.М. Мельник [9], О.В. Піскунової [10], С.К. Рамазанова [11], О.М. Тридіда [12], О.І. Ястремського [13] та ін.

Однак залишається ряд невіршених питань, пов'язаних із уточненням підходів і методів вирішення завдань оцінки та управління ринковою стійкістю і економічною безпекою підприємств з урахуванням змісту цих категорій, адекватних умовам функціонування та розвитку, особливостей структури і можливих стратегій управління.

Метою статті є розробка і вдосконалення підходів, економіко-математичних моделей і методів оцінки управління ринковою стійкістю і економічною безпекою підприємств сільськогосподарської галузі, що функціонують у нестабільному середовищі.

Рис. 1. Блок-схема стратегії вибору моделі згідно з методом Бокса — Дженкінса

Виклад основного матеріалу. Розглянемо можливість використання економіко-математичних моделей з метою запобігання ризиків у діяльності суб'єктів господарювання на прикладі одного із зернопереробних підприємств Харківської області (далі ТОВ). Як модель пропонується застосувати моделі *ARIMA*.

ARIMA-процеси — це клас стохастичних процесів, що використовуються для аналізу часових рядів. Моделі дозволяють отримувати точні прогнози, спираючись тільки на інформацію, що міститься в передісторії прогнозованих рядів цінкових графіків. Моделі *ARIMA* спираються переважно на автокореляційну структуру даних. У методології *ARIMA* не передбачається будь-якої чіткої моделі для прогнозування даного часового ряду. Задається лише загальний клас моделей, що описують часовий ряд і дозволяють виражати поточне значення змінної через її попередні значення. Потім алгоритм, підставляючи внутрішні параметри, сам обирає найбільш придатну модель прогнозування.

Методологія прогнозування Бокса — Дженкінса [14, 15] відрізняється від більшості методів, тому що вона не припускає будь-якої особливої структури даних часових рядів, для яких виконується прогноз. У ній використовується ітераційний підхід до визначення допустимої моделі серед загального класу моделей. Потім обрана модель порівнюється з історичними даними, щоб перевірити, чи точно вона описує ряди.

Модель вважається прийнятною, якщо залишки, переважно малі, розподілені випадково і не містять корисної інформації. Якщо задана модель не задовільна, процес повторюється, але вже із використанням нової поліпшеної моделі. Подібна ітераційна процедура повторюється до тих пір, поки не буде знайдено задовільної моделі. З цього моменту задана модель може використовуватися для цілей прогнозування. Рис. 1 ілюструє стратегію вибору моделі згідно з методом Бокса — Дженкінса.

Розглянемо формальний опис моделі *ARIMA*. Внутрішня структура динамічного ряду, залежність рівня y_t від попередніх його значень $y_{t-1}, y_{t-2}, \dots, y_{t-p}$, описується авторегресійною функцією:

$$y_t = a_1 y_{t-1} + a_2 y_{t-2} + \dots + a_p y_{t-p} + e_t,$$

де p — порядок авторегресії; a_p — коефіцієнт авторегресії.

Процес авторегресії порядку p функціонально пов'язаний із автокореляційною функцією

$$r_p = a_1 r_{p-1} + a_2 r_{p-2} + \dots + a_p,$$

де $p = 1, 2, \dots, m$ — лаг автокореляції (зрушення y_t на p значень назад); $r_0 = 1$.

Згідно з цим співвідношенням єдиний коефіцієнт авторегресії першого порядку $y_t = a_1 y_{t-1} + e_t$ дорівнює коефіцієнту автокореляції першого порядку, тобто $a_1 = r_1$. Для авторегресії другого порядку $y_t = a_1 y_{t-1} + a_2 y_{t-2} + e_t$ маємо систему рівнянь:

$$\begin{cases} r_1 = a_1 + a_2 r_1 \\ r_1 = a_1 r_1 + a_2 \end{cases}$$

$$\text{Звідси } a_1 = \frac{r_1(1-r_2)}{1-r_1^2}, \quad a_2 = \frac{r_2-r_1^2}{1-r_1^2}.$$

Отже, коефіцієнт авторегресії, як і коефіцієнт автокореляції, змінюються в межах від -1 до $+1$.

У випадку моделювання нестационарних за своєю природою економічних процесів авторегресійна функція об'єднується з іншими методами аналізу динаміки: ковзної середньої, трендом, сезонною хвилею. Об'єднання різних моделей у єдине ціле суттєво розширює сферу їх використання.

У моделі *ARIMA* рівень динамічного ряду y_t визначається як зважена сума попередніх його значень і значень залишків e_t — поточних і попередніх. Вона об'єднує модель авторегресії

Рис. 2. Графік динаміки цін на пшеницю за чотири роки (2009—2012)

порядку p і модель ковзної середньої залишків порядку q . Тренд включається у *ARIMA* за допомогою оператора кінцевих різниць ряду y_t . Для фільтрації лінійного тренду використовують різниці першого порядку, для фільтрації параболічного тренду — різниці другого порядку і т. д. Різниця d повинна бути стаціонарною.

Вид моделі *ARIMA*, її адекватність реальному процесу та прогнозні властивості залежать від порядку авторегресії p і порядку ковзної середньої q . Через те ключовим моментом моделювання вважається процедура ідентифікації — обґрунтування виду моделі. У стандартній методиці *ARIMA* ідентифікація зводиться до візуального аналізу автокорелограм і ґрунтується на принципі економії, за яким $(p + q) \leq 2$.

Модель *ARIMA* порядку (p, d, q) досить гнучка й описує широкий спектр несезонних процесів. За наявності сезонних коливань у моделі враховується їх періодичність з лагом s (для квартальних даних $s = 4$, для помісячних $s = 12$) та аналогічного змісту параметрами (P, D, Q) s . Порядок мультиплікативної моделі *ARIMA* становить $(p, d, q) (P, D, Q)$. Найпростіші види моделей *ARIMA* наведені у табл. 1.

Сезонні дані мають чітку структуру, яка повторюється щороку. У місячних даних з річною сезонною структурою значення для тих же місяців у різні роки повинні корелювати між собою, тобто корелювати між собою повинні не тільки окремі спостереження протягом одного і того ж року, але і спостереження з періодом, кратним цілому року. Коефіцієнти автокореляції та часткової автокореляції подібних даних будуть ненульовими за невеликих інтервалів запізнення (внутрішні взаємозв'язки). Інтерпретація коефіцієнтів автокореляції та частко-

вої автокореляції при сезонних інтервалах буде такою ж, як і для коефіцієнтів автокореляції та часткової автокореляції за малих інтервалів.

Сезонні моделі *ARIMA* включають у себе звичайні авторегресійні члени та члени змінного середнього, які відповідають за кореляції при низьких інтервалах, а також авторегресійні члени та члени змінного середнього, які відповідають за автокореляції та часткові автокореляції при сезонних інтервалах. У разі нестационарних сезонних рядів для досягнення повноти опису часто необхідно додатково врахувати в моделі сезонні різниці.

Вхідними даними для прогнозування були ціни на пшеницю 157 періодів за чотири роки в доларах США. Графік динаміки цін зображений на рис. 2.

Як інструмент прогнозування використовували програмний продукт *STATISTICA 6*. Модель *ARIMA* у програмі називається методом АРПСС. Побудову прогнозу було зроблено в модулі «Часові ряди і прогнозування методом АРПСС». За вихідними даними була побудована модель прогнозу, потім був обчислений сам прогноз. Використовуючи метод прогно-

ТАБЛИЦЯ 1. Найпростіші види моделей *ARIMA*

Модель	Опис
(1,0,0)	авторегресійна функція
(0,1,0)	змінна середня
(1,0,1)	комбінована модель авторегресії і ковзної середньої
(0,1,1)	експоненціальна середня
(1,1,1)	нестационарний процес з лінійним трендом
(0,1,1)(0,1,1)	мультиплікативна модель сезонного процесу

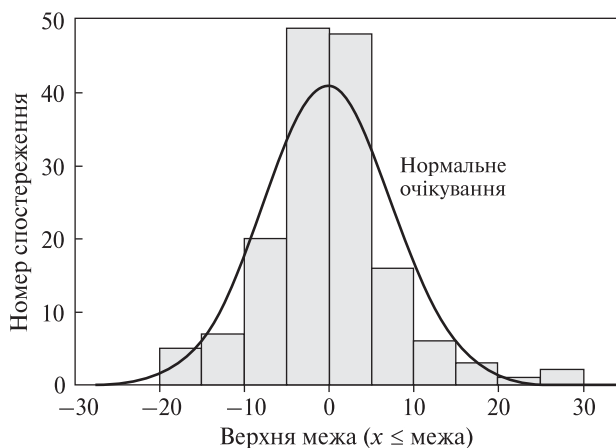

Рис. 3. Гістограма розподілення змінної

зування Бокса — Дженкінса, була обрана модель (1;0;0), тому що при порівнянні з історичними даними було виявлено, що залишки, переважно малі, розподілені випадково і не містять корисної інформації.

Для перевірки рівномірності розподілу вихідного ряду була розглянута гістограма розподілення змінної (рис. 3), з якої видно, що розподіл — близький до оптимального, і даний вихідний ряд підходить для прогнозування моделлю ARIMA(1;0;0).

У результаті використання моделі отримано прогноз цін на пшеницю на наступний термін з ймовірністю 90 %. На рис. 4 графічно зображено результат прогнозу.

На підставі виявленої тенденції зростання цін на пшеницю в наступному місяці і консультації у фахівців був зроблений висновок про занадто слабку зміну рівня цін у прогнозованому періоді. У зв'язку з цим було вирішено

ТАБЛИЦЯ 2. Підсумкові прогнозні значення цін на пшеницю

Дата	Прогноз	Нижня границя довірчого інтервалу	Верхня границя довірчого інтервалу	Підсумковий прогноз
14.05.2016	193,5731	180,9264	206,2197	193,5731
21.05.2016	193,6353	175,8632	211,4075	197,1897
28.05.2016	193,6968	172,0674	215,3263	200,1856
04.06.2016	193,7575	168,9383	218,5767	203,6852
11.06.2016	193,8175	166,2417	221,3932	207,6054
18.06.2016	193,8766	163,8564	223,8969	211,8888
25.06.2016	193,9351	161,7099	226,1602	216,4927
02.07.2016	193,9928	159,7546	228,2309	221,3833
09.07.2016	194,0497	157,9571	230,1423	226,533
16.07.2016	194,1059	156,293	231,9189	231,9189

Рис. 4. Графік прогнозу цін на пшеницю на наступний період планування

скорегувати прогнозні значення в рамках довірчого інтервалу з тим, щоб урахувати виявлену тенденцію. У табл. 2 наведені підсумкові прогнозні значення цін на пшеницю на наступний період планування у доларах США за тону.

Таким чином, підсумкове прогнозне значення на наступний місяць склало 203,68 доларів США за тону, яке належить довірчому інтервалу.

Для перевірки адекватності моделі був проведений аналіз автокореляційної функції та нормальності розподілу залишків (рис. 5—6).

За результатами аналізу можна зробити висновок про потрапляння автокореляційної функції в довірчий інтервал та про те, що залишки малі, розподілені випадково і не містять корисної інформації. Враховуючи це, модель можна назвати адекватною.

Використовуючи вихідні дані про ціни на пшеницю на поточний період і результати прогнозу, можна оцінити можливі збитки від підвищення цін на пшеницю на наступний місяць. Можливі збитки від підвищення цін на пшеницю C рівні різниці між ціною на прогнозний період і поточною ціною, тобто $C = 203,68 - 193,51 = 10,17$ дол. США за тону.

Для допомоги підприємству в управлінні фактором підвищення цін потрібно, щоб розроблювана модель управління запасами, оцінюючи можливі збитки від підвищення цін на наступний місяць і витрати на зберігання пшениці, пропонувала оптимальний обсяг купівлі пшениці на наступний місяць у разі, коли можливі збитки від росту цін вищі за витрати на зберігання. Математичні моделі управління запасами дозволяють знайти оптимальний рівень запасів будь-якого товару, що мінімізує сумарні витрати на купівлю, оформлення та

доставку замовлення, зберігання товару, а також збитки від його дефіциту.

Модель Уілсона допомагає знайти оптимальну для замовлення кількість запасів, коли витрати на його обробку та зберігання мінімальні. Це «економічно обґрунтоване замовлення» (ЕОЗ, або *EOQ* — economic order quantity) [15].

Алгебраїчна формула моделі Уілсона:

$$Q_w = \sqrt{\frac{2Kv}{S}}$$

де Q_w — оптимальний розмір замовлення у моделі Уілсона (ЕОЗ); v — інтенсивність використання запасу (од.); S — витрати на зберігання запасу (у.о.); K — витрати на здійснення замовлення, включаючи оформлення та доставку замовлення (у.о.).

Формула була модифікована для того, щоб урахувати особливості підприємства та оцінити можливі збитки від підвищення цін на пшеницю на наступний місяць, витрати на зберігання пшениці, а також запропонувати оптимальний ЕОЗ пшениці на наступний місяць у разі, коли можливі збитки від підвищення цін вищі за витрати на зберігання:

$$Q_w(EO3) = \sqrt{\frac{2Ctv}{SC_1}}$$

де C — збитки від зміни цін на пшеницю; S — витрати на зберігання пшениці; v — інтенсивність використання пшениці у виробни-

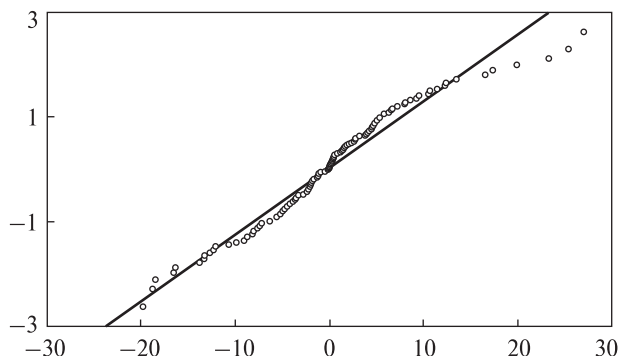

Рис. 5. Графік ймовірнісного розподілу залишків прогнозного ряду

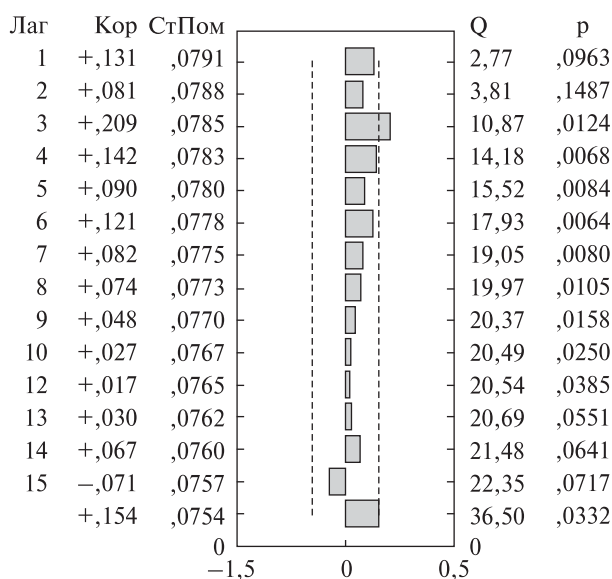

Рис. 6. Графік автокореляційної функції прогнозу

ТАБЛИЦЯ 3. Вхідні параметри оптимізованої моделі Уілсона

Змінна	Економічний сенс	Значення	Одиниця виміру
C	Збитки від зміни цін на пшеницю	10,71	доларів США /1тонну
C_1	Вартість пшениці на поточний період	193,51	доларів США /1тонну
S	Витрати зберігання пшениці	32	%
v	Інтенсивність використання пшениці у виробництві	80	тонн/день
t	Використання запасу за рік	360	днів
QS	Ємність зернового складу	800	тонн
OK	Обсяг оборотних коштів, доступних на даний період	150000	доларів США

ТАБЛИЦЯ 4. Результати обчислень ЕОЗ пшениці

Позначення	Економічний сенс	Значення	Одиниця виміру
Q_w	ЕОЗ пшениці на наступний місяць	972,62	тонн
Q_{w0}	ЕОЗ з урахуванням обмежень зі зберігання зерна та обсягу оборотних коштів підприємств	775,15	тонн
$Q_w C_1$	Вартість ЕОЗ пшениці з урахуванням обмежень зі зберігання зерна та обсягу оборотних коштів підприємства	15000	доларів США

цтві; C_1 — вартість пшениці на поточний період і загальна кількість днів; t — кількість днів, коли запас використовується за рік.

Вхідні дані для розрахунку ЕОЗ пшениці підприємством на наступний місяць, що враховує збитки від підвищення цін на пшеницю, наведені у табл. 3.

При розрахунку ЕОЗ пшениці на наступний місяць необхідно враховувати, що можливості підприємства зі зберігання зерна не безмежні, як і обсяг оборотних коштів підприємства. Тому були введені відповідні обмеження:

$$\begin{cases} Q_w \leq QS \\ Q_w C_1 \leq OK \end{cases}$$

Для знаходження ЕОЗ з урахуванням обмежень складена функція: $Q_{wo} = Qw \rightarrow \max$, а Q_{wo} — (ЕОЗ з урахуванням обмежень) було обчислено за допомогою надбудови *MS Excel Solver* (табл. 4).

Висновки. Таким чином, використання розробленої моделі прогнозування цін на пшеницю дозволило визначити прогнозне значення ціни пшениці на наступний місяць, що склало 203,68 доларів США за тонну. Також були обчислені можливі втрати від її підвищення. Розроблена система управління запасами підприємства на основі моделі Уілсона, що обчислює економічно обґрунтоване замовлення з урахуванням обмежень стосовно ємності складу і кількості оборотних коштів. ЕОЗ на наступний місяць склало приблизно 972 тонни. Вартість такого ЕОЗ — 15000 доларів США.

Використання підприємством розроблених моделей дозволяє значно знизити рівень небезпеки підвищення закупівельної ціни на пшеницю та економічно обґрунтовано управляти запасами сільськогосподарського підприємства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Амитан В.Н. Экономическая безопасность: концепция и основные модели / В.Н. Амитан // *Економічна кібернетика*. — 2009. — № 3—4. — С. 13—20.
2. Бочарников В.П. Риски во внешнеэкономической деятельности предприятий / В.П. Бочарников, С.М. Релецкий, К. В. Захаров. — К. : ИНЭКС, 1997. — 170 с.
3. Вітлінський В.В. Аналіз, оцінка і моделювання економічного ризику / В.В. Вітлінський. — К. : Деміур, 1996. — 212 с.

4. Єріна А.М. Статистичне моделювання та прогнозування: навч. посіб. / А.М. Єріна. — К. : КНЕУ, 2001. — 170 с.
5. Козаченко А.В. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения : монография / А.В. Козаченко, В.П. Пономарев, А.Н. Ляшенко. — К. : Либра, 2003. — 280 с.
6. Козаченко А.В. Методические основы оценки уровня экономической безопасности предприятия / А.В. Козаченко, В.П. Пономарев // *Региональные перспективы*. — 2003. — № 2—3 (9—10). — С. 104—106.
7. Коробчинський О.Л. Методика формування системи економічної безпеки підприємства / О.Л. Коробчинський // *Актуальні проблеми економіки*. — 2009. — № 4. — С. 41—45.
8. Лянной Г. Система экономической безопасности предприятия / Г. Лянной // *BOS — журнал о личной и коммерческой безопасности*. — 2006. — № 7. — С. 16—19.
9. Мельник Т. Кількісний аналіз оцінки ризику / Т. Мельник // *Фінанси України*. — 2000. — № 9. — С. 63—67.
10. Піскунова О.В. Аналіз та оцінка фінансових ризиків діяльності малих підприємств / О.В. Піскунова // *Фінанси України*. — 2007. — № 8. — С. 119—129.
11. Воронкова А.Э. Современные технологии управления промышленным предприятием. / А.Э. Воронкова, А.В. Козаченко, С.К. Рамазанов, Л.Е. Хлапенков. — К. : Либра, 2007. — 254 с.
12. *Економіко-математичні моделі оцінки фінансового стану суб'єктів господарювання* : монографія / О.М. Тридід, О.Г. Тижненко, Л.О. Тижненко. — К. : УБС НБУ, 2009. — 213 с.
13. Ястремський О.І. Моделювання економічного ризику / О.І. Ястремський. — К. : Либідь, 1992. — 176 с.
14. Barber S., Jennison C. Symmetric tests and confidence intervals for survival probabilities and quantiles of censored survival data // *Biometrics*. — 1999. — **55**. — P. 430—436.
15. Алесинская Т.В. Основы логистики. Функциональные области логистического управления / Т.В. Алесинская. — Таганрог : Изд-во ТТИ ЮФУ, 2009. — 79 с.

REFERENCES

1. Amitan V.N. (2009), Economic security : the concept and the basic model, *Ekonomichna kibernetika*, vol. 3-4, pp. 13-20
2. Bocharnikov V.P., Releckij S.M. and Zaharov K. V. et al. (1997), Riski vo vneshne-jekonomicheskoy dejatel'nosti predpriyatij [Risks are in outwardly-economic activity of enterprises], INJEKS, Kyiv, Ukraine
3. Vitlins'kyj V.V. (1996), *Analiz, otsinka i modeliuвання ekonomichnoho ryzyku* [Analysis, valuation and design of economic risk], Demieur, Kyiv, Ukraine
4. Yerina A.M. (2001), *Statystychnе modeliuвання ta prohnozuvannia* [Statistical design and prognostication], KNEU, Kyiv, Ukraine
5. Kozachenko A.V. Ponomarev, V.P. and Ljashenko A.N. (2003), *Jekonomicheskaja bezopasnost' predpriyatija: sushh-*

- nost' i mehanizm obespechenija* [Economic safety of the enterprise: the nature and mechanism to ensure], Libra, Kyiv, Ukraine
6. Kozachenko A.V. and Ponomarev V.P. (2003), Methodical bases of estimation of economic strength of enterprise security, *Regional'nye perspektivy*, vol. 2-3 (9-10), pp. 104-106
  7. Korobchyns'kyj O.L. (2009), Method of forming of the system of economic security of enterprise, *Aktual'ni problemy ekonomiky*, vol. 4, pp. 41-45
  8. Ljannoj G. (2006), Company economic security system, *BOS — zhurnal o lichnoj i kommercheskoj bezopasnosti*, vol. 7, pp. 16-19
  9. Mel'nyk T.M. (2000), Quantitative analysis of risk valuation, *Finansy Ukrainy*, vol. 9, pp. 63-67
  10. Piskunova O.V. (2007), Analysis and valuation of financial risks of activity of small enterprises, *Finansy Ukrainy*, vol. 8, pp. 119-129
  11. Voronkova A.Je., Kozachenko A.V., Ramazanov S.K. and Hlapenov L.E. (2007), *Sovremennye tehnologii upravlenija promyshlennym predprijatiem* [Modern technologies of management an industrial enterprise], Libra, Kyiv, Ukraine
  12. Trydid O.M., Tyzhnenko O.H., and Tyzhnenko L.O. (2009), *Ekonomiko-matematychni modeli otsinky finansovoho stanu sub'ektiv hospodariuvannia* [Ekonmik-mathematical models of valuation of the financial state of subjects of managements], UBS NBU, Kyiv, Ukraine
  13. Yastrems'kyj O.I. (1992), *Modeliuvannia ekonomichnoho ryzyku* [Design of economic risk], Lybid', Kyiv, Ukraine
  14. Barber S. and Jennison C. (1999) Symmetric tests and confidence intervals for survival probabilities and quantiles of censored survival data, *Biometrics*, vol. 55, pp. 430-436.
  15. Alesinskaja T.V. (2009), *Osnovy logistiki. Funkcional'nye oblasti logisticheskogo upravlenija* [Bases of logistic. Functional areas of logistic management], Izd-vo TTI JUFU, Taganrog, Russia

Надійшла 05.04.2016

О.А. Бурбело

Восточноукраинский национальный университет имени Владимира Даля, г. Северодонецк

С.О. Бурбело

Луганский филиал Института экономико-правовых исследований НАН Украины, г. Северодонецк

ПРОГНОЗИРОВАНИЕ ЦЕН НА СЫРЬЕ В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ

Исследованы возможности применения экономико-математических моделей в управлении экономической безопасностью предприятий сельскохозяйственной отрасли. Предложены меры по избежанию возможных рисков в их деятельности.

Ключевые слова: экономическая безопасность, стохастические процессы, модели ARIMA, автокорреляционные структуры, итеррационный подход, финансовые риски, метод Бокса — Дженкинса, авторегрессионная функция, стратегия выбора.

О.А. Burbelo

East Ukrainian National University named after Volodymyr Dahl, Severodonetsk

S.O. Burbelo

Luhansk branch Institute of Economic and Legal Researches of NAS of Ukraine, Severodonetsk

FORECASTING COMMODITY PRICES IN THE AGRICULTURAL SECTOR

In the article possibilities of application of ekonomik-mathematical models are investigational in a management economic security of enterprises. Measures are offered on avoidance of possible risks in their activity.

Key words: economic security, stochastic processes, models of ARIMA, autocorrelation structures, iterracionnye approaches, financial risks, method of Boks-Dzhenkinsa, autoregressive function, strategy of choice.

УДК 336.6

М.О. ЖИТАР, канд. екон. наук, заст. директора Навчально-наукового інституту фінансів, банківської справи, доцент кафедри банківської справи та фінансового моніторингу
Університет державної фіскальної служби України, м. Ірпінь

ФОНДОВИЙ РИНОК ТА МЕХАНІЗМ ЙОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ

Ключові слова: фондовий ринок, економічне зростання, механізм регулювання, економічна активність, фінансові посередники.

Проведено аналіз діяльності фондового ринку та розглянуто механізм його регулювання в умовах економічного розвитку країни. Обґрунтовано взаємозв'язок рівня розвитку фінансових посередників і можливості економічного зростання країни. Доведено, що механізм регулювання фондових ринків — це сукупність конкретних форм, функцій та методів, які направлені на збалансоване регулювання процесу функціонування та розвитку фондового ринку країни, головним завданням якого є забезпечення розвитку фондового ринку відповідно до його економічних інтересів.

Вступ. Як свідчать наукові публікації, фондовому ринку відводиться другорядна роль і спостерігається недооцінка його потенціалу акумулювати й перерозподіляти інвестиційні ресурси населення та суб'єктів господарювання, у зв'язку з чим процес формування дієвого фондового ринку в Україні далекий від завершення. На сьогоднішній день існує ряд перешкод, які заважають сталому розвитку фондового ринку та якісному виконанню покладених на нього завдань щодо залучення інвестиційних ресурсів та забезпечення розвитку економіки країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні, методологічні та практичні аспекти становлення, функціонування та розвитку фондового ринку, а також механізм його регулювання розкрито у працях таких західних авторів, як Л. Зінгалес, В. Іноземцева, С. Каплан, Д. Норткотт, М. Портер, Дж. Стигліц; російських дослідників Л. Абалкіна, М. Бунчука, Р. Газімагомедова, В. Матюшка, багатьох вітчизняних авторів, серед яких — О. Барановський, О. Білорус, Д. Богиня, В. Будкін, В. Кузьменко, Л. Кістерський, Д. Лук'яненко, З. Луцишин, І. Лютий, О. Мозговий, С. Мошенський, В. Новицький, О. Сльозко, О. Сніжко, Ю. Пахомов, О. Плотніков, А. Чухно, В. Шелудько, Ю. Ямко.

Мета статті — аналіз діяльності фондового ринку та механізм його регулювання в умовах економічного розвитку країни.

Результати дослідження. На сучасному етапі розвитку економіки проблемам функціонування фондового ринку як важливої складової фінансового ринку та його впливу на економічне зростання країн присвячено величезну кількість наукових робіт, серед яких праці лауреатів Нобелівської премії: Д. Тобін, Ф. Модільяні, М. Міллер, Г. Марковіц, У. Шарп, Р. Мертон, М. Шоулз, Д. Акерлоф, В. Сміт,

Р. Інгл. За результатами статистичного аналізу тематики публікацій у більш ніж 40 провідних реферованих економічних журналах світу за 2000—2016 рр., вивченню різних аспектів функціонування фондового ринку присвячено 18 % від загального числа наукових статей, виданих у зазначений період.

Уперше проблема взаємозв'язку рівня розвитку фінансових посередників і можливості економічного зростання була порушена Й. Шумпетером, який звернув увагу на те, що розвиненість фінансового сектору в економіці має позитивний вплив на рівень і темп зростання ВВП на душу населення. Згідно з Й. Шумпетером, фінансові посередники (банки), залучаючи кошти на фінансування інвестиційних проектів і направляючи свої зусилля на управління ризиками, можуть краще контролювати дії менеджерів фірм, ніж окремі інвестори. Це збільшує обсяги угод в економіці, що сприяє технологічним інноваціям і економічному розвитку. Учений підкреслює, що фінансовий сектор здатний перерозподіляти капітал таким чином, щоб він потрапляв тільки у ті руки, в яких він зможе принести максимальну користь, а саме це, на його думку, і є важливим каталізатором зростання [1].

На відміну від Й. Шумпетера, який робив акцент на ролі банків, сучасні дослідники аналізують функціонування фондового ринку з позиції легкості продавати і купувати права власності на активи фірм, скорочувати ризики ліквідності і змінювати продуктивність, що стимулює домогосподарства збільшувати обсяги ризикованих, але й більш прибуткових активів за рахунок тих ресурсів, які раніше витрачалися на споживання, тобто збільшувати норму заощаджень. Якщо більший обсяг заощаджень виходить на ринки інвестиційних ресурсів, обсяги ресурсів зростають, що безпосередньо призводить до економічного зростання.

Однак варто зазначити, що фондовий ринок може неоднозначно впливати на норму заощаджень. Як вважає вчений Мауро [2], диверсифікація ризику, що досягається завдяки функціонуванню фондового ринку, дає можливість домогосподарствам отримувати залишковий дохід від середньої фірми в економіці, а не тільки від тієї фірми, де працює індивід. Середній прибуток, як правило, характеризується меншою варіабельністю, ніж дохід індивідуальної фірми. Тим самим споживання, почина-

ючи з другого періоду часу, стає нестохастичним. Отже, зменшується потреба домогосподарств в заощадженнях з мотивів обережності. Це може спричинити скорочення загальної норми заощаджень в економіці і негативно вплинути на економічне зростання.

У моделі Атьє — Йовановича [3] розвиток фондового ринку впливає двояко: по-перше, на загальний рівень економічної активності (короткостроковий ефект), по-друге, на темпи економічного зростання (довгостроковий ефект). Використовуючи споживчу модель, автори показують, що фондовий ринок страхує інвесторів від ідіосинкратичних ризиків, і це стимулює домогосподарства змінювати структуру своїх портфелів на користь прибутковіших інвестиційних проектів. Значно вища у середньому прибутковість інвестицій домогосподарств має неоднозначний вплив на їхню норму заощаджень. З одного боку, тут діє ефект заміни, що стимулює індивідів збільшувати норму і обсяги заощаджень. А з іншого боку, також проявляється ефект доходу — і інвестори можуть скоротити норму заощаджень на користь споживання. Яким буде загальний вплив, залежить від того, який ефект переважає. Відповідно, вплив фондового ринку на заощадження та економічне зростання також неоднозначний.

Ефект доходу і ефект заміни, що виникають внаслідок розвитку фондового ринку, і їх вплив на норму заощаджень і портфельний розподіл активів детально аналізуються в статті Летендра і Сміта [4]. Як показують автори в моделі споживання і портфельного вибору з використанням принципів динамічного програмування, при скороченні ризику доходу споживачі скорочують заощадження з мотивів обережності і одночасно перерозподіляють свій портфель активів на користь інвестицій із вищою очікуваною нормою прибутковості. Збільшення ступеня «неприйнятності ризику» (*risk aversion*) агентів супроводжується збільшенням частки безризикових активів у портфелі. Комбінація динаміки ризиків за участі фондового ринку не дає однозначної відповіді на питання, чи впливає фондовий ринок позитивно або негативно на рівень заощаджень, інвестицій і на економічне зростання.

Ця неоднозначність моделюється в роботах Грінвуда і Сміта [5], в яких автори розглядають модель загальної рівноваги, де фінансові рин-

ки стимулюють зростання (через механізм заощаджень і розподілу ризику), а зростання, в свою чергу, сприяє формуванню фондових ринків, так що рівновага досягається як результат динамічної взаємодії фінансового та реального секторів економіки. Але участь у діяльності фондового ринку вимагає від агентів певних витрат, які скорочуються у разі збільшення сукупної ринкової активності. Сукупна ринкова активність залежить від рівня розвитку економіки, звідки виникає «пороговий ефект» (*threshold effect*), після досягнення якого розвиток фондового ринку починає стимулювати економічне зростання. Якщо пороговий рівень не досягнутий, модель демонструє у кращому випадку нейтральність ринку до зростання.

У моделі Боуза [6] розвиток фондового ринку розглядається як динамічний процес, в якому беруть участь кредитори і позичальники. Фірми можуть здійснювати фінансування своїх ризикованих інвестиційних проектів за рахунок боргових контрактів (випуск облігацій) або за рахунок випуску акцій (фінансування через фондовий ринок). Ці види мають як переваги, так і недоліки, а саме: фінансування через облігації передбачає фіксовані платежі кредиторам навіть у разі банкрутства; випуск акцій дає кредиторам частку у виробничому капіталі, але означає роздіблення капіталу компанії і, як варіант, втрату контролю над поточним управлінням.

Фірми-позичальники мають різний рівень підприємницьких здібностей, що впливає на якість інвестиційних проектів, які вони здійснюють. Якщо підприємницькі здібності досить високі, висока й вірогідність повернення кредиту для кредитора (або отримання дивідендів на акції). При низьких підприємницьких здібностях висока ймовірність банкрутства фірми. Оскільки існує ризик несприятливого результату через інформаційну асиметрію, то за відсутності фондового ринку кредитори будуть скорочувати обсяг кредитів. Розвиток фондового ринку у цих умовах дозволяє власникам акцій у будь-який момент їх позбутися шляхом продажу. Це скорочує ризик неповернення коштів. Кредитори охочіше йдуть на надання вільних ресурсів для інвестування, що прискорює економічне зростання.

Нелінійна залежність між розміром фондового ринку й економічним зростанням моде-

люється в роботі Кастанеди [7]. Тут у центрі аналізу знаходяться менеджери фірм, які стикаються з дилемою: диверсифікація або втрата контролю над фірмою. Використання фондового ринку як джерела інвестиційних ресурсів дозволяє менеджерам диверсифікувати ризик і знизити витрати капіталу, що залучається. Однак акціонування має і свої власні витрати: проблема принципала-агента між колишніми менеджерами і новими власниками; витрати участі зовнішніх акціонерів у поточних справах компанії; втрата конфіденційності. Крім того, оскільки винагорода менеджерів акціонерної компанії часто залежить від її ринкової капіталізації, менеджери можуть брати участь у придбанні акцій для штучної підтримки їхнього курсу за рахунок сукупних заощаджень фірми.

Зрештою, як показує Кастанеда, вплив фондового ринку на обсяг і якість інвестицій і на економічне зростання залежить від параметра γ , що характеризує відносні пріоритети менеджерів. Цей параметр показує різницю між витратами і вигодами акціонування. За низьких значень параметра γ фірма більшою мірою стурбована диверсифікацією, а не збереженням контролю, а за високих — проблеми контролю і конфіденційності стають вирішальними. У свою чергу значення параметра γ пов'язані із соціально-економічним та інституціональним середовищем країни, що дуже актуально у сьогоdnішніх українських реаліях.

Більшість емпіричних досліджень підтверджує, що фондовий ринок матиме позитивний вплив на економічне зростання в країнах з розвиненими інститутами (і низькими значеннями параметра γ) і негативне — в країнах, що розвиваються (з високими значеннями параметра γ).

В роботі Арестіса [8] переваги фондового ринку як чинника економічного зростання простежуються в аналізі часових рядів для ряду країн. Він показує роль не тільки загальної ліквідності фондового ринку, але і його волатильності, це підтверджує теоретичний висновок про те, що висока волатильність веде до неефективного розподілу інвестиційних ресурсів через підвищений «шум» на ринку для інвесторів і менеджерів.

На підставі векторного авторегресійного аналізу (*VAR*) та використання даних для 47 країн за період 1980—1995 рр., Руссо і Вахтель [9] до-

вели, що інтенсивність фондової активності позитивно впливає на економічне зростання. При цьому серед показників фондового ринку найбільш значущим виявився рівень ліквідності, а не розмір ринку.

Основна ознака ліквідності, на думку більшості вчених, — це оперативність, яка залежить від двох основних факторів — здатності ринку поглинати або пропонувати відповідні обсяги фондових цінностей (абсолютної місткості ринку) та від обсягу передбачуваної операції. Крім основного показника ліквідності активу — терміновості (*immediacy*), за допомогою якого оцінюється необхідний час для здійснення угоди, виділяють й інші, що впливають на рівень ліквідності активу, а саме: щільність, глибину та пружність.

Д. Веглер [10] дослідив вплив фондового ринку на темпи зростання окремих галузей економіки. Для галузей обробної промисловості вчений показує роль фондового ринку як чинника, що покращує розподіл капіталу між галузями. Проведений аналіз продемонстрував той факт, що у розвинених країнах фінансовий сектор веде до зростання інвестицій у галузях, які зростають, і до скорочення інвестицій у галузях економіки, що знаходяться у стані стагнації. Відносно країн, що розвиваються: у порівнянні з країнами з великими фінансовими ринками інші країни занадто багато інвестують в галузі зі стагнацією і занадто мало — у галузі, що зростають. Це означає, що фінансовий розвиток допомагає країні відкривати нові інвестиційні можливості.

Б. Дурхам [11] показує, що позитивний ефект для довгострокового зростання з боку фондового ринку залежить від початкового рівня розвитку країни. Фондовий ринок справляє позитивний вплив на приватні інвестиції і зростання тільки для країн з високим рівнем доходу. Для країн з низьким рівнем доходу подібна залежність не спостерігається. Вирішальний вплив рівня розвитку країни непрямим чином показано в роботі Харріса [12]. На основі емпіричного дослідження 49 країн цей учений доходить висновку про складність використання рівня розвитку фондового ринку як чинника, що пояснює економічне зростання. Як демонструє його дослідження, для вибірки в цілому так само, як і окремо для групи країн, що розвиваються, спостерігається слабка залежність між фондовим ринком і

зростанням, а ось для групи розвинених країн залежність дійсно проявляється.

Таким чином, емпіричні дослідження показують, що розвиток фондового ринку по-різному впливає на економічне зростання: у розвинених країнах зростання фондового ринку посилює економічне зростання, у країнах з ринками, що розвиваються, активізація фондового ринку призводить до зниження темпів зростання.

Досвід країн з розвинутою економікою показує, що фондовий ринок, на відміну від інших ринків, є одним із найбільш регульованих та регламентованих. Основна причина в тому, що нерегульований рух капіталів вже багато разів в історії різних країн завдавав значної шкоди їхнім фінансовим системам. Система регулювання фондового ринку у більшості країн світу має два рівні: саморегулювання професійних учасників і державне регулювання. З них історично першими виникло саморегулювання, що здійснювалося фондовими біржами, які створювали стандартні правила гри стосовно окремих груп учасників фондового ринку, що працювали для всіх суб'єктів.

В Україні система регулювання фондового ринку фактично ґрунтується на поєднанні саморегулювання та державного регулювання, але пріоритет належить державі. Для забезпечення єдиної державної політики у сфері регулювання фондового ринку у світовій практиці виправдало себе існування єдиного незалежного регулятивного органу, який повинен реалізовувати єдину державну політику у сфері випуску та обігу цінних паперів та їх похідних; створювати умови для ефективної мобілізації та розміщення учасниками ринку цінних паперів фінансових ресурсів з урахуванням інтересів суспільства; забезпечувати рівні можливості для доступу емітентів, інвесторів і посередників на ринок цінних паперів; сприяти захисту прав учасників фондового ринку, контролювати дотримання учасниками ринку цінних паперів вимог актів законодавства, прозорість та відкритість ринку цінних паперів.

Висновки. Визначено, що механізм регулювання фондових ринків — це сукупність конкретних форм, функцій і методів, що направлені на збалансоване регулювання процесу функціонування та розвитку фондового ринку країни. Головне його завдання — забезпечити розвиток фондового ринку відповідно до еко-

номічних інтересів країни. Ефективність механізму полягає у збалансуванні, тобто виборі оптимальних форм та методів регулювання ринку у конкретний історичний проміжок часу, що забезпечать розвиток фондового ринку в рамках економічних інтересів країни. Розвиток фондових ринків стимулює економічний розвиток країн за умови обов'язкового використання ефективного механізму регулювання фондових ринків.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер. — М. : Прогресс, 1982.
2. Mauro P. Stock Markets and Growth. A brief caveat on precautionary savings // *Economic Letters*. — 1995. — 47. — P. 111–116.
3. Atje R., Javanovic B. Stock Markets and Development // *European Economic Review*. — 1993. — 37. — P. 632–640.
4. Letendre M-A., Smith G. Precautionary Saving and Portfolio Allocation: DP by GMM // *Journal of Monetary Economics*. — 2001. — 48. — P. 197–215.
5. Greenwood J., Smith B. Financial Markets in Development and the Development of Financial Markets // *Journal of Economic Dynamics and Control*. — 1997. — 21. — P. 145–181.
6. Bose N. Endogenous Growth and the Emergence of Equity Finance // *Journal of Development Economics*. — 2005. — 77. — P. 173–188.
7. Castaneda G. Economic Growth and Concentrated Ownership in Stock Market // *Journal of Economic Behavior and Organization*. — 2005. — P. 1–43.
8. Arestis Ph., Demetriades P., Luintel K. Financial Development and Economic Growth: the Role of Stock Markets // *Journal of Money, Credit and Banking*. — 2001. — 33, № 1. — P. 16–41.
9. Rousseau P., Wachtel P. Equity Markets and Growth: Cross-Country Evidence on Timing and Outcomes. 1980–1995 // *Journal of Banking and Finance*. — 2000. — 24. — P. 1933–1957.
10. Wurgler J. Financial Markets and the Allocation Capital // *The Journal of Finance*. — 2000. — 58. — P. 187–214.
11. Durham B. The Effects of Stock Market Development on Growth and Private Investment in Lower Income Countries // *Emerging Markets Review*. — 2002. — 3. — P. 211–232.
12. Harris R. Stock Markets and Development: a Re-assessment // *European Economic Review*. — 1997. — 41. — P. 139–146.
13. Институциональная архитектура и динамика экономических преобразований : монография. — Харьков : Форт, 2008. — 928 с.
14. Житар М.О. Аналіз ліквідності фондового ринку України / М.О. Житар // Фінансування інноваційного

розвитку України: стан, проблеми та перспективи : матеріали Міжн. наук.-практ. конф. (7 лист. 2013 р., м. Київ). — К. : КНЕУ, 2013. — С. 151–153.

REFERENCES

1. Schumpeter J. (1982), *Teoriya ekonomicheskogo razvitiya* [The Theory of Economic Development], Progress, Moskva, Russia.
2. Mauro P. (1995), Stock Markets and Growth. A brief caveat on precautionary savings, *Economic Letters*, vol. 47, pp. 111–116.
3. Atje, R. and Javanovic, B. (1993), Stock Markets and Development *European Economic Review*, vol. 37, pp. 632–640.
4. Letendre M. and Smith G. (2001), «Precautionary Saving and Portfolio Allocation: DP by GMM», *Journal of Monetary Economics*, vol. 48, pp. 197–215.
5. Greenwood J. and Smith B. (1997), Financial Markets in Development and the Development of Financial Markets, *Journal of Economic Dynamics and Control*, vol. 21, pp. 145–181.
6. Bose N. (2005), Endogenous Growth and the Emergence of Equity Finance, *Journal of Development Economics*, vol. 77, pp. 173–188.
7. Castaneda G. (2005), Economic Growth and Concentrated Ownership in Stock Market, *Journal of Economic Behavior and Organization*, [Online], available at: www.sciencedirect.com.
8. Arestis Ph., Demetriades P. and Luintel K. (2001), Financial Development and Economic Growth: The Role of Stock Markets, *Journal of Money, Credit and Banking*, vol. 33, pp. 16–41.
9. Rousseau P. and Wachtel P. (2000), Equity Markets and Growth: Cross-Country Evidence on Timing and Outcomes, *Journal of Banking and Finance*, vol. 24, pp. 1933–1957.
10. Wurgler J. (2000), Financial Markets and the Allocation Capital, *The Journal of Finance*, vol. 58, pp. 187–214.
11. Durham B. (2002), The Effects of Stock Market Development on Growth and Private Investment in Lower Income Countries, *Emerging Markets Review*, vol. 3, pp. 211–232.
12. Harris R. (1997), Stock Markets and Development: a Re-assessment, *European Economic Review*, vol. 41, pp. 139–146.
13. Gritsenko A.A. (2008), *Institutsional'naya arkhitektionika i dinamika ekonomicheskikh preobrazovaniy* [Institutional dynamics of architectonic and economic transformation], Fort, Khar'kov, Ukraine.
14. Zhytar M. (2013), Analysis of stock market liquidity Ukraine, *Finansuvannya innovatsiyного rozvitku Ukraini: stan, problemi ta perspektivi* [Financing innovative development of Ukraine: state, problems and prospects], Mizhnarodna naukoivo-praktychna konferencija [International Scientific Conference], KNEU, Kyiv, Ukraine, pp. 151–153.

Надійшла 19.04.2016

М.О. Житарь

Университет государственной фискальной службы
Украины, г. Ирпень

ФОНДОВЫЙ РЫНОК И МЕХАНИЗМ
ЕГО РЕГУЛИРОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ
ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ СТРАНЫ

Проведен анализ деятельности фондового рынка и рассмотрен механизм его регулирования в условиях экономического развития страны. Обоснована взаимосвязь уровня развития финансовых посредников и возможности экономического роста страны. Доказано, что механизм регулирования фондовых рынков — это совокупность конкретных форм, функций и методов, направленных на сбалансированное регулирование процесса функционирования и развития фондового рынка страны, главная задача которого — обеспечение развития фондового рынка в соответствии с его экономическими интересами.

Ключевые слова: фондовый рынок, экономический рост, механизм регулирования, экономическая активность, финансовые посредники.

M.O. Zhytar

University of the State Fiscal Service of Ukraine,
Irpin

STOCK MARKET AND MECHANISM
OF ITS REGULATION IN THE ECONOMIC
DEVELOPMENT OF THE COUNTRY

The article analyzes the activities of the stock market and the mechanism of its regulation in the economic development of the country. Substantiates the relationship level of development of financial intermediaries and the possibility of economic growth. It is proved that the stock market regulation mechanism — a set of specific forms, functions and methods that are aimed at a balanced regulation of the process of functioning and development of the stock market in the country, whose main task is to ensure the development of the stock market in accordance with its economic interests.

Key words: stock market, economic growth, regulatory mechanism, the economic activity, financial intermediaries.

УДК [330.342.146: 657.471]: 001.8 (477.6+477.75)

О.П. КОРНІЙЧУК, канд. екон. наук, старший науковий співробітник
Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, м. Київ

ПОРЯДОК ОБРАХУНКУ ВТРАТ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ, СПРИЧИНЕНИХ ОКУПАЦІЄЮ ДОНБАСУ ТА АНЕКСІЄЮ КРИМУ

Ключові слова: порядок об-рахунку втрат, соціально-еко-номічний потенціал, Україна, окупований Донбас, анексо-ваний Крим.

Застосовані сучасні теоретико-методичні підходи до порядку обрахунку втрат соціально-економічного потенціалу України внаслідок окупації Донбасу та анексії Криму. Вони охоплюють три категорії — людські ресурси, соціально-економічну інфраструктуру та навколишнє середовище.

Вступ. У результаті російсько-терористичної агресії в Україну з 2014 р. по теперішній час порушена цілісність соціально-економічної інфраструктури.

З метою суттєвого зменшення втрат, передусім людських, необхідна висока якість передбачення, попередження та протидії вищезазначеним надзвичайним ситуаціям на основі комплексних програм.

Аналіз останніх досліджень. Проблемам комплексного підходу до оцінки втрат людського потенціалу, соціально-економічної інфраструктури та навколишнього середовища приділялась увага вітчизняними дослідниками Є. Хлобистовим, Л. Жаровою, В. Волошиним та ін., а також закордонними: А. Maskrey, J. Brikmann та ін. В умовах широкомасштабної московської агресії на територію України існує потреба в удосконаленні методичних підходів до обрахунку втрат соціально-економічного потенціалу окупованих територій Донбасу та анексованого Криму.

Мета дослідження. Обґрунтування порядку обрахунку втрат соціально-економічного потенціалу Донбасу та Криму постає в контексті необхідності його практичного використання Кабінетом Міністрів України.

Результати дослідження. Для обрахунку втрат соціально-економічного потенціалу Донбасу та України в цілому внаслідок московських окупаційних дій нами використані матеріали досліджень з визначення розмірів збитків на основі їхньої оцінки за наслідками надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру [1]. Взявши за основу зазначену методику, проведено її адаптацію до сучасних реалій в Україні.

Згідно з міжнародними критеріями, основними показниками для оцінки надзвичайних ситуацій є динаміка змін вартості активів, витрат на реконструкцію та розбудову інфраструктури [2—11].

Виходячи із міжнародного досвіду, автором структуровані збитки за трьома інституціями. Це — людські ресурси (1), соціально-економічна інфраструктура (2), а також навколишнє середовище (3).

1. Показники втрат людських ресурсів.

1.1. Збільшення рівня безробіття внаслідок надзвичайної ситуації визначається різницею між рівнем безробіття після і до надзвичайної ситуації з урахуванням кількості добровільно незайнятого та працездатного населення [1, С. 128—129].

$$UR = \frac{N^1}{N_e^1 + N^1} + \frac{N^0}{N_w^0 + N_{ve}^0},$$

де N^0 та N^1 — (the number of unemployed) кількість безробітних відповідно до та після надзвичайної ситуації, осіб; N_e^1 — (number of employees) кількість зайнятих після надзвичайної ситуації, осіб; N_w^0 — (the number of working age) кількість працездатних до надзвичайної ситуації, осіб; N_{ve}^0 — (the number of voluntarily employed population) кількість добровільно незайнятого населення до надзвичайної ситуації, осіб.

1.2. Збільшення кількості правопорушень унаслідок надзвичайної ситуації визначається як різниця у кількості зареєстрованих за певний проміжок часу після і до надзвичайної ситуації правопорушень за видами, що визначені внутрішніми органами які пов'язані із надзвичайною ситуацією [1, С. 128—129].

$$\Delta NO = \sum_{i=1}^n (NO^1 - NO^0),$$

де NO — (number of offenses) кількість правопорушень i -го виду, од.

2. Показники втрат інфраструктури

2.1. Збитки від втрати чи виведення з ладу об'єктів соціальної інфраструктури (Losses from loss or disrupt the social infrastructure) розраховується за всіма компонентами інфраструктури, що постраждала внаслідок надзвичайної ситуації [1, С. 113—114].

$$L_{inf} = \sum_i (V_p^b + V_s^b + V_h^b + V_l^b + V_c^b + V_r^b + V_s^b) + \sum_{T_{rec}} + C_s + C_{dr},$$

де V_p^b — (the residual book value of preschools) залишкова балансова вартість дитячих дошкільних закладів, що постраждали чи зруйновані внаслідок надзвичайної ситуації, тис. грн; V_s^b — (the residual book value of secondary schools) залишкова балансова вартість загальноосвітніх

навчальних закладів, що постраждали чи зруйновані внаслідок надзвичайної ситуації, тис. грн; V_h^b — (the residual book value of hospital) залишкова балансова вартість лікарняних закладів, що постраждали чи зруйновані внаслідок надзвичайної ситуації, тис. грн; V_l^b — (the residual book value of libraries) залишкова балансова вартість масових та універсальних бібліотек, що постраждали чи зруйновані внаслідок надзвичайної ситуації, тис. грн; V_c^b — (the residual book value of institutions of club type) залишкова балансова вартість закладів клубного типу, що постраждали чи зруйновані внаслідок надзвичайної ситуації, тис. грн; V_r^b — (residual book value of restaurants) залишкова балансова вартість об'єктів ресторанного господарства, що постраждали чи зруйновані внаслідок надзвичайної ситуації, тис. грн; V_s^b — (the residual book value of stores) залишкова балансова вартість магазинів, що постраждали чи зруйновані внаслідок надзвичайної ситуації, тис. грн; C_s — (cost of services) вартість послуг, що не будуть надані внаслідок втрати чи виведення з ладу об'єктів соціальної інфраструктури протягом часу T_{rec} (термін відновлення) на відновлення роботи інфраструктури, тис. грн; C_{dr} — (costs of dismantling or reconstruction) витрати на демонтаж або реконструкцію об'єктів інфраструктури, тис. грн.

2.2. Збитки від втрати чи пошкодження житлового фонду (Losses from loss or damage housing) розраховуються, як [1, С. 112—113]:

$$H_{loss} = C_{eh} \cdot Q + C_{dr} + C_{hr} + C_{pr},$$

де C_{eh} — (estimated cost housing) оціночна вартість житлового фонду до надзвичайної ситуації, грн; Q — фактичний фізичний знос житлового фонду, %; C_{dr} — (the cost of dismantling the ruins) витрати на демонтаж руїн, грн; C_{hr} — (repair costs of housing) витрати на ремонт або відновлення пошкодженого житлового фонду, грн; C_{pr} — (the cost of resettlement of people) витрати на тимчасове або постійне розселення людей, що мешкали у житлових будинках, грн.

2.3. Фізичний знос житлового фонду розраховується за формулою [1, С. 113]:

$$Q = 212,2 \left(\frac{t}{T \cdot k} \right)^3 - 328,3 \left(\frac{t}{T \cdot k} \right)^2 + 188,4 \left(\frac{t}{T \cdot k} \right) + 3,$$

де Q — фактичний знос житлового фонду, %; t — фактичний час експлуатації будинку, років;

T — нормативний термін служби будинку, років; k — експлуатаційний коефіцієнт, що визначає умови експлуатації житлового фонду або конструктивного елемента (погані $k < 1$, нормальні $k = 1$, добрі $k > 1$) $k = 0,61 \cdot T_n^{-0,5} + 0,731$.

2.4. Зростання цін на окремі товари та послуги, спричинені надзвичайними ситуаціями, розраховується за окремими групами товарів і послуг, що були зафіксовані управлінням контролю за цінами відповідного територіального органу [1, С. 110]:

$$P_i = \Sigma [W_j^0 \cdot (\bar{p}_j^1 - \bar{p}_j^0)]$$

де W_j^0 — ваговий коефіцієнт (питома вага витрат на j -й вид товарів (послуг) у загальній структурі споживання в період до надзвичайної ситуації. Визначається за такими категоріями товарів (послуг): споживчі товари (послуги); продукція підприємств-виробників; послуги пошти та зв'язку для підприємств, установ, організацій; послуги перевезення залізничним транспортом і транспортування трубопроводами; будівельно-монтажні роботи за видами економічної діяльності та типами будівель і споруд.

2.5. Збільшення попиту на окремі види товарів і послуг, викликане надзвичайними ситуаціями, згідно з даними місцевих (районних), цивільно-військових адміністрацій розраховується [1, С. 111—112]:

$$Q = \Sigma_{j=1}^n W^1 (q^1 - q^0) p^1,$$

де W^1 — (weight consumption) ваговий коефіцієнт (частка споживачів j -го виду товару (послуги) на ринку регіону, що постраждав внаслідок надзвичайної ситуації); q — кількість випадків придбання j -го виду товарів (послуг) до та після надзвичайної ситуації; p^1 — середня ціна на j -й вид товарів (послуг) після надзвичайної ситуації відповідно, грн.

2.6. Інші наслідки надзвичайних ситуацій у виробничо-фінансовій сфері, які не підпадають під позиції, що наведені вище, розраховуються експертним шляхом або за формулою [1, С. 111—112]:

$$H = \Sigma_{j=1}^n W_j^1 (B^0 - B^1),$$

де W_j^1 — питома вага витрат на j -й вид наслідків; B^0 та B^1 (cash spending) розмір грошових витрат, що виникли або змінились внаслідок

надзвичайної ситуації у грошовому вигляді на момент до та після її виникнення.

2.7. Втрата податкових надходжень при надзвичайних ситуаціях визначається як різниця між податковими надходженнями за період до та після надзвичайної ситуації за суб'єктами оподаткування, згідно з річними звітами у частині, що за експертними оцінками, може бути спричинена надзвичайною ситуацією.

Суб'єкт оподаткування — юридична або фізична особа, яка зобов'язана згідно з чинним законодавством сплачувати відповідні податки або платежі [1, С. 110].

$$T_{loss} = \Sigma_{j=1}^m \Sigma_{i=1}^n (T_{rev0} - T_{rev1}),$$

де T_{revx} — (the amount of tax revenues) розмір податкового надходження, грн; i — вид податку; j — суб'єкт оподаткування.

2.8. Розрахунок збитків від невироблення продукції внаслідок припинення виробництва (The calculation of loss does not develop products because of layoff) визначається на основі обсягів виробництва за визначений період по кожному об'єкту як розмір не отриманого прибутку від реалізації продукції за узгодженими цінами базового періоду [1, С. 100]:

$$P_{lay\ off} = \Sigma_{j=1}^n P_j^{t-1} i_t K_{ind}^t,$$

де P_j^{t-1} — прибуток, що отримало j -е підприємство за проміжок часу $(t-1)$ (profit company received during the time interval) (до надзвичайної ситуації), тис. грн; t — (time) час, за який проводиться розрахунок (час на відновлення роботи підприємства або заповнення дефіциту на ринку конкретного товару), міс; i_t — індекс інфляції за період t (inflation index for the period); K_{ind}^t — середня норма прибутковості галузі (the average rate of return the industry), в якій функціонувало j -е підприємство.

2.9. Загальні збитки від руйнування та пошкодження основних фондів виробничого призначення (Funds for production purposes) складаються зі збитків від повного або часткового руйнування і пошкодження будівель, споруд, корпусів, техніки, обладнання й інших видів основних фондів виробничого призначення та розраховуються за такою формулою [1, С. 93]:

$$F_{pp} = \Sigma_1^n (\Delta P^i \cdot R_a^i) - R_v,$$

де ΔP^i — зменшення балансової вартості i -го виду основних фондів виробничого призна-

чення внаслідок повного або часткового руйнування з урахуванням відповідних коефіцієнтів індексації; R_a^i — (amortization rate) коефіцієнт амортизації i -го виду основних фондів виробничого призначення; n — кількість видів основних фондів виробничого призначення, що були частково або повністю зруйновані; R_v — (the residual value) ліквідаційна вартість одержаних матеріалів і устаткування.

2.10. Загальні збитки від руйнування та пошкодження основних фондів невиробничого призначення (the funds of nonproductive assets) (житла, комунікацій, споруд та будівель допоміжного призначення тощо) розраховуються, виходячи із залишкової балансової вартості зруйнованих об'єктів за такою формулою [1, С. 93]:

$$F_{np} = \sum_{i=1}^n (\Delta P^i \cdot R_a^i) - R_v,$$

де ΔP_i — балансова вартість i -го виду повністю зруйнованих фондів невиробничого призначення з урахуванням відповідних коефіцієнтів індексації; R_a^i — коефіцієнт амортизації i -го виду фондів невиробничого призначення; n — кількість видів зазначених фондів, що були повністю зруйновані; R_v — ліквідаційна вартість одержаних матеріалів і устаткування.

2.11. Збитки від втрат іншого майна (the losses of other assets) (A_{loss}) розраховуються для організацій, виходячи із залишкової балансової вартості, а для громадян — виходячи із середньої ринкової ціни відповідного майна на момент його втрати, що оцінюється експертним шляхом, за такою формулою [1, С. 95—96]:

$$A_{loss} = \sum_{i=1}^m (V_p^i \cdot R_a^i \cdot P_{ci}^i \cdot Q_{org}^i) + \sum_{j=1}^n (P_{am}^j \cdot Q_c^j),$$

де V_p^i — (the carrying value of the lost property) балансова вартість i -го виду втраченого майна організацій; R_a^i — (amortization rate) коефіцієнт амортизації i -го виду втраченого майна організацій; P_{ci}^i — (price change index) індекс зміни цін стосовно часу придбання i -го виду майна; Q_{org}^i — (the number of lost property) кількість втраченого майна організацій i -го виду; P_{am}^j — (average market price) середня ринкова ціна j -го виду втраченого майна громадян; Q_c^j — (the number of citizens lost property) кількість втраченого майна громадян j -го виду; m — кількість видів майна, втраченого органі-

заціями; n — кількість видів майна, втраченого громадянами.

3. Розрахунок збитків від забруднення навколишнього середовища проводиться за основними реципієнтами (об'єктами). До них відносяться населення, житлово-комунальна, промислова, соціальна та транспортна інфраструктури, а також довкілля — сільськогосподарські угіддя, лісові, рибні та рекреаційні ресурси.

Застосування сучасного методу визначення економічного збитку за реципієнтами потребує належної кількісної та якісної оцінки впливу різних забруднювачів на конкретні об'єкти. Тобто здійснюється розрахунок зміни стану реципієнтів внаслідок забруднення середовища.

Обсяг витрат на подолання наслідків забруднення навколишнього середовища включає об'єм відшкодувань на його попередження та ліквідацію наслідків.

3.1. Коефіцієнт урахування територіальних соціально-економічних особливостей залежить від чисельності жителів у населених пунктах зони надзвичайної ситуації, економічного, рекреаційного та природоохоронного значення території [1, С. 115—116]:

$$C_t = C_{ni} \cdot C_{ev},$$

де C_{ni} — (coefficient depends on the number of inhabitants) коефіцієнт, що залежить від чисельності жителів населеного пункту; C_{ev} — (coefficient that takes into account the economic value) коефіцієнт, що враховує господарське значення населеного пункту.

3.2. Загальна оцінка соціально-економічних наслідків надзвичайних ситуацій з урахуванням необхідних змін та доповнень до наявного порядку у вартісному вигляді може розраховуватися, як [1, С. 92]:

$$E_{s-e} = E_{i/ff} + E_{n/s},$$

де $E_{i/ff}$ — (the effects of industrial and finance area) наслідки у виробничо-фінансовій сфері, що охоплюють основні витрати у сфері матеріального виробництва та фінансові збитки внаслідок надзвичайної ситуації; $E_{n/s}$ — (the effects of natural and social area) наслідки, що виникають у природно-соціальній сфері, тобто витрати та збитки, пов'язані зі зміною рівня життя населення, його добробуту, зі споживанням ресурсів, товарів і послуг, використанням предметів та явищ природи для задоволення суспільних потреб.

Для обрахунку витрат соціально-економічного потенціалу Донбасу пропонуємо виконувати такий порядок.

1. *Витрати домогосподарств* при надзвичайних ситуаціях, за експертними оцінками, обчислюються як зміна сукупних витрат домогосподарств у зв'язку із надзвичайною ситуацією. Вони характеризуються зміною співвідношення грошових доходів та сукупних витрат домогосподарств у періоди до та після надзвичайної ситуації [1, С. 108–109].

$$Sn = C_{t1} - C_{t0},$$

де Sn — витрати, що несуть домогосподарства внаслідок надзвичайної ситуації, грн; C_{t0} та C_{t1} — сукупні витрати домогосподарств до та після надзвичайної ситуації відповідно, грн. Розраховуються:

$$C_{t0} = S_c - S_{n-c},$$

де S_c — (consumer the total cost) споживчі сукупні витрати; S_{n-c} — (not total consumer spending) неспоживчі сукупні витрати.

$$F_c = \frac{Ct^1 - Ct^0}{Hci^0 - Hci^1},$$

де F_c — коефіцієнт втрат домогосподарств внаслідок надзвичайної ситуації та Hci^0 та Hci^1 — грошові доходи домогосподарств у період до та після надзвичайної ситуації, грн.

2. *Страхові витрати на ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій* розраховуються як загальна сума страхового відшкодування (за мінусом суми безумовної франшизи) за кожним страховим випадком, спричиненим надзвичайною ситуацією (а також за кількома страховими випадками відносно об'єкта страхування), та загальна страхова сума згідно з договором у випадках, коли фактичні збитки перевищують граничний рівень виплати страхового відшкодування [1, С. 106].

3. *Витрати на виплату пенсій (Spending on pensions) у разі втрати годувальника розраховуються на кожну дитину за такою формулою* [1, С. 99]:

$$\sum P_s = 12 \cdot P_{size} \cdot P$$

де 12 — кількість місяців у році; P_{size} — 0,694* тис. гривень — (the size of the monthly pension for a child) розмір щомісячної пенсії на дитину до досягнення 23 років (за даними органів соціального забезпечення за умови навчання дітей

у навчальних закладах); P — (period) період, на який призначається пенсія у разі втрати годувальника, роки.

Висновки. Українське суспільство і держава потребують створення сучасної системи класифікації небезпек у політичній, економічній, гуманітарній, військовій, інформаційній та екологічній сферах, розробки і впровадження відповідних індикаторів. Метою цього має стати попередження та мінімізація людських жертв і збитків, інфраструктури і навколишнього середовища в умовах військових дій Кремля. Зазначена система має реалізовуватись у рамках Державної стратегії мінімізації вразливості громад, районів, областей, інфраструктури та вірогідності виникнення надзвичайної ситуації у соціальній, економічній та природоохоронних сферах. При цьому в її основу має бути покладений принцип достатності гуманітарного (культурного), соціального, економічного, безпекового і військового потенціалу протидіяти загрозам та враховувати чутливість громадян до можливих надзвичайних ситуацій.

Запропоновані в дослідженні підходи мають практичне значення у разі комплексної оцінки втрат соціально-економічного потенціалу Донбасу, Криму та в цілому України. Вони є актуальними для обґрунтування правового захисту української держави в міжнародних судових інстанціях, а також під час прогнозування обсягу бюджетних витрат і приватних інвестицій у зазначені регіони.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Соціально-економічний аналіз надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру* / Волошин С.М., Жарова Л.В., Хлобистов Є.В., Чебанов О.А. / За наук. ред. Є.В. Хлобистова / РВПС України НАН України, НДІ СРП. — Сімферополь : СОНАТ, 2010. — 258 с.
2. *Cardona O.D.* The need for rethinking the concept of vulnerability and risk from a holistic perspective / O.D. Cardona. — London : Earthscan, 2004. — 234 p.
3. *Brikmann J.* Danger need not spell disaster — but how vulnerable are we? / J. Brikmann. — Tokyo : UN univ, 2005. — 42 p.
4. *Brauch H.G.* Threats, challenges, vulnerabilities, risks in environmental and human security / H.-G. Brauch // Publication series of UNU-EHS. — N 1. — 2005. — P. 42–58.
5. *Hyogo framework for action 2005-2015: building the resilience of nations and communities to disasters* // UN [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.unisdr.org/we/dp/intergover/official-doc/L-docs/Hyogo-framework-for-action-english.pdf

6. Cardona O.D. Evaluacion de la Amenaza, la Vulnerabilidad y el Riesgo / O.D. Cardona. — Bogota : Tercer Mundo Editored. 1993 — 75 p.
7. van Ginkel H. Introduction speech regarding the expert workshop «Measuring the Vulnerability», 23—23 Jan. 2005 / H. van Ginkel — Kobe : UNU-HENS, 2005. — P. 12—18.
8. Living with risk — the global review of disaster reduction initiatives / UN ISDR. — Geneva : UN publications, 2004. — 350 p.
9. Reducing disaster risk: a challenge for development / UNDP. — NY : UNDP press, 2004. — 268 p.
10. Maskrey A. Vulnerability Accumulation in Peripheral Region of Latin America: the challenge for disaster prevention and management / A. Maskrey. — London : IDNDR, 1993. — 203 p.
11. Bogardi J. Vulnerability assessment: the first step towards sustainable riskreduction / J. Bogardi, J.Brikmann. — Berlin : Logos Verlag Berlin, 2004. — 176 p.
9. Andrew M. (ed.) (2004), Reducing disaster risk: a challenge for development, UNDP press, New-York, United States of America.
- 11.. Maskrey A. (1993), Vulnerability Accumulation in Peripheral Region of Latin America: the challenge for disaster prevention and management, IDNDR, London, United Kingdom.
11. Bogardi J. and Brikmann J. (2004), Vulnerability assessment: the first step towards sustainable riskreduction, Logos Verlag Berlin, Berlin, Germany.

Надійшла 11.02.2016

REFERENCES

1. Voloshyn S.M., Zharova L.V., Khlobystov Ye.V. and Chebanov O.A. (2010), Sotsial'no-ekonomichnyy analiz nadzvychnykh situatsiy pryrodnoho ta tekhnohennoho kharakteru [Socio-economic analysis of natural and man-made emergency situations], RVPS Ukrayiny NAN Ukrayiny, NDI SRP, SONAT, Simferopol', Ukraine.
2. Cardona O. (2004), The need for rethinking the concept of vulnerability and risk from a holistic perspective, Earthscan, London, United Kingdom.
3. Brikmann J. (2005), Danger need not spell disaster — but how vulnerable are we?, UN univ, Tokyo, Japan.
4. Brauch H.G. (2005), Threats, challenges, vulnerabilities, risks in environmental and human security, N.1, Publication series of UNU-EHS, Bonn, Germany.
5. The United Nations Office for Disaster Risk Reduction (2005), Hyogo framework for action 3 2005-2015: building the resilience of nations and communities to disasters available at: www.unisdr.org/wcdr/intergover/official-doc/L-docs/Hyogo-framework-for-action-english.pdf (Accessed 3 April 2016).
6. Cardona O. (1993), Evaluacion de la Amenaza, la Vulnerabilidad y el Riesgo, Tercer Mundo Editored, Bogota, Columbia.
7. van Ginkel H. (2005), Introduction speech regarding the expert workshop Measuring the Vulnerability, UNU-HENS, Kobe, Japan.
8. Mohamed A. Mario, B. (ed.) (2004), Living with risk — the global review of disaster reduction initiatives, UN ISDR, Geneva, Switzerland.

А.П. Корнийчук

Институт демографии и социальных исследований им. М.В. Птухи НАН Украины, г. Киев

ПОРЯДОК ПОДСЧЕТА ПОТЕРЬ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА УКРАИНЫ В РЕЗУЛЬТАТЕ ОККУПАЦИИ ТЕРРИТОРИИ ДОНБАССА И АННЕКСИИ КРЫМА

Использованы современные теоретико-методические подходы к порядку расчета потерь социально-экономического потенциала Украины из-за оккупации Донбасса и аннексии Крыма. Они охватывают три категории — человеческие ресурсы, социально-экономическую инфраструктуру, а также окружающую среду.

Ключевые слова: порядок расчета потерь, социально-экономический потенциал, Украина, оккупированный Донбасс, аннексированный Крым.

О.Р. Корнийчук

Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the NAS of Ukraine, Kyiv

RULES OF CALCULATION OF LOSS SOCIO-ECONOMIC POTENTIAL OF UKRAINE THAT RESULTING FROM THE OCCUPATION OF DONBAS AND ANNEXATION OF THE CRIMEA

The modern theoretical and methodological approaches to the procedure of calculation of the loss of social and economic potential of Ukraine due to occupation of the Donbass and annexation of the Crimea were used in the paper. They cover three categories — human resources, social-economic infrastructure and environment.

Key words: the procedure for calculating the losses, the socio-economic potential, Ukraine, Donbass occupied, annexed Crimea.

УДК 33:332.122:338.45(477)

О.Ю. КУДРІНА, д-р екон. наук, доцент, професор кафедри економіки
Київський національний університет культури і мистецтв, м. Київ

СТРАТЕГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВІДНОВЛЕННЯ ПРОМИСЛОВОСТІ: УКРАЇНА ПОВЕРТАЄТЬСЯ ДО ІДЕЇ СПЕЦІАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗОН

Ключові слова: економіка, держава, спеціальні економічні зони, промислове виробництво.

Визначено сучасні тенденції розвитку економіки України, що свідчать про невтішну ситуацію зі стрімким падінням обсягів внутрішньодержавного фінансування промислового сектору, вичерпанням внутрішніх резервів інвестування у промисловість. Досліджено історію створення, особливості і проблеми функціонування спеціальних економічних зон на теренах України. У статті встановлено, що питання застосування режиму вільних економічних зон на території України залишається одним із актуальних у царині соціальних досліджень.

Вступ. 2014—2015 рр. стали важким випробуванням для країни, коли критичне гальмування економічного росту, поглиблення спаду промислового виробництва, втрата інвестиційної привабливості, критичне зниження платоспроможного попиту населення, досить високий рівень нарощення тінізації економічних процесів, вимушена мілітаризація, відсутність дієвих реформ зі сторони влади болюче вдарили по економіці, рівню життя населення та суттєво загальмували процес швидких та якісних змін у країні.

Переведення економіки України на ринкові основи функціонування неможливе без трансформації соціально-економічних відносин, без залучення нових методик управління, із застосуванням докорінно застарілої, архаїчної системи централізованих адміністративно-командних важелів.

Накопиченні упродовж десятиліть проблеми традиційних галузей промисловості, які в умовах трансформації світового розподілу виробництва майже повністю залишилися в стані, що існував ще за часів радянської планово-адміністративної економіки, виявляються потужними гальмами на шляху модернізації виробництва. Розв'язання цих завдань є важливим кроком для інтеграції національної економіки у світове господарство, налагодження широкої співпраці з іноземними партнерами, активізації інвестиційних процесів.

Як свідчить емпіричний досвід передових країн світу, одним із шляхів подолання кризи промисловості на стику зміни структури промисловості є створення у депресивних промислових районах режиму вільних економічних зон (ВЕЗ).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню організації та функціонування вільних економічних зон приділяється багато уваги у зарубіжних і вітчизняних економічних дослідженнях. Серед фахівців, котрі спеціально досліджували цю проблему, можна назвати В.О. Дергачова, М.І. Долішнього, І.С. Коропецького, О.Є. Кузьміна, О.С. Передрія, В.І. Пили, А.П. Румянцева, Г.В. Семеніхіна, О.М. Соїну, А.С. Філіпенка, О.С. Чмир, І.М. Школу та інших.

У наукових працях з обраної проблематики обґрунтовується необхідність і доцільність запровадження ВЕЗ, опрацьовуються шляхи адаптації світових надбань з розвитку ВЕЗ до українських реалій, досліджуються окремі, специфічні особливості формування ВЕЗ для різних типів економічних систем, вирішується низка інших проблем і питань.

Незважаючи на значний інтерес вчених-економістів до ВЕЗ, регіональні аспекти цієї проблеми, питання визначення місця та ролі особливих економічних зон в системі регіонального розвитку, міри їхнього впливу на рівень розвитку території ще не знайшли свого відображення в економічній літературі. Сучасні економічні умови наполегливо вимагають нового підходу до вивчення вільних економічних зон, нового осмислення досвіду їх функціонування і вироблення рекомендацій з їхнього використання у вітчизняній економіці.

Мета статті: дослідження історії створення, особливості і проблеми функціонування спеціальних економічних зон на території України.

Результати дослідження. Дедалі частіше в колах фахівців лунають пропозиції щодо необхідності відродження в Україні спеціальних (вільних) економічних зон (СЕЗ). Власне, йдеться не зовсім про відродження СЕЗ, тому що формально на сьогодні вони існують, — зацікавлені сторони говорять про доречність повернення спеціальним зонам пільг за податковими, валютно-фінансовим та іншими операціями. Пільг, що, в принципі, і є основоположною ідеєю створення цих спеціальних економічних зон.

Історія СЕЗ — це 1998—2000 рр., коли в Україні, в основному, в прикордонних регіонах, було створено 11 ВЕЗ і 9 ТПР (територій пріоритетного розвитку) — «Порто-Франко» і «Рені» в Одеській області, «Яворів» та «Курорт-поліс Трускавець» у Львівській, «Донецьк» та «Азов» у Донецькому регіоні тощо.

У зазначених зонах вводився спеціальний правовий режим господарської діяльності, а саме: пільгові митні, податкові, валютно-фінансові та інші умови підприємництва для вітчизняних й іноземних інвесторів.

Послаблення тиску на бізнес, зокрема у спосіб надання пільг з оподаткування, оптимізації механізмів реєстрації підприємств, спрощення митного оформлення, послаблення дозвільних і ліцензійних процедур тощо дозволило одержати перші проміжні результати. Для ілюстрації, у СЕЗ «Порто-Франко», що знаходиться на території Одеського морського порту, до початку 2013 року в рамках цієї СЕЗ було залучено інвестицій на суму 59,5 млн доларів США, реалізовано продукції на 1 млрд 167,5 млн гривень, створено 476 робочих місць (збережено 219). Середня зарплата на підприємствах, що реалізують інвестиційні проекти в «Порто-Франко», становить 4669 гривень, що в 1,73 раза вище за середню по Одеській області, а також у 1,54 раза вище за середню по Україні [2].

Масовість правопорушень у діяльності спеціальних зон підтверджує той факт, що з 225 підприємств, що працювали у СЕЗ і ТПР, вибірково перевірених податковою інспекцією у 2003 р., на 201 були виявлені факти порушення податкового й митного законодавства.

Зрештою, уряд (здебільшого з політичних та фіскальних мотивів) у 2005 р. скасував пільговий режим роботи всіх СЕЗ і ТПР, заявивши, що дані території використовуються переважно для безмитного ввезення товарів в Україну. Також був запроваджений мораторій на затвердження нових проектів у рамках СЕЗ і ТПР.

Застосована в Україні модель надання преференцій певним територіям врешті-решт була визнана деструктивною. Така оцінка ідеології має в своїй першооснові як об'єктивні, так і суб'єктивні причини. Доводиться констатувати, що загалом результати діяльності територій зі спеціальним режимом оподаткування виявилися досить сумнівними і не виконали покладених на них завдань (табл. 1) [5].

Так, за весь період функціонування СЕЗ і ТПР очікувалось досягти таких показників: залучення інвестицій — понад 6,3 млрд дол. США (фактично, станом на 01.04.2007 р. — 3,4 млрд або 53,5 % від запланованого згідно із затвердженими інвестиційними проектами); створення нових та збереження наявних робочих

місць — 163,6 тис. (фактично — 140,6 тис. або 85,9 % від запланованого).

При цьому спостерігалася значна нерівномірність у ступені досягнення очікуваних результатів між окремими СЕЗ і ТПР. Приміром, у СЕЗ «Порт Крим» залучено інвестицій на рівні 1,0 % від очікуваного та створено робочих місць 1,1 % від очікуваного; у СЕЗ «Рені» — 0,5 і 31,0 %, відповідно.

У той же час, наприклад, для СЕЗ «Миколаїв» ці показники становлять 137,1 і 100,0 %; для ТПР Закарпатської області — 198,9 і 237,9 %; для ТПР Житомирської області — 117,8 і 83,8 % від запланованого.

Безсистемність і невідповідність пільгових режимів СЕЗ і ТПР їхнім функціям призвели до того, що сьогодні переважна більшість інвестиційних проектів, схвалених до реалізації радами з питань СЕЗ та ТПР, реалізується саме

за рахунок ТПР (хоч законодавчо території пріоритетного розвитку передбачалися лише як своєрідний додаток до спеціальних економічних зон у зв'язку з можливою територіальною віддаленістю різних структурних підрозділів одного виробництва).

Окрім зазначених вище найбільш вагомими аргументами для твердження про низьку ефективність реалізованої діяльності СЕЗ і ТПР в Україні є:

1. Низька частка інвестицій у високі технології у СЕЗ і ТПР (лише близько 5 % від їхнього загального обсягу), хоча розвиток і впровадження у виробництво високих технологій становив одну із цілей їхнього функціонування.

2. Вивезення значної частини доходу без реінвестування в основний капітал, що призводить до передчасного зносу устаткування, виснаження ресурсів.

ТАБЛИЦЯ 1. Очікувані та фактичні результати функціонування СЕЗ і ТПР та рівень їх досягнення станом на 01.04.2007

Назва СЕЗ та ТПР	Залучення інвестицій			Створення нових та збереження наявних робочих місць		
	Фактично, млн дол. США	Очікувалось, млн дол. США	Виконання, %	Фактично, одиниць	Очікувалось, одиниць	Виконання, %
<i>Спеціальні економічні зони (СЕЗ)</i>						
СЕЗ «Порт Крим»	0,05	4,9	1,0	2	179	1,1
СЕЗ «Азов»	10,9	25,3	43,1	1971	3879	50,8
СЕЗ «Донецьк»	6,2	9,7	63,9	690	395	174,7
СЕЗ «Рені»	5,5	1061,6	0,5	168	542	31,0
СЕЗ «Закарпаття»	97,7	212,1	46,1	3690	8184	45,1
СЕЗ «Миколаїв»	54	39,4	137,1	15 263	15 268	100,0
СЕЗ «Яворів»	94,3	248,8	37,9	6994	10 183	68,7
СЕЗ «Порто-Франко»	25,6	29,6	86,5	514	826	62,2
СЕЗ «Славутич»	37,1	72,9	50,9	880	655	134,4
СЕЗ «Курортполіс Трускавець»	94,7	96,9	97,7	3717	6012	61,8
Усього по СЕЗ	426,05	1801,2	23,7	33 889	46 123	73,5
<i>Території пріоритетного розвитку (ТПР)</i>						
ТПР м. Шостка (Сумська обл.)	0,9	3,5	25,7	678	428	158,4
ТПР Чернігівської обл.	16,8	42,2	39,8	798	1780	44,8
ТПР Луганської обл.	15,1	34,9	43,3	1022	1505	67,9
ТПР м. Харків	201,4	268,1	75,1	11 761	13 416	87,7
ТПР Донецької обл.	2271,6	3716,3	61,1	55 825	72 424	77,1
ТПР АР Крим	207,2	306,2	67,7	12 345	14 115	87,5
ТПР Житомирської обл.	54,9	46,6	117,8	2876	3430	83,8
ТПР Закарпатської обл.	159,1	80	198,9	19 413	8161	237,9
ТПР Волинської обл.	36,3	36,7	98,9	1988	2211	89,9
Усього по ТПР	2963,3	4534,5	65,4	106 706	117 470	90,8
Разом СЕЗ та ТПР	3389,35	6335,7	53,5	140 595	163 593	85,9

При цьому органи державного управління не мають змоги фінансувати відповідні програми з відбудови виробництва через відсутність значної частини бюджетних надходжень з цих територій в умовах пільгового оподаткування.

3. Незначні обсяги залучених іноземних інвестицій (частка іноземних інвестицій складає менше третини загального обсягу інвестицій у СЕЗ). Лише 10 % прямих іноземних інвестицій в Україну припадає на СЕЗ і ТПР.

4. Наявність оберненої залежності між розміром податкових пільг і обсягами інвестицій.

Так, протягом 2000—2005 рр. (у 2005 році було скасовано пільговий режим для СЕЗ) сума наданих державою пільг зросла більше, як у 3,3 раза, а податкові надходження — лише в 1,5 раза.

Крім того, для територій пріоритетного розвитку характерне переважне розміщення ін-

вестиційного капіталу в обласних центрах і великих містах, що суперечить одній з основних функцій ТПР — подолання депресивності та забезпечення повноцінного використання потенціалу і рівномірного розвитку регіону.

5. Використання СЕЗ і ТПР як «легального» інструменту мінімізації імпорتنних податків і зборів та суттєвого зниження собівартості виробництва товарів. У зв'язку з цим підприємства, що реалізують інвестиційні проекти, використовуючи преференційні умови діяльності, мають більш вигідні стартові умови, порівняно з іншими вітчизняними виробниками, які працюють без усяких податкових пільг, погіршуючи тим самим конкурентне середовище на ринку.

6. Діяльність СЕЗ і ТПР не тільки не сприяла наповненню державного і місцевих бюджетів, а й, з урахуванням пільг, спричинила значні втрати (табл. 2) [5].

ТАБЛИЦЯ 2. Співвідношення податкових надходжень і пільг суб'єктів СЕЗ і ТПР станом на 01.04.2007

Назва СЕЗ та ТПР	Надходження до бюджету		Податкові пільги		Показник бюджетної ефективності (надходження до бюджету/податкові пільги)
	тис. грн	частка, %	тис. грн	частка, %	
<i>Спеціальні економічні зони</i>					
СЕЗ «Донецьк»	147 931,3	8,0	2 389 819,1	76,0	0,06
СЕЗ «Славутич»	6953,1	0,4	29 362,4	0,9	0,24
СЕЗ «Порто-Франко»	21 604,1	1,2	18 986,6	0,6	1,14
СЕЗ «Курортополіс Трускавець»	35 801,3	1,9	14 478,2	0,5	2,47
СЕЗ «Закарпаття»	1 143 715,1	61,9	521 084,9	16,6	2,19
СЕЗ «Рені»	0,0	0,0	1081,2	0,0	0,00
СЕЗ «Яворів»	215 463,8	11,7	83 054,3	2,6	2,59
СЕЗ «Миколаїв»	199 362,7	10,8	83 114,8	2,6	2,40
СЕЗ «Азов»	77 046,0	4,2	4966,9	0,2	15,51
СЕЗ «Порт Крим»	7,0	0,0	0,0	0,0	—
Усього по СЕЗ	1 848 965,0	100,0	3 144 867,0	100,0	0,59
<i>Території пріоритетного розвитку</i>					
ТПР Волинської обл.	94 281,4	1,5	195 479,4	2,7	0,48
ТПР Житомирської обл.	94 725,6	1,5	22 948,0	0,3	4,13
ТПР Донецької обл.	4 627 593,9	73,6	6 611 281,2	90,7	0,70
ТПР Чернігівської обл.	8139,7	0,1	9275,7	0,1	0,88
ТПР АР Крим	585 690,8	9,3	111 057,4	1,5	5,27
ТПР Луганської обл.	23 680,9	0,4	15 143,8	0,2	1,56
ТПР м. Харків	622 627,5	9,9	203 126,9	2,8	3,07
ТПР Закарпатської обл.	217 472,6	3,5	117 271,1	1,6	1,85
ТПР м. Шостка (Сумська обл.)	14 371,0	0,2	289,3	0,0	49,68
Усього по ТПР	6 288 584,0	100,0	7 285 873,0	100,0	0,86
Разом СЕЗ і ТПР	8 137 549,0	—	10 430 740,0	—	0,78

У цілому (станом на 01.04.2007) з початку функціонування суб'єкти СЕЗ і ТПР отримали податкових пільг на суму 10,4 млрд грн, тоді як обсяг надходжень до бюджету склав лише 8,1 млрд грн. Така диспропорція зумовлюється, насамперед, украй низькою бюджетною ефективністю зареєстрованих у цих зонах інвестиційних проектів.

У середньому по СЕЗ і ТПР від кожної гривні пільг держава отримує лише 78 копійок бюджетних надходжень, а для деяких зон і територій цей показник ще нижчий. Наприклад, для СЕЗ «Донецьк» він становить 6 копійок на гривню пільг, СЕЗ «Славутич» — 24, ТПР Волинської області — 48 копійок. Найбільша серед СЕЗ частка пільг припадає на СЕЗ «Донецьк» (76 %), тоді як частка надходжень до бюджету становить лише 8 %.

У той же час, приміром, СЕЗ «Закарпаття» при частках надходжень до бюджету і пільг 61,9 і 16,6 % відповідно демонструє досить високий показник бюджетної ефективності — 2,19 грн/грн; для СЕЗ «Азов» характерні показники 4,2 та 0,2 % і 15,51 грн/грн, відповідно. Найвищий показник бюджетної ефективності у ТПР м. Шостка Сумської області — 49,68 грн надходжень на 1 грн податкових пільг.

Зловживання пільгами проявилось також у несплаті акцизних і митних платежів, ігноруванні процедур сертифікації якості і відповідності тощо.

7. Існування пільгових умов господарської діяльності в рамках СЕЗ і ТПР створило ґрунт для проведення тіншових операцій і незаконної діяльності, а також таких видів діяльності, що виходять поза межі специфікації СЕЗ і ТПР.

Так, в умовах функціонування спеціального режиму інвестиційної діяльності створилися можливості участі у приватизації підприємств через підставних осіб іноземного підприємця, спекуляцій акціями, відкриття й реєстрації «фірм-одноденок» для здійснення разових (як правило, незаконних) операцій. Була створена нелегальна практика для зловживань службовим становищем і корупції в різних органах державної влади, до функцій яких належить ухвалення рішень стосовно реєстрації інвестиційних проектів, умов інвестування, оподаткування тощо.

Вищезазначені фактори призвели до істотного обмеження та подальшого скасування у 2005 р. (Закон України від 25.03.2005 № 2505

«Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2005 рік»: «господарська діяльність суб'єктів спеціальних (вільних) економічних зон (далі — СЕЗ) і територій із спеціальним режимом інвестиційної діяльності (далі — ТПР) здійснюється на загальних підставах (без податкових преференцій) спеціального режиму інвестиційної діяльності в Україні» [3].

Останні роки українська влада дивиться на проблему СЕЗ дещо по-іншому, ніж у 2005 р. У 2012 році, враховуючи відчутний кризовий період в економіці, перед урядом постало завдання вивчити питання про доцільність відновлення в Україні роботи СЕЗ.

06.09.2012 набрав чинності Закон України № 5205-VI «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки України з метою створення нових робочих місць» [4]. Здавалось, крига скресла, але зазначений законодавчий акт тільки побічно дозволяє створення спеціальних зон пріоритетного розвитку, точніше — визначає пріоритетні галузі економіки, які можна розвивати в умовах СЕЗ. Залучення інвестицій і створення робочих місць можна розпочинати з відновлення діяльності на вже створених СЕЗ.

Сьогоднішні реалії існування вільних економічних зон невтішні, за даними Держстату за 2014 рік, наявна інформація лише про 6 із 10 СЕЗ та 8 із 65 адміністративно-територіальних одиниць, на яких було запроваджено спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку.

На багатьох СЕЗ та ТПР інвестиційні проекти або завершено, або не реалізуються з тих чи інших причин. Так, термін дії усіх інвестиційних проектів, що реалізувалися на ТПР Волинської області, завершився у 2014 р., а на ТПР Житомирської області — у липні 2015 р. У СЕЗ «Миколаїв» з 2010 р. не реалізується жодного інвестиційного проекту. У межах СЕЗ «Курортполіс Трускавець» завершено реалізацію інвестиційних проектів усіма суб'єктами СЕЗ. Станом на 04.03.2015 у СЕЗ «Славутич» жодне підприємство не провадить своєї підприємницької діяльності. У 2014 р. Законом України «Про створення вільної економічної зони «Крим» та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України» було ліквідовано СЕЗ «Порт Крим» і ТПР в Автономній Республіці Крим [1].

Підсумовуючи викладене, можна зробити проміжні висновки:

Якби спеціальні економічні зони існували в розпал економічної кризи, то значно пом'якшили б її негативні прояви. Як свідчить світовий досвід у цій царині, обсяги коштів, яких держава спочатку недоотримує внаслідок надання бізнесу пільг і податкових послаблень, будуть перекриті відрахуваннями від податку на прибуток, від податку на доходи фізичних осіб та іншими надходженнями від нових підприємств і інвестиційних проектів.

До речі, велике значення для економічного добробуту в таких країнах, як Сінгапур, Китай, Південна Корея, Туреччина мало створення саме спеціальних економічних зон. При цьому особливу вигоду отримують держави, розташовані на перехресті світових торгових шляхів [6].

Україна має вигідне транзитне положення — одну з небагатьох рис привабливості національного ринку для зарубіжних інвесторів і виробників, тому західноєвропейські країни не можуть не зважати на таку велику (за розміром і населенням) країну, розташовану на перехресті торгових шляхів.

Транспортні коридори повинні привабити в Україну потужні транзитні потоки, включаючи зв'язки Південної Азії і Африки з Європою, зв'язки Близького Сходу з Європою, зв'язки Середньої Азії з Європою і створити одну з найбільш перспективних для України транспортних артерій міжконтинентального значення [6]. Питання створення та функціонування вільних економічних зон у складі транспортних коридорів потребують глибшого й більш детального опрацювання.

Висновки. Вільні економічні зони, на думку автора, є одним із найперспективніших, стратегічно важливих напрямів відновлення економіки депресивних регіонів України. Ефективна робота СЕЗ можлива тільки за умови жорсткого контролю виконання законодавства, що регулює діяльність СЕЗ.

Звичайно, СЕЗ — не панацея від усіх економічних і соціальних проблем. Вільні економічні зони в Україні необхідні, перш за все, у тих «стратегічних точках зростання», які за досить короткий (за економічними мірками) час можуть розвинути і які можуть надати імпульсу для пожвавлення інтересу як до всього регіону, так і до країни загалом.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Аналіз регуляторного впливу до проекту постанови Кабінету Міністрів України «Про визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України»* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=5&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKewir-qCZqeTMAhXI_ywKHcNQB-EQFggsMAQ&url=http%3A%2F%2Fwww.me.gov.ua%2FDocuments%2FDownload%3Fid%3D07bd67ce-4354-4feb-86d9-b5aa4097d0a2&usq=AFQjCNG5MZ7YHzKDwr3pn5U_bIdl0JmwRg&sig2=Xt2D5WHbQCs34D9rLxPhPQ
2. *В поське грузов: Украина возвращается к идее СЭЗ* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://cfts.org.ua/articles/52399>
3. *Закон України від 25.03.2005 № 2505 «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2005 рік»* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2505-15>
4. *Закон України від 06.09.2012 № 5205-VI «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць»* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5205-17>
5. *Перспективи функціонування спеціальних економічних зон в Україні в умовах створення зони вільної торгівлі з ЄС / Регіональний філіал НІСД. Львів* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/Monitor/March08/10.htm>
6. *Семеніхін Г.В.* Вільні економічні зони в умовах глобалізації — як стимул для активізації інвестиційної діяльності та інструмент підвищення конкурентоспроможності регіональної економіки [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://jprfd.donnu.edu.ua/article/view/1669/1701>

REFERENCES

1. Cabinet of Ministers of Ukraine (2015), Regulatory impact analysis for draft resolution: On recognition invalid of some resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine, available at: https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=5&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKewir-qCZqeTMAhXI_ywKHcNQB-EQFggsMAQ&url=http%3A%2F%2Fwww.me.gov.ua%2FDocuments%2FDownload%3Fid%3D07bd67ce-4354-4feb-86d9-b5aa4097d0a2&usq=AFQjCNG5MZ7YHzKDwr3pn5U_bIdl0JmwRg&sig2=Xt2D5WHbQCs34D9rLxPhPQ (Accessed 29 April 2016).
2. Lyalikov S. (2013), *Ukrayna vozvrashchaet-sya k ydee SЭZ, Centre of transport policies*, available at: <http://cfts.org.ua/articles/52399> (Accessed 30 April 2016).
3. The Verkhovna Rada of Ukraine (2005), *The Law of Ukraine: On Amendments to the Law of Ukraine On State Budget of Ukraine for 2005*, available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2505-15> (Accessed 28 April 2016).
4. The Verkhovna Rada of Ukraine (2012), *The Law of Ukraine: On stimulation of investment in priority sectors of the economy to create new jobs*, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5205-17> (Accessed 28 April 2016).
5. Regional Branch of NISS (2012), *Prospects for the functioning of special economic zones in Ukraine in terms of a*

free trade zone with the EU, available at: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/March08/10.htm> (Accessed 28 April 2016).

6. Semenihin G.V. (2014), Vil'ni ekonomichni zony v umovakh hlobalizatsiyi — yak stymul dlya aktyvizatsiyi investytsiynoyi diyal'nosti ta instrument pidvyshchennya konkurentospromozhnosti rehional'noyi ekonomiky, *Problems of development of foreign economic relations and attraction of foreign investments: regional aspect*, vol. 1, available at: <http://jpfrd.donnu.edu.ua/article/view/1669/1701> (Accessed 29 April 2016).

Надійшла 16.05.2016

О.Ю. Кудрина

Киевский национальный университет культуры и искусств, г. Киев

**СТРАТЕГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ
ВОССТАНОВЛЕНИЯ ПРОМЫШЛЕННОСТИ:
УКРАИНА ВОЗВРАЩАЕТСЯ К ИДЕЕ
СПЕЦИАЛЬНЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ЗОН**

Определены современные тенденции развития экономики Украины, свидетельствующие о неутешительной ситуации со стремительным падением объемов внутригосударственного финансирования промышленного сектора, истощением внутренних резервов инвестирования

в промышленность. Исследована история создания, особенности и проблемы функционирования специальных экономических зон на территории Украины. В статье установлено, что вопросы применения режима свободных экономических зон в Украине остается одним из актуальных в области социальных исследований.

Ключевые слова: экономика, государство, специальные экономические зоны, промышленное производство.

О.Ю. Кудрина

Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv

**STRATEGIC INDUSTRIAL RECOVERY FEATURES:
UKRAINE RETURNS TO THE IDEA
OF SPECIAL ECONOMIC ZONES**

Determined modern trends of development of Ukraine, indicating the disappointing situation with the rapid fall in domestic industrial sector funding, exhaustion of internal reserves to invest in industry. Studied history, characteristics and problems of special economic zones on the turn Ukraine. The article demonstrated a convincing understanding of the fact that the application of free economic zones in Ukraine remains a pressing in the area of social studies.

Key words: the state, production, enterprise, industry, investments, potential.

УДК 338.26 + 338.242.4

О.О. ЛИННИК, асистент кафедри ТПЕ
Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів

СТРАТЕГІЯ МАКРОЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ БОРГОВОЇ КРИЗИ: ДОСВІД, ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Ключові слова: економічний розвиток, зростання, борг, капітальні інвестиції, інфраструктура.

Здійснено огляд різних підходів до визначення та розглянуто сучасні стратегії макроекономічного розвитку. Охарактеризовано поточний стан економіки України, оцінено позитивні результати проведених реформ, визначено перешкоди та сформульовано основні напрями руху, які можуть стати фундаментом економічного зростання та розвитку.

Вступ. Ключове завдання, що постає перед кожним суспільством в сучасному глобалізованому світі, — це забезпечення сталого макроекономічного розвитку. Однак, як свідчить практика низки країн, що розвиваються, проведення економічних реформ, особливо з використанням позикових коштів, не завжди забезпечує досягнення поставлених цілей. Більше того, супутня надмірна акумуляція зовнішнього державного боргу може спричинити дестабілізацію динаміки доходу, надмірну девальвацію грошової одиниці, прискорення інфляції, зниження інвестиційної активності підприємницького сектору, кризу банківської системи та ін. Україна практично ідеально відтворила типовий сценарій розгортання боргової кризи. Тому питання форсування економічного розвитку на ряду із подоланням деструктивних кризових наслідків постає особливо гостро та вимагає як вже зарекомендованих у розвинутих країнах, так і специфічних для української економіки заходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема стимулювання економічного зростання методом зовнішніх запозичень не нова. Ідею підтримки споживчого попиту, яка лягла в основу антикризових заходів США та країн Європи, сформулювали ще представники кейнсіанства. Д. Сахс на її основі розробив концепцію «великого поштовху» для країн, що розвиваються, та ринків, що виникають. В академічній літературі терміни економічного зростання та економічного розвитку до середини ХХ ст. вважалися синонімічними. Чіткі відмінності та визначення цих понять було сформульовано зарубіжними вченими: М. Фельдман, Т. Хаджімайл, Т. Кемені та Л. Лахан [1]. Ю.Г. Козак викоремлює найсуттєвіші риси економічного розвитку [2]. Д. Асемоглу дає характеристику ключовим факторам економічного зростання та розвитку [3]. Д. Лін досліджує дві макроекономічні стратегії — *CAD* і *CAF* [4]. Утім, не до кінця висвітленим залишається питання стратегії економічного розвитку за умов значного

накопичення зовнішньої державної заборгованості. Імплементация рекомендацій МВФ може закласти фундамент позитивної перебудови економіки та суспільства, однак не гарантує подальших стимулів досягнення високих стандартів життя й добробуту.

Мета статті: дослідження факторів забезпечення та формулювання основних положень стратегії макроекономічного розвитку для України.

Результати дослідження. Спершу необхідно розрізнити поняття економічне зростання та економічний розвиток. Якщо перше з них — вузла концепція, що характеризує кількісні зміни в економіці, то друге є більш релевантним для вимірювання прогресу й якості життя в країнах, що розвиваються.

За цієї причини дефініція економічного розвитку включає в себе декілька елементів: 1) розширення економічних ресурсів, що сприяє прогресу суспільства через реалізацію потенціалу окремих осіб, фірм і громад; 2) стійке зростання економічного процвітання та якості життя, що реалізовується через інновації, менші трансакційні витрати та ефективно використання можливостей для забезпечення відповідального виробництва й розподілу товарів і послуг; 3) вимога наявності ефективних інституцій, заснованих на нормах відкритості, толерантності до ризику, повазі до різноманіття та впевненості в реалізації взаємної вигоди для державного та приватного секторів [1]. При цьому з часом нівелюється соціальна нерівність й скорочується частка тіньової економіки.

У той же час сталий економічний розвиток повинен форсуватись із дотриманням таких умов:

- економіка повинна бути збалансованою за всіма сферами;
- економіка має бути здатною до саморегулювання;
- економіка повинна характеризуватися поступальним динамізмом зростання позитивних показників;
- зростання економічних показників (ВВП, обсяги виробництва, тощо) повинно супроводжуватись підвищенням життєвого рівня населення та поліпшенням інших соціальних показників [2].

До ключових факторів економічного розвитку також можна віднести удачу, географічний, інституційний чинники та культуру і соціальний капітал [4, С. 27].

Заслужують на увагу дві стратегії економічного розвитку — *CAD* (англ. comparative-advantage-defying strategy) та *CAF* (англ. comparative-advantage following (*CAF*) strategy). Перша з них передбачає нехтування порівняльними перевагами, інша — їх урахування. При цьому наголошується, що в той час, коли застосування *CAD* може сформувати декілька прогресивних галузей промисловості в країнах, що розвиваються, вона неминуче призводить до неефективного розміщення ресурсів, пригнічення стимулів до роботи, невтримну поведінку пошуку легкого прибутку, погіршення розподілу доходу та слабкого економічного розвитку. А тому більш прийнятною — особливо для трансформаційних економік — є стратегія *CAF*. Як і перша, вона передбачає активне втручання уряду, що може відігравати роль як у сприянні економічному розвитку, так і у забезпеченні здорового конкурентного середовища.

За таких умов відбувається постійна акумуляція капіталу, структура економічних ресурсів оновлюється, спричиняючи зміну відносних цін на фактори виробництва. Підприємства змушені оновлювати своє виробництво та технологію, щоб підтримувати ринкову конкурентоспроможність. Більше того, ці фірми можуть навіть отримувати вигоду від індустріального і технологічного розриву з країнами, що розвиваються, завдяки перейманню досвіду та технологій [3]. Такий підхід підтверджується емпіричними дослідженнями. Так, для вибірки 164 країн протягом 1963—2009 рр. виявлено, що застосування стратегії *CAD*, яку у дослідженні представлено індексом технологічного вибору *TCI*, не завжди сприяє економічному розвитку, особливо у випадку трансформаційних економік. Для країн ЦСЄ виявлено позитивну кореляцію між зростанням та *TCI*, для *СНД* — негативну [5].

Виокремлюють дві моделі державної політики у сфері підтримки інновацій:

- 1) англо-американська, що характеризується найменшим втручанням держави в економіку, у тому числі і в інноваційну діяльність;
- 2) франко-японська, де держава найактивніше підтримує інноваційний процес усіма можливими методами.

Щодо української моделі підтримки інноваційної діяльності, то вона більше тяжіє до англо-американської [6].

Характерною особливістю цих підходів є відсутність акценту на природних ресурсах, що підтверджується декількома влучними прикладами. Так, не зважаючи на багатий природний потенціал країн Африки та Латинської Америки, вони зазнали невдач, на відміну від країн Східної Азії, де забезпечення природними ресурсами було зовсім незначним (Японія, Південна Корея, Тайвань тощо). Натомість акцентується увага на інституційних та інноваційних чинниках.

Фундаментальним у вищезазначених факторах виступає інституційний, що підтверджується роботами як вітчизняних [7], так і закордонних авторів [8]. Наявність якісних інституцій забезпечує стимули до роботи, акумуляцію людського та фізичного капіталу, опанування кращими технологіями та ефективніше розміщення ресурсів. Уряд позиціонується як далекоглядний учасник в економіці, який гарантує інвестиції, що забезпечують платформною для майбутнього економічного зростання. У той же час якість цих інституцій обумовлюється соціальними, економічними та політичними факторами в економіці.

Державні капіталовкладення, разом із приватними інвестиціями, сприяють розвитку економіки через підвищення капіталоозброєності, передусім на випадок компліментарності до приватних інвестицій, що в поєднанні із супутніми технологічними змінами може забезпечити вищі реальні доходи для наступних поколінь [9].

Урядові витрати на державну інфраструктуру, навчання й охорону здоров'я можуть стимулювати економічне зростання, але можливості відповідного фінансування залежать від фіскальної позиції, тобто врахування наявного рівня боргу і структури податків [10]. Хоча зовнішні запозичення для фінансування державних інвестицій мають низку переваг, не обходиться без певних ризиків: слабке виконання запланованих проектів, повільна корекція фіскальних показників для обслуговування боргу, тривалі негативні економічні шоки [11].

Україна опинилась у борговій пастці, де з однієї сторони відсутні можливості акумулювання внутрішніх фінансових ресурсів (через витік капіталу в офшори, різке зменшення доходів від експорту, скорочення депозитних вкладів та кредитів і направлення значних сум на обслуговування державної заборгова-

ності), а з іншої — можливості для залучення інвестиційних коштів з-за кордону обмежені (через брак довіри до правового забезпечення, політичну нестабільність тощо), а тому єдиним джерелом валютних надходжень виступають позики МВФ.

Аналіз видатків бюджету на освіту, охорону здоров'я, соціальне забезпечення (пенсійні видатки) та капітальні інвестиції в окремих країнах ЄС та Україні дав змогу зробити такі висновки (таблиця):

- Видатки бюджету на освітні послуги є значно вищими (6,4 % в 2014 р. та 5,9 % від ВВП в 2015 р.), ніж всередньому в ЄС (4,5 %) чи країнах ОЕСР (4,8 %). Однак заслуговують на увагу дві тенденції. Перша — найуспішніші студенти часто покидають Україну у пошуках кращого життя за кордоном, друга — вступ до ВУЗу методом «аби куди, лише б на державну форму навчання». Таким чином відбувається відтік людського капіталу та навчання студентів, які обрали «випадковий» фах. На підтримку цього служить нещодавнє висловлювання Юлії Мостової, яка наголошує, що основна проблема України не стільки корупція, скільки якість людського матеріалу, адже людина максимально ефективна, позитивна, щаслива та найменш корумпована, коли займається своєю справою.

- Видатки на охорону здоров'я в 2014 р. перебували на рівні з такими країнами, як Польща (4,6 % від ВВП), Латвія (3,8) і Румунія (4,0), все ж значно відставали від позицій Франції (8, 2), Нідерландів (8,1), Австрії (7,9 %).

- Система пенсійного забезпечення та соціального захисту є вкрай неефективною та потребує перегляду. Так, у 2014 р. витрати Пенсійного фонду склали 15,7 % ВВП, й ці показники значно перевищують показники країн ЄС.

- Капітальні інвестиції залишаються мізерними. Попри невелике зростання від 1,3 % в 2014 р. до 2,5 % від ВВП у 2015 р. капіталовкладення в Україні значно відстають від показників Угорщини (6,7 %) та Словаччини (6,2 % від ВВП).

В Україні наявні всі ознаки суттєвого недофінансування базової інфраструктури, яка практично в кожному регіоні України перебуває у незадовільному стані. Особливо це стосується транспортної підсистеми. За офіційними оцінками, через незадовільний стан доріг країна щорічно втрачає близько 3—4 % ВВП.

Варто відзначити, що було зроблено кілька важливих кроків у напрямі сталого економічного розвитку. Наприклад, у 2015 р. було проведено перший етап фінансової децентралізації, згідної з якою органам місцевого самоврядування були надані додаткові бюджетні повноваження та закріплено стабільні джерела доходів для їхньої реалізації. Така політика дала змогу місцевим бюджетам здійснити ряд капітальних інвестицій, що було направлено у сферу дорожнього господарства, ЖКГ, ремонт шкіл, дитсадків, інших об'єктів соціальної сфери.

Дещо невдалою була спроба детінізувати економіку. Зокрема, було знижено ставку ЄСВ. Натомість це призвело до різкого підвищення частки фінансування пенсій з держбюджету з 32 % у 2015 р. до 55 % у 2016 р. Як компенсація такого наслідку може бути запропонована так звана брутизація заробітної плати — часткове перенесення навантаження зі сплати ЄСВ з роботодавця на працівника, що матиме соціально-психологічні наслідки формування у громадянина відповідальності за власний добробут і добробут суспільства [14].

Видається доречним розмежувати цілі економічної політики на три основні групи: формування сприятливого макроекономічного се-

редовища, політика поповнення державного бюджету без пригнічення економічної діяльності та обмеження додаткових зовнішніх державних запозичень, реформування різних галузей народного господарства.

Декілька напрямів скорочення урядових видатків здаються нескладними для практичного виконання:

— освіта. Державне фінансування можна залишити для найздібнішої молоді та для фундаментальних напрямів, які відрізняються високою затратністю навчального процесу;

— охорона здоров'я. З огляду на недостатнє фінансування медицини виглядає практичним перехід до системи страхової медицини;

— субсидії. Підтримка малозабезпечених прошарків населення повинна мати адресний характер і залежати від оцінки фінансового та майнового стану. Більше того, урядом запланована монетизація соціальних пільг. Але зважаючи на те, що рівень охоплення населення державним соціальним страхуванням складає 70 %, існує ризик нешвидкого упровадження такої ініціативи. Окрім того, державну підтримку втрачатимуть аграрні виробники, оскільки планується скорочення у 2016 р., і повне скасування у 2017 р. пільг при сплаті ПДВ (одна із домовленостей із МВФ);

— приватизація. Зведення до мінімальної кількості підприємств, які не підлягають приватизації тощо.

Формування сприятливого макроекономічного середовища, покликаного приваблювати ПІІ, зможе забезпечуватись за наявності:

- заходів, спрямованих на детінізацію економіки;
- капітальних інвестицій в інфраструктуру;
- міцного правового поля;
- здорових інституційних засад як на рівні держави, так і на мікрорівні;
- спрощення та/або ліквідації адміністративних бар'єрів для бізнесу;
- використання механізмів ДПП для стимулювання розвитку капіталоемних сфер української економіки, як фармацевтика, медицина, агросектор, ІТ. Перспективними напрямками найближчим часом можуть стати поновлювальна та альтернативна енергія;
- забезпечення охорони інтелектуальної власності;
- кооперації науки, виробництва, держави та ін.

Сукупні урядові видатки в ЄС та Україні (% від ВВП)

Країна	Освіта	Охорона здоров'я	Пенсійне забезпечення	Капітальні інвестиції	
				2014	2015
Польща	5,3	4,6	9,2	4,5	4,4
Чехія	5,2	7,7	8,0	4,2	5,2
Естонія	5,6	5,1	6,7	5,0	5,3
Франція	5,5	8,2	13,7	3,7	3,4
Італія	4,1	7,2	14,0	2,3	2,3
Латвія	5,9	3,8	7,4	4,4	4,4
Литва	5,4	5,5	6,2	3,5	3,6
Угорщина	5,2	5,0	7,5	5,5	6,7
Нідерланди	5,4	8,1	6,8	3,5	3,5
Австрія	5,0	7,9	13,2	3,0	3,0
Румунія	3,0	4,0	9,0	4,3	5,1
Словаччина	4,1	1,9	7,3	3,8	6,2
Швеція	6,6	7,0	11,0	4,5	4,3
Велика Британія	5,2	7,6	8,5	2,7	2,7
Україна	6,4	3,6	15,7	1,3	2,5

Примітка: складено автором за [12, 13].

Реформування різних галузей народного господарства покликане модернізувати не лише матеріальну сферу, але і ментальну — вибудувати у свідомості українців господарський тип мислення та розуміння відповідальності за власний добробут. Це можна здійснити шляхом підвищення кваліфікації кадрів у розвинутих країнах, наслідування вже апробованих підходів до управління народним господарством. Такий підхід носить назву «навчання в процесі виконання» (англ. learningbydoing).

Висновки. У результаті дослідження факторів макроекономічного розвитку в Україні із урахуванням наявних боргових проблем можна зробити такі основні висновки:

1. Економічний розвиток — безперервний, якісний, стійкий до макроекономічних шоків процес формування економічних ресурсів суспільства на основі інституційного забезпечення технологічного, ідейно-інноваційного, освітньо-культурного стимулювання для досягнення суспільної рівності та добробуту. Найкращою стратегією економічного розвитку (особливо для трансформаційних економік) є така, що забезпечує поступальний динамізм без спотворювальних наслідків для економіки, побудована на основі наявних економічних ресурсів, порівняльних переваг з поступовим форсування технологічних інновацій.

2. В основі забезпечення економічного розвитку лежить інституційний фактор. Так, непевність правової системи та брак незалежності Центрального банку від інших політичних інституцій найчастіше перешкоджають економічному зростанню та навіть сприяють виникненню кризових явищ.

3. Роль держави як фундаменту проведення реформ в Україні ускладнюється недовірою населення до державних інституцій на тлі стрімкого скорочення соціальних виплат і підвищення податків. Окрім того, внаслідок значного навантаження на державний бюджет, левова частка якого йде на обслуговування зовнішнього боргу державного сектору, уряд не спроможний модернізувати базову інфраструктуру, а це запорука як здорового ринкового середовища, так і ґрунту для економічного розвитку.

4. На теперішній час основна група реформ спрямована на покриття дефіциту бюджету, і хоча деякі нововведення давно практикуються

у розвинутих країнах, вітчизняним підприємствам та населенню потрібен час на їх імплементацію та прийняття. Для України проведення реформ має відбуватись за трьома напрямками — забезпечення здорового конкурентного середовища, бездефіцитного бюджету і підтримка макроекономічної стабільності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Feldman M.* The Logic of Economic Development: A Definition and Model for Investment [On-line] / M. Feldman, T. Hadjimichael, T. Kemeny, L. Lanahan. — Retrieved from: <http://epc.sagepub.com/content/early/2015/11/08/0263774X15614653>
2. *Міжнародні стратегії економічного розвитку* : навч. пос. [для студ. вищ. навч. закл.] / [Ю.Г. Козак, В.В. Ковалевський, Н.С. Логвінова та ін.]; За редакцією Ю.Г. Козака, В.В. Ковалевського, І.В. Ліганенко: — [2-ге вид.] — К. : Центр учбової літератури, 2009. — 356 с.
3. *Lin J.* Economic development and transition: thought, strategy, and viability. — Cambridge : Cambridge University Press, 2009. — 170 p.
4. *Acemoglu D.* Introduction to modern economic growth. — Princeton : Princeton University Press, 2008. — 851 p.
5. *Bruno R.* Technology choices and growth: testing New Structural Economics in Transition Economies / R. Bruno, E. Douarin, J. Korosteleva, S. Radosevic // *Journal of Economic Policy Reform.* — 2015. — 18, No. 2. — P. 131—152.
6. *Касьяненко В.О.* Зарубіжний досвід управління інноваційним потенціалом економіки та можливості його використання в Україні / В.О. Касьяненко // *Маркетинг і менеджмент інновацій.* — 2011. — т. 2, № 4. — С. 200—204.
7. *Стратегія економічного розвитку України в умовах кризи* / І.П. Мойсеєнко, М.І. Флейчук // *Бюлетень Міжнародного нобелівського економічного форуму. Світова економіка XXI століття: цикли та кризи.* — 2012. — № 1 (5), Том 1. — С. 274—282.
8. *Pop-Eleches G.* From Economic Crisis to Reform: IMF Programs in Latin America and Eastern Europe / G. Pop-Eleches // Princeton University Press, 2008. — 368 p.
9. *Swan W.* Budget speech, Budget 2010—11, Commonwealth of Australia, Canberra [On-line resource] / W. Swan. — Retrieved from : www.budget.gov.au
10. *Christie T.* The Effect Of Government Spending On Economic Growth: Testing The Non-Linear Hypothesis / T. Christie // *Bulletin of Economic Research.* — 2014. — 66, Issue 2. — P. 183—204.
11. *Buffie E.* Public Investment, Growth and Debt Sustainability: Putting Together the Pieces. IMF Working Paper No.WP/12/144 / E.E. Buffie, A. Berg, C. Pattillo, R. Portillo, L.-F. Zanna. — Washington : IMF, 2012. — 37 p.
12. *Ціна держави* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://costua.com/budget/expenditure/>
13. *Офіційний сайт Євростатистики* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ec.europa.eu/eurostat/>
14. *Онуфрик М.* Пенсійна криза довіри [Електронний ресурс] // *Дзеркало тижня.* — 3 березня 2016 р. — Ре-

жим доступу : http://gazeta.dt.ua/finances/pensiyna-kriza-doviri-_.html

REFERENCES

1. Feldman M. et al (2015), The logic of economic development: A definition and model for investment, SAGE Journals, London, available at: <http://epc.sagepub.com/content/early/2015/11/08/0263774X15614653> (Accessed 11 June 2016).
2. Kozak J.G (ed.) (2009), *Mizhnarodn istrategiyi ekonomichnoho rozvytku* [International strategies of economic development], Centre for educational literature, Kyiv, Ukraine.
3. Lin J. (2009), *Economic development and transition: thought, strategy, and viability*, Cambridge University Press, Cambridge, MA.
4. Acemoglu D. (2008), *Introduction to modern economic growth*, Princeton University Press, Princeton, NJ.
5. Bruno R.L. et al. (2015), Technology Choices and Growth: Testing New Structural Economics in Transition Economies, *Journal of Economic Policy Reform*, vol. 18, part 2, pp. 131–152.
6. Kas'yanenko V.O. (2011), Zarubizhnyy dosvid upravlinnya innovatsiynym potentsialom ekonomiky ta mozhlyvosti yoho vykorystannya v Ukrayini [Foreign experience of economy's innovational capacity management and the opportunities of its use in Ukraine], *Marketing i menedzhment innovacij* [Marketing and management of innovations], vol. 4., part. 2, pp. 200-204.
7. Moyseyenko I. And Fleychuk M. (2012), Stratehiya ekonomichnoho rozvytku Ukrayiny v umovakh kryzy [The strategy of economic development of Ukraine under conditions of the crisis], *Byuleten Mizhnarodnogo Nobeliv'skogo ekonomichnogo forumu* [The bulletin of international nobel economic forum], vol. 1, pp. 274-282.
8. Pop-Eleches G. (2008), From Economic Crisis to Reform: IMF Programs in Latin America and Eastern Europe, Princeton University Press, Princeton, NJ.
9. Swan W. (2014), Budget speech, Budget 2010–11, Commonwealth of Australia, Canberra, available at: www.budget.gov.au (Accessed 11 June 2016).
10. Christie T. (2014), The Effect Of Government Spending On Economic Growth: Testing The Non-Linear Hypothesis, *Bulletin of Economic Research*, vol. 66, pp. 183-204.
11. Buffie E., Berg A., Pattillo C., Portillo R. and Zanna L.-F. (2012), Public Investment, Growth and Debt Sustainability: Putting Together the Pieces, IMF Working Paper No. WP/12/144, Washington, USA.

12. Tsina derzhavy [Price of the state] (2015), Expenditure, available at: <http://costua.com/budget/expenditure/> (Accessed 11 June 2016).
13. Eurostat (2015), available at: <http://ec.europa.eu/eurostat/> (Accessed 11 June 2016).
14. Onufryk M. (2016), *Pensiynakryzadoviry* [Pensioncrisis of trust], *Mirror of the week*, 3 March 2016, available at: http://gazeta.dt.ua/finances/pensiyna-kriza-doviri-_.html (Accessed 11 June 2016).

Надійшла 14.06.2016

А.А. Линник

Национальный университет
«Львовская политехника», г. Львов

СТРАТЕГИЯ МАКРОЭКОНОМИЧЕСКОГО
РАЗВИТИЯ УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ
ДОЛГОВОГО КРИЗИСА: ОПЫТ,
ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Осуществлен обзор разных подходов к определению и рассмотрены современные трагетии макроэкономического развития. Охарактеризовано текущее состояние экономики Украины, оценены позитивные результаты проведенных реформ, определены препятствия и сформулированы основные направления движения, которые могут послужить фундаментом экономического роста и развития.

Ключевые слова: экономическое развитие, рост, долг, капитальные инвестиции, инфраструктура.

О.О. Lynnyk

Lviv Polytechnic National University, Lviv

THE STRATEGY OF MACROECONOMIC
DEVELOPMENT OF UKRAINE FACING
THE DEBT CRISIS: EXPERIENCE,
THEORY, PRACTICE

In the article different approaches to the definition of economic development were examined with the modern strategies being viewed. The current economic situation is described with the positive results of implemented reforms being estimated, the obstacles being defined and basics, which can contribute to the economic growth and development being formulated.

Key words: economic development, growth, debt, capital investments, infrastructure.

УДК 342.25(477)

О.О. ХАНДІЙ, канд. екон. наук, доц.,
доцент кафедри економіки підприємства та управління персоналом,
Інститут економіки і управління Східноукраїнського національного університету
ім. Володимира Даля, м. Северодонецьк

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Ключові слова: децентралізація, місцеве самоврядування, спроможні територіальні громади, суспільні послуги, регіон, об'єднання.

Досліджено сучасний стан та проблеми децентралізації в Україні. Визначено необхідне забезпечення процесу децентралізації, до якого віднесено законодавче, організаційне та суспільне. Проаналізовано регіональні особливості об'єднання територіальних громад і проблеми формування базового рівня місцевого самоврядування в Україні. Розглянуто розподіл повноважень між органами місцевого самоврядування та виконавчої влади. Зроблено висновки щодо недостатньої інформаційної підтримки процесу децентралізації, спрямованої на створення позитивного ставлення населення до змін.

Вступ. Питанням децентралізації в Україні останні роки приділяється підвищена увага. Централізація і децентралізація є взаємодоповнювальними процесами управління соціальними системами: збільшення ступеня централізації призводить до зменшення ступеня децентралізації і навпаки. Але визначити найбільш прийнятний рівень співвідношення централізації та децентралізації окремі країни намагаються десятиліттями. Так, наприклад, в Данії пошук оптимального рівня децентралізації розпочався було у 1958 р. і продовжувався до 2007-го, коли набрав чинності новий розподіл повноважень у новій структурі і визначені були напрями подальшого удосконалення децентралізованого управління поряд зі стимулюванням інтеграційних процесів щодо укрупнення муніципалітетів. Латвія розпочала цей процес у 1990-ті рр. і завершила у 2009-му, Франція має 25-річний досвід реалізації децентралізації, Італія активно запроваджує заходи з децентралізації влади в країні з 2000 р. За даними Світового банку, 63 із 75 трансформаційних країн і великих країн, що розвиваються, у середині 1990-х рр. здійснили кроки в напрямі децентралізації [1]. В одних країнах ці процеси відбувались повільніше ніж в інших, що пов'язано було з наявністю передумов, різною чисельністю населення і його підтримкою планів уряду щодо територіальної децентралізації та зміни адміністративно-територіального устрою країни, досягнутим рівнем розвитку місцевого самоврядування на момент ухвалення рішення щодо збільшення рівня децентралізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Правовим і фінансовим аспектам децентралізації влади в Україні присвячена велика кількість робіт вітчизняних учених, у цьому напрямі працюють: Н. Бикадорова [2], Ю. Ганущак [3], Н. Камінська [4—5], І. Карчевська [6], О. Крайник [7],

І. Легкоступ [8], О. Молдован [9], М. Савчин і Т. Карабін [10], Т. Сало [11], С. Хамінч [12] та ін. Міжнародний досвід децентралізації висвітлено в працях А. Бондаренко [1], І. Гнидюк [13], Г. Диниса [10], Р. Науменко та В. Рильської [14], А. Ткачук [15] тощо.

У зазначених роботах розглянуто організаційно-правові засади децентралізації влади, основні поняття, її види, принципи, моделі, фінансове забезпечення проведення реформ, обговорюються питання розмежування повноважень між районами, регіонами й територіальними громадами. Однак у наукових працях висвітлено переважно теоретичні сторони процесу децентралізації в Україні, а практичні аспекти часто залишаються поза увагою. Не дивлячись на повільність досліджуваних процесів, щомісяця з'являються нові приклади впровадження елементів децентралізації та виникають нові проблеми реалізації в житті державного соціально-економічного експерименту.

Мета статті: дослідження пройдених кроків на шляху реалізації української моделі децентралізації, визначення її особливостей і проблем втілення в життя.

Результати дослідження. Основні передумови активізації процесу децентралізації в Україні пов'язані з виконанням вимог, яким мають відповідати країни-кандидати на вступ в ЄС, та подіями на Сході України, урегулювання яких потребує дотримання Мінських угод. Згідно з досягнутими домовленостями до кінця 2015 року мали бути внесені зміни в Конституцію України щодо децентралізації влади.

Тож саме з децентралізацією влади пов'язані надії українського суспільства на підвищення рівня та якості життя населення, обсягу та якості суспільних послуг, максимальне наближення їх до споживача і отримання у найкоротший строк. Фінансова децентралізація створює умови для соціально-економічного розвитку територій. Державна фінансова підтримка об'єднаних територіальних громад сприяє формуванню соціальної інфраструктури та створенню нових робочих місць. На сьогодні «у більш як 6 тис. громад чисельність жителів становить менш як 3 тис. осіб, з них у 4809 громадах — менш як 1 тис. осіб, а у 1129 громадах — менш як 500 осіб, у більшості з них не утворено виконавчі органи відповідних сільських рад, відсутні бюджетні установи, комунальні підприємства тощо... Дотаційність 5419 бюджетів

місцевого самоврядування становить понад 70 %, 483 територіальні громади на 90 % утримуються за рахунок коштів державного бюджету» [16]. Тобто, в Україні існує велика кількість громад, які неспроможні самостійно вирішувати соціальні проблеми, а держава, надаючи їм постійно дотації, стримує розвиток інших громад. Наведені статистичні дані характеризують нерівномірність регіонального економічного розвитку, що негативно впливає на економіку України в цілому. Таким чином, потреба в децентралізації виникла під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх факторів.

Кожна децентралізована країна зробила свої кроки до децентралізації влади. Україна визначила п'ять власних кроків [17]:

1. Визначити територіальну основу органів місцевого самоврядування та виконавчої влади.
  2. Розмежувати повноваження між органами місцевого самоврядування різних рівнів.
  3. Розмежувати повноваження між органами місцевого самоврядування та виконавчої влади.
  4. Визначити потребу у кількості ресурсів на кожному рівні.
  5. Зробити органи місцевого самоврядування підзвітними перед виборцями і державою.
- Згідно з Концепцією реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [16] ці кроки включають також максимальне залучення населення до ухвалення управлінських рішень, сприяння розвитку форм прямого народовладдя; удосконалення механізму координації діяльності місцевих органів виконавчої влади.

Для того, щоб ці кроки країною були пройдені, має бути відповідне забезпечення: законодавче, організаційне та суспільне.

Законодавче забезпечення пов'язане з прийняттям законів про місцеве самоврядування, об'єднання громад, ринок праці, а також законодавчих актів, що регулюють питання фінансування та перерозподілу повноважень у сфері освіти, культури, соціального захисту населення, охорони здоров'я, охорони навколишнього природного середовища, надання житлово-комунальних послуг та інших суспільних послуг. На сьогодні внесені зміни до Податкового кодексу, Бюджетного кодексу, діє Закон України «Про місцеві державні адміністрації», прийнятий у першому читанні Проект Закону про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади), діють

Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», Закон України «Про співробітництво територіальних громад», Закон України «Про ратифікацію Додаткового Протоколу до Європейської хартії місцевого самоврядування про право участі у справах органу місцевого самоврядування», Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування та оптимізації надання адміністративних послуг», Закон України «Про засади державної регіональної політики».

Організаційне забезпечення представлене зміною відстані між наявними та «необхідними, які дозволяють максимізувати якість надання суспільних послуг» повноваженнями різних рівнів управління виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Перерозподіл функцій за рівнями — складний і болючий процес, що супроводжується визначенням відповідного фінансування для реалізації закріплених за певним рівнем нових функцій і базується на нових і оновлених законодавчих актах. У свою чергу питання передавання повноважень включає визначення суб'єкта, якому вони передаються. Систему адміністративно-територіального устрою України згідно з Постановою Верховної Ради України «Про попереднє схвалення законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо децентралізації влади» [18] складатимуть такі адміністративно-територіальні одиниці: громади, райони, регіони. Територія України поділена на громади, на сьогодні в Україні 10984 територіальні громади. Територіальна громада — це жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр [19]. Декілька громад формують район, а області є регіонами України.

Основною метою децентралізації є підвищення якості надання суспільних послуг. Ухвалення рішення щодо передавання повноважень на нижчий рівень передбачає, що є суб'єкт, який у разі передавання цих повноважень забезпечить їхнє більш якісне виконання, ніж на державному рівні. Невеликі малочисельні громади не спроможні забезпечити високий рівень надання суспільних послуг.

Передавання багатьох функцій з обласного рівня на рівень окремої громади економічно неефективне, оскільки вимагатиме створення відповідної соціальної інфраструктури, збільшення штату державних службовців для забезпечення надання адміністративних та соціальних послуг тощо. Як зазначає автор роботи [15, С. 11], «Подрібнена адміністративна система — надто дорога система. Витрати на управління не можуть рости безкінечно», — говорячи про децентралізацію в Данії, одній з найбільш децентралізованих країн Європи. Видатки місцевого самоврядування після останньої реформи з укрупнення муніципалітетів в Данії, коли середня чисельність населення муніципалітетів зросла з 20 до 55 тис. мешканців, стали стабільними, а раніше вони постійно зростали. Данія — одна з країн, де найбільші за розміром муніципалітети з найбільшими повноваженнями.

Більшість європейських країн спочатку стимулювали укрупнення невеликих громад, а потім здійснювали їхнє примусове об'єднання. Наприклад, у Латвії у разі добровільного об'єднання волостей держава надавала разову дотацію на розвиток інфраструктури та дотацію у розмірі 5 % до загального бюджету об'єднаних волостей до певного строку (2009 року), після якого об'єднання самоуправління здійснювалось без дотацій примусово [20]. У Данії, якщо муніципалітети не погоджувались на об'єднання, втручався Міністр внутрішніх справ. У свою чергу, у Франції примусове укрупнення взагалі не здійснювалося, і нині в країні гостро стоїть проблема фінансової спроможності дрібних громад [21].

В Україні з метою створення спроможних громад підписано Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», Закон України «Про співробітництво територіальних громад» і видана Постанова КМУ «Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад». Під спроможними територіальними громадами розуміються територіальні громади сіл (селищ, міст), які в результаті добровільного об'єднання здатні самостійно або через відповідні органи місцевого самоврядування забезпечити належний рівень надання послуг, зокрема у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, житлово-комунального господарства, з урахуванням кадрових ресурсів, фінансового

забезпечення та розвитку інфраструктури відповідної адміністративно-територіальної одиниці [22].

«Держава здійснює фінансову підтримку добровільного об'єднання територіальних громад сіл, селищ, міст шляхом надання об'єднаній територіальній громаді коштів у вигляді субвенцій на формування відповідної інфраструктури згідно з планом соціально-економічного розвитку такої територіальної громади у разі, якщо її межі повністю відповідають межах, визначеним перспективним планом формування територій громад Автономної Республіки Крим, області» [23]. Проекти перспективних планів розробляються обласними державними адміністраціями та подаються до обласних рад. У таблиці наведено результати таких проектів станом на 2015 рік. Проте пройшов рік, заплановані результати не досягнуті, що дозволяє говорити про наявність проблем в реалізації планів децентралізації. Створено лише 17,8 % об'єднаних громад від запланованих 967. У чотирьох областях створено тільки

по одній об'єднаній громаді. Лідером у створенні спроможних громад є Тернопільська область, у якій проект реалізовано на 100 %.

Перспективні плани досі не реалізовані повною мірою через недотримання територіальних меж, що були визначені при підготовці проектів об'єднання. Розраховуючи на отримання фінансової підтримки, більша кількість громад, ніж планувалось, зажадала стати центром об'єднаної територіальної громади. Невеликі заможні громади не хочуть об'єднуватись з іншими взагалі або проти об'єднання з менш заможними громадами. Деякі громади побоюються запропонованого об'єднання через можливість фінансування їх територій за залишковим принципом, якщо вони не будуть центром об'єднаної громади.

У Закарпатській області й досі не прийнято перспективний план. Причина, на думку автора роботи [25], пов'язана з опір з боку чиновників, більшою мірою районних, меншою — обласних, у вигляді затягування або відвертої неактивності через небажання віддавати по-

Об'єднання територіальних громад*

Область (Регіон)	Кількість територіальних громад у регіонах	Кількість територіальних громад за планами об'єднання	Об'єднані територіальні громади	Планується об'єднати
Україна	10984	967	172	795
Вінницька	707	29	2	27
Волинська	412	52	6	46
Дніпропетровська	348	74	16	58
Донецька	289	38	3	35
Житомирська	631	38	10	28
Закарпатська	337	2	2	0**
Запорізька	299	52	6	46
Івано-Франківська	516	53	4	49
Київська	661	29	2	27
Кіровоградська	415	20	3	17
Луганська	194	24	2	22
Львівська	711	90	16	74
Миколаївська	314	29	1	28
Одеська	490	24	8	16
Полтавська	503	43	14	29
Рівненська	365	38	8	30
Сумська	420	49	1	48
Тернопільська	615	26	26	0
Харківська	458	53	1	52
Херсонська	298	41	1	40
Хмельницька	605	47	22	25
Черкаська	556	45	3	42
Чернівецька	271	24	10	14
Чернігівська	569	47	5	42

Примітка. Складено автором за даними [24]. * — план не затверджено обласною радою.

вноваження разом з фінансовими ресурсами та очікуванням свого скорочення у результаті зменшення тих самих повноважень на районному рівні.

Також на рівні громад процеси відбуваються повільно через законодавчу неврегульованість питань розподілу коштів всередині об'єднаної громади й передавання повноважень без відповідного фінансового забезпечення. Розширення повноважень на місцевому рівні потребує кваліфікованих кадрів для реалізації поставлених завдань. Зростання навантаження на працівників у таких сферах, як медицина, землекористування, освіта; надання адміністративних послуг на рівні об'єднаних територіальних громад у результаті збільшення повноважень, але без створення відповідних додаткових структур, оскільки повноваження передаються швидше за надання фінансової підтримки (як сталося, наприклад, з профтехосвітою після передачі її фінансування на місцевий рівень), без відповідного матеріального заохочення — усе це суттєво знижує мотивацію й активність, а іноді і формує негативне ставлення до процесу децентралізації.

Можна стверджувати, що Україна робить усе ще перший крок — «визначає територіальну основу органів місцевого самоврядування та виконавчої влади» невпевнено і повільно.

Об'єднані територіальні громади складатимуть район із чисельністю населення від 150—200 до 400 тис. осіб, а межі областей залишаться без змін, але матимуть назву регіон. На думку експертів, Україна може бути поділена на 120—130 районів замість 490 [26]. Досвід провідних країн світу свідчить, що районування варто здійснювати, якщо кількість населення — понад 300 тис. осіб [3, С. 30]. Ці процеси трансформації ще тривають.

Оскільки не завершено перший етап формування адміністративно-територіальних одиниць базового рівня, не можна говорити про остаточний перерозподіл повноважень між органами місцевого самоврядування різних рівнів та між органами місцевого самоврядування та виконавчої влади. Існують різні точки зору на реалізацію цього етапу. Законодавчо закріплені нові повноваження, визначені завдання та функції органів місцевого самоврядування у Конституції та таких Законах України, як Закон України «Про місцеве самоврядуван-

ня в Україні», Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування та оптимізації надання адміністративних послуг», Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень у сфері архітектурно-будівельного контролю та удосконалення містобудівного законодавства», Закон України «Про засади державної регіональної політики», Закон України «Про ратифікацію Додаткового Протоколу до Європейської хартії місцевого самоврядування про право участі у справах органу місцевого самоврядування», у проекті Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)», у проекті Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування»; у розпорядженнях КМУ «Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні», «Про внесення змін до плану заходів щодо реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні», у Постанові КМУ «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року».

Розподіл основних повноважень між органами місцевого самоврядування згідно з Концепцією реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [16] представлено нижче.

Повноваження органів базового рівня, забезпечення:

- місцевого економічного розвитку (залучення інвестицій, розвиток підприємництва);
- розвитку місцевої інфраструктури, зокрема доріг, мереж водо-, тепло-, газо-, електропостачання і водовідведення, інформаційних мереж, об'єктів соціального та культурного призначення;
- планування розвитку території громади;
- вирішення питань забудови території (відведення земельних ділянок, надання дозволів на будівництво, прийняття в експлуатацію будівель);
- благоустрою території;
- надання житлово-комунальних послуг (централізоване водо-, теплопостачання і водовідведення, вивезення та утилізація відходів, утримання будинків і споруд, прибудинкових територій комунальної власності);
- організації пасажирських перевезень на території громади;
- утримання вулиць і доріг у населених пунктах;
- громадської безпеки;
- гасіння пожеж;

управління закладами середньої, дошкільної та поза-шкільної освіти;

надання послуг швидкої медичної допомоги, первинної охорони здоров'я, з профілактики хвороб;

розвитку культури та фізичної культури (утримання та організація роботи будинків культури, клубів, бібліотек, стадіонів, спортивних майданчиків);

надання соціальної допомоги через територіальні центри;

надання адміністративних послуг через центри надання таких послуг.

Повноваження органів районного рівня, забезпечення:

виховання та навчання дітей у школах-інтернатах загального профілю;

надання медичних послуг вторинного рівня.

Повноваження органів обласного рівня, забезпечення:

регіонального розвитку;

охорони навколишнього природного середовища;

розвитку обласної інфраструктури, насамперед обласних автомобільних доріг, мережі міжрайонних та міжобласних маршрутів транспорту загального користування;

професійно-технічної освіти;

надання високоспеціалізованої медичної допомоги;

розвитку культури, спорту, туризму.

Територіальні органи центральних органів виконавчої влади на базовому рівні відповідно до Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні надаватимуть послуги з:

- санітарно-епідеміологічного захисту;
- соціального захисту населення (виплата пенсій, субсидій, компенсацій, забезпечення надання пільг);

- казначейського обслуговування;

- реєстрації актів цивільного стану.

Викликають науковий інтерес результати роботи [3], у якій запропоновані критерії розмежування повноважень між державою та самоврядуванням, між рівнями самоврядування і територіальними органами виконавчої влади, основи організації виконавчої влади на території. У дослідженнях А. Ткачука [15, 20 та ін.] розглянуті варіанти розподілу повноважень за рівнями влади в європейських державах. У багатьох джерелах вітчизняних авторів і законодавчих актах пропонується, щоб кількість делегованих повноважень на базовий рівень залежала від ступеня спроможності об'єднаної громади, тобто якість надання суспільних послуг має лише зростати, а не погіршуватись. Але ступінь спроможності потребує чіткого визначення, а не лише його характеристики і методики формування. Даний етап децентралізації — другий та третій кроки — знаходиться в стадії активної трансформації.

На думку автора, завершення перших етапів на добровільних засадах не можливо до визначеного строку — місцевих виборів за новими положеннями. І наступним кроком буде перехід від добровільного до примусового об'єднання громад за складеним перспективним планом формування територій громад згідно з Методикою формування спроможних територіальних громад.

Суспільне забезпечення процесу децентралізації являє собою підтримку суспільством запланованих державних адміністративно-територіальних перетворень. Необхідна підтримка формується за допомогою засобів масової інформації, створення освітніх програм навчальними закладами, за якими готують фахівців у сфері державного управління та самоврядування, створення суспільних організацій, які б основною метою мали допомогу населенню у розвитку різних форм самоорганізації та громадської активності у здійсненні контролю над якістю надання суспільних послуг державними органами та органами самоврядування. Велике значення має розповсюдження інформації щодо переваг та позитивних результатів процесу децентралізації. Оскільки політичні сили часто маніпулюють інформацією, розставляючи акценти на можливому скороченні кількості навчальних закладів та закладів охорони здоров'я, а не зростанні якості надання ними послуг.

Згідно з дослідженнями, проведеними Асоціацією міст України у рамках проекту «Диалог», на кінець 2014 р. 68 % жителів міст знали про децентралізацію, а 58 % її підтримували, 52 вважали, що більшість повноважень має належати місцевому самоврядуванню, лише 20 очікували зростання якості надання послуг, 38 підтримували об'єднання громад, а 25 % висловлювалися проти об'єднання [27, С. 48].

Відповідно до опитування думок людей, проведеного у рамках швейцарсько-українського проекту *DESPRO* [28] у 2015 р., існує гостра потреба в інформації щодо конкретних кроків реалізації реформи та очікуваних результатів. Людей дратують загальні фрази, популістські обіцянки. Брак чіткої інформації, відповідей на конкретні питання призводить до зневір'я, спротиву реформі, побоювань її наслідків.

Позитивні результати децентралізації, які досягнуто протягом 2015 р., а саме зниження державних позик місцевим бюджетам майже у

10 разів, зростання залишка коштів у місцевих бюджетах у 2,6 раза заклали фундамент соціально-економічного розвитку як територіальних громад, так і країни в цілому. У 2016 р. «на регіональний розвиток та на підтримку розвитку територій об'єднаних громад держава виділила більше 6 млрд грн — 3 млрд грн з Державного фонду регіонального розвитку, 1 млрд грн — субвенція на розвиток інфраструктури об'єднаних громад, додатково передбачено 1,94 млрд грн субвенції місцевим бюджетам на соціально-економічний розвиток окремих територій та 0,95 млрд грн коштів для капітальних видатків за програмою «Підтримка державних та регіональних інвестиційних проектів»... Уже сьогодні ні район, ні область, ні центральні органи влади не вирішують, куди громаді спрямувати кошти, як це було раніше. Громада краще знає, які нагальні питання необхідно вирішити і самотужки розпоряджається своїм бюджетом» [29]. Зростання фінансових можливостей громад, реалізація проектів у галузі освіти, охорони здоров'я, житлово-комунального господарства, культури та інші позитивні зрушення повинні отримувати інформаційне висвітлення та сприяти підтримці суспільством сучасних адміністративно-територіальних перетворень.

Висновки. На шляху до децентралізації і економічного зростання Україна робить лише перші кроки, порушуючи заплановані строки реалізації її етапів. Необхідне законодавче забезпечення щодо децентралізації поступово із законопроектів перетворюється у Закони України, які є необхідною базою для ухвалення організаційних та соціально-економічних рішень. Розмежування повноважень між органами держави та самоврядування, між рівнями самоврядування і територіальними органами виконавчої влади ускладнюється надто повільним формуванням спроможних громад та змінами адміністративно-територіального устрою України. Стан суспільної підтримки свідчить про наявність проблем в інформаційному забезпеченні процесу децентралізації. Таким чином, зрушення у напрямі децентралізації є відчутними, мають регіональну специфіку, свої перші вдалі та невдалі приклади самоуправління. Формування власної моделі децентралізації України відбувається в поточному часі. Більш детального вивчення потребує вплив трансформаційних процесів на соці-

альні ресурси регіонів, чому і буде присвячено подальше дослідження.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Бондаренко А.І.* Вплив держави на формування місцевих бюджетів у країнах Європи / А.І. Бондаренко. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Trdu/2010_4/doc/2/13.pdf
2. *Бикадорова Н.О.* Фінансова децентралізація місцевого самоврядування / Н.О. Бикадорова // Економічний вісник Донбасу. — 2010. — № 2 (20). — С. 145—151.
3. *Ганущак Ю.І.* Територіальна організація влади. Стан та напрямки змін / Юрій Ганущак. — К. : Легальний статус, 2012. — 348 с.
4. *Камінська Н.В.* Місцеве самоврядування: теоретико-історичний і порівняльно-правовий аналіз : Навч. посіб. / Камінська Н.В. — К. : КНТ, 2010. — 232 с.
5. *Камінська Н.В.* Організаційно-правові засади децентралізації публічної влади / Н.В. Камінська // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. — 2010. — № 4. — С. 9—20.
6. *Карчевська І.О.* Оцінка фінансової децентралізації місцевих бюджетів України / І.О. Карчевська, О.М. Кравчук // Економічний простір. — 2010. — № 35. — С. 110—118.
7. *Крайник О.П.* Децентралізація управління фінансовими ресурсами регіону / О.П. Крайник // Ефективність державного управління : зб. наук. праць — Вип. 21. — Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2009. — С. 373—378.
8. *Легкоступ І.І.* Теоретичні та практичні аспекти видатків місцевих бюджетів України в сучасних умовах / І.І. Легкоступ // Економіка. Фінанси. Право. — 2010. — № 2. — С. 22—26.
9. *Молдован О.О.* Нова архітектура бюджетної системи України: ризики та можливості для економічного зростання / О.О. Молдован, Я.А. Жаліло, О.В. Шевченко. — К. : НІСД, 2010. — 35 с.
10. *Упровадження децентралізації публічної влади в Україні: національний і міжнародний аспекти* / Г.Г. Динис, Т.О. Карабін, Я.В. Лазур, М.В. Менджул та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. М.В. Савчина. — Ужгород : ТІМРАПІ, 2015. — 216 с.
11. *Сало Т.* Децентралізація фінансової системи: стан та оцінка рівня в Україні / Т. Сало // Ефективність державного управління. — 2013. — Вип. 4. — С. 324—330.
12. *Хамініч С.Ю.* Особливості фіскальної децентралізації в умовах розвитку національного господарства України / С.Ю. Хамініч, В.М. Климова // Вісник Дніпропетровського університету. — 2011. — Вип. 5 (2). — С. 143—148. — (Серія «Економіка»).
13. *Гнидюк І.В.* Децентралізація бюджетної системи: досвід Словаччини та перспектива для України / Гнидюк І.В. // Облік і фінанси. — 2015. — № 3 (69). — С. 80—87.
14. *Науменко Р.А.* Перспективи використання європейського досвіду при впровадженні сучасної моделі децентралізації влади в Україні [Електронний ресурс] / Р.А. Науменко, В.В. Рильська // Державне управління: удосконалення та розвиток. — 2015. — № 9. — Режим доступу : <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=902>

15. Ткачук А. Скандинавський шлях. Досвід реформ адміністративно-територіального устрою і місцевого самоврядування в Данії та Швеції / Анатолій Ткачук. — К. : Логос, 2015. — 124 с.
16. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-p>
17. 5 необхідних кроків для проведення реформи [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://decentralization.gov.ua/5_steps
18. Постанова ВРУ «Про попереднє схвалення законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо децентралізації влади» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/656-19>
19. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>
20. Ткачук А. Як провели реформу адміністративно-територіального устрою та місцевого самоврядування у Латвії [Електронний ресурс] / А. Ткачук— Режим доступу : <http://decentralization.gov.ua/reform/tag/match/Latviya>
21. Федоренко Ю. Децентралізація влади — «за» та «проти» [Електронний ресурс] / Ю. Федоренко — Режим доступу : <http://m--p.com/detsentralizatsiya-vladi-za-proti>
22. Методика формування спроможних територіальних громад [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-p>
23. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/157-19>
24. Об'єднання громад [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://decentralization.gov.ua/region>
25. Фатула Р. Децентралізація по-закарпатськи: перші досягнення та труднощі [Електронний ресурс] / Руслан Фатула — Режим доступу : <http://politika.ko.net.ua/?p=492>
26. Новий адміністративний устрій: в Україні з'являться громади, повіти й регіони (КАРТА) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://texty.org.ua/pg/news/textynewseditor/read/60093/Novyj_administrativnyj_ustrij_v_Ukrajini_zjavlatsja_gromady
27. Звіт за впровадження проекту Діалог [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://auC.org.ua/sites/default/files/zvitdialogue_project_ukr.pdf
28. Децентралізація: думки людей [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://decentralization.gov.ua/infographics/item/id/22>
29. Децентралізація дає економічне зростання громад і регіонів. В кінцевому результаті виграє кожен громадянин [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://decentralization.gov.ua/news/item/id/1964>
2. Bykadorova N.O. (2010), The financial decentralization of local government, *Ekonomichnyy visnyk Donbasu*, vol. 2 (20), pp. 145-151.
3. Hanushchak Yu.I. (2012), *Terytorial'na orhanizatsiya vlady. Stan ta napryamky zmin* [The territorial organization of power. State and direction changes], *Lehal'nyy status*, Kyiv, Ukraine.
4. Kamins'ka N.V. (2010), *Mistseve samovryaduvannya: teoretyno-istorychnyy i porivnyal'no-pravovyy analiz* [Local government: theoretical, historical and comparative legal analysis], KNT, Kyiv, Ukraine.
5. Kamins'ka N.V. (2010), The organizational principles of decentralization of public power, *Naukovyy visnyk Natsional'noyi akademiyi vnutrishnikh sprav*, vol. 4, pp. 9-20.
6. Karchevs'ka I.O. and Kravchuk O.M. (2010), Evaluation of the financial decentralization of local budgets Ukraine, *Ekonomichnyy prostir*, vol. 35, pp. 110-118.
7. Krainyk, O.P. (2009), The decentralization of financial management in the region, *Efektivnist' derzhavnoho upravlinnya*, vol. 21, pp. 373-378.
8. Lehkostup I.I. (2010), Theoretical and practical aspects of local expenditures Ukraine in modern conditions, *Ekonomika. Finansy. Pravo*, vol. 2, pp. 22-26.
9. Moldovan O.O., Zhalilo Ya.A. and Shevchenko O.V. (2010), *Nova arkhitektura byudzhetnoyi systemy Ukrayiny: ryzyky ta mozhyvosti dlya ekonomichnoho zrostannya* [The new architecture of the budgetary system of Ukraine: risks and opportunities for economic growth], NISD, Kyiv, Ukraine.
10. Dynys H.H., Karabin T.O., Lazur Ya.V. and Mendzhul M.V. (2015), *Uprovadzhennya detsentralizatsiyi publichnoyi vlady v Ukrayini: natsional'nyy i mizhnarodnyy aspekty* [Implement the decentralization of public administration in Ukraine: national and international aspects], TIMPANI, Uzhhorod, Ukraine.
11. Salo T. (2013), The efficiency of public administration, *Efektivnist' derzhavnoho upravlinnya*, vol. 4, pp. 324-330.
12. Khaminich S.Yu. and Klymova V.M. (2011), «Features fiscal decentralization in the development of national economy of Ukraine», *Visnyk Dnipropetrovs'koho universytetu*, vol. 5 (2), pp. 143-148.
13. Hnydyuk I.V. (2015), The decentralization of the budget system: Slovak experience and perspective for Ukraine, *Oblik i finansy*, vol. 3 (69), pp. 80-87.
14. Naumenko R.A. and Ryl's'ka V.V. (2015), Prospects of European experience in implementing modern model of decentralization of power in Ukraine, *Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok*, vol. 9, available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=902> (Accessed 10 May 2016).
15. Tkachuk A. (2015), Skandynavs'kyi shlyakh. Dosvid reform administrativno-terytorial'noho ustroyu i mistsevoho samovryaduvannya v Daniyi ta Shvetsiyi [Scandinavian way. Experience the reform of administrative and territorial structure of local government in Sweden and of Denmark], Lohos, Kyiv, Ukraine.
16. Cabinet of Ministers of Ukraine (2014), The concept of reform of local government and territorial organization of power in Ukraine, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-r> (Accessed 20 May 2016).

REFERENCES

1. Bondarenko A.I. (2010), The impact on the state of local budgets in Europe, available at: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Trpdu/2010_4/doc/2/13.pdf (Accessed 5 May 2016).

17. The official site of decentralization of power (2016), 5 necessary steps to reform, available at: http://decentralization.gov.ua/5_steps (Accessed 5 May 2016).
18. The Verkhovna Rada of Ukraine (2015), Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine: On preliminary approval of the bill on amendments to the Constitution of Ukraine concerning the decentralization of power, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/656-19> (Accessed 20 May 2016).
19. The Verkhovna Rada of Ukraine (1997), The Law of Ukraine: On local government in Ukraine, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-vr> (Accessed 20 May 2016).
20. Tkachuk A. (2016), As reform held administrative and territorial division and local government in Latvia, available at: <http://decentralization.gov.ua/reform/tag/match/Latviya> (Accessed 10 May 2016).
21. Fedorenko Yu. (2015), Decentralization of power — for and against, available at: <http://m--p.com/detsentralizatsiya-vladi-za-ta-proti> (Accessed 10 May 2016).
22. Cabinet of Ministers of Ukraine (2015), The method of forming capable of communities, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-p> (Accessed 20 May 2016).
23. The Verkhovna Rada of Ukraine (2015), The Law of Ukraine: On voluntary association of communities, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/157-19> (Accessed 20 May 2016).
24. The official site of decentralization of power (2016), Combining community, available at: <http://decentralization.gov.ua/region> (Accessed 20 May 2016).
25. Fatula R. (2016), Decentralization in Transcarpathian: first achievements and challenges, available at: <http://politika.ko.net.ua/?p=492> (Accessed 20 May 2016).
26. The new administrative structure: in Ukraine there will be communities, counties and regions (MAP), available at: http://texty.org.ua/pg/news/textynewseditor/read/60093/Novyj_administratyvnyj_ustrij_v_Ukrajini_zjavlatsa_gromady (Accessed 20 May 2016).
27. The official site of Association of Cities Ukraine (2016), Report zavprovadzhennya Project Dialog, available at: http://auC.org.ua/sites/default/files/zvitdialogue_project_ukr.pdf (Accessed 20 May 2016).
28. The official site of decentralization of power (2016), Decentralization: People thought available at: <http://decentralization.gov.ua/infographics/item/id/22> (Accessed 20 May 2016).
29. The official site of decentralization of power (2016), Decentralization has economic growth of communities

and regions. In the end, wins every citizen, available at: <http://decentralization.gov.ua/news/item/id/1964> (Accessed 20 May 2016).

Надійшла 28.05.2016

Е.А. Хандий

Институт экономики и управления
Восточноукраинского университета
имени Владимира Даля, г. Северодонецк

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ОСОБЕННОСТИ ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИИ ВЛАСТИ В УКРАИНЕ

Исследованы современное состояние и проблемы децентрализации в Украине. Определено необходимое обеспечение процесса децентрализации, к которому отнесено законодательное, организационное и общественное. Проанализированы региональные особенности объединения территориальных общин и проблемы формирования базового уровня местного самоуправления в Украине. Рассмотрено распределение полномочий между органами местного самоуправления и исполнительной власти. Сделаны выводы о недостаточной информационной поддержке процесса децентрализации, направленной на создание положительного отношения населения к изменениям.

Ключевые слова: децентрализация, местное самоуправление, состоятельные территориальные общины, общественные услуги, регион, объединение.

О.О. Khandiy

The Institute of Economics and Management Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Severodonetsk

THE MODERN CONDITION AND FEATURES DECENTRALIZATION OF POWER IN UKRAINE

The current condition and decentralization problems in Ukraine were investigated in the article. It was determined the necessary support for the decentralization process where the legislative, organizational and social support were attributed. The analysis of the regional differences of local communities and problems of the basic level forming of local government in Ukraine was done. The distribution of powers between local governments and the executive power was scrutinized. The conclusions about the lack of information support of the decentralization process directed to a positive citizens attitude to changes creating were reached.

Key words: decentralization, local government, capable local communities, social services, region, union

УДК 338.45:66(477)

Г.З. ШЕВЦОВА, канд. екон. наук, доцент, провідний науковий співробітник
Інститут економіки промисловості НАН України, м. Київ

ТРАНСФОРМАЦІЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ПІДХОДІВ ДО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ХІМІЧНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В КОНТЕКСТІ НЕОІНДУСТРІАЛІЗАЦІЇ

Ключові слова: хімічна промисловість, інноваційно-інвестиційний розвиток, модернізація, стратегія неоіндустріалізації, глобальні ланцюги доданої вартості.

Проаналізовано зміну концептуальних підходів до стратегічного управління розвитком хімічної промисловості України. Досліджено трансформацію пріоритетів інноваційно-інвестиційного розвитку хімічного виробництва. Обґрунтовано концептуальні положення щодо реалізації неоіндустріальної моделі розвитку галузі. Зроблено висновок про пріоритетність двох стратегічних напрямів: реіндустріалізації, тобто техніко-технологічної модернізації традиційних виробництв базової хімії, та створенні наукоємних малотоннажних виробництв у сегментах спеціальної і «тонкої» хімії на основі інноваційних технологій, енерго- і екологічної ефективності.

Вступ. Криза у хімічному комплексі України наростає. За інформацією Держстатистики України [1], яка не враховує дані з тимчасово окупованої території АР Крим, м. Севастополь та частини зони проведення АТО, у 2015 р. індекс промислової продукції у виробництві хімічних речовин і хімічної продукції становив 84,8. За підсумками останніх трьох років його кумулятивна величина склала 58,7, тобто падіння галузевого виробництва у 2015 р. порівняно з 2012 р. перевищило 41 %.

За попередніми даними, чистий збиток великих і середніх підприємств цього сектору торік сягнув 31,5 млрд грн. Експорт продукції хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості скоротився порівняно з 2014 р. на 30,2 % і становив \$2131 млн, імпорт впав на 26,2 % — до \$5006 млн.

Очевидно, що на сьогоднішній день хімічна галузь знаходиться у хиткій рівновазі з явно вираженою низхідною динамікою. Подальші намагання основних гравців зберегти *status quo* в умовах поглиблення рецесивних процесів в українській економіці, негативного впливу інституційних і суспільно-політичних чинників залишають слабкі шанси навіть інерційному сценарію, призводять до втрати її потенціалу, занепаду та повного руйнування.

У цій ситуації державні структури не можуть залишатися сторонніми спостерігачами, які лише констатують «вільне падіння» галузі та втрату значної частини стратегічних промислових активів. Саме зараз, коли гостро відчуваються наслідки відсутності останнім часом стратегічного бачення напрямків розвитку цього базового сектору,

україн потрібне відновлення регулювальної та підтримувальної ролі держави і розробка актуальної моделі модернізації хімічної промисловості з урахуванням поточних умов, обмежень й успішного світового досвіду.

Останній свідчить, що більшість розвинутих країн бачать перспективи прискореного промислового розвитку у реалізації неоіндустріального підходу.

Сучасна економічна наука розуміє неоіндустріалізацію як економіку, ґрунтовану на знаннях, людських ресурсах і мережах. На відміну від традиційної схеми у новій економіці переважають комп'ютерні, комунікаційні та мережеві технології, а людьми, компаніями і продукцією управляє інформація.

Неоіндустріальна концепція передбачає, що економіка, яка покладається на сировину як основне джерело ВВП, не може бути конкурентоспроможною і не має майбутнього. Тільки ефективне використання сучасних технологій дозволить перейти на нову модель, що допоможе покращити життєві стандарти. Країнам рекомендується інвестувати у технічні нововведення й утворення структурних кластерів, щоб зберегти темпи зростання промисловості за рахунок інформаційного розвитку, *R&D* і т. д. [2].

Отже, в рамках загальної науково-практичної проблеми визначення й обґрунтування перспективної моделі модернізації хімічної промисловості України актуалізуються завдання наукової інвентаризації минулих підходів до управління її розвитком та дослідження напрямів їхньої трансформації в контексті неоіндустріального вибору. Вирішенню цього завдання й присвячена дана стаття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останніми роками вітчизняна економічна наука активно опрацьовує теоретико-методологічні проблеми розвитку економіки та її промислового комплексу на неоіндустріальних засадах. Ці питання висвітлені в роботах таких науковців, як О. Амоша, О. Білорус, В. Вишневецький, А. Задоя, Л. Збаразська, Ю. Кіндзерський, В. Ляшенко та ін. Проведене дослідження спирається на роботи [3–13], у яких опрацьовані понятійні й змістовні аспекти неоіндустріальної концепції, підходи, форми, моделі та інші особливості її застосування у процесах модернізації української економіки. Багато уваги вітчизняні автори справедливо

приділяють проблемам деіндустріалізації економіки.

Іншу групу джерел складають аналогічні за змістом і напрямками досліджень роботи російських учених [14–19].

Зрозуміло, що політика неоіндустріалізації, хоча і ґрунтується здебільшого на комплексі горизонтальних (міжгалузевих) заходів, має враховувати специфіку окремих галузей і виробництв. Тому третю групу становлять роботи, присвячені процесам інноваційно-інвестиційного розвитку хімічної промисловості та її суб'єктів [20–24], які надають змогу оцінити галузеві передумови і проблемні питання імплементації неоіндустріальної концепції.

Утім, завдання визначення актуальних стратегічних напрямів розвитку хімічної промисловості в рамках неоіндустріальної моделі аж ніяк не можна вважати вирішеним, це потребує подальших досліджень. Отже, **мета** даної статті — дослідження тих змін, яких зазнали концептуальні підходи до стратегічного управління інноваційним розвитком хімічного комплексу, й обґрунтування ключових положень щодо напрямків їх трансформації на засадах неоіндустріалізації.

Результати дослідження. В Україні, попри декларативну стратегічну зорієнтованість державної політики розвитку хімічної промисловості в напрямі її інноваційно-інвестиційної моделі, реальні процеси свідчать про несистемність й адаптаційний характер галузевих перетворень. Звичайно, за роки незалежності у хімічному комплексі відбулися певні позитивні зміни, пов'язані із реформуванням інституційного устрою, активізацією інвестиційної діяльності, оновленням частини наявного виробничого потенціалу та побудовою ряду нових експортоорієнтованих й імпортозамінних виробництв. Але ці процеси не супроводжувалися кардинальними зрушеннями в інноваційно-інвестиційній сфері і не забезпечили вирішення завдання якісного оновлення та модернізації ресурсоємної техніко-технологічної бази наявних хімічних виробництв.

Ключові завдання, пов'язані із прискоренням розвитку галузі на засадах структурно-інноваційних перетворень, були поставлені ще у Державній програмі розвитку промисловості на 2003–2011 рр. (схвалена Постановою КМУ від 28.07.2003 № 1174). Зокрема, серед пріоритетних напрямів розвитку хімічної та наф-

тохімічної промисловості передбачалося освоєння виробництва нових конструкційних та функціональних матеріалів, відновлення та розвиток виробництва малотоннажної і тонкої хімії, реконструкція підприємств і впровадження ресурсоощадних екологічно чистих технологій.

У рамках цих пріоритетних напрямів ставилися і відповідні завдання: технічне переоснащення хімічного виробництва на базі ресурсоощадних екологічно чистих технологій, у першу чергу виробництв основної хімії та мінеральних добрив, пластмас та виробів із них; створення умов для диверсифікації виробництва й оптимізації його структури, у тому числі збільшення обсягу випуску товарів побутової хімії, матеріалів для легкої та електротехнічної промисловості, виробництва товарів широкого ужитку; забезпечення збільшення глибини та комплексності переробки сировини; розвиток малотоннажного гнучкого виробництва, у тому числі тонкої хімії; освоєння виробництва нових видів конструкційних і функціональних матеріалів для задоволення потреб високотехнологічних виробництв.

Певне стратегічне бачення перспективних науково-технологічних трансформацій містилось в ухваленій у 2004 р. (чинній і нині) Загальнодержавній комплексній програмі розвитку високих наукоємних технологій (затверджена Законом від 09.04.2004 № 1676-IV), яка спрямовувалася на упровадження новітніх технологій на підприємствах базових галузей промисловості за пріоритетними напрямами інноваційної діяльності, визначеними відповідним Законом від 16.01.2003 № 433-IV.

Згідно з останнім, до стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності відносився напрям «Вдосконалення хімічних технологій, нові матеріали, розвиток біотехнологій». У його рамках було визначено середньострокові пріоритети на 2003—2013 рр.: сучасний каталіз, розвиток і використання нових каталізаторів та нових каталітичних процесів; розвиток генно-інженерних технологій, генетично модифікованих культур та організмів; імунобіологічні препарати та біосумісні матеріали; сучасні конструкційні матеріали, технології їх виробництва та застосування; керамічні матеріали широкого спектра застосування, надтверді інструментальні матеріали; матеріали та речовини малотоннажного хімічного виробництва; органічні люмінофори та барвники;

напівпровідникові матеріали на основі надчистого кремнію, германію, арсеніду галію та складних сполук; сцинтиляційні матеріали, оптичні та конструкційні монокристали.

Більш складні й масштабні завдання сучасного етапу розвитку промислового комплексу зумовили необхідність розробки та виконання нової загальнодержавної програми розвитку промисловості. У Концепції проекту Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2017 року, схваленої розпорядженням КМУ від 09.07.2008 № 947-р, підтверджено роль хімічної та нафтохімічної промисловості як однієї з пріоритетних галузей вітчизняної промисловості, що має зберегти випереджальні темпи росту з урахуванням значного внутрішнього та зовнішнього попиту на її продукцію. Але на відміну від попередніх програмних документів у цій концепції було зроблено дещо інші акценти у стратегічному баченні пріоритетів науково-технологічного розвитку галузі, а основні зусилля пропонувалося зосередити на таких напрямках: збільшення частки наукоємних і високотехнологічних хімічних виробництв, зокрема виробництва гумових та пластмасових виробів, хіміко-фармацевтичної промисловості; оптимізація потужностей з виробництва базових видів хімічної продукції з урахуванням попиту на внутрішньому і світовому ринках; зниження ресурсо- та енергоємності виробництва з використанням у технологічних процесах альтернативних і біовідновлюваних джерел енергії та сировини (біоетанолу, синтез-газу, хімічних продуктів коксування, продуктів поглибленої переробки нафти); приведення системи технічного регулювання відповідно до міжнародних стандартів щодо якості продукції, екологічних вимог до продукції та технологічного процесу її виробництва, охорони праці, техніки безпеки.

У Законі України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 11.07.2001 № 2623-III (редакція від 16.01.2016) було визначено такі напрями на період до 2020 року: 1) фундаментальні наукові дослідження з найбільш важливих проблем розвитку науково-технічного, соціально-економічного, суспільно-політичного, людського потенціалу для забезпечення конкурентоспроможності України у світі та сталого розвитку суспільства і держави; 2) інформаційні та комунікаційні техноло-

гії; 3) енергетика та енергоефективність; 4) раціональне природокористування; 5) науки про життя, нові технології профілактики та лікування найпоширеніших захворювань; 6) нові речовини і матеріали.

Новий Закон «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 08.09.2011 № 3715-VI серед стратегічних пріоритетів інноваційної діяльності на 2011—2021 роки називає, окрім іншого: освоєння нових технологій транспортування енергії, упровадження енергоефективних, ресурсощадних технологій, освоєння альтернативних джерел енергії; освоєння нових технологій виробництва матеріалів, їх оброблення і з'єднання, створення індустрії наноматеріалів та нанотехнологій; упровадження нових технологій та обладнання для якісного медичного обслуговування, лікування, фармацевтики; широке застосування технологій більш чистого виробництва та охорони навколишнього природного середовища.

Нова Концепція Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2020 року, ухвалена розпорядженням КМУ від 17.07.2013 № 603-р, ставить за мету комплексне розв'язання проблемних питань функціонування промислового сектору економіки України шляхом розроблення організаційно-економічного механізму та залучення ресурсів для реалізації завдань структурно-технологічної модернізації вітчизняної промисловості у напрямі збільшення частки високотехнологічних видів діяльності в обсягах виробництва та експорту, задоволення потреб внутрішнього ринку у продукції власного виробництва, зростання зайнятості та підвищення добробуту населення. При цьому оптимальним був визначений варіант розв'язання проблеми, який полягає у реалізації державної політики структурно-технологічних перетворень промисловості на середньо- і високотехнологічні виробництва шляхом збільшення частки вітчизняних розробок на основі поєднання інноваційної та промислової політики.

Концепція не містить конкретних напрямів промислового розвитку, натомість проголошує такі основні шляхи розв'язання проблеми:

- визначення національних пріоритетів у промисловості шляхом забезпечення взаємоузгодженості параметрів промислової по-

літики з бюджетною, податковою, митною політикою;

- накопичення та подальше використання у виробництві науково-технологічного, ресурсного та інтелектуального потенціалу;

- створення умов для проведення інноваційно-технологічної модернізації виробництва зі збільшенням промислових виробництв новітніх технологічних укладів з поглибленою переробкою та випуском інноваційної продукції кінцевого споживання;

- активізація виробничої і фінансової кооперації із зарубіжними країнами на прийнятних для України умовах;

- оптимізація структури промислового виробництва з посиленням ролі внутрішнього ринку і прискореним розвитком видів діяльності, здатних забезпечити імпортозаміщення та приріст експорту в конкурентоспроможних секторах економіки;

- визначення та законодавче закріплення чіткого порядку фінансування (співфінансування) кластерів, пріоритетних проектів, а також прозорого розподілу за результатами діяльності прибутку та активів;

- реалізація енергоощадної моделі розвитку з розширенням використання нетрадиційних і відновлюваних джерел енергії, диверсифікацією енергопостачання та формуванням ефективної структури енергогенерувальних потужностей у промисловому виробництві; зменшення рівня енергоемності виробництва;

- упровадження екологічно ефективних методів організації виробництва, принципів корпоративної соціальної відповідальності з метою зменшення обсягів викидів і скидів, мінімізації утворення відходів та комплексного використання матеріально-сировинних ресурсів, у тому числі вторинних;

- розвиток технологій промислового виробництва, що унеможливають або зменшують обсяг використання екологічно небезпечних хімічних речовин та їх сполук тощо.

Комплекс експертних оцінок у моделі Форсайту структури майбутньої економіки України [25] становив основу для обґрунтування десяти головних перспективних драйверів у середньо- та довгостроковому періодах: аграрний сектор, ВПК, інформаційно-телекомунікаційні технології, створення нових речовин і матеріалів, нанотехнології, енергетика, високотехнологічне машинобудування, розвиток тран-

зитної інфраструктури, «науки про життя» (біомедична інженерія, клітинна медицина, фармація), туризм, інші кластери (переважно низькотехнологічні та сировинні). Визначені напрями відповідають сучасному потенціалу вітчизняної економіки, ключовим компетенціям, попиту на високотехнологічні продукти на внутрішньому і зовнішньому ринках.

І нарешті, у цьогорічному проекті «Стратегії розвитку високотехнологічних галузей до 2025 року» [26], розробленому Міністерством економічного розвитку і торгівлі України, основними високотехнологічними напрямами для України названі розвиток інформаційно-телекомунікаційних технологій; застосування ІКТ в АПК, енергетиці, транспорті і промисловості; високотехнологічне машинобудування; створення нових матеріалів; розвиток фармацевтичної та біоінженерної галузі. По суті, цей проект є спробою визначити шляхи неоіндустріального розвитку економіки України, оскільки вихідним моментом авторського обґрунтування Стратегії є розуміння політики розвитку та підтримки вітчизняних високотехнологічних галузей як складової частини довгострокового процесу розбудови конкурентноздатної інноваційної економіки — економіки знань.

Певну увагу також доцільно приділити особливостям стратегічного розвитку хімічної та нафтохімічної промисловості Росії через спорідненість історичних передумов, особливостей техніко-технологічної бази та окремих проблем розвитку українського і російського хімічних секторів.

Розвиток хімічної галузі Росії помітно відстає від розвитку світового хімічного комплексу (її питома вага скорочується і зараз становить 1,22 %). Обсяги російського виробництва хімічних продуктів у 12 разів менше за обсяги виробництва США, в 28 раз — Китаю і є співставними з валовими показниками окремих міжнародних хімічних корпорацій. Очевидно, що російська частка у світовому виробництві не відповідає рівню її забезпеченості сировинними ресурсами.

Вивчення Стратегії розвитку хімічного та нафтохімічного комплексу Росії на період до 2030 року, затвердженої Наказом Міністерства промисловості і торгівлі РФ і Міністерства енергетики РФ від 08.04.2014 № 651/172, публікацій російських науковців, зокрема [14—20,

22—24], а також практики стратегічного управління найбільшими російськими хімічними, нафтохімічними та агрохімічними холдингами дозволило зробити такі висновки:

- незважаючи на декларативне розуміння обмеженості експортно-сировинної моделі розвитку хімічного виробництва, необхідності подолання інерційного сценарію і побудови повноцінних технологічних ланцюгів у рамках неоіндустріальної моделі, російський хімічний комплекс залишається виробником переважно ресурсоемної продукції низьких технологічних переділів (мінеральні добрива, продукти первинного органічного синтезу);

- забезпеченість вуглеводною сировиною і достатня рентабельність наявних переробних потужностей не стимулюють російську хімічну галузь до кардинального оновлення виробничого потенціалу і створення високотехнологічних виробництв;

- більша частина заходів, що плануються у рамках реалізації інноваційно-інвестиційної моделі відповідно до Стратегії розвитку хімічного та нафтохімічного комплексу Росії, спрямована на модернізацію й розширення наявних потужностей і не містить концептуальних ідей неоіндустріального підходу;

- на теперішньому етапі російська модель розвитку хімічної промисловості не може бути орієнтиром при обґрунтуванні стратегічних напрямів розвитку української хімічної галузі через суттєві розбіжності у передумовах і чинниках зростання галузевого виробництва.

Що ж стосується змін у підходах до стратегічного управління розвитком вітчизняного промислового комплексу, у тому числі його хімічної галузі, то аналіз й узагальнення вищевикладеного дозволяє зробити такі концептуальні висновки.

Відбувається поступовий перехід до матричної промислової політики, коли заходи горизонтальної політики з орієнтацією на вирішення актуальних завдань промисловості за певними функціональними сферами поєднуються із визначенням пріоритетів науково-технологічної та інноваційної політики за секторальним принципом.

В умовах обмеженості ресурсів для проведення повномасштабної структурної перебудови економіки шляхом «фронтальної» модернізації в основі концепцій промислової, науково-технологічної та інноваційної політи-

ки лежить «точковий» підхід до модернізації національної промисловості, результати якої мають слугувати драйверами для інших секторів економіки.

Як драйвер розглядається хімічна індустрія — одна з найбільш високотехнологічних галузей промисловості, що має власний високий інноваційний потенціал і формує базу інноваційного зростання для інших напрямів виробництва. Вона відіграє визначальну роль у таких пріоритетних напрямках: нові речовини і матеріали, нанотехнології, фармацевтика, екологічне виробництво.

Але ця теза розкриває лише один стратегічний аспект імплементації неоіндустріальної концепції в управління розвитком хімічної галузі. Інша сторона пов'язана з перебудовою власне хімічного виробництва на неоіндустріальних засадах, зокрема його інтелектуалізацією, автоматизацією, комп'ютеризацією і впровадженням *smart* технологій.

Під час опрацювання стратегічних напрямів розвитку центр уваги переноситься від галузей і секторів економіки до технологій, які здатні кардинально підвищити ефективність у різних видах діяльності (між- і кроссгалузевих технологій). При цьому загально визнаним інструментом науково-технологічної і інноваційної політики стають технологічні платформи.

Технологічна платформа — комунікаційна площадка для активізації зусиль зі створення перспективних технологій, нових продуктів (послуг), залучення додаткових ресурсів для проведення досліджень і розробок та організації ефективної взаємодії усіх зацікавлених сторін (бізнесу, науки, освіти, держави, громадянського суспільства).

Формування та реалізацію технологічних платформ спрямовано на вирішення таких завдань: посилення впливу потреб бізнесу і суспільства на реалізацію важливих напрямів науково-технологічного розвитку; виявлення нових науково-технологічних можливостей модернізації наявних секторів і формування нових секторів економіки; визначення принципів напрямів удосконалення галузевого регулювання для швидкого поширення перспективних технологій. Саме у рамках технологічних платформ виділяються чималі обсяги фінансування різних видів *R&D*.

У теперішній час провідною у хімічній індустрії є Європейська технологічна платформа

зі сталої хімії (*The European Technology Platform for Sustainable Chemistry — SusChem*), що розглядає як пріоритетні напрями розвитку галузі підвищення ресурсоефективності в хімічній промисловості, раціональне використання сировини, скорочення відходів; впровадження біотехнологій і біоматеріалів у хімічне виробництво; підвищення енергоефективності, створення конкурентоспроможних низьковуглецевих продуктів; виготовлення матеріалів для сучасних методів діагностики, що формують технології у медицині, косметології, фармацевтиці; розробку матеріалів та систем для екологічно раціонального проектування та експлуатації транспорту, інтегрованих технологій, альтернативних видів палива; застосування ІКТ-систем і цифрових інновацій уздовж всього ланцюга, включаючи моделювання, проектування, експлуатацію, логістику, управління та контроль хімічного виробництва [27].

SusChem — не єдиний інструмент активізації і фінансування інновацій у європейському хімічному бізнесі. Найбільша європейська програма досліджень і інновацій «Горизонт 2020» (*The EU Framework Programme for Research and Innovation — Horizon 2020*) із загальним обсягом фінансування €80 млрд упродовж 2014—2020 рр. визначає ключові активуючі технології (*Europe's Key Enabling Technologies — KETs* [28]), спрямовані на зміцнення конкурентоспроможності європейської промисловості. Хімічний сектор відіграє провідну роль у реалізації чотирьох *KETs* — сучасні матеріали, нанотехнології, передові виробництва і біотехнології, а також робить значний внесок у фотоніку та наноелектроніку.

Відповідних трансформацій потребує і процес організації стратегічного управління промисловим розвитком: основний акцент треба робити не на визначенні (часто суб'єктивному) пріоритетних напрямків, а на організації умов для ефективної співпраці зацікавлених груп і досягнення консенсусу в частині обґрунтування та реалізації пріоритетів (як базовий можна розглядати організаційний процес, запропонований О. Саліховою [29]).

Пріоритети розвитку, що окреслені у чинних законодавчих та нормативно-правових актах з регулювання промислової, науково-технологічної та інноваційної сфер, хоч і не зовсім узгоджені між собою, проте добре корелюють із загальними напрямками неоіндустріального

розвитку. Зрозуміло, що конкретне наповнення цих напрямів у межах певних галузей має свою специфіку, яка їй повинна стати предметом дискусії і визначення з боку галузевої спільноти. Остання теза є вельми важливою для визначення «точок зростання» у хімічній індустрії, зважаючи на різноманітність її сировини, продуктів і технологій і неможливість їхнього фронтального охоплення в межах вітчизняної галузевої інноваційної системи. Враховуючи велику частку міжгалузевого попиту на хімічні продукти, значну роль у формуванні перспективних напрямків інноваційного розвитку хімічного виробництва мають відігравати суб'єкти галузей-споживачів.

Важливою складовою моделі неоіндустріалізації є концептуальне визначення її змісту, характеру та особливостей реалізації. При оцінюванні перспектив застосування різних концептуальних підходів до проведення неоіндустріалізації можна скористатися класифікацією К. Хубієва [19], який пропонує розглядати радикальний, ліберальний, інерційний підходи, реіндустріалізацію та еволюційно-багатоукладний підхід.

З огляду на процеси деіндустріалізації української промисловості, зокрема її хімічного комплексу, при визначенні стратегічних напрямів неоіндустріального розвитку варто виходити з того, що реальна модернізація неможлива без відновлення традиційних виробництв на новій техніко-технологічній основі, тобто її першим стратегічним напрямом має стати політика реіндустріалізації. А успішне її проведення відновить зруйновані елементи виробничого, трудового, науково-технологічного потенціалу, активізує інноваційне середовище, сформує позитивний інноваційний досвід, надасть додаткові інвестиційні ресурси та створить фундамент для реалізації наступного напрямку неоіндустріалізації.

Однак, у довгостроковій перспективі неоіндустріальну модель розвитку хімічної промисловості не варто обмежувати реіндустріальним підходом. Потрібні розробка і реалізація принципово іншого стратегічного напрямку, націленого на переформатування та якісне оновлення структури хімічного комплексу на засадах інтелектуалізації, інноваційної наповненості, енерго- і екологічної ефективності та конкурентоспроможності. Його основу має становити пошук своїх продуктово-тех-

нологічних ніш у глобальних ланцюгах доданої вартості, зокрема на їхніх завершальних стадіях шляхом створення наукомістких малотоннажних та екологічно чистих виробництв. Такі виробництва можуть бути побудовані як в процесі реалізації наявними підприємствами стратегічних планів щодо диверсифікації, так і шляхом утворення нових суб'єктів бізнесу.

Критерієм вибору перспективних проектів має бути наявність відповідних передумов у вигляді конкурентних переваг ринкового, науково-технічного і ресурсного характеру.

Серед напрямів виробництва інноваційної хімічної продукції з високою доданою вартістю, що мають значний ринковий потенціал з урахуванням завдань імпортозаміщення, можна виділити комплексні мінеральні добрива та іншу агрохімічну продукцію, лакофарбові матеріали, реагенти для очищення природних і стічних вод, антипірени, товари побутової хімії, мийні засоби та засоби для чищення, матеріали для сучасних методів діагностики, допоміжні хімічні матеріали для харчових виробництв, фармацевтичні препарати тощо. Важливу роль у цих процесах мають відігравати виробничі й інноваційні структури середнього та малого бізнесу.

Підтримка процесів модернізації наявного потенціалу виробництва базових хімікатів і стимулювання розвитку виробництва інноваційної хімічної продукції з високою доданою вартістю не є суперечливими напрямками. Їх доцільно розглядати двома взаємодоповнювальними сторонами (модернізація поточних і створення майбутніх центрів прибутку) єдиного процесу, який забезпечуватиме нелінійний самопідтримувальний розвиток хімічного комплексу. На сьогодні, коли через геополітичні війни впала ціна на енерго-сировинні ресурси, у традиційних для України хімічних виробництв з'явився новий шанс для відновлення, стабілізації роботи і генерування грошових потоків з метою реінвестування в новітні технологічні платформи, ІКТ-системи і інтелектуалізацію виробництва.

Отже, реалізація обох стратегічних напрямів неоіндустріалізації хімічної промисловості має відбуватися у послідовно-паралельний спосіб, що відповідає еволюційно-багатоукладному підходу до проведення неоіндустріалізації. Такий спосіб не потребує концентрації надвеликих ресурсів в обмежений проміжок

часу і дозволяє здійснювати поступове фінансування у разі виконання попередніх етапів.

Втілення стратегії неоіндустріального розвитку потребує формування відповідних умов. Так, наприклад, у роботі [16] пропонується виділення інституціональних, технологічних, відтворювальних, кластерних, ринкових і соціальних умов. Не дискутуючи з приводу саме такої класифікації, зазначимо, що напрями формування ключових умов і мають становити загальні напрями неоіндустріальних перетворень у галузі.

Логічним завершенням концептуальної схеми розвитку хімічної промисловості на засадах неоіндустріалізації є опрацювання форм реалізації стратегічних напрямків. До таких пропонується віднести «точкову» підтримку й стимулювання стратегічних виробництв, створення потужних вертикальноінтегрованих структур за участі держави, стимулювання заходів з підвищення ресурсоефективності виробництва, підтримку міжгалузевих технологічних рішень, ініціювання й сприяння діяльності технологічних платформ, розвиток нових організаційних форм активізації інноваційної діяльності, підтримку малого інноваційного бізнесу, залучення іноземних інвестицій і технологій для переходу на альтернативні технології та сировину, розвиток імпортозамінних виробництв на власній ресурсній базі, розробку комплексу стимулювальних інструментів фінансово-кредитного і податкового регулювання, застосування механізмів державно-приватного партнерства, запровадження системи заходів з активізації розвитку сегментів інтелектуальної та високотехнологічної праці.

Висновки. В ході аналізування положень українського законодавчого та нормативно-правового забезпечення промислової, науково-технологічної та інноваційної політики у хімічній галузі виявлено їхню високу узгодженість із загальними напрямками неоіндустріальної моделі. Проте її сучасне концептуальне визначення, змістовне наповнення та особливості реалізації потребують додаткового уточнення з урахуванням поточної галузевої ситуації.

Політика реалізації неоіндустріальної моделі у хімічній промисловості України має сконцентруватися на двох стратегічних напрямках: 1) реіндустріалізації, тобто техніко-технологічної модернізації традиційних виробництв базової хімії для підвищення їхньої ресурсо-

ефективності і відновлення рентабельності продуктових ланцюгів; 2) диверсифікації та створенні наукоємних малотоннажних виробництв у сегментах спеціальної і «тонкої» хімії на основі інноваційних технологій, енерго- і екологічної ефективності.

Визначення «точок зростання» у хімічній індустрії має відбуватись у рамках відповідних технологічних платформ на підставі аналізу загальноновизнаних у світі пріоритетних напрямів, ринкового потенціалу і національних конкурентних переваг науково-технологічного, ресурсного та виробничого характеру. Розробка організаційно-управлінського забезпечення цього процесу становитиме мету подальших досліджень.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Державної служби статистики України. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. *Neo-Industrialization and the Age of Innovation Shine in Emerging Markets* [online] // *World Economic Journal*. — September 2013. — Available at: http://world-economic.com/articles_wej-299.html [Accessed 7 May 2016]
3. *Амоша А.* Неоиндустриализация и новая промышленная политика Украины / А. Амоша, В. Вишнеvский, Л. Збаразская // *Економіка промисловості*. — 2012. — № 1–2. — С. 3–33.
4. *Промышленная политика и управление развитием промышленности в условиях системных дисбалансов: концептуальные основы: монография* / В.П. Вишнеvский, А.И. Амоша, Л.А. Збаразская, А.А. Охтеня, Д.Ю. Череватский; под общ. ред. В.П. Вишнеvского и Л.А. Збаразской / НАН Украины, Ин-т экономики пром-сти. — Донецк, 2013. — 180 с.
5. *Перший етап модернізації економіки України: досвід та проблеми* / О.М. Алимов, О.І. Амоша та ін.; за заг. ред. В.І. Ляшенка; ІЕП НАН України, КПУ. — Запоріжжя: КПУ, 2014. — 798 с.
6. *Білорус О.Г.* Проблеми глобальної модернізації та імперативи неоіндустріалізації транзитивних країн / О.Г. Білорус // *Економічний часопис—XXI*. — 2012. — № 9–10. — С. 3–6.
7. *Ляшенко В.І.* Методичні підходи до оцінювання процесів модернізації промислово розвинутих територій України / В.І. Ляшенко, Є.В. Котов // *Економіка України*. — 2015. — № 10. — С. 32–44.
8. *Кіндзерський Ю.В.* Промисловість України: стратегія і політика структурно-технологічної модернізації: моног. / Ю.В. Кіндзерський; НАН України, Ін-т екон. та прогноз. — Київ, 2013. — 536 с.
9. *Задоя А.А.* «Новая индустриализация» в контексте стратегических целей Украины / А.А. Задоя // *Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму*. — 2012. — № 1 (5). — Т. 1. — С. 146–154.

10. Воробьев Е.М. Неоиндустриализация как форма экономической модернизации / Е.М. Воробьев, Т.И. Демченко // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм». — 2013. — № 1042. — С. 76—80.
11. Прушківська Е.В. Неоіндустріалізація як процес оновлення вторинного сектору економіки в період економічної нестабільності / Е.В. Прушківська // Теоретичні та прикладні питання економіки : зб. наук. праць. — 2013. — Вип. 28. — Т. 1. — С. 191—197.
12. Бондарець М.В. Еволюція концепцій неоіндустріалізації транзитивних країн [Електронний ресурс] / М.В. Бондарець // Глобальні та національні проблеми економіки. — 2015. — № 4. — Режим доступу : <http://global-national.in.ua/archive/4-2015/10.pdf>
13. Шепетько Р.І. Неоіндустріалізація як фаза технологічного розвитку реального сектору економіки / Р.І. Шепетько // Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. праць. — 2014. — № 8. — С. 29—33.
14. Новая индустриализация России. Теоретические и управленческие аспекты : колл. моногр. / под науч. ред. Н.Ф. Газизуллина. — СПб. : НПК «РОСТ», 2014. — 237 с.
15. Губанов С.С. Неоиндустриальная модель развития и ее системный алгоритм / С.С. Губанов // Экономические и социальные перемены: факты, тенденции, прогноз. — 2014. — № 3. — С. 23—44.
16. Жиронкин С.А. Неоиндустриально-ориентированные преобразования российской экономики : автореф. дис. ... д-ра экон. наук : 08.00.01 / С.А. Жиронкин ; ФГАОУВО «Национальный исследовательский Томский государственный университет». — Томск, 2014. — 43 с.
17. Нешиной А. Неоиндустриализация как основа возрождения промышленного потенциала / А. Нешиной // Экономист. — 2014. — № 10. — С. 3—9.
18. Порезанова Е.В. Ограничения и эффекты неоиндустриальной модернизации промышленных предприятий в России / Е.В. Порезанова // Известия Саратовского университета. Новая серия. Сер.: Экономика. Управление. Право. — 2014. — Т. 14. — Вып. 1, Ч. 1. — С. 21—26.
19. Хубиев К.А. О структурной перестройке российской экономики на новой промышленной основе [Электронный ресурс] / К.А. Хубиев // Проблемы современной экономики. — 2015. — № 3. — Режим доступа : <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=547>
20. Саксин А.Г. Стратегия и тактика развития химического комплекса в условиях инновационной экономики : монография / А.Г. Саксин ; Нижегород. гос. архитектур.-строит. ун-т. — Н. Новгород: ННГАСУ, 2010. — 284 с.
21. Тарасова Н.В. Вплив інноваційних технологій на розвиток хімічної промисловості / Н.В. Тарасова, Л.В. Богачова // Національне господарство України: теорія та практика управління. — 2009. — С. 105—115.
22. Кондрашова Е.А. Перспективы инновационного развития предприятий химической промышленности [Электронный ресурс] / Е.А. Кондрашова, А.В. Матрос // Управление экономическими системами. — 2013. — № 11. — Режим доступа : <http://uecs.ru/marketing/item/2497-2013-11-05-10-11-10>
23. Голиков И.В. О новой химической стратегии РФ как важнейшей составляющей неоиндустриализации [Электронный ресурс] / И.В. Голиков, В.А. Гордеев // Теоретическая экономика. — 2015. — № 4. — Режим доступа : <http://www.theoreticaleconomy.info/articles/940.pdf>
24. Ломовцев Д.А. Современные тенденции инновационного развития нефтехимической и химической промышленности России / Д.А. Ломовцев, П.Г. Шеварин // Известия Тульского государственного университета. Экономические и юридические науки. — 2010. — № 2—2. — С. 62—67.
25. Форсайт економіки України: середньостроковий (2015—2020 роки) і довгостроковий (2020—2030 роки) часові горизонти / наук. кер. проекту М.З. Згуровський // Міжн. рада з науки (ICSU); НТУУ «Київський політехнічний інститут»; Інститут прикладного системного аналізу НАН України і МОН України; Світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку. — К. : НТУУ «КПІ», 2015. — 36 с.
26. Проект «Стратегія розвитку високотехнологічних галузей до 2025 року» [Електронний ресурс] / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. — Режим доступу : <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=c3081991-45fb-47df-abc6-59822e854a99&title=ProektstrategiiRozvitkuVisokotekhnologichnihGaluzeiDo2025-Roku>
27. SusChem Strategic Innovation and Research Agenda, (2015) [online]. — Available at: <http://www.suschem.org/cust/documentrequest.aspx?DocID=928> [Accessed 7 May 2016]
28. Key Enabling Technologies [online] / Horizon 2020. The EU Framework Programme for Research and Innovation. — Available at: <http://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/en/area/key-enabling-technologies> [Accessed 7 May 2016]
29. Саліхова О. А МЕРТ і нині там... Щодо проекту «Стратегія розвитку високотехнологічних галузей до 2025 року» [Електронний ресурс] / О. Саліхова // Інтернет-сайт видання «Український журнал «Економист». — Режим доступу : <http://ua-ekonomist.com/12841-a-mert-nin-tam-schodo-proektu-strategii-z-rozvitku-visokotekhnologichnih-galuzey-do-2025-roku.html>

REFERENCES

1. The official site of the State Statistics Service of Ukraine (2016), Statistical information, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 7 May 2016).
2. World Economic Journal (2013), Neo-Industrialization and the Age of Innovation Shine in Emerging Markets, *World Economic Journal*, September, available at: http://world-economic.com/articles_wej-299.html (Accessed 7 May 2016).
3. Amosha A., Vishnevskiy B. and Zbarazskaya L. (2012), Neoindustrialization and the new industrial policy of Ukraine, *Ekonomika promy'slovosti*, vol. 1-2, pp. 3—33.
4. Vishnevskiy V.P., Amosha A.I., Zbarazskaya L.A., Okhten' A.A. and Cherevatskiy D.Yu. (2013), *Promyshlennaya politika i upravlenie rozvittem promyshlennosti v usloviyakh sistemnykh disbalansov: kontseptual'nye osnovy* [Industrial policy and development industry management

- in terms of systemic disbalances: conceptual bases], NAN Ukraine, In-t ekonomiki prom-sti, Donetsk, Ukraine.
5. Aly'mov O.M., Amosha O.I. et al. (2014), *Pershyj etap modernizaciyi ekonomiky' Ukrayiny': dosvid ta problemy* [The first phase of the modernization of Ukraine's economy: experience and problems], [V.I. Lyashenko (Eds.)], IEP NAN Ukrayiny', KPU, Zaporizhzhya, Ukraine.
  6. Bilorus O.G. (2012), The problems of global modernization and neoindustrialization transitive countries imperatives, *Ekonomichnyj chasopy's—XXI*, vol. 9-10, pp. 3–6.
  7. Lyashenko V.I. and Kotov Ye.V. (2015), Methodological approaches to the evaluation processes of industrialized areas of Ukraine modernization, *Ekonomika Ukrayiny'*, vol. 10, pp. 32–44.
  8. Kindzers'kyj Yu.V. (2013), *Promy'slovis't' Ukrayiny': strategiya i polityka strukturno-tekhnologichnoyi modernizaciyi* [Ukraine Industry: strategy and policy of structural and technological modernization], NAN Ukrayiny', In-t ekon. ta prognosuv., Kyiv, Ukraine.
  9. Zadoya A.A. (2012), "New Industrialization" in the context of Ukraine's strategic goals, *Byuleten' Mizhnarodnogo Nobelivs'kogo ekonomichnogo forumu*, no. 1, vol. 1, pp. 146–154.
  10. Vorob'ev E.M. and Demchenko T.I. (2013), Neoindustrialization as a form of economic modernization, *Visnyk Xarkivs'kogo nacional'nogo universy'tetu imeni V.N. Karazina. Seriya "Mizhnarodni vidnosy'ny". Ekonomika. Krayinoznavstvo. Tury'zm*, vol. 1042, pp. 76–80.
  11. Prushkivs'ka E.V. (2013), Neoindustrializatsiya as the upgrade process of the secondary sector in times of economic instability, *Teorety'chni ta pry'kladni py'tannya ekonomiky'*, vol. 28, no. 1, pp. 191–197.
  12. Bondarecz' M.V. (2015), The evolution of the transitive neoindustrialization concepts, *Global'ni ta nacional'ni problemy' ekonomiky'*, vol. 4, available at: <http://global-national.in.ua/archive/4-2015/10.pdf> (Accessed 7 May 2016).
  13. Shepet'ko R.I. (2014), Neoindustrializatsiya a phase of technological development of the real sector of economy, *Formuvannya ry'nkovy'x vidnosy'n v Ukrayini*, vol. 8, pp. 29–33.
  14. Gazizullin N.F. (Ed.) (2014), *Novaya industrializatsiya Rossii. Teoreticheskie i upravlencheskie aspekty* [The new industrialization of Russia. Theoretical and managerial aspects], NPK ROST, Saint-Petersburg, Russia.
  15. Gubanov S.S. (2014), Neoindustrial model of development and its system algorithm, *Ekonomicheskie i sotsial'nye peremeny: fakty, tendentsii, prognoz*, vol. 3, pp. 23–44.
  16. Zhironkin S.A. (2014), Neo-industrial-oriented transformation of the Russian economy, D. Sc. Thesis, Economic theory, National Research Tomsk State University, Tomsk, Russia.
  17. Neshitoy A. (2014), Neoindustrialization as the basis for the revival of the industrial potential, *Ekonomist*, no. 10, pp. 3–9.
  18. Porezanova E.V. (2014), Limitations and effects of neoindustrial modernization of industrial enterprises in Russia, *Izvestiya Saratovskogo universiteta. Novaya seriya. Ser.: Ekonomika. Upravlenie. Pravo*, vol. 14, no. 1, p. 1, pp. 21–26.
  19. Khubiev K.A. (2015), On the restructuring of the Russian economy on a new industrial basis, *Problemy sovremennoy ekonomiki*, no. 3, available at: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=5473> (Accessed 7 May 2016).
  20. Saksin A.G. (2010), *Strategiya i taktika razvitiya khimicheskogo kompleksa v usloviyakh innovatsionnoy ekonomiki* [Strategy and tactics of the chemical complex in the conditions of innovative economy], NNGASU, N. Novgorod, Russia.
  21. Tarasova N.V. and Bogachova L.V. (2009), The impact of innovative technologies on the development of chemical industry, *Nacional'ne gospodarstvo Ukrayiny': teoriya ta prakty'ka upravlinnya*, pp. 105–115.
  22. Kondrashova E.A. and Matros A.V. (2013), Prospects for the innovative chemical industry development, *Upravlenie ekonomicheskimi sistemami*, no. 11, available at: <http://uecs.ru/marketing/item/2497-2013-11-05-10-11-10> (Accessed 7 May 2016).
  23. Golikov I.V. and Gordeev V.A. (2015), A new chemical strategy of the Russian Federation as an important component neoindustrialization, *Teoreticheskaya ekonomika*, [Online], no. 4, available at: <http://www.theoreticaleconomy.info/articles/940.pdf> (Accessed 7 May 2016).
  24. Lomovtsev D.A. and Shevarin P.G. (2010), Modern trends of innovative development of petrochemical and chemical industry in Russia, *Izvestiya Tul'skogo gosudarstvennogo universiteta. Ekonomicheskie i yuridicheskie nauki*, no. 2-2, pp. 62–67.
  25. Forsajt ekonomiky' Ukrayiny': serednostrokovy'j (2015–2020 roky') i dovgostrokovy'j (2020–2030 roky') chasovi gory'zonty [Forsyth Ukraine's economy: term (2015–2020 years) and long term (2020–2030 years) time horizons] (2015), [M.Z. Zgurovs'kyj (project leader)], NTUU KPI, Kyiv, Ukraine.
  26. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2016), *Strategiyi rozvy'tku vy'sokotekhnologichny'x galujej do 2025 roku: Proekt*, available at: [http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=c3081991-45fb-47df-abc6-59822e854a99&title=Proekts strategii Rozvitku Visokotekhnologichnykh Galuzei Do 2025-Roku](http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=c3081991-45fb-47df-abc6-59822e854a99&title=Proekts%20strategii%20rozvitku%20visokotekhnologichnykh%20galuzei%20do%2025-Roku) (Accessed 20 May 2016).
  27. SusChem (2015), SusChem Strategic Innovation and Research Agenda, available at: <http://www.suschem.org/cust/documentrequest.aspx?DocID=928> (Accessed 7 May 2016).
  28. Horizon 2020. The EU Framework Programme for Research and Innovation (2016), Key Enabling Technologies, available at: <http://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/en/area/key-enabling-technologies> (Accessed 7 May 2016).
  29. Salixova O. (2016), A MEDT is still there ... Regarding the project Strategy of development of high-tech industries by 2025, *Internet-sajt vy'dannya Ukrayins'kyj zhurnal Ekonomist*, available at: <http://ua-ekonomist.com/12841-a-mert-nin-tam-schodo-proektu-strategiyi-z-rozvitku-visokotekhnologichnykh-galujej-do-2025-roku.html> (Accessed 26 May 2016).

Надійшла 03.06.2016

А.З. Шевцова

Институт экономики промышленности
НАН Украины, г. Киев

ТРАНСФОРМАЦИЯ КОНЦЕПТУАЛЬНЫХ
ПОДХОДОВ К УПРАВЛЕНИЮ РАЗВИТИЕМ
ХИМИЧЕСКОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ
В КОНТЕКСТЕ НЕОИНДУСТРИАЛИЗАЦИИ

Проанализировано изменение концептуальных подходов к стратегическому управлению развитием химической промышленности Украины. Исследована трансформация приоритетов инновационно-инвестиционного развития химического производства. Обоснованы концептуальные вопросы реализации неоиндустриальной модели развития отрасли. Сделан вывод о приоритетности двух стратегических направлений: реиндустриализации, т. е. технико-технологической модернизации традиционных производств базовой химии, и создании наукоемких малотоннажных производств в сегментах специальной и «тонкой» химии на основе инновационных технологий, энерго- и экологической эффективности.

Ключевые слова: химическая промышленность, инновационно-инвестиционное развитие, модернизация, стратегия неоиндустриализации, глобальные цепи добавленной стоимости.

G.Z. Shevtsova

The Institute of the Economy of Industry
of the NAS of Ukraine, Kyiv

TRANSFORMATION OF CONCEPTUAL
APPROACHES TO MANAGING
THE DEVELOPMENT OF CHEMICAL
INDUSTRY WITHIN
THE NEO-INDUSTRIALIZATION CONTEXT

This article analyzes changes in the conceptual approaches to managing the development of chemical industry in Ukraine. The author studied changes in priorities of innovation and investment development of chemical manufacturing and grounded the conceptual implementation issues of neo-industrial development model. It is concluded that two strategic directions should be prioritized: (1) re-industrialization, i.e., technical and technological modernization of traditional enterprises of basic chemistry (2) creating high-tech small tonnage enterprises in special and fine chemistry segments using innovative technologies and based on energy/ecological efficiency.

Key words: chemical industry, innovation and investment development, modernization, neo-industrialization strategy, global value chains.

УДК 330+35.07

О.В. ТИМОШЕНКО, канд. екон. наук, доц.,
декан факультету економіки та інформаційних технологій
Київський національний університет культури і мистецтв

ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ МЕХАНІЗМУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Ключові слова: держава, виробництво, економіка, економічна безпека, підприємство, промисловість, потенціал, механізм.

Визначено складність проблем національної безпеки та її важливої складової — економічної безпеки. Проведено дослідження ризиків і загроз економічної безпеки України. Проаналізовано питання практичного застосування механізму забезпечення економічної безпеки країни. Запропоновано механізм мінімізації ключових проблем забезпечення економічної безпеки.

Вступ. На сьогоднішній день проблема економічної безпеки України є визначальною в контексті існування і розвитку України як суверенної держави, що актуалізує потребу відповідних наукових досліджень і нових міждисциплінарних напрямів.

Сьогодні, як ніколи, питанням забезпечення економічної безпеки держави, без якої не можлива стабільність і сталий розвиток країни, приділяється багато уваги, але шляхи вирішення цих проблем є дуже складними. Дослідження динаміки економічних процесів за останні п'ять років в Україні дозволяють зробити висновок, що економіка перебуває в стані глибокої кризи. На жаль, це не новина, сучасна економічна криза демонструє свою глибину та передбачувані високі темпи погіршення стану національного господарства. Оскільки фактори економічного занепаду склалися не один рік, то вони мають більш глибинне, а не поверхневе походження.

Зародження цих проблем сягають корінням ще часу формування державності, становлення національних і економічних інтересів, яке здійснювалось великою мірою без урахування вимог національної безпеки, що вкрай негативно позначилося на подальшому розвитку України як суверенної держави. Створенню цілісної системи забезпечення національної безпеки, приділялося недостатньо уваги. Важливі політичні рішення, що закладали основи стратегічного розвитку Української держави, ухвалювались часто спонтанно, без належного наукового обґрунтування і врахування національних інтересів. Тому зараз ми спостерігаємо та відчуваємо результати суттєвих помилок. Склалось враження, що сьогодні немає чіткого розуміння — як вирішувати складні проблеми національної безпеки та її важливої складової — економічної безпеки. Скептичність даного висловлювання обумовлено тим, що не зважаючи на те, що система нормативно-правового забезпечення економічної безпеки України

є цілком сформованою, чинні законодавчі акти не містять конкретних механізмів забезпечення економічної безпеки. Зокрема, у жодній стратегії або програмі соціально-економічного розвитку не йде мова про забезпечення економічної безпеки регіонів, жодної спроби внести зміни до цього документа з урахуванням сучасної економічної ситуації зроблено не було.

Треба відмітити, що за наявних ризиків та загроз економічній безпеці України сьогодні можна говорити лише про механізми їх мінімізації, а не про повне їх подолання. У цьому зв'язку особливої актуальності набуває визначення стратегічних пріоритетів та механізмів забезпечення економічної безпеки держави.

Аналіз останніх джерел, досліджень і публікацій. Високої оцінки з питань теоретичних і практичних аспектів забезпечення економічної безпеки держави заслуговують праці сучасних українських науковців: З. Варналія, О. Власюка, А. Гальчинського, В. Гейця, М. Єрмошенка, Я. Жаліла, В. Кириленко, І. Мазур, В. Мунтіяна, А. Сухорукова та ін.

Варто зазначити, що проблема економічної безпеки держави є досить складною, а процеси, що відбуваються у цій сфері, протікають настільки непередбачувано, що потрібні глибші дослідження всього комплексу пов'язаних з цим питань з метою досягнення більш суттєвих загальнотеоретичних результатів і практичних рекомендацій.

Проте залишаються невирішеними питання практичного застосування механізму забезпечення економічної безпеки держави, які останнім часом набули широкого розповсюдження в умовах трансформаційних процесів в Україні.

Метою статті є аналіз ключових проблем економічної безпеки України, а також визначення стратегічних пріоритетів і механізмів її забезпечення, які націлені на відбудову економічного зростання на засадах реструктуризації економіки, створення конкурентного середовища, розширення споживчого та інвестиційного попиту, створення еластичної системи державного регулювання ринкового типу.

Результати досліджень. Якщо детально аналізувати передумови витоків стану економічної безпеки держави, то відразу впадає в око, що чинники низького рівня економіки мають у своїй основі об'єктивні та суб'єктивні детермінанти. Насамперед, це проблема формуван-

ня на місці архаїзмів радянської системи принципів нового ринкового середовища України.

Після розпаду СРСР утворення незалежної держави повинно було супроводжуватись розробкою новітньої функції державного управління, пов'язаного з економічною безпекою, яке повинно було взяти на себе обов'язки головного суб'єкта для вирішення гострих суспільних протиріч та загроз систем економічних відносин у процесі подолання глибоких кризових явищ в економіці.

Особливо ці проблеми загострилися у перші роки перебудови. Одним із головних мотивів перетворень, що розпочалися, вважалося створення ринкової економіки шляхом її роздержавлення і формування приватних, недержавних інститутів практично в усіх сферах життя. У вирішенні цих проблем Україні довелося йти непротореними шляхами, у складних умовах реформування суспільства, економіки, центральних і місцевих органів влади, вибору форми державного устрою та ін. На жаль, при цьому було зроблено чимало помилок організаційно-економічного та правового характеру, що призвели до погіршення економічного стану країни та негативного впливу на усі важливі складові стабільного і сталого розвитку, «підірвавши» таким чином економічну безпеку країни.

Проілюструвати цю думку можна таким прикладом. Україна мала найкращий промисловий потенціал на момент розпаду СРСР. Вважаємо, що промисловість була і є вирішальним чинником економічної безпеки, тому вона повинна була стати локомотивом розвитку економіки України. Але за роки, що минули від здобуття незалежності, національну промисловість не тільки не було модернізовано — її фактично винищено. Сьогодні нормально функціонують лише окремі підприємства добувної, харчової та легкої промисловості, частина яких за своїм технологічним забезпеченням відповідає сучасним вимогам.

Цей приклад «краплі в морі» проблем економічного, соціального, демографічного, екологічного, технологічного, науково-інформаційного характеру, які потребують термінового вирішення для забезпечення економічної безпеки держави.

Підкреслюють складність вирішення проблем економічної безпеки України масштаби трансформаційних процесів, які відбуваються

зараз у країні, а саме: формування ринкових відносин супроводжується підвищенням внутрішніх та зовнішніх ризиків, негативною трансформацією структури економіки, зростанням дестабілізаційних чинників, різкого, тривалого спаду обсягів і технічного рівня виробництва, деіндустріалізацією економіки і руйнуванням науково-технічного потенціалу, згоранням інвестиційної діяльності, поширенням тіньової економіки та її криміналізацією [3].

Розробка заходів щодо вирішення реальних проблем економічної безпеки починається зі з'ясування сутності досліджуваного об'єкта, механізму його функціонування, чинників, суперечностей, тенденцій розвитку тощо. До того ж дослідження сутності економічної безпеки передбачає наявність конкретної наукової бази, методологічного підґрунтя, на яке спирається наукова побудова теорії [4].

Опубліковано велику кількість праць стосовно розуміння сутності економічної безпеки держави, і, як свідчить аналіз, у науково-економічній літературі вже сформувалось однозначне і чітке визначення сутності та змісту цієї дефініції. Але в результаті аналізування генези дефініцій, можна сказати, що між ними все одно є суттєві відмінності і протиріччя. Це пов'язано, насамперед, із тим, що категорія «економічна безпека» є достатньо місткою і цим обумовлено велике різноманіття її трактування [6].

На підставі відомих точок зору та концепцій в економічній літературі пропонуємо розглядати категорію «економічна безпека держави», як таку, що повинна втілювати основні складові: можливість забезпечувати економічний суверенітет, економічне зростання, підвищення добробуту або якості життя, наявність системи міжнародної економічної взаємозалежності [3].

У нашому контексті потрібно звернути увагу на ст. 17 Конституції України, де чітко зазначено, що поряд із захистом суверенітету і територіальної цілісності України, найважливішими функціями держави і справою всього українського народу є забезпечення її економічної та інформаційної безпеки [5].

Специфіка економічної безпеки держави як категорії полягає в тому, що вона постійно відображає рівень ефективності функціонування всіх структурних її елементів, що дозволяє вчасно виявити загрози і запобігти небезпеці

нанесення збитків державі, економічній системі і національним економічним інтересам з метою забезпечення їх стабільного розвитку і зростання [3, С. 5].

Результатом стабільного і динамічного розвитку є високий рівень конкурентоспроможності. Щоб досягти цього рівня, необхідно не тільки визначення, а і вирішення проблем з практичним застосуванням одного із найважливіших складових елементів — механізму забезпечення економічної безпеки.

В узагальненому вигляді В. Предборський та інші дослідники пропонують розуміти під «механізмом забезпечення економічної безпеки держави» систему організаційно-економічних та правових заходів, яка впроваджується через діяльність системи державних органів економічної безпеки держави [9, С. 37]. Тобто механізм передбачає формування та реалізацію функцій, засобів, принципів.

Система критеріїв оцінки функціонування економічної безпеки дозволяє сформувати механізм забезпечення економічної безпеки держави з урахуванням особливостей кожного індикатора та розробляти заходи щодо підвищення їх конкурентоспроможності як невід'ємної складової забезпечення економічної безпеки країни.

Основними індикаторами, які характеризують ефективність економічної безпеки, є: структура ВВП, обсяг і темпи розвитку промисловості, обсяг і динаміка інвестицій; природно-ресурсний виробничий і науково-технічний потенціал країни; ефективність використання ресурсів; конкурентоспроможність економіки на внутрішньому та зовнішньому ринках; темпи інфляції; рівень безробіття; дефіцит бюджету та державного боргу; енергетична залежність; інтегрованість у світову економіку [10, С. 137].

Розмірковуючи над природою, наслідками, варіаціями, тенденціями поширення проблем забезпечення економічної безпеки держави, пропонуємо більш детально розглянути головні ризики і загрози економічної безпеки України у 2015—2016 рр.

На підставі досліджень Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України можемо визначити тренди зовнішнього та внутрішнього середовища, які зумовлюють ключові ризики економічної безпеки держави:

Одним із найважливіших ключових ризиків є критичне гальмування економічного росту. Починаючи з другої половини 2012 р. прискорилось падіння реального ВВП: за підсумками I кв. 2015 р. його рівень досяг 17,2 % у річному вимірі, за підсумками року падіння уповільнилось до 10,4 %. Найвищі темпи падіння реального ВВП у I кв. 2015 р. фіксуються у будівництві (–35,3 %), добувній промисловості (–29,4), переробній промисловості (–25,6), оптовій та роздрібній торгівлі (–24,8 %).

Традиційним чинником негативної динаміки зниження ВВП залишається експорт. Скорочення реального обсягу експорту товарів і послуг триває ще з 2011 р. За 11 місяців 2015 р. він зменшився на 30,9 %, найбільше скоротився експорт товарів таких груп як мінеральні продукти (передусім вугілля) — на 57,2 %; чорні метали та вироби з них — на 38,9; засоби наземного транспорту — на 72,6; машини та обладнання — на 38,9 %.

Основне скорочення зовнішньої торгівлі припало на країни СНД. Експорт зменшився на 51,3 %, імпорт — на 57,8 %. Передусім це обумовлено зменшенням обсягів торгівлі з Росією. Експорт товарів до Росії скоротився на 61,3 %, що пов'язано з обмеженнями, накладеними Росією і Україною на взаємну торгівлю.

Сальдо торгівлі з СНД з від'ємного (–0,41 млрд дол.) у першому кварталі 2014 р. перетворилось на додатне (0,15 млрд дол.) [16].

Скорочення торгівлі з ЄС становило 33,9 % за експортом та 24 % за імпортом. Падіння експорту викликано зниженням цін на основні статті українського експорту (метали, зерно), імпорту — значним ослабленням гривні.

Ключові показники демонструють гостре погіршення економічної ситуації в Україні та імовірно збережуть свою негативну динаміку протягом найближчих років.

Наступний критичний ризик — поглиблення спаду промислового виробництва. Наслідки кризи позначилися на усіх без винятку галузях промисловості, хоча й різною мірою. Руйнівне падіння обсягів виробництва відбулося майже в усіх основних секторах економіки. Тільки за січень—травень 2015 р. темпи падіння промислового виробництва досягли критично високого рівня, перевищивши понад 21,2 % порівняно із відповідним періодом 2014 р. Падіння спостерігається практично у всіх основних видах промислової діяльності, але більших

збитків зазнали: виробництво коксу та нафтопереробна промисловість і машинобудування — по 25,5; металургійне виробництво — 25,5; хімічна промисловість — 23,7 %; виробництво автотранспортних засобів скоротилось на 91,5 % порівняно із аналогічним періодом 2014 р. [8].

Ситуація ускладнюється тим, що в зоні конфлікту на Донбасі прямо або опосередковано концентрується чверть наявного вітчизняного експортного потенціалу, внаслідок чого зростають загрози його незворотної втрати. Дестабілізація Донбасу унаслідок бойових дій негативно позначається на внутрішньому ринку інших регіонів, де фіксується формування дефіциту за окремими товарними позиціями.

Але найбільшою загрозою економічній безпеці завдало різке підвищення індексу цін виробників (за результатами I півріччя 2015 р. вони піднялись у середньому до 42,5 %). Це призвело до зниження внутрішнього платоспроможного попиту, внаслідок чого утворилось підґрунтя для ризиків збуту на внутрішньому ринку, і як результат — подальше скорочення випуску промислової продукції [11].

На жаль, сьогодні ризиком для забезпечення економічної безпеки країни є не лише нарощення тенденції деіндустріалізації національної економіки, а й несформованість нових конкурентних, інноваційних драйверів розвитку національної економіки [11]. Якщо акцентувати увагу на потенціалі таких перспективних галузей, як агросектор та ІТ-технології, то необхідно підкреслити, що вони не вирішують повністю проблеми зайнятості, ефективного використання наявних ресурсів, забезпечення конкурентоспроможності економіки в умовах переходу на нові технологічні засади розвитку світової економіки.

Надалі проаналізуємо набуття тотального характеру збитковості економічної діяльності. У цьому напрямі дослідження статистичних даних також є невтішними. За підсумками 2014 р., збитків у розмірі 517,4 млрд грн зазнали великі та середні підприємства держави, а за підсумками I кв. 2015 р. збиток збільшився до 385,9 млрд грн (74,6 % від річного обсягу за 2014 р.).

Як свідчить аналіз, баланс збитків підприємств у 2014 р. досяг за обсягом третини ВВП країни (33,0 %), а в I кварталі 2015 р. обсяг збитків перевищив ВВП (105,0 %).

За даними дослідження, виконаного Національним інститутом стратегічних досліджень при Президентові України, найбільші обсяги збитків є у промисловості (161,4 млрд грн у 2014 р. та 150,4 млрд грн — у I кв. 2015 р.), оптовій та роздрібній торгівлі (129,2 та 75,4 млрд грн відповідно), операціях з нерухомим майном (99,6 та 42,6 млрд грн відповідно), професійній, науковій і технічній діяльності (98,0 та 29,2 млрд грн відповідно) [11].

Підприємства сфери фінансової діяльності у 2014 р. отримали в цілому прибуток до оподаткування в обсязі 36 млрд грн, а за підсумками I кв. 2015 р. — збиток обсягом 45,5 млрд грн.

Необхідно привернути увагу до збиткової промислової діяльності на Сході України, яка «потягнула» рівень низьких економічних показників до критичних значень. Майже 75 % виробничих підприємств Донецької області знищені або зруйновані внаслідок бойових дій [1]. Через війну на Донбасі індекс ділового клімату України з початку 2014 р. знизився на 44 в. п. — до -52 [2].

Втрата інвестиційної привабливості в умовах зовнішньої агресії. За теорією ринку інвестицій, автором якої є Г. Марковіц, мета кожного інвестора — більше доходу за меншого ризику [12, С. 184]. Дослідження інвестиційного й економічного макросередовища України свідчать про високий ризик, бо за останніми показниками інвестиційний клімат країни є незадовільним.

З початку 2014 р. Україна втратила 10,3 млрд доларів інвестицій, у той час як приплив капіталу становив 1,9 млрд доларів [15]. В умовах, що склалися в Україні, інвестувати в економіку держави дуже складно. Базовими факторами згорання інвестиційної активності, як зазначено вище, є: воєнна загроза, макроекономічна нестабільність, різка втрата купівельної спроможності населенням.

Зниження капітальних інвестицій в основний капітал у 2014 р. досягло 24,1 % відносно 2013 р. У I кв. 2015 р. падіння цього показника продовжилось і склало -14,8 % відносно і так невисокої бази I кв. 2014 р. [11].

Не можна не враховувати того факту, що не тільки воєнні дії на Сході України, а і інтервенція в Криму й окупація території створюють значні додаткові ризики не лише для півострова, але й для макрорегіону в цілому. Руйнуються багаторічні економічні зв'язки й

міжрегіональні стосунки, транспортні й логістичні маршрути перевезень, погіршуються кредитні й інвестиційні рейтинги приватних компаній. Загальну суму втрат України в зв'язку з окупацією Криму оцінено як таку, що перевищує 1 трлн грн [14].

Розглянемо загрози зниження платоспроможного попиту населення. Шоковим випробуванням для населення України став надвисокий рівень інфляції (48,1 % у I півріччя 2015 р.), який позначився на реальній середньомісячній заробітній платі: починаючи з середини 2014 р. вона істотно знизилась, через що скоротилась купівельна спроможність і суттєво погіршився добробут і рівень життя переважної більшості громадян країни. І це тільки початок, ситуація різко погіршилась зі втратою доходів населення з початку 2015 р. внаслідок різкої девальвації.

Якщо у січні—червні 2014 р. індекс зниження реальної зарплати склав 0,4 % відносно відповідного періоду 2013 р., то падіння у I півріччі 2015 р. прискорилося до 23,9 % [11].

Показовою у зниженні доходів є невідповідність сучасним умовам базових соціальних стандартів держави — прожиткового мінімуму, мінімальної зарплати, за якими реалізується державна соціальна політика. І головне, влада не може вирівняти високий рівень соціального напруження та невдоволення.

Вагомим випробуванням для бюджету України у 2014—2015 рр. стали проблеми втрати робочих місць на Донбасі та проблеми внутрішньо переміщених осіб, ризику втрати людського капіталу (статистика свідчить, що приблизно 1,1 млн громадян виїхали за межі країни). Так, за прогнозами *Economist Intelligence*, Україна входить до п'ятірки країн світу (після Японії, Німеччини, Таїланду та Південної Кореї), які найбільш втратять у робочій силі на довгострокову перспективу до 2017 р. [17].

Дуже важливим напрямком для досліджування є питання нарощення мінімізації економіки. На початку 2015 р. в умовах поширення цінових та девальваційних шоків, ескалації збройного конфлікту спостерігалось подальше суттєве зростання тіньової економіки.

За даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, середній рівень тіньової економіки порівняно з відповідним періодом 2014 р. зріс до 47 % від офіційного обсягу ВВП [13].

Такий рівень є критично високим та не відповідає середньому рівню тіньової економіки для країн, що розвиваються (32,0—35,0 % від ВВП). На таку динаміку впливали фактори: макроекономічна нестабільність, панічні настрої, різке зростання збитковості, виникнення псевдосуверенних утворень у Криму та Донбасі, які посилюють контрабандні потоки, відсутність довіри бізнесу до держави, висока бюрократизація, недосконале інституційне та законодавче забезпечення.

Наприклад, за даними опитування керівників підприємств, що здійснюється Нацбанком України, індекс ділових очікувань знизився у 2015 р. до 83,5 %, що стало наслідком посилення негативних очікувань респондентів стосовно усіх аспектів економічної діяльності.

І останнє важливе питання вимушеної лібералізації економіки. Загалом у 2015 р. на сектор безпеки було спрямовано понад 80 млрд грн (проти 55,8 млрд грн у 2014 р.). Ці видатки становитимуть майже 16,0 % загальних видатків бюджету України та близько 5,0 % ВВП України [11].

У 2016 р. рівень таких витрат планується зберегти. Незважаючи на те, що ці ресурси спрямовуватимуться не тільки на стримування поточних загроз, а й на розвиток оборонного виробництва, зберігається небезпека поглиблення дисбалансу співвідношення військового і цивільного секторів економіки. За таких реалій подальше нарощування видатків на сектор безпеки означатиме для України встановлення режиму економіки воєнного часу.

Наші власні глибинні спостереження дозволяють дійти висновку, що глибока фінансова криза зазвичай у край негативно позначається на темпах економічного зростання. Згідно з результатами аналізу трендів зовнішнього та внутрішнього середовища, які зумовлюють ключові ризики економічної безпеки України, можна стверджувати, що значна кількість її індикаторів вийшла за межі порогових значень. Це свідчить про реальну загрозу економічній безпеці і державності України. Відсутність відповідних заходів та відтермінування розробки дієвих механізмів можуть призвести до краху всієї економічної системи, соціальних катаклізмів і національної катастрофи.

Висновки. Виходячи із вищенаведеного та з огляду на результати проведеного дослідження, доцільно сформулювати такі висновки.

За наявних ризиків та загроз економічної безпеки України повне подолання усіх проблем разом неможливе навіть за самим оптимістичним настроєм. Сьогодні можна говорити лише про механізми їх мінімізації.

За таких обставин має право на існування будь-яка наукова точка зору в плані окреслення власного авторського бачення причин і проблем, зі стратегією щодо детермінант кризи і загальних проблем економіки.

Логічним є твердження, що підвищення економічної безпеки України залежить від можливостей невідкладної реалізації принципово нової економічної моделі розвитку, каталізатором якої можна розглядати сучасну кризу.

Має бути застосована всеохопна ревізія та сформовані плани консервації технологічних процесів і виробничих фондів, модернізувати які зараз немає економічного сенсу.

Політика міжнародного співробітництва в інноваційно-технологічній сфері повинна сприяти створенню механізмів і забезпеченню умов для міжнародної комерціалізації результатів науково-технічної діяльності.

Прогрес у відчутному збільшенні ВВП можливий лише на новій технологічній основі, розвантаженні ключових дисбалансів та досягненні інклюзивного розвитку (тобто підвищення рівня доходів для всіх категорій населення). При цьому важливо посилити економічні чинники протидії агресії РФ проти України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Билинський А.* Економіка Горловки в умовах війни і накануне референдуму [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://gorlovka.ua/news/article/6486>
2. *Війна* відвертає від України інвесторів. У РФ перспективи ще гірші [Електронний ресурс] / Depo, 2014. — Режим доступу : <http://www.depo.ua/ukr/money/voynatovogachivaet-ot-ukrainy-investorov-u-uf-perspektivy-07112014095000>
3. *Дарнопих Г.Ю.* Економічна безпека держави в умовах трансформаційної економіки : автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.01.01 «Економічна теорія» / Г.Ю. Дарнопих. — Харків, 1999. — 20 с.
4. *Економічна безпека: навчальний посібник* / В.І. Франчук, Л.В. Герасименко, В.О. Гончарова, З.Б. Живко та ін.; за ред. В.І. Франчука. — Львів : ЛьвДУВС, 2010. — 244 с.
5. *Конституція України* [Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. № 254/96-ВР] // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141. — (Зі змін. та допов.).

6. *Основи економічної безпеки* : підручник / О.М. Бандурка, В.Є. Духов, К.Я. Петрова, І.М. Червяков. — Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. — 236 с.
7. *Офіційний сайт* Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.me.gov.ua>.
8. *Офіційний сайт* Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
9. *Предборський В.А.* Економічна безпека держави : [монографія] / В.А. Предборський. — К. : Кондор, 2005. — 391 с.
10. *Присяжнюк А.Й.* Економічна безпека держави: зміст, сутність та особливості забезпечення / А.Й. Присяжнюк // Центральноукраїнський правничий часопис Кіровоградського юридичного інституту ХНУВС. — 2011. — № 1. — С. 148.
11. *Власюк О.С.* Ризики і загрози економічній безпеці України у 2015—2016 рр. та механізми їх мінімізації : аналіт. доп. [Електронний ресурс] / О.С. Власюк, Я.Б. Базилюк, С.В. Давиденко. — Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/ruzuku_zagrozu1-bab4e.pdf
12. *Суторміна В.М.* Фінанси зарубіжних корпорацій : підручник / В.М. Суторміна. — К. : КНЕУ, 2004. — 566 с.
13. *Тенденції* тіньової економіки в Україні. I квартал 2015 року. Департамент економічної стратегії та макроекономічного прогнозування [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki>
14. *Юрченко К.Г.* Що до системних наслідків тимчасової окупації Криму в економічній сфері [Електронний ресурс] / К.Г. Юрченко, Я.А. Жаліло. — К. : НІСД, 2014. — Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1535/>
15. *Україна* втратила 10,3 мільярда доларів інвестицій [Електронний ресурс] // Економічна правда. — 5 груд. 2014. — Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/news/2014/12/5/510814/>
16. *Український експорт* в 2015 році впав втричі. В Росію країна продає менше на 61 % — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://espreso.tv/news/2015/06/02/ukrayinsky_eksport_v_2015_roci_vpav_vtrychi_v_rosiyu_krayina_prodaye_menshe_na_61
17. *Long-term* macroeconomic forecasts. Key trends to 2050. A special report from The Economist Intelligence Unit [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.eiu.com/public/topical_report.aspx?campaignid=ForecastingTo2050
18. *rachivaet-ot-ukrainy-investorov-u-rf-perspektivy-07112014095000*
19. Darnopih G.Y. (1999), The state's economic security in the conditions of transformation economy, avtoref. diss. candidate of Economic Science, Economic theory, Yaroslavl Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine
20. Franchuk V.I., Gerasimenko L.V., Goncharova V.O. and Zivko Z.B. (2010), *Ekonomichna bezpeka* [Economic security], LvDUVS, Lviv, Ukraine.
21. The Verkhovna Rada of Ukraine (1996), Constitution of Ukraine, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>(Accessed 05 Marz 2016).
22. Bandurka O.M., Duhov V.E., Petrov K.Y. and Chervyakov I.M. (2003), *Osnovy ekonomichnoyi bezpeky* [The fundamentals of economic security], National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine.
23. Ministry Reports (2015), The Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine, available at: <http://www.me.gov.ua>. (Accessed, 28 January 2016).
24. The official site of State Statistics Service of Ukraine (2015), Statistical information, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed, 28 January 2016).
25. Predborsky V.A. (2005), *Ekonomichna bezpeka derzhavy: monograf* [Economic security of the state: monograph] Condor, Kiev, Ukraine.
26. Prisyazhnyuk A.J. (2011), Economic security of the state: substance, content and features provision. Central Ukrainian Law Journal of Kirovograd Law Institute, vol. 1, p. 148.
27. Vlasjuk O.S., Bazyljuk Ya.B. and Davydenko S.V. (2016), *Ryzky i zagrozy ekonomichnij bezpeci Ukrayiny u 2015-2016 rr. ta mexanizmy yix minimizaciyi* [The risks and threats as to the economic security of Ukraine in 2015-2016 and the mechanisms to minimize them], The National Institute for Strategic Studies under the President of Ukraine, available at: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/ruzuku_zagrozu1-bab4e.pdf (Accessed 05 Marz 2016).
28. Sutormina V.M. (2004), *Finansy zarubizhnyx korporacij* [Foreign corporations finances : textbook], KNEU, Kiev, Ukraine.
29. The official site of Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2016), Trends of the shadow economy in Ukraine the first quarter of 2015. Department of Economic Strategy and Macroeconomic Forecasting, available at: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki> (Accessed, 4 Marz 2016).
30. Yurchenko K.G. (2014), *Shhodo systemnyx naslidkiv tymchasovoyi okupaciyi Krymu v ekonomichnij sferi* [Regarding to the systemic effects of temporary occupation of Crimea in the economic sphere], available at: <http://www.niss.gov.ua/articles/1535/> (Accessed, 22 Feb 2016).
31. The official site of the Economic Truth (2014), Expert Opinion: Ukraine has lost 10.3 billion dollars investment, available at: <http://www.epravda.com.ua/news/2014/12/5/510814/>(Accessed, 15 Feb. 2016).
32. Espresso.tv (2015), Ukrainian exports have fallen in 2015 in three times. The country sells to Russia less than 61%, available at: http://espreso.tv/news/2015/06/02/ukrayinsky_eksport_v_2015_roci_vpav_vtrychi_v_rosiyu_krayina_prodaye_menshe_na_61 (Accessed, 12 Feb. 2016).

REFERENCES

17. *Long-term* macroeconomic forecasts. Key trends to 2050. A special report from The Economist Intelligence Unit (2016), available at: [http://www.eiu.com/public/topical_report.aspx?campaignid=Forecasting To2050](http://www.eiu.com/public/topical_report.aspx?campaignid=Forecasting%20to2050) (Accessed, 12 Feb. 2016)

Надійшла 12.03.2016

Е.В. Тимошенко

Киевский национальный университет культуры и искусств, г. Киев

**ПРОБЛЕМЫ СОЗДАНИЯ И РЕАЛИЗАЦИИ
МЕХАНИЗМА ЭКОНОМИЧЕСКОЙ
БЕЗОПАСНОСТИ ГОСУДАРСТВА**

Определены сложные проблемы национальной безопасности и ее важной составляющей — экономической безопасности. Проведено исследование рисков и угроз экономической безопасности Украины. Проанализирован вопрос практического использования механизма обеспечения экономической безопасности страны. Предло-

жен механизм минимизации ключевых проблем обеспечения экономической безопасности.

Ключевые слова: государство, производство, экономика, экономическая безопасность, предприятие, промышленность, потенциал, механизм.

E.V. Tymoshenko

National University of Culture and Arts, Kyiv

**PROBLEMS OF CREATION
AND REALIZATION OF MECHANISM
OF ECONOMIC SECURITY OF THE STATE**

Defined national security challenges, and its important component — economic security. A study of risks and threats to economic security of Ukraine. Analyzed the practical application of the mechanism to ensure economic security. The mechanism to minimize the key problems of economic security.

Key words: the state, production, economy, economic security, enterprise, industry, potential, mechanism.

До відома авторів

Редакція приймає написані спеціально для журналу статті, що раніше не публікувалися. Для їх розміщення необхідно надіслати на електронну адресу (*ekon.pravo@gmail.com*) редакції такі документи:

1. Довідку про автора, у якій вказуються прізвище, ім'я та по батькові; науковий ступінь і вчене звання; посада й організація, де працює автор; контактний телефон; електронна адреса; назва статті та обрана тематична рубрика журналу;
2. Рукопис статті, підготовлений відповідно до викладених нижче вимог. Мова публікацій: українська, російська, англійська. Обсяг 8—15 сторінок формату А4 (210 × 297 мм);
3. Авторський реферат статті англійською мовою та мовою оригіналу для розміщення на веб-сайті видання (200—250 слів);
4. Відскановану рецензію доктора економічних чи юридичних наук (відповідно до профілю статті).

Рукопис статті повинен бути набраний у текстовому редакторі Microsoft Word (*.doc, *.docx). Шрифт Times New Roman 14; міжрядковий інтервал 1,5. Поля сторінок: усі — 20 мм. Абзац — відступ на 1,25 см. Переноси слів та нумерація сторінок не передбачені.

Векторні зображення потрібно надавати в тих форматах, в яких вони були виготовлені, та які підтримують CorelDraw чи Illustrator. Графічні зображення: чорно-білі рисунки як окремі файли зберігати в режимі bitmap з роздільною здатністю 600 dpi та розширенням *.tif, чорно-білі фотографії, рисунки з фоновими заливками зберігати з роздільною здатністю 300 dpi у режимі Grayscale (8-bit) з розширенням *.tif.

Для конструювання таблиць бажано застосовувати стандартні інструменти Microsoft (Word або Excel).

Неприпустимим є подання відсканованих таблиць чи малюнків.

Таблиці обов'язково повинні мати коротко сформульовані боковик і головку. У таблицях не може бути порожніх комірок. На всі таблиці в тексті повинні бути посилання.

Структура статті повинна відповідати вимогам, викладеним у постанові Президії ВАК України № 7-05/1 від 15.01.2003 р. («Бюлетень ВАК України» № 1/2003), та мати такі елементи (виділити в тексті напівжирним шрифтом):

- **Вступ** (постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями).
- **Аналіз останніх досліджень і публікацій** (у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття).
- **Постановка завдання** (формулювання мети статті).
- **Результати дослідження** (виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів).
- **Висновки** (з проведеного та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі).
- **Список літератури** (за порядком посилання у тексті). За вимогами до міжнародних систем цитування, автори статей повинні надавати список літератури в двох варіантах: 1) мовою оригіналу (оформлюється відповідно до вимог, опублікованих у Бюлетені ВАК України, № 3, 2008); 2) References в романському алфавіті (harvard reference system), вказуючи в ньому в тому ж порядку всі джерела літератури, незалежно від того, чи є серед них іноземні (вимоги та приклади оформлення наведені на сайті видання www.translit.kh.ua).

Рукопис починається з індексу УДК (кегль 12). Далі наводяться трьома мовами (українською, російською та англійською) ініціали та прізвища авторів (кегль 14, ПРОПИСНІ літери, напівжирний шрифт); через кому науковий ступінь, вчене звання, посада та місце роботи, назва населеного пункту (кегль 14, малі літери). Наступний рядок — назва статті (кегль 14, ПРОПИСНІ літери, напівжирний шрифт). Після назви через рядок коротка анотація та ключові слова (кегль 12, курсив). Далі — текст статті, після якого через інтервал наводяться список літератури та References.

Автор несе відповідальність за оригінальність тексту статті (за плагіат відповідає автор). Редакція залишає за собою право скорочувати статті, вносити незначні редакційні правки.

Статті, оформлені з порушенням цих правил, редакція не розглядатиме.

Більш детальна інформація, в т.ч. приклади оформлення статті та references, терміни набору матеріалів для публікації розміщена на сайті журналу: <http://www.economiclaw.kiev.ua>

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор

В.К. МАМУТОВ, акад. НАН України

В.А. УСТИМЕНКО, д-р юрид. наук, член-кор. НАПрН України (заст. головного редактора); І.В. ЗАБЛОДСЬКА, д-р екон. наук (заст. головного редактора); А.Г. БОБКОВА, д-р юрид. наук, акад. НАПрН України; С.С. ВАЛИТОВ, д-р юрид. наук; Р.А. ДЖАБРАІЛОВ, д-р юрид. наук; Г.Д. ДЖУМАГЕЛЬДІЄВА, д-р юрид. наук; О.Р. ЗЕЛЬДІНА, д-р юрид. наук; Є.М. АХРОМКІН, д-р екон. наук; С.В. БОГАЧОВ, д-р екон. наук; В.П. ВИШНЕВСЬКИЙ, д-р екон. наук, акад. НАН України; М.В. МЕЛЬНИКОВА, д-р екон. наук; О.Ф. НОВІКОВА, д-р екон. наук; В.М. ХОБТА, д-р екон. наук; Ю.С. РОГОЗЯН, канд. екон. наук; С.І. ГРЕЧАНА, канд. екон. наук (відповідальний секретар)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації — серія КВ № 4531 від 05.09.2000 р.

Журнал включено до переліку фахових видань з економічних наук (перереєстрація: Наказ МОН України № 1328 від 21.12.2015) та юридичних наук (перереєстрація: Наказ МОН України № 241 від 09.03.2016)

Рекомендовано до друку вченою радою Інституту економіко-правових досліджень НАН України, протокол № 6 від 29 червня 2016 р.

Журнал «Економіка та право» включено до міжнародної наукометричної бази Наукової електронної бібліотеки eLibrary.ru (Російський індекс наукового цитування — РІНЦ)

Електронна версія журналу англійською мовою: <http://www.economiclaw.kiev.ua>

Матеріали друкуються мовою оригіналу
Точка зору редакції не завжди збігається з точкою зору авторів. Відповідальність за точність викладених фактів, прізвищ, цитат несуть автори
При передрукуванні посилання на журнал «Економіка та право» є обов'язковим

Відповідальний за видання
канд. екон. наук *С.І. Гречана*

Адреса редакції: 01032, м. Київ,
бульвар Тараса Шевченка, 60
Тел. (044) 456-94-99, (044) 200-55-68
E-mail: ekon.pravo@gmail.com

Редактори *С.І. Гречана, З.А. Болкотун*

EDITORIAL BOARD

Chief editor

V.K. MAMUTOV, Acad. NAS of Ukraine

V.A. USTYMENKO, Dr. of Juridical Sciences, corr. member. NAJrN of Ukraine (Dep. Editor); I.V. ZABLODSKA, Dr. of Economic Sciences (Dep. Editor); A.G. BOBKOVA, Dr. of Juridical Sciences, Acad. NAJrN of Ukraine; S.S. VALITOV, Dr. of Juridical Sciences; R.A. DZHABRAILOV, Dr. of Juridical Sciences; G.D. DZHUMAHEDIYEVA, Dr. of Juridical Sciences; O.R. ZELDINA, Dr. of Juridical Sciences; E.M. AHROMKIN, Dr. of Economic Sciences; S.V. BOGACHEV, Dr. of Economic Sciences; V.P. VISHNEVSKY, Dr. of Economic Sciences, Acad. NAS of Ukraine; M.V. MELNIKOVA, Dr. of Economic Sciences; O.F. NOVIKOVA, Dr. of Economic Sciences; V.M. HOBTA, Dr. of Economic Sciences; Y.S. ROHOZYAN, Cand. of Economic Sciences; S.I. HRECHANA, Cand. of Economic Sciences (executive secretary)

Certificate of the print media outlets state registration — series of KB № 4531 of September 05, 2000

The Journal is registered by the Higher Attestation Commission of Ukraine as a scientific professional publication in economic sciences (Decree of the Ministry of Education and Science № 1328 as of 21.12.2015) and in legal sciences (Decree of the Ministry of Education and Science № 241 as of 09.03.2016)

Recommended for publication by the Institute of Economics and Legal Researches of NAS of Ukraine's academic council, the protocol № 6 of June 29, 2016

«Economics and Law» included in the international scientific base metric Scientific Electronic Library eLibrary.ru (Russian Science Citation Index — RSCI)

The electronic version of the journal in English: <http://www.economiclaw.kiev.ua>

Printed materials in the original language
The editorial board don't always coincide with the point of the authors view.
Responsibility for the accuracy of the facts, names, quotes carried by the authors.
At a reprint the reference to the journal «Economics and Law» is obligatory

Responsible for release
Cand. of Economic Sciences *S.I. Hrechana*

Editorial address: 01032, Kiev,
Taras Shevchenko boulevard, 60
Ph. (044) 456-94-99, (044) 200-55-68
E-mail: ekon.pravo@gmail.com

Технічний редактор *Т.М. Шендерович*
Комп'ютерна верстка *Н.М. Коваленко*

Підп. до друку 26.08.2016. Формат 60 × 84/8. Папір офс. Гарн. Ньютон. Ум. друк. арк. 19,07.
Обл.-вид. арк. 20,66. Тираж 100 прим. Зам. № 4655.

Видавець і виготовлювач Видавничий дім «Академперіодика» НАН України
01004, Київ-4, вул. Терещенківська, 4

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 544 від 27.07.2001